VALERIA GUȚU ROMALO

SINTAXA LIMBII ROMÂNE

PROBLEME ȘI INTERPRETĂRI

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTULUI
VALERIA GUȚU ROMALO

SINTAXA LIMBII ROMÂNE

PROBLEME ȘI INTERPRETĂRI

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ
BUCUREȘTI — 1973

Redactor: ARETIA DICU
Tehnoredactor: V. BIRIŞ
Copertist: V. WEGEMAN

PREFAŢĂ

În orice domeniu ştiinţific, evoluţia presupune confruntarea, reevaluarea cunoştinţelor, care conduc uneori la concilierea teoriilor noi cu cele vechi, alteori, la abolirea fără întoarcere a unor opinii, a unor credinţe. Un mod nou de abordare a faptelor pune totdeauna în lumină aspecte ale fenomenelor neobservate, necunoscute pînă atunci, detalii care completează şi aprofundează cunoaşterea într-un anumit domeniu sau elemente care răstoarnă întregul mod de înţelegere a faptelor.

În anii din urmă, sintaxa, care părea să fie cea mai conservatoare dintre disciplinele lingvistice, participînd cel mai puţin la intensa frămîntare teoretică care caracterizează lingvistica secolului nostru, ajunge să reprezinte unul din domeniile cele mai fertile sub aspect teoretic şi metodologic. Diversele modalităţi de abordare a fenomenului sintactic sînt opuse adeseori una alteia, uneori cu vehemenţă. De cele mai multe ori înfruntările sînt proprii perioadelor de început. După ce s-au maturizat, de obicei, diversele concepţii şi şcoli devin mai conciliante, capabile să accepte aportul ştiinţific al cercetării cu altă fundamentare teoretică, să recunoască o anumită continuitate în dezvoltarea disciplinei.

Lucrarea de faţă nu îşi propune să fie o descriere a sintaxei limbii române contemporane, în cadrul şi cu metodologia unei anumite concepţii. Obiectul ei îl reprezintă c o n f r u n t a r e a conceptelor gramaticii clasice, „tradiţionale", cu procedeele lingvisticii şi sintaxei structurale. Prezentarea sintaxei româneşti pe care o propunem are caracter analitic, şi prin aceasta se situează alături de gramatica clasică şi de cea structurală (taxonomică), dar recurge uneori la procedee s u g e r a t e de gramatica generativă transformaţională.

Schema generală, „clasică", care serveşte ca punct de plecare o reprezintă, ca fiind cea mai cuprinzătoare, cea oferită de Gramatica limbii române a Academiei R. S. România (ed. a II-a, 1963), abordată însă formal, din perspectiva particularităţilor de expresie. În ce priveşte metodologia, expunerea este tributară, în primul rînd, structuralismului de orientare analitică, lingvisticii taxonomice, fără a-şi propune însă să conducă la o descriere de acest tip; înglobarea şi fructificarea unor sugestii metodologice datorate transformaţionalismului completează acest cadru.

Situîndu-se în aceste largi coordonate, discuţia a putut cuprinde în perspectiva propusă rezultatele unor cercetări, recente sau mai vechi, foarte diferite ca orientare.

Lucrarea avînd o destinaţie în primul rînd didactică, în măsura în care se adresează în special profesorilor şi studenţilor, a fost necesară o prezentare a direcţiilor principale de dezvoltare a sintaxei contemporane, care să permită introducerea unor concepte şi explicitarea procedeelor la care se recurge în expunere.

Prezentarea se limitează la acea parte a sintaxei românești care se organizează (prin relații de dependență) în jurul v e r b u l u i, cuprinzînd predicatul, subiectul și diversele tipuri de compliniri, adică acele componente ale comunicării în definirea cărora predomină elementul semantic, de conținut. Nu se discută atributul, zonă sintactică în descrierea căreia elementul formal, chiar dacă înțeles într-un mod destul de rudimentar și susceptibil de rafinări, are un rol net preponderent în gramaticile clasice.

Abordarea cu procedee formale a categoriilor sintactice constituie un făgaș promițător deschis cercetării de știința modernă. Lucrarea de față a fost gîndită ca un pas pe această cale nouă și cu o punte de legătură posibilă între teoria gramaticală și predarea gramaticii în școală.

ABREVIERI

Cahiers : *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*, București, 1962 urm.

CL : *Cercetări de lingvistică*, Academia Republicii Socialiste România, Filiala Cluj, 1956 urm.

Elemente de analiză : S. S t a t i, *Elemente de analiză sintactică*, București, 1972.

E.L.S. : *Elemente de lingvistică structurală.* Redactor responsabil I. C o t e a n u, București, 1967.

Gramatica (1954) : Academia Republicii Populare Române, *Gramatica limbii române*, vol. I, II, București, 1954.

Gramatica (1963) : Academia Republicii Socialiste România, *Gramatica limbii române*, vol. I, II, București, 1963 (ed. a II-a).

Grupul verbal : G. P a n ă - D i n d e l e g a n, *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română* (sub tipar).

Limba română contemporană : I o r g u I o r d a n, *Limba română contemporană*, București, 1956 (ed. a II-a).

Limbă și literatură, Societatea de științe filologice din Republica Socialistă România, București, 1955 ș. u.

LR : *Limba română.* București, 1952 urm.

RRL : *Revue roumaine de linguistique*, Bucarest, 1956 urm.

SCL : *Studii și cercetări lingvistice*, București 1950 urm.

SG : *Studii de gramatică.* Redactori responsabili : A l. G r a u r, J. B y c k, București, 1956 (I), 1957 (II), 1961 (III).

Sintaxa transformațională : E m. V a s i l i u, S. G o l o p e n ț i a E r e t e s c u, *Sintaxa transformațională a limbii române*, București, 1968.

Structura morfologică : I o r g u I o r d a n, V. G u ț u R o m a l o, A l. N i c u l e s c u, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, 1967.

Teorie și metodă : S. S t a t i, *Teorie și metodă în sintaxă*, București, 1967.

acuz	acuzativ
adj	adjectiv
GN	grup nominal
GV	grup verbal
N	nume (substantiv și pronume)
pron	pronume
refl	**reflexiv**
S (*subst*)	substantiv
V	verb

SEMNE CONVENȚIONALE

$\rightarrow$	„rescrie“
$\Rightarrow$	„devine (se transformă)“
$\equiv$	„identic“
$\neq$	„diferit“
$\frown$	„se concatenează cu“ (GN$\frown$GV)
$<$	„provine din“
,,	„accent suplimentar (emfatic)

I. INTRODUCERE

SINTAXA, OBIECT ȘI METODĂ

1. Sintaxa. Accepțiunea care se acordă termenului *sintaxă* și obiectul de cercetare al acestei discipline variază în cursul istoriei gramaticii. Variațiile, dependente în mare măsură și de concepțiile lingvistice, nu depășesc însă anumite limite, în centrul cercetării sintactice rămînînd, totdeauna, modul de organizare a comunicării, îmbinările de cuvinte (cf. „Sintaxa este ansamblul regulilor privitoare la îmbinarea cuvintelor în propoziții“, *Limba română contemporană*, p. 494, sau „Sintaxa este partea gramaticii care cuprinde regulile privitoare la îmbinarea cuvintelor în propoziții și fraze“, *Gramatica* (1963), II, p. 7). Domeniul sintaxei poate fi extins uneori prin includerea în preocupările sale a unor probleme care depășesc acest cadru : i se atribuie, de pildă, ca obiect, și studierea sensurilor presupuse de modificările morfologice, punerea în evidență a valorilor categoriilor gramaticale, care se relevă mai ales în (și prin) participarea lor la anumite tipuri de construcții, de combinații de cuvinte. Astfel, de pildă, în *Gramatica limbii române* (1943, 1945) de Al. Rosetti și J. Byck, partea de sintaxă cuprinde, alături de sintaxa propoziției și sintaxa frazei, un capitol intitulat „Sintaxa părților vorbirii,“ în care se discută valoarea și întrebuințarea „formelor“ de număr, caz, persoană etc.

La o lărgire, în alt sens, a domeniului conduce cuprinderea în sintaxă a tuturor grupărilor de morfeme, inclusiv a grupărilor care reprezintă cuvinte. Cuvîntul, considerat pînă la un moment dat unitate de bază atît pentru morfologie, cît și pentru sintaxă, se dovedește un concept dificil de definit în condițiile de exigență ale științei moderne. Lărgirea orizontului lingvistic, luarea în considerare și a faptelor unor limbi de alt tip decît cel indo-european, la care s-a limitat multă vreme experiența și cercetarea lingvistică, a făcut problema și mai complexă. Pentru a evita aceste dificultăți, se propun în locul conceptului *cuvînt*, ca unități fundamentale : morfemul, unitate minimală dotată cu sens (de obicei obiect al morfologiei), și sintagma, orice combinație de morfeme (obiect al sintagmaticii sau al sintaxei). Evitarea unității „cuvînt“ conduce uneori la abolirea granței dintre morfologie și sintaxă.

Așa, de pildă, analiza în constituenți imediați pornește de la enunțuri de diverse întinderi și procedează prin segmentări binare (în cele mai multe situații), care, din etapă în etapă, conduc pînă la morfeme. Și procedura propusă de Z. Harris (*Structural Linguistics*, Chicago, 1960, ed. a IV-a), care are în vedere morfemele, secvențele de morfeme, construcțiile, urmează deci, într-un fel, direcția inversă celei presupuse de gramaticile CI (=constituenți imediați), neglijează distincția "morfologie/sintaxă". („Rezultatele sintactice și morfologice se obțin prin aceeași procedură, așa încît nu se face nici o distincție între ele", p. 262.) Nici teoria gramaticală a lui A. Martinet (*Éléments de linguistique générale*, Paris, 1960), în care unitățile fundamentale sînt reprezentate prin monneme ("unități semnificative succesive minimale", p. 97), care se organizează într-o "ierarhie" (p. 105 și urm.) și se grupează în sintagme (sintagma este definită ca "orice combinație de moneme", p. 109) de diverse tipuri (inclusiv cuvîntul: „sintagma autonomă alcătuită din moneme neseparabile reprezintă ceea ce, în mod curent, se numește cuvînt", p. 112) nu presupune diviziunea "morfologie/sintaxă"[1].

Cu toate rezervele cu care este privit, cuvîntul este luat, totuși, de cele mai multe ori, în considerație în descrierile limbilor flexionare. Examinarea organizării enunțurilor se oprește în general la cuvînt, ajungîndu-se, cel puțin implicit, la distincția între două nivele de organizare — morfologic și sintactic.

Într-o perspectivă diferită apare sintaxa în cadrul gramaticii transformaționale (și generative, în general), care comportă un component de bază – cel sintactic – și doi componenți interpretativi – cel fonologic și cel semantic (cf. N. Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Massachusetts, 1965, p. 16). Ceea ce se atribuie în mod obișnuit morfologiei se include în componentul fundamental sub forma unor simboluri "categoriale" ca N (nume), V (verb), Aj (adjectiv) etc., care reprezintă "categorii lexicale" și corespund în mare părților de vorbire (cf. *Sintaxa transformațională*, p. 29), dar și sub forma "formativelor gramaticale" – Part (participiu), Ger (gerunziu), Int (interogativ), de exemplu – care „corespund afixelor din gramatica tradițională..., uneori așa-numitelor particule interogative, adverbe negative etc." (*loc. cit.*). Simbolurile categoriale fac parte din vocabularul auxiliar al gramaticii, iar formativele gramaticale, ca și cele lexicale sînt cuprinse în lexiconul gramaticii. Componentul sintactic al gramaticii transformaționale cuprinde, pe lîngă vocabularul gramaticii, regulile de structură a frazei, regulile de subcategorizare și regulile de transformare.

[1] Pentru o prezentare detaliată a diverselor modalități de a delimita obiectul și domeniul de cercetare a morfologiei și sintaxei, vezi *Teorie și metodă*, p. 27–37.

2.0. Sintaxă tradițională, sintaxă modernă. Deosebiri importante imprimă cercetărilor gramaticale concepția lingvistică, modul de a înțelege limba și de a o situa față de alte fenomene, precum și metodele utilizate de gramatician. În dezvoltarea lingvisticii din ultimele decenii, un loc important ocupă sintaxa, efortul de revizuire și înnoire teoretică și metodologică din acest domeniu[1]. Modalități noi de înțelegere a limbii impun altă abordare, pe alte căi și cu alte procedee, a fenomenului sintactic. Cum se întîmplă, de obicei, în perioadele de evoluție rapidă a unei discipline științifice, un loc deosebit de important ocupă discuțiile teoretice cu caracter polemic. Un nou mod de abordare, o nouă metodă, o definiție diferită sînt prezentate de cele mai multe ori pentru a le justifica și pentru a li se demonstra utilitatea sau avantajele, în opoziție cu alte procedee și definiții, de obicei, anterioare. În disputele de acest fel au apărut frecvent (și mai apar încă) referirile la sintaxa și, în general, la lingvistica *tradițională*, opusă sintaxei (lingvisticii) *moderne*, înțelegîndu-se, cel puțin pînă la un moment dat, prin sintaxă modernă, sintaxa structurală.

2.1. Termenul *sintaxă tradițională* desemnează de obicei, în discuțiile de acest fel, un anume tip de cercetare și de descriere sintactică tributar, în mare măsură, modelelor gramaticii clasice grecești sau latinești. I se reproșează sintaxei tradiționale, în primul rînd, logicismul și semanticismul, insuficienta delimitare dintre sintaxă și logică, apelul abuziv la elementul semantic în dauna (și împotriva) elementului "expresie", "formă", precum și servilitatea față de modelul limbilor clasice, aplicarea necritică a unor scheme gramaticale, proprii limbii latine sau grecești, la limbi mai mult sau mai puțin diferite ca structură, indiferent de gradul de adecvare al acestor scheme la materialul lingvistic cuprins în descriere.

Așa, de exemplu, Ch. C. Fries (*An Introduction to the Construction of English Sentences*, Londra, 1957, p. 8) subliniază că definirea propoziției ca, „grup de cuvinte care exprimă o gîndire completă", curentă în manuale și tratatele de sintaxă care se ocupă de diverse

[1] Sintaxa urmează, în acest proces de modernizare, cu oarecare întîrziere, drumul parcurs de fonologie și morfologie.

limbi, datează încă dinainte de P r i s c i a n și se păstrează, deși, cum au arătat numeroase cercetări, nu este nici clară, nici cuprinzătoare (cunoscuta lucrare a lui J. R i e s, *Was ist ein Satz?*, Praga, 1931, enumeră peste 300 de definiții propuse pentru conceptul "propoziție"). Ineficientă este, relevă C h. C. F r i e s (*op. cit.*, p. 32), și clasificarea tradițională a propozițiilor: „Nici un profit real nu derivă din simpla atașare a unor termeni tehnici la sensuri ca «formulează o întrebare», «dă un ordin», «enunță ceva».“

E. N i d a (*A Synopsis of English Syntax*, Londra, Haga, Paris, 1960, p. 50) reproșează lucrărilor tradiționale preluarea necritică a terminologiei gramaticilor clasice: această terminologie prezintă un mai mare grad de adecvare, cînd este aplicată limbilor latină și greacă, unde clasele stabilite la nivel morfologic se suprapun în mare cu clasele nivelului sintactic, decît cînd este aplicată limbii engleze.

L. H j e l m s e l v, în *Principes de grammaire générale* (København, 1928), consideră delimitarea față de logică ca o condiție necesară pentru construirea gramaticii ca știință.

2.2. Prin opoziție, *sintaxa modernă* (netransformațională) se caracterizează prin abolirea modelului „clasic“ și prin efortul de a delimita cît mai strict rolul elementului semantic și al aprecierii subiective, de a opera distincțiile și de a formula definițiile necesare în termeni "formali", avînd în vedere diferențele, particularitățile de expresie.

Pentru C h. C. F r i e s (*op. cit.*, p. 32) rolul gramaticii constă *nu* în a denumi prin termeni tehnici anumite sensuri, ci în a descoperi „c u m știm că o anumită propoziție «exprimă o întrebare...». Cu alte cuvinte cum sînt indicate aceste sensuri particulare în engleză“. Gramatica trebuie să stabilească particularitățile formale care pun în evidență, într-o limbă dată, "sensurile structurale", sensurile determinate nu de înțelesul componentelor, ci de o r g a n i z a r e a în care sînt cuprinse aceste componente.

Reacția față de logicismul gramaticii tradiționale are ca manifestare extremistă și negativă eliminarea sensului, a conținutului din preocupările gramaticii (și ale lingvisticii). În forma sa constructivă, această reacție conduce la căutarea unor modalități formale, capabile să dea seamă de diferențele de conținut, apte să surprindă, să definească și să descrie conținutul, sensul.

Depășirea acestei faze de opoziție față de gramatica tradițională este ilustrată de *sintaxa transformațională* (cf. N. C h o m s k y, *Aspects of the Theory of Syntax*, 1965, p. 5 și urm. și, mai ales, *Cartesian linguistics*, New York, 1966), care se reclamă ca filiație din gramaticile raționale.

Între aceste două ipostaze ale cercetării sintactice nu există însă, cum s-a subliniat, relații istorice, genetice. Apropierea dintre ele rezultă din faptul că „gramaticile generative s-au inspirat din logică, iar gramaticile raționale ... ale secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea reprezintă un moment de seamă în istoria relațiilor dintre lingvistică și logică“[1]. Această trăsătură se manifestă diferit în cele două tipuri de gramatici – în gramaticile raționale, descrierea structurii lingvistice se face pornind de la categoriile gîndirii logice, există o întrepătrundere între categoriile logice și cele gramaticale, pe cînd gramatica transformațională este tributară logicii moderne sub aspect metodologic, în calitate de sistem formal construit deductiv, și „nu se interesează de raportul dintre formele logice și cele lingvistice“[2].

2.3. Sintaxa modernă și cea tradițională nu se separă, cum ar putea părea la prima vedere, c r o n o l o g i c, prin apartenența la o anumită etapă. Modul tradițional de abordare și de tratare persistă și coexistă cu cercetările de orientare modernă, care însă, în epoca actuală, capătă o pondere evident mai mare.

De asemeni nu trebuie înțeles că termenii "sintaxă tradițională“ și "sintaxă modernă“ se aplică unor entități o m o g e n e; acești termeni au în vedere cercetări și teorii diverse, deosebite sub multe aspecte, dar prezentînd anumite trăsături comune care permit gruparea lor laolaltă. Chiar aceste trăsături comune se pot manifesta în „grade“ diferite în diverse lucrări.

3.0. Sintaxă analitică și sintaxa generativă. Termenul "sintaxă modernă“ nu desemnează o realitate unică și unitară. Caracteristica cea mai izbitoare a sintaxei moderne o reprezintă preocuparea de a pune de acord cercetarea din acest domeniu cu noile concepții despre limbă, de a elabora pentru studierea acestui aspect al limbii o metodologie adecvată, c o m p a r a b i l ă cu cea utilizată de alte discipline lingvistice, pentru alte nivele ale limbii. Procesul de modernizare a sintaxei nu are însă un aspect unitar, nu se dezvoltă într-o unică direcție. Căutările de înnoire metodologică se manifestă în diverse ipostaze, iau forma unor teorii, curente sau școli deosebite.

În această diversitate se disting două direcții opuse, într-un fel, cea analitică și cea generativistă, aceasta din urmă fiind mult mai recentă.

---

[1] Cf. S. S t a t i, *În jurul încercărilor de recuperare a gramaticilor raționale*, în *Sistemele limbii*, București, 1970, p. 59.

[2] *Art. cit.*, p. 63.

3.1. Direcția *analitică* (sau taxonomică, cum o numește N. Chomsky) a sintaxei moderne are o istorie mai îndelungată și se manifestă printr-o mai mare varietate de doctrine, care, utilizînd concepte și metode mai mult sau mai puțin diferite, au particularitatea comună de a-și propune ca pornind de la un tot (un text, un corpus) să ajungă la stabilirea unor clase cuprinzînd elementele constitutive ale textului, elementele identificate prin operația de analiză.

Analiza aplicată mulțimii de fraze corecte care reprezintă textul permite degajarea unităților lingvistice și punerea în evidență a relațiilor dintre ele; tipurile de relații la care participă reprezintă principiul clasificator, iar clasificarea, deci alcătuirea unor inventare organizate, constituie obiectivul principal, chiar dacă nu unicul, al cercetărilor de acest fel.

Aspectul analitic și clasificator grupează sintaxa modernă structurală și distribuțională, cu cercetările de sintaxa *tradițională*, căreia i se opune teoretic și de care se deosebește, în mod esențial și evident, sub aspect metodologic.

Prin aceleași caracteristici, cercetările *taxonomice* moderne se opun gramaticii *generative transformaționale* pentru care textul reprezintă scopul și nu punctul de plecare: pornind de la unele aspecte paradigmatice, pe care le acceptă ca date și care sînt cuprinse în vocabularul auxiliar, și aplicînd un sistem, cît mai restrîns, de reguli, acest tip de gramatică trebuie să asigure sintetizarea, producerea frazelor corecte ale unei anumite limbi. Modul de obținere a frazelor, "istoria lor derivativă", reprezintă în același timp descrierea și explicarea lor. Categoriile gramaticale, care în gramaticile analitice primesc o descriere internă, structurală, în modelul generativ apar sub formă operațională: sînt descrise prin comportarea lor în procesul de generare a propozițiilor[1].

3.2. Cele două modele gramaticale reprezintă două concepții despre știință și despre scopul cercetării științifice.

Gramatica analitică corespunde concepției conform căreia cercetarea științifică trebuie să conducă, avînd în vedere un material de fapte cît mai bogat, la clasificarea datelor acumulate prin observație. În concepția modernă, cercetarea științifică are rolul de a construi, pornind de la un număr limitat de fapte, modele ipotetice, teorii capabile să explice datele cunoscute și să le prevadă pe cele necunoscute. Cele două concepții opun știința taxonomică, științei teoretice. Gramatica generativă, model deductiv, corespunde acestui al doilea mod

[1] cf. S. Marcus, *Aspecte matematice în studiul limbajului*, în *Limbaj. logică, filozofie*, București, 1968, p. 74.

de înțelegere a științei. Cele două concepții reprezintă două faze în evoluția științei, etapa teoretică presupunînd-o cu necesitate pe cea de acumulare, care îi furnizează observațiile, faptele presupuse în mod necesar de orice teorie explicativă. Între cele două faze însă trecerea implică un salt, o "ruptură" (cf. N. Ruwet, *Introduction à la grammaire générative*, Paris 1967, p. 12). Acest moment de discontinuitate a fost insistent subliniat de N. Chomsky, fondatorul gramaticii transformaționale, prin opoziția tranșantă a gramaticii teoretice, a modelului generativ, față de întreaga lingvistică taxonomică modernă (cf. *Syntactic Structures*, Haga, 1957 § 5.8).

Unele prefigurări ale lingvisticii teoretice se înregistrează nu numai la W. Humboldt și în gramatica de la Port Royal, menționate de N. Chomsky, ci chiar și printre structuraliști – R. Jakobson, M. Halle, E. Benveniste – și printre lingviștii prestructuraliști – E. Sapir, O. Jespersen etc. (cf. N. Ruwet, *op. cit.*, p. 15–16).

3.3. Teoria lingvistică presupusă de *gramatica transformațională* se bazează pe distincția fundamentală dintre competență și performanță. Conceptul competență are în vedere cunoștințele presupuse de activitatea lingvistică, „sistemul de reguli care reprezintă cunoașterea limbii de către vorbitor – auditor" (N. Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Massachusetts, 1965, p. 4); performanța reprezintă actualizarea, manifestarea acestui sistem în diverse acte concrete de vorbire.

> Un paralelism evident există între distincția „competență/performanță" din teoria transformațională și distincția saussuriană „limbă/vorbire". Deosebirea principală derivă din faptul că în concepția lui N. Chomsky competența reprezintă un element activ, capabil să asigure și să explice caracterul creator al limbii.

Performanța este direct accesibilă cercetării, competența nu poate fi determinată decît mediat, din datele oferite de performanță. Gramatica unei limbi reprezintă "descrierea competenței" vorbitorului. Dacă „gramatica este ... perfect explicită – adică dacă nu se bizuie pe inteligența unui lector perspicace, ci oferă o analiză explicită a contribuției sale – putem să o numim (oarecum redundant) o «gramatică generativă»" (N. Chomsky *op. cit.*, p. 4).

Gramatica transformațională include un component principal, fundamental – cel sintactic – și două componente interpretative – fonologic și semantic. Sintaxa are în vedere, în primul rînd, condițiile formale

pe care trebuie să le îndeplinească o frază, un enunț, pentru a fi susceptibil de a primi o interpretare semantică și fonetică.

Gramatica transformațională presupune un aparat alcătuit din simboluri a căror totalitate reprezintă v o c a b u l a r u l gramaticii și un număr de r e g u l i – reguli de constituenți și reguli de transformare. Aplicarea regulilor de constituenți asigură generarea s t r u c t u r i i p r o f u n d e, pe cînd s t r u c t u r a de s u p r a f a ț ă rezultă din transformări (cf. *Sintaxa transformațională*, p. 38–39).

3.4. Teza fundamentală pe care se sprijină construcția *gramaticilor analitice structurale* o reprezintă caracterul s i s t e m a t i c al limbii: limba este un sistem ale cărui componente există și funcționează pe baza relațiilor dintre ele. Diversele elemente componente se repartizează pe mai multe nivele – nivelul fonologic, nivelul morfologic, nivelul sintagmatic –, fiecare dintre aceste nivele fiind caracterizat prin unități specifice și printr-o organizare proprie. Nivelele lingvistice se organizează într-o ierarhie prin faptul că unitățile nivelelor superioare sînt reprezentate prin grupări de unități ale nivelului inferior: o sintagmă reprezintă o grupare de morfeme, un morfem e alcătuit de obicei din mai multe foneme.

Unitățile diverselor nivele se caracterizează prin r e l a ț i i l e pe care le contractează. Ca urmare, identificarea și ordonarea acestor unități în clase se poate realiza prin punerea în evidență a raporturilor la care participă. Orice element al unui nivel se situează față de celelalte prin raporturile de opoziție (raporturi paradigmatice) sau de combinare (raporturi sintagmatice) pe care le poate realiza.

Relațiile reprezentînd structura, modul de organizare a nivelelor, unitățile oricărui nivel pot fi caracterizate și clasificate ținînd seamă de particularitățile lor relaționale. Caracteristicile pe care trebuie să le releve cercetarea lingvistică fiind de aceeași natură la toate nivelele, este firesc ca procedurile utilizate să fie aceleași; e posibil deci transferul metodologic de la un nivel la altul, de la o disciplină lingvistică la alta, conducînd la un „omomorfism al procedurilor" (cf. J. D u b o i s, *Grammaire structurale du français: la phrase et les transformations*, Paris 1969, p. 9).

Metodologia structurală a apărut și s-a dezvoltat în cercetările consacrate fonologiei și a fost apoi aplicată cu unele adaosuri și modificări cercetării morfologiei, a sintaxei și chiar și a lexicului.

La substituție, comutare, distribuție fac apel, în egală măsură, fonologia morfologia și sintaxa.,

Avînd în vedere particularitățile relaționale, gramaticile analitice stabilesc, pentru diversele nivele, inventare ordonate de elemente.

4.0. O caracteristică comună sintaxei moderne în ansamblul său, deci atît variantei analitice, cît și celei sintetice, generative, o constituie deziderатul unei descrieri eliberate de psihologismul și logicismul sintaxei tradiționale, a unei descrieri f o r m a l e, care să evite conținutul în analiză și în definiții sau să-l cuprindă acordîndu-i însă un statut formal, cum procedează N. C h o m s k y, în *Aspects of the Theory of Sintax*, 1965 (vezi p. 68 urm., de exemplu).

Formularea acestui deziderat este de obicei sprijinită de o examinare critică a definițiilor și descrierilor tradiționale.

> Persistența „modelului" sintactic tradițional, datorată în mare măsură practicii didactice și manualelor școlare, face ca și în epoca actuală să mai fie considerate necesare studiile care relevă ineficacitatea definițiilor semantice. C h. C. F r i e s demonstra (*op. cit.*, p. 173 urm.) inconsistența definirii subiectului ca fiind „cuvîntul sau grupul de cuvinte despre care se spune sau se afirmă ceva" sau ca reprezentînd pe „autorul acțiunii", căci, pe de-o parte, într-un enunț ca: *Omul a dat băiatului banii (The man gave the boy the money)*, e greu de afirmat că *omul* (și nu *băiatul* sau *banii*) reprezintă cuvîntul despre „care se spune ceva", iar, pe de altă parte, poate indica nu numai pe autor, dar și pe cel ce suportă o acțiune sau ceea ce e identificat sau descris etc. (*op. cit.*, p. 178), diversele sensuri ale subiectului depinzînd de sensul verbului cu care se combină.
>
> Aceeași problemă este discutată în termeni analogi peste un sfert de secol de R. L a g a n e în *Problème de définition. Le sujet* (în „Langue française. La syntaxe", 1969, nr. 1, p. 58–62). După sublinierea neajunsurilor diverselor definiții semantice și sugerarea cîtorva modalități formale (acord, substituție cu pronumele personale sau interogative etc.), autorul încheie: „În orice caz pare indispensabil să se pună capăt unei rutine care constituie un exemplu foarte prost de metodă pentru elevi, în măsura în care permite să se accepte cu calm discordanțele dintre definiții și clasificări".
>
> În aceeași publicație și în același număr (*Remarques sur la notion d'objet direct en français*, p. 63–72), M. G r o s s examinează critic definiția complementului direct.

4.1. Modul de a înțelege formalizarea, ca și atitudinea față de conținut, față de sens, variază de la un lingvist la altul, de la o lucrare la alta. Abordarea formală a fenomenului sintactic, înțeleasă inițial într-un mod concret și destul de rudimentar ca punere în evidență a particularităților

de construcție, de intonație etc., se rafinează treptat prin introducerea unor concepte ca substituție, clasă de echivalență, transformare etc.

Acest proces de rafinare este rezultatul efortului de prelucrare și precizare a tehnicii cercetării lingvistice (elaborarea unei tehnici cît mai evoluate devine, la un moment dat, scopul principal al lingvisticii descriptiviste americane), dar și al sugestiilor oferite de logica modernă, de matematică etc. Gramatica transformațională, care încearcă să formuleze „principii pe baza cărora propozițiile (sentences) unei limbi pot fi construite în același mod în care o teorie matematică formalizată poate fi folosită pentru a construi teoreme" (E. Bach, *An Introduction to Transformational Grammars*, New York, Chicago, San Francisco, 1964, p. 10), este tocmai rezultatul acestei convergențe.

4.2. Istoria lingvisticii americane (de la L. Bloomfield la N. Chomsky) ilustrează cu deosebită claritate acest proces.

Astfel, Ch. C. Fries (*An Introduction to the Construction of English Sentences*, Londra 1957) pornind de la presupunerea că „semnalele oricărui sens structural în engleză ... pot fi descrise prin referire la formă, la corelațiile dintre forme și la topică (*arrangements of order*)" (p. 59), care au însă o semnificație structurală numai în măsura în care apar în anumite tipare (p. 60), stabilește pentru engleză mai multe „tipare structurale" ținînd seama de selecția părților de vorbire, de forma termenilor, aranjamentul pozițiilor și intonație. În acest model de descriere sintactică un loc important se acordă procedeului de grupare a termenilor în cadrul tiparelor propoziționale, analizei constituenților imediați.

E. Nida în *A Synopsis of English Syntax*, Londra-Haga-Paris, 1966 (lucrarea a fost prezentată ca teză de doctorat în 1943) propune un model în care „toate construcțiile (*tagmemes*) sînt definite strict în termenii acelor taxeme care indică relațiile funcționale" (p. 170), și în care „taxemele" sînt reprezentate prin topică, „selecție" (acord și regim) etc. Un loc deosebit se acordă tipurilor de relații care se stabilesc între componentele comunicării.

Ambele descrieri disting, în cadrul diverselor structuri sau tipare, părți de propoziție sau poziții sintactice (subiect, predicat etc.), pe care încearcă să le definească formal. E. Nida caracterizează destul de detaliat aceste componente în termenii taxemelor.

4.3. Operația de izolare a componentelor, de segmentare a textului, implicată de orice descriere sintactică de tip taxonomic, devine, printr-o detaliată elaborare, „procedura" analizei în constituenți imediați (IC=*immediate constituents*).

Problema modalităților de segmentare a textului este pusă deja de L. Bloomfield în *Language* (1933). K. Pike o reia cu unele detalieri și rectificări în 1943 (*Taxemes and Immediate Constituents*, în „Language", 1943 (19), p. 66–82). La Fries, a cărui descriere are în vedere enunțuri scurte aparținînd dialogului telefonic și care consideră inventarul de cuvinte cunoscut, problema determinării și delimitării constituenților nu apare decît spre sfîrșitul lucrării cînd principalele „tipare" erau deja descrise. Nida procedează diferit, în sensul că analiza în constituenți imediați împreună cu stabilirea tipurilor de relații dintre ei constituie prelimînările descrierii al cărei scop îl reprezintă inventarul de structuri ale limbii engleze.

Problema analizei IC, ca procedură obiectivă și formală, valabilă pentru orice nivel și aplicabilă unor secvențe oricît de largi este pusă de R. S. Wells în *Immediate constituents* („Language", 1947 (23), p. 81–117). Expunerea procedurii de analiză este precedată de definirea unor concepte, dintre care fundamental este cel de expansiune: „Cînd una din secvențe (le de morfeme) este cel puțin tot atît de lungă ca alta (conține cel puțin tot atîtea morfeme) și e diferită structural de aceasta (nu aparține la aceleași clase de secvențe ca cealaltă), o numim expansiune a celeilalte, pe care o numim model". De pildă, pe baza comparației a două enunțuri ca (a) *Băiatul fratelui tău citește* și (b) *Ionel citește*, putem considera secvența *Băiatul fratelui tău* expansiunea a modelului *Băiatul* sau *Ionel*. Pe baza raportului „model – expansiune "enunțul (a) poate fi supus unei segmentări dihotomice de tipul : | *Băiatul fratelui tău* | | *citește.* | .

Întreaga teorie are ca scop să ofere o procedură care să permită opțiunea între analizele dihotomice posibile în cadrul unui enunț. Opțiunea se bazează pe anumite principii : se alege segmentarea care conduce la IC cît mai independenți unul de altul, analiza care respectă diviziunea în cuvinte (orice cuvînt la nivelul analizei sintactice este un constituent și, în același timp, un constitut : o grupare de doi IC). Orice segmentare este o ipoteză a cărei justețe trebuie testată ținînd seamă de argumentul economiei (sau al simplității), al armonizării cu alte analize etc.

Modelul sintactic pe care se bazează analiza IC consideră enunțul ca o secvență de poziții sintactice („compartimente", Nida, *op. cit.*), care pot fi reprezentate prin diverse „forme lingvistice", diverse „clase de cuvinte".

Tehnica descrierii în termenii IC este completată de R. S. Pittman (*Nuclear Structures in Linguistics*, în „Language", 1948 (24), p. 287–292), printr-o procedură care să permită distincția între constituenți nucleari

și laterali. Deoarece un constitut se reduce de obicei la doi IC, unul dintre ei poate fi considerat „nucleu" (sau „centru"), iar celălalt „satelit" (sau „adjunct"). P i t t m a n enumeră zece criterii („premise") care pot fi avute în vedere în operația de atribuire a constituenților la una din cele două clase[1].

Problema e x p a n s i u n i i este detaliată de S. C h a t m a n în *Immediate Constituents and Expansion Analysis* (în „Word", 1955 (11), nr. 3, p. 377–385).

În cadrul gramaticii de constituenți analiza poate pleca de la un text oricît de larg[2]. De obicei, se pornește de la e n u n ț (engl. *utterance*). Și poate merge din etapă în etapă pînă la nivelul fonemului. Cercetările sintactice se opresc de cele mai multe ori la m o r f e m, mai rar la c u v î n t[3], acesta fiind considerat un concept insuficient de precis definit. O procedură unitară cuprinzînd toate nivelele limbii, în care diversele unități lingvistice fundamentale sînt izolate și clasificate în urma unei segmentări de acest tip, pe baza particularităților contextuale, *distributive*, oferă Z. H a r r i s în *Structural Linguistics* (Chicago, 1960)[4]. Procedura distribuțională[5] propusă de Z. H a r r i s pentru studierea și descrierea limbii se caracterizează printr-o formalizare superioară obținută și prin includerea simbolicii matematice[6].

4.4. Influența matematicii, în primul rînd[7], a logicii moderne, a cibernetici asupra cercetării lingvistice se accentuează continuu în cursul ultimului sfert de secol. Procesul este pregătit prin lucrări mult anterioare, ca cele ale lui L. B l o o m f i e l d (*A Set of Postulates for the Science of Language*, în „Language", 1926 (2), p. 26–31) sau B. B l o c h (*A Set of Postulates for Phonemic Analysis*, în „Language", 1948 (24), p. 3–46),

[1] Pentru o expunere detaliată a tehnicii analizei IC, cf. S. S t a t i, *Aspecte ale analizei sintactice în lingvistica structurală*, în E. L. S., p. 67–73.

[2] cf. Z. S. H a r r i s, *Discourse Analysis*, în „Language", 1952 (28), p. 1–30.

[3] R. S. W e l l s, *art. cit.*, consideră *cuvîntul* între unitățile lingvistice pertinente, în măsura în care unul din principiile segmentării în constituenți îl reprezintă păstrarea unității cuvîntului.

[4] Prima ediție, *Methods in Structural Linguistics*, a apărut în 1951.

[5] Pentru metoda distribuțională, cf. V. G u ț u R o m a l o, *Distribuția*, în E. L. S., p. 38–58.

[6] cf. O. S. A h m a n o v a, G. B. M i k e l i a n, *Sovremennîe sintaksiceskie teorii*, Moskva, 1963, p. 13.

[7] Pentru problema raporturilor dintre lingvistică și matematică, vezi, de pildă, S. M a r c u s, *Aspecte matematice în studiul limbajului*, în volumul colectiv *Limbaj, logică, filozofie*, București, 1968, p. 48 urm., și S. S t a t i, *Interferențe lingvistice*, București, 1971.

care încearcă o axiomatizare în cercetările lingvistice, ca și de lucrările lui L. H j e l m s e l v (*Prolegomena to a Theory of Language*, Baltimore, 1953). O raportare explicită la modele matematice se face la C h. F. H o c k e t t în *Two Models of Grammatical Description* (în „Word", 1954 (10) p. 210–231), care, definind modelul de descriere gramaticală ca fiind „un sistem [*frame*] de referință în cadrul căruia un a n a l i s t [subl. noastră], abordează faza gramaticală a limbii și formulează rezultatele cercetării sale", distinge două asemenea modele:

(a) IA (*item and arrangement* "unitate (obiect) și aranjament (organizare)" și

(b) IP (*item and process*) "unitate și proces".

Analogul modelului gramatical IA este reprezentat, afirmă Hockett, prin sistemele matematice „caracterizabile ca set-uri de elemente pentru care se definesc anumite relații, pe cînd pentru IP analogul îl reprezintă sistemele matematice care pot fi caracterizate ca fiind alcătuite din mulțimi de elemente", pentru care se definesc anumite o p e r a ț i i. Dintre acestea mai adecvat este din punct de vedere psihologic sistemul operațional, căci „Relațiile p a r [subl. noastră] statice, pe cînd operațiile par dinamice, par a genera ceva ce poate nu știm că există". Ca atare și modelul gramatical IP i se pare mai potrivit și mai economic. C h. H o c k e t t ia în considerație în mod e x p l i c i t aspectul c r e a t o r al gramaticii din perspectiva lingvistului taxonomist, al „a n a l i s t u l u i" (cf. citatul precedent).

> În general, fie și numai i m p l i c i t, orice cercetare gramaticală, tradițională sau modernă, are în vedere nu numai „analiza" unui text, a unui corpus, ci și posibilitatea de a „recrea" pe baza descrierii propuse a (frazelor) textului și, în același timp, de a produce noi enunțuri, i n e x i s t e n t e în corpusul inițial.

4.5. Aspectul creator al modelului gramatical (și al limbii) este avut în vedere, în aceleași limite analitice, și de Z. S. H a r r i s (cf. *Structural linguistic*, 1961, dar și *Co-occurence and Transformation in Linguistic Structure*, în „Language", 1957(33), p. 283–340).

Modelul gramatical sintetic, transformațional, introdus de N. C h o m s k y în cercetarea lingvistică, pune în prim plan c r e a t i v i t a t e a gramaticii – rolul gramaticii este de a asigura posibilitatea generării cu ajutorul unui sistem f i n i t de reguli a unei mulțimi i n f i n i t e de fraze corecte.

În formularea lui N. C h o m s k y, cercetarea lingvistică atinge un înalt grad de formalizare, dat fiind că sintaxa transformațională „a pornit

de la forma supremă a rigorii matematice ..., care își are originea în studiul fundamentelor matematice"[1].

Gramatica generativă este apreciată ca reprezentînd „una din direcțiile de mare amploare ale lingvisticii matematice"[2].

5.1. Structuralismul european se caracterizează printr-o abordare funcțională a fenomenului sintactic, insistînd asupra relațiilor care se stabilesc între componentele enunțului și preocupîndu-se mult mai puțin de problema analizei lui. O atenție deosebită acordă sintaxei școală pragheză[3]. Prozeliți găsește printre lingviștii cehi și teoria generativistă a lui N. Chomsky. Volumul colectiv *A Functional Approach to Syntax in Generative Description of Language*, New Work, 1969 (autori P. Sgall, L. Nebeski, A. Goralčíková, E. Hajičová) schițează o versiune a gramaticii generative „care folosește idei dezvoltate de tradiția lingvistică europeană, ca cele de sintaxă a dependențelor și a relației graduale dintre formă și funcție" (p. 2).

În lingvistica sovietică, orientările moderne în sintaxă constituie obiectul unor ample prezentări și discuții teoretice (cf. O. S. Ahmanova, G. B. Mikaelian, *Sovremennîie sintaksiceskie teorii*, Moscova, 1963, I. A. Sizova, *Cito takoe sintaksis*, Moskova, 1966); abordarea funcțională a fenomenului sintactic își găsește expresia la A. M. Muhin (*Funcționalnîi analiz sintaksiceskih elementov*, Moskova-Leningrad, 1964).

5.2. Și în lingvistica franceză sînt reprezentate cele două orientări – cea analitică funcțională și cea transformațională. O descriere analitică destul de puțin diferită de schema tradițională oferă L. Tesnière (*Éléments de syntaxe structurale*, Paris, 1959), iar în A *Functional view of Language*, Oxford University Press, 1962, A. Martinet propune o descriere în care unitățile obținute prin analiză sînt grupate în clase (moneme autonome, dependente și funcționale) definite sintactic, funcțional. Problema relațiilor este supusă unei ample discuții de B. Pottier (*Systématique des éléments de relation. Étude de morpho-syntaxe structurale romane*, Paris 1962, dar și *Introduction à l'ètude des structures grammaticales fondamentales*, Nancy, 1969). O abordare modernă oferă și J. Cl. Corbeil, *Les structures syntaxiques du français moderne. Les éléments fonctionnels dans la phrase*, Paris, 1971.

În ultimii ani este net dominantă sintaxa generativistă, cf M. Gross, *Analyse transformationnelle du français, syntaxe du verbe*, Paris, 1968; N. Ruwet, *Introduction à la grammaire générative*, Paris, 1968; J. Dubois, *Grammaire structurale du français : la phrase et les transformations*, Paris, 1969.

[1] cf. S. Marcus. *Aspecte matematice în studiul limbajului*, în *Limbaj, logică, filozofie*, București, 1968, p. 81.

[2] *Idem*, p. 66.

[3] In *Prague Studies in Structural Grammar Today*, Fr. Daneš și J. Vachek (în „Traveaux linguistique de Prague", I, 1964, p. 21–31) oferă o prezentare a contribuției lingviștilor cehoslovaci; cf. și J. Vachek, *The Linguistic School of Prague*, Indiana, University Press, 1966, p. 79–95.

5.3. În lingvistica românească, sintaxa modernă este reprezentată prin lucrările lui S. Stati, *Teorie și metodă în sintaxă* (București, 1967) și *Elemente de analiză sintactică* (București, 1972), precum și de *Sintaxa transformațională a limbii române* (București, 1969) de E. Vasiliu și S. Golopenția-Eretescu.

Prezentarea de ansamblu reprezentată prin *Sintaxa transformațională* citată (versiunea engleză cu unele modificări și adăugiri a apărut în 1972) a fost pregătită și, ulterior, completată de numeroase studii privind unele aspecte particulare ale gramaticii românești. Dintre acestea, un domeniu larg acoperă, aducînd soluții teoretice noi și o mai aprofundată rafinare de detalii, *Grupul verbal în sintaxa transformațională a limbii române* de G. Pană Dindelegan (sub tipar).

Modalitatea analitică de cercetare a sintaxei își găsește expresia în studiile lui S. Stati. *Teorie și metodă în sintaxă* propune, pe baza unei perspective de ansamblu a evoluției cercetării în acest domeniu, un model sintactic în construcția căruia un rol foarte important are analogia cu sistemul fonologic (se vorbește de opoziții sintactice, de neutralizare la nivel sintactic etc.). Avînd ca punct de plecare enunțul, segmentarea se oprește la functor „segmentul sintactic minimal" (p. 58), "o clasă de variante fonetice, morfologice și semantice ale unui lexem" (p. 59), analiza punînd în evidență posibilitățile (valențele) combinatorii ale cuvintelor (funcțiile), iar functorii se organizează în microși macrostructuri. Examinarea acestora sub aspectul relațiilor pune în evidență particularitățile de organizare ale formei sintactice. În perspectiva acestui model, *Elemente de analiză sintactică* propune o modalitate de analiză la nivel didactic, prin care, pornind de la conceptele tradiționale, să se scoată în relief elementele formale, de organizare a textului.

Numeroase sînt, de asemeni, în lingvistica românească din ultimele decenii, cercetările de sintaxă analitică tradițională – dintre care, o atenție specială trebuie acordată *Gramaticii limbii române* a Academiei R.S. România, București, 1963, care detaliază și precizează descrieri mai

vechi, precum și studiile care abordează diversele probleme ale acestui domeniu dintr-o perspectivă critică, adeseori de pe poziții moderne. În dezvoltarea cercetării sintactice românești un rol important au avut *Limba română contemporană* de acad. I. I o r d a n (1954, 1956) și *Gramatica limbii române* a Academiei R. S. România, 1954.

6. Între cele două ipostaze, opuse, ale lingvisticii moderne, cea analitică structuralistă și cea sintetică transformațională, deși N. C h o m s k y subliniază cu vehemență diferențele dintre ele, nu există un raport contradictoriu: cele două direcții nu se exclud, ci, am îndrăzni să spunem, se completează: gramatica generativistă apare în momentul în care, gramaticile analitice adunaseră destul material și destule observații capabile să asigure o bază solidă pentru construcția unui model deductiv. Dar, abordînd fenomenul lingvistic dintr-o altă perspectivă, care impune exigențe diferite, gramatica transformațională conduce, în fond, la înglobarea — într-un mod sau altul, eventual cu unele rectificări — a datelor obținute de gramatica taxonomică, obligă, de asemeni, la o reexaminare a partițiilor, chiar la o rafinare a clasificărilor taxonomice. Totodată, rezultatele obținute de cercetările generativiste pun în evidență aspecte pe care gramaticile analitice nu le observaseră. Gramatica sintetică transformațională sugerează cercetărilor analitice modalități noi de abordare a faptelor, făcînd posibilă includerea în descriere a unor aspecte care altădată nu puteau fi cuprinse.

7.0. O caracteristică comună gramaticii sintetice și celei analitice structurale o constituie f o r m a l i z a r e a, încercarea de a pune în evidență, altfel decît prin raportare la sens, deosebirile de organizare dintre enunțuri, de a găsi o modalitate n o n s e m a n t i c ă pentru a distinge diversele componente ale enunțului, pentru a da seamă de ambiguitățile sau diferențele de sens dintre enunțurile care, la nivelul comunicărilor accesibile observației directe (al "structurii de suprafață"), se reduc la tipare cu aceeași organizare de constituenți.

Ipoteza că toate diferențele de organizare internă, ca și deosebirile de conținut care decurg din ele, pot fi descrise formal, prin mijloace nonsemantice, derivă din ideea că existența unei relații nemarcate prin nimic este „incompatibilă cu postulatul semnificat—semnificant" (cf. H. F r e i, *L'Unité linguistique complexe*, în „Lingua", 1962 (11), p. 134).

Modalitățile formale de a pune în evidență deosebirile de structură sînt destul de variate. Observarea directă a enunțurilor a condus la recunoașterea importanței rolului pe care îl au în organizarea comunicării

particularitățile de construcție, de topică, de pauză și intonație etc. (cf. 4.2). Multe diferențe nu pot fi însă surprinse și mai ales circumscrise în termenii pe care îi oferă observația directă; explicarea și diferențierea lor presupun mijloace mai evoluate, procedee mai rafinate, cum sînt substituția și transformarea.

7.1. Substituția pune în evidență similaritățile de distribuție a diverselor componente prin capacitatea acestora de a apărea (sau de a *nu* apărea) într-o anumită vecinătate, într-un anumit context. Această operație conduce la cuprinderea în c l a s e de echivalență a diverșilor termeni care sînt c o m p a t i b i l i în același context sau în aceleași tipuri de contexte. Diversele clase de substituție înglobează realizări diferite ca întindere și ca structură. Aceste clase pot reprezenta (a) mulțimi care se exclud, care nu prezintă nici o realizare comună, (b) mulțimi în care nu apar decît realizări nespecifice, comune tuturor (sau mai multor clase), și (c) mulțimi care se intersectează, care cuprind termeni comuni și termeni specifici. Realizările specifice reprezintă "termeni diagnostici" și este de presupus că pot fi considerate definitorii pentru o anumită clasă sintactică, ca și contextele diagnostice.

Substituția ca procedeu al cercetării lingvistice a căpătat în lingvistica descriptivistă înfățișarea unei tehnici foarte elaborate sub aspectul condițiilor în care se poate efectua, cu rezultate concludente, această probă. Una dintre condițiile adeseori subliniate este aceea a t o p i c i i: testarea posibilității de substituție trebuie să se facă avînd în vedere a c e l a ș i punct dintr-un anumit lanț. La nivel sintactic, unde ordinea de succesiune a componentelor unui enunț pune alte probleme decît la nivel fonetic sau morfologic, se impun unele amendamente în ce privește condiția referitoare la poziția în lanț a termenilor în raport de substituție.

La nivelul unităților *fonemice*, ordinea în care se succed în cadrul unui cuvînt este f i x ă, obligatorie: în limba română unitățile *a*, *c* și *r*, de exemplu, grupate în ordinea *arc*, sînt asociate altui sens decît în succesiunea *car* sau *rac*, poziția lor este deci strict r e l e v a n t ă la acest nivel. La nivelul unităților *morfemice* constatăm, de asemeni, o ordine fixă, în cadrul cuvîntului, a grupărilor care asociază o realizare a unui morfem independent cu realizarea (sau realizările) unui (sau unor) morfem(e) dependent(e): în *cas=e=le*, de exemplu, această ordine de succesiune a componentelor este fixă și obligatorie, dar n e r e l e v a n t ă, întrucît este unica posibilă: nu putem spune **cas=le=e*, nici **le=cas=e* sau altfel.

La nivel *sintactic* restricţia privind l o c u l în care se realizează substituţia p o a t e conduce la rezultate evident false.

Astfel, dacă avem în vedere enunţuri ca:

(1) *Desenează flori(le).*
(2) *Le desenează.*
(3) *Ce desenează?*
(4) *Desenează-le!*

în care un termen comun, *desenează* (T), este asociat cu un termen care variază – *flori(le)*, *le*, *ce* (T′), respectarea acestei restricţii conduce la următoarea grupare în clase de echivalenţă a termenilor T′:

(a) *flori(le)* (1) – *le* (4) şi (b) *le* (2), *ce* (3)

deşi toate cuvintele care apar ca T′ în combinaţia cu *desenează* se situează faţă de acesta în acelaşi mod.

Or:

– T′=*florile*, poate apărea atît după T, cît şi înaintea lui, comp.:

(1) *Desenează flori(le).*

şi

(1′) *Flori desenează.* sau (1″) *Florile le desenează.*, diferenţa de informaţie reducîndu-se la p r e z e n ţ a – (1′) şi (1″) – sau l i p s a (1) emfazei;

– T′=*ce* precedă obligatoriu pe T;

– T′=*le* urmează obligatoriu pe T, dacă acesta este la imperativ – cf. (4) – sau la gerunziu (*desenîndu-le*), dar îl precedă obligatoriu în celelalte cazuri, cf. (2).

Poziţia faţă de T apare astfel ca n e r e l e v a n t ă.

Indiferent de poziţia faţă de T, termenii T′ din enunţurile (1), (2), (3) şi (4) pot fi consideraţi ca aparţinînd aceleiaşi clase de substituţie, ca reprezentînd aceeaşi poziţie sintactică.

La aceeaşi concluzie conduce existenţa omonimiilor morfologice. Considerarea grupurilor:

(1) *omul acesta*

şi

(2) *acest om*

ca avînd o structură diferită: "substantiv+pronume demonstrativ"[1] în (1), "adjectiv demonstrativ + substantiv" în (2), obligă la o reformulare a definiţiei pronumelui pentru situaţii ca (1). Această dificultate se rezolvă dacă acceptăm că: (a) adjectivul demonstrativ are două v a r i a n t e, determinate de poziţia faţă de substantiv, deci în distribuţie complementară, şi (b) adjectivul postpus este o m o n i m cu pronumele demonstrativ.

7.2. Transformarea poate fi, de asemeni, utilizată ca modalitate formală de punere în evidenţă a unor deosebiri de organizare internă a enunţurilor.

Acest concept apare cu accepţiuni diferite la Z. H a r r i s şi la N. C h o m s k y.

În concepţia lui Z. H a r r i s, transformarea este definită ca o r e l a ţ i e între două construcţii (*Co-occurrence and Transformation in Linguistic Structure*, în „Language", 1957 (33), p. 159 – 160), ca o modalitate de a le reduce la aceeaşi clasă de echivalenţă. Relaţia dintre cele două construcţii este r e v e r s i b i l ă: oricare construcţie poate fi dedusă din cealaltă.

La N. C h o m s k y, conceptul de transformare are un caracter operaţional. În cadrul gramaticii transformaţionale, care operează cu reguli de rescriere şi reguli de transformare, acestea din urmă asigură convertirea structurilor profunde în structuri de suprafaţă.

Regulile de *rescriere* sînt definite ca fiind „reguli de tipul X→Y/A – Z, în care X reprezintă un simbol unic diferit de zero, →înseamnă «rescrie pe X ca Y», Y detaliază simbolul X printr-un simbol sau o succesiune de simboluri totdeauna diferit(ă) de zero, iar A – Z corespunde contextului în care acţionează regula respectivă" (*Sintaxa transformaţională*, p. 30). Regulile de rescriere care se aplică aceluiaşi simbol constituie o d e r i v a ţ i e.

Spre deosebire de regulile de rescriere (sau de constituenţi), regulile de transformare, totdeauna posterioare regulilor de rescriere, „permit efectuarea unor operaţii mai nuanţate şi mai complicate" (*op. cit.*, p. 34)

Prin regulile de transformare se pot omite, înlocui sau repoziţiona. anumite simboluri.

Transformările au un caracter particular, limitat contextual, în sensul că o anumită transformare poate fi aplicată numai unui l a n ţ de simboluri care satisface anumite condiţii, deci a cărui istorie derivată este cunoscută (*op. cit.*, p. 34, 35).

---

[1] cf. P. D i a c o n e s c u, *Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc*, Bucureşti, 1970, p. 73.

Regulile de transformare au caracter ordonat și nu sînt reversibile. Prin aplicarea regulilor de transformare se poate obține o construcție din alta sau din reunirea a două (sau mai multe) construcții (lanțuri).

Prin aplicarea regulilor de transformare, conform concepției lui N. Chomsky expuse în *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Massachusetts, 1965, p. 132, nu se pot introduce" elemente purtătoare de sens, nici nu pot fi lăsate deoparte (delete)" unități lexicale nerecuperabile".

7.3. Diversele procedee se organizează într-o ierarhie de la cele simple, empirice, la cele presupunînd o elaborare mai complexă cum este transformarea. E de așteptat ca ponderea diverselor procedee să varieze de la o limbă la alta în funcție de structura specifică a limbii respective. În unele limbi, numeroase distincții se pot face la nivelul observației directe, pe cînd în cazul altora, punerea în evidență a deosebirilor face necesar apelul la procedee mai complexe. Prezența într-o limbă dată a unui sistem flexionar dezvoltat sau a topicii fixe (și relevante) constituie condiții favorabile pentru o descriere în termeni formali a componentei interne a enunțurilor, descriere care să facă apel mai ales la particularități accesibile observației directe și numai într-un număr restrîns de situații la procedeele mai complexe.

ENUNȚUL

1. În ipostaza analitică, cercetarea sintactică are ca punct de plecare textul de diverse dimensiuni, reprezentînd o comunicare lingvistică unică sau un corpus de acte de comunicare, între care nu există altă legătură decît faptul că realizează același sistem lingvistic, că aparțin aceleiași limbi. Scopul cercetării îl reprezintă descoperirea modului specific de organizare a comunicării într-o limbă dată.

Punerea în evidență a structurii comunicării se bazează, în general, pe examinarea unor unități lingvistice care nu depășesc anumite limite de extensiune. Corpusul sau textul inițial reprezintă o mulțime de asemenea unități.

În lingvistica actuală, unitatea de bază asupra căreia se efectuează operația de analiză este, de obicei, enunțul; descoperirea modului de organizare a enunțurilor posibile într-o limbă dată, descrierea structurii acestor enunțuri reprezintă obiectivul principal al cercetării sintactice.

2.1. Prin **enunț** se înțelege o secvență fonică (un flux sonor), limitată prin pauze și caracterizată printr-un contur intonațional și care poartă o anumită informație semantică, reprezintă deci o comunicare.

Această definiție a enunțului, care invocă ca particularități caracteristice pauza și intonația, are în vedere comunicarea orală, considerată ca reprezentînd forma principală și primordială a activității lingvistice. Comunicarea scrisă (asupra căreia se opresc, de obicei, cercetările lingvistice și în care conținutul comunicat este asociat cu simboluri grafice, redînd cu oarecare aproximație realitatea vorbită) constituie un fenomen secundar, o transpunere mai mult sau mai puțin fidelă a realizării orale.

> În cercetarea textului scris, delimitarea enunțurilor în interiorul textului este „o operație aproape mecanică ... grație punctuației" (cf. *Elemente de analiză*, p. 11), „enunțul începe cu un cuvînt cu inițială majusculă ; la sfîrșitul enunțului se pune un semn principal de punctuație" *(ibidem)*.

Semnele de punctuație redau cu aproximație pauzele și particularitățile intonaționale ale fluxului sonor care reprezintă comunicarea orală. Transcrierea unei asemenea comunicări presupune o operație de segmentare a textului în enunțuri. Textul scris oferă deci un material lingvistic oarecum prelucrat, în care o primă fază a operației de analiză este depășită. Această particularitate și faptul că textul scris are o stabilitate, care lipsește comunicării orale și care face posibilă revenirea asupra materialului, reflecția asupra datelor, condiție esențială a cercetării, explică preferința cercetătorilor pentru aspectul scris al limbii.

Varianta scrisă a constituit secole de-a rîndul singurul obiect al cercetării lingvistice. Abia geografia lingvistică își îndreaptă atenția asupra realizării orale în varianta sa regională. Structuralismul subliniază teoretic importanța variantei vorbite a limbii și caracterul secundar, derivat, al aspectului scris.

Și în epoca actuală, însă, cînd tehnica permite surprinderea și fixarea actului concret al vorbirii, cercetarea lingvistică preferă adeseori textul scris, mai ales atunci cînd se ocupă de sintaxă. Astfel, asupra unor texte literare se oprește din pricina tradiției didactice și lucrarea *Elemente de analiză* (cf. p. 13).

2.2. Prin conturul intonațional și pauzele care îl delimitează, enunțul capătă o anumită autonomie, are, de obicei, caracterul unei comunicări „de-sine-stătătoare", exprimă o informație care poate fi înțeleasă, fără alte precizări, de receptor. Autonomia de conținut a enunțului nu este însă obligatorie.

Prezența unor componente ca pronumele (*el, acesta, acela*) sau ca unele adverbe (*acolo, aici, da*) face ca înțelegerea unui enunț să depindă de contextul în care apare; de obicei un enunț anterior poartă informația capabilă să expliciteze comunicările de acest fel. Un enunț ca:

Atunci el a reluat explicația.

devine mai clar în contextul:

Profesorul a explicat lecția, dar elevii nu au înțeles. (*Atunci el a reluat explicația*).

Contextul lingvistic are un rol foarte important, de obicei, în dialog, tip de comunicare în care, din cauza economiei de efort, enunțurile sînt adeseori scurtate prin omisiunea unor componente care ar trebui să se repete de la o replică la alta – cf.:

– *Ce s-a întîmplat?*
– *Nimic.*

În al doilea enunț, este „elidat" componentul *nu s-a întîmplat*, pe care îl deducem însă fără dificultate: *s-a întîmplat* este cuprins în enunțul anterior, iar *nu* este cerut obligatoriu, ca termen totdeauna coocurent într-un enunț complet, de *nimic* (nu spunem **S-a întîmplat nimic.*).

O situație specială în care conținutul unui enunț este strict dependent în dialog de enunțul anterior constituie comunicările care se reduc la adverbul *da*:

– *Vii mîine?*	– *A ajuns acasă?*
– *Da.*	– *Da.*

În cele două exemple, *da* are sens diferit – este echivalent cu *Vin mîine*, în primul exemplu, cu *A ajuns acasă*, în cel de al doilea.

În interpretarea enunțurilor în structura cărora apar pronumele *eu, tu*, formele verbale de persoana I și a II-a, adverbele *aici, acum* etc., un rol important are, adeseori, situația, contextul extralingvistic în care se realizează și la care se referă comunicarea.

Conținutul enunțurilor implică și informații neexplicitate nici prin contextul lingvistic, nici prin situație. O întrebare ca *O fi venit profesorul?* presupune faptul că vorbitorul știe că „profesorul trebuie să vină", o afirmație simplă ca *Acesta este un tablou de Picasso.* implică presupoziția că „autorul tabloului ar putea să *nu* fie Picasso".

Conținutul unui enunț este determinat de sensul componentelor sale, de contextul lingvistic și extralingvistic și de organizarea sa internă. Astfel enunțurile:

(1) *Lupul atacă omul.*
(2) *Omul atacă lupul.*

sînt formate din exact aceleași componente, plasate însă în mod diferit în organizarea enunțurilor. Această situare structurală diferită explică diferența de informație dintre cele două enunțuri.

Prin raportarea la o anumită situație individuală, enunțul realizat are caracter nerepetabil. Modul de organizare, o anumită structură, se repetă, însă, poate fi realizată prin componente diverse (comp. *Lupul atacă omul., Vulturul atacă mielul., Soarele încălzește aerul.*, de exemplu), prin aceleași componente cuprinse în mod diferit în același tip de structură (cf. enunțurile (1) și (2), prin componente diferite, la fel plasate și referindu-se la situații diferite.

2.3. Enunțul, ca unitate sintactică, implică posibilitatea de diviziune, calitatea de întreg analizabil. Putem vorbi de

organizarea internă a unui enunț în măsura în care enunțul este alcătuit prin articularea a cel puțin două componente, a cel puțin doi constituenți.

În calitatea sa de "secvență fonică cuprinsă între pauze", enunțul reprezintă din punct de vedere fonic și acustic un flux sonor continuu sau cu discontinuități care nu separă decît parțial componentele.

O secvență sonoră fără discontinuități poate reprezenta enunțul:

Casa renovată pare mult mai mare.

Același enunț poate fi pronunțat cu două pauze interioare:

Casa # renovată # pare mult mai mare.
(Casa, renovată, pare mult mai mare.)

Din cele trei segmente care se decupează în acest caz, două (*casa* și *renovată*) reprezintă constituenți indivizibili, dacă limita ultimă a analizei o reprezintă cuvîntul; ultimul este însă o grupare de cuvinte.

Nici abordat din punctul de vedere al conținutului enunțul nu poate fi cu ușurință divizat în „parcele" semnificative, în componente, căci sensul unei comunicări este un tot în care contribuția diverselor componente se „amalgamează", în care semnificația unui component este influențată, modificată, precizată grație prezenței celorlalți componenți. În enunțurile:

(1) *Bunica face baie.*
(2) *Bunica face mîncare.*

menținîndu-se aceeași structură internă, înlocuirea termenului *baie* prin *mîncare* antrenează o modificare a conținutului comunicării, care nu rezultă numai din înlocuirea semnificației "baie" prin semnificația "mîncare", ci și din sensurile diferite pe care le are componentul *face* în cele două enunțuri, sensuri condiționate de combinația cu *baie*, respectiv *mîncare*.

Segmentarea fluxului sonor care reprezintă un enunț în elementele sale componente nu se impune deci observației directe, ci presupune un proces mai complicat, o abstractizare. Operația pe care se bazează recunoașterea unui enunț ca o articulație a unor elemente discrete este o operație de substituție. Faptul că știm pe baza experienței și a competenței noastre lingvistice că, alături de enunțul:

(1) *Copilul sănătos nu plînge.*

sînt posibile și enunțurile:

(2) *Copilul nu plînge.*
(3) *Copilul sănătos plînge.*
(4) *Copilul bolnav plînge.*
(5) *Copilul plînge.*

explică capacitatea noastră, ca vorbitori, de a interpreta fluxul sonor continuu și informația globală cu care este asociat ca o secvență de patru unități discrete: *copilul*, *sănătos*, *nu* și *plînge*.

Competența lingvistică a vorbitorului sau a cunoscătorului unei limbi implică prezența în memoria sa a unei anumite cantități de asemenea (și altfel de) elemente discrete, pe care le poate identifica și recunoaște într-un mesaj, pe care îl descifrează ca receptor sau (și) pe care le poate utiliza, în calitate de emițător, în construirea unui enunț prin care comunică o anumită situație, o anumită realitate, o anumită idee.

Descompunerea de către cercetător a enunțului (continuu) în unități discrete este necesară pentru înțelegerea mecanismului vorbirii, a comunicării prin limbă, și pentru descrierea limbii, care presupune obligatoriu cunoașterea elementelor discrete și a raporturilor care le caracterizează, a compatibilităților și incompatibilităților specifice.

> Rolul organizator al formei lingvistice, care decupează unități discrete în substanța fonică și semantică, a fost pus în evidență de glossematică (cf. L. Hjelmslev, *Prolegomena to a Theory of Language*, Baltimore, 1953).

În interiorul aceluiași flux sonor continuu, distingem diverse elemente componente în funcție de nivelul lingvistic pe care îl avem în vedere. Enunțul:

(1) *Cîntă cîntece populare.*

reprezintă o secvență formată din trei cuvinte:

(2) |*Cîntă*| |*cîntece*| |*populare*|.

O secvență de șase unități morfemice:

(3) ||*Cînt*||*ă*|| ||*cîntec*||*e*|| ||*popular*||*e*||.

și o secvență de douăzeci de unități fonice:

(4) |k|, |î|, |n|, |t|, |ă|; |k|, |î|, |n|, |t|, |e|, |č|, |e|; |p|, |o|, |p|, |u|, |l|, |a|, |r|, |e|.

Mai multe unităţi fonice din secvenţa (4) se grupează formînd unităţile morfemice din şirul (3), iar acestea, la rîndul lor, se grupează pentru a alcătui cele trei componente din (2); din combinarea acestora rezultă fluxul sonor care reprezintă enunţul (1).

3. În capitolele care urmează, discuţia va avea în vedere totdeauna elemente discrete care nu coboară sub nivelul de analiză reprezentat în (2). Analiza se opreşte deci la c u v i n t e (pe care le considerăm ca date). În calitate de constituenţi ai enunţului, deci constituenţi la nivel sintactic, pot apărea şi grupuri de cuvinte reprezentate, de pildă, prin construcţii prepoziţionale (cf. enunţul *Bate vînt de primăvară.*, pe care la nivel sintactic îl considerăm ca fiind format din trei componente: *bate*, *vînt* şi *de primăvară*) sau componente propoziţionale în alcătuirea cărora participă şi conectivele, dintre care pe cele conjuncţionale, ca şi prepoziţiile, nu le considerăm componenţi ai nivelului sintactic (cf. *El ştie că plouă* – enunţ cu trei componenţi *el*, *ştie* şi *că plouă*). Sînt incluse însă între constituenţi conectivele relative: un enunţ ca *Vine cine vrea.*, de exemplu, se organizează sintactic ca o structură complexă, care înglobează componentele *Vine* şi *cine vrea*, acesta din urmă fiind alcătuit, la rîndul său, din două unităţi sintactice: *cine* şi *vrea*. (De altfel, şi primul component *Vine*, sub forma catalizată *El* (*copilul...*) *vine* reprezintă o grupare de două unităţi sintactice.)

Considerarea prepoziţiilor şi conjuncţiilor, a adverbelor *nu*, *tocmai* etc. ca elemente sintactice auxiliare, „cuvinte care nu sînt părţi de propoziţie" (cf. *Gramatica* (1963), II, p. 86–87), reprezintă în lucrările de sintaxă un loc comun. Calitate de constituenţi la nivel sintactic (de functori) li se acordă în *Teorie şi metodă* (vezi p. 129–130).

RELAŢII

1.0. Realizarea oricărei comunicări presupune în mod necesar existenţa unor r e l a ţ i i.

1.1. Orice enunţ care reprezintă o comunicare, oricît de scurt şi de simplu, este condiţionat de realizarea relaţiei care îi conferă valoarea comunicativă – relaţia r e f e r e n ţ i a l ă: în virtutea acesteia se conjugă comunicarea, enunţul, ca fapt al vorbirii, şi faptul comunicat, realitatea pe care o are în vedere, la care se r e f e r ă. Relaţia referenţială este o b l i g a t o r i e. Un enunţ care nu se referă la nimic, nu spune nimic, deci nu comunică, nu există în calitate de comunicare. Relaţia referenţială se realizează prin orice enunţ indiferent de extinderea lui: *Ah!*, ca şi *Toamna ploioasă face anevoioasă strîngerea recoltei, pe care a pregătit-o munca a mii de oameni.*, se raportează la un fapt pe care îl comunică: un sentiment, o senzaţie în primul caz, o situaţie mai detaliat prezentată în cel de al doilea.

Relaţia referenţială este, în acelaşi timp, într-un anumit sens, e x t e r i o a r ă enunţului (ca şi faptului relatat prin enunţ de altfel) în măsura în care nu priveşte organizarea, structura enunţului.

Secvenţe sonore de felul *Casele ferestrelor îmbobocesc prăpăstios* sau *Sacele streferelor bombocesc plavios* nu realizează relaţia referenţială şi nu reprezintă comunicări ale limbii române, deşi pot fi purtătoarele unei anumite informaţii: în prima secvenţă recunoaştem anumite cuvinte ale limbii române, în cea de a doua, *sacele* şi *streferelor* sînt simţite ca substantive, *bombocesc* ca verb etc. (cf. exemple de acest tip în *Teorie şi metodă*, p. 21 urm.) fără să trimită la cuvinte ale limbii române.

2.0. Enunţurile decompozabile, alcătuite din mai multe componente, implică şi un alt tip de relaţii, relaţiile care se stabilesc î n t r e componente în cadrul enunţului.

E vorba, de această dată, de relaţii i n t e r n e, intrinsece enunţului. Relaţii de acest tip leagă unul de celălalt componentele unui enunţ. În *Vîntul bate tare.*, de exemplu, componentul *vînt* se leagă de *bate*; *bate* este în relaţie şi cu componentul *tare*.

Realizarea relaţiilor interne caracterizează anumite tipuri de enunţuri. Aceste relaţii nu apar cînd enunţul este neanalizabil, nedecompozabil: *Ah!*, de exemplu, reprezintă un asemenea enunţ.

Relaţiile interne sînt deci relaţii condiţionate de componenţa enunţului: ele caracterizează numai enunţuri formate din doi sau mai mulţi termeni. *Toamna plouă.*, ca şi *Toamna ploioasă face anevoioasă strîngerea recoltei, pe care a pregătit-o munca a mii de oameni.*, reprezintă astfel de enunţuri, relaţiile care se dezvoltă fiind mai simple în primul enunţ, mai complexe, în cel de al doilea.

2.1. Caracterul liniar al vorbirii, al comunicării lingvistice în general, faptul că diferitele unităţi componente ale unui enunţ nu se pot realiza concomitent, ci se înşiruie una după cealaltă, determină relaţiile de succesiune, de vecinătate: orice component al unui enunţ contractează o asemenea relaţie. Relaţia de vecinătate se poate realiza la dreapta (**Răsare** *soarele*), la stînga (*Soarele* **răsare**) sau bilateral (*Soarele* **răsare** *tîrziu*).

Putem include în structura organizării şi pauza, care are un rol important în realizarea comunicării, considerînd-o un *component* de tip special al enunţului, un component negativ. În aceste condiţii, orice component al unui enunţ este încadrat între alţi doi componenţi – între doi componenţi realizaţi pozitiv (*Soarele* **răsare** *tîrziu*) sau între un component pozitiv şi o pauză (#). Componentul negativ urmează (# *Soarele* **răsare** #) sau precede (# **Răsare** *soarele* #) termenul cu care intră în relaţie de vecinătate.

Intercalarea unui termen între două pauze caracterizează enunţul neanalizabil, cf. # *Da* #, # *Ah!* #, # *Linişte* # etc.

2.2. Un alt tip de relaţii, a căror realizare este condiţionată de prezenţa a cel puţin doi componenţi pozitivi, în enunţ, reprezintă relaţiile de structurare, de organizare a enunţului, relaţiile structurale sau, pentru a simplifica terminologia, relaţiile sintactice.

Relaţiile sintactice asigură enunţului caracterul unui tot organizat: ele plasează în moduri diferite componentele enunţului unele faţă de altele. Reprezentînd elementul de structurare a enunţului, relaţiile de acest tip sînt purtătoare de informaţie. Aceleaşi cuvinte încadrate în relaţii diferite conduc la comunicări diferite. În enunţurile (*Acum*) *începe toamna.* şi (*Şcoala*) *începe toamna.*, între substantivul *toamna* şi verbul *începe* se dezvoltă relaţii structurale diferite, ceea ce antrenează (o parte din) diferenţele de sens dintre comunicările reprezentate prin aceste enunţuri.

2.3. Relaţiile structurale, relaţiile de organizare a enunţului, pot coincide cu cele de vecinătate; cuvintele între care se stabileşte o relaţie sintactică (şi semantică) directă sînt aşezate adeseori, ca în exemplele anterioare, unul lîngă celălalt (*toamna* este plasat lîngă *începe*).

Coincidenţa relaţiilor structurale cu cele de vecinătate nu este obligatorie şi generală, deoarece relaţiile structurale sînt mult mai complexe decît celelalte: pe cînd un termen nu realizează decît două relaţii de vecinătate, el poate contracta una sau mai multe relaţii structurale. În enunţul **Începe** *curînd*, **toamna.**, sub aspectul organizării, raportul dintre componentele *începe* şi *toamna* e identic cu cel realizat de aceleaşi componente în **Începe toamna** *curînd*, (sau *Curînd* **începe toamna.**, **Toamna începe** *curînd.*). Relaţia de vecinătate dintre cele două componente, care dublează relaţia de structură în al doilea enunţ, nu se realizează în primul din cauza intercalării unui component suplimentar – *curînd* (o relaţie structurală raportează pe *curînd* la *începe*).

Relaţia structurală este deci compatibilă cu relaţia de vecinătate, fără să o presupună însă în mod necesar. Cele două tipuri de relaţii interne se suprapun adeseori în enunţ: un anumit component se află, de obicei, în relaţie de vecinătate cu cel puţin unul din termenii cu care realizează o relaţie structurală: în exemplele anterioare *începe* e plasat în vecinătate directă fie cu *toamna*, fie cu termenul *curînd*.

Totodată, relaţia de vecinătate nu presupune, implicit, o relaţie structurală: în exemplul anterior (*Începe curînd toamna.*), *curînd* şi *toamna* sînt în succesiune directă, fără ca între ele să existe vreo relaţie structurală. Amîndouă se leagă de *începe* (*începe toamna*, *începe curînd*), înglobarea lor în enunţ se face prin intermediul lui *începe*. Participarea la acelaşi enunţ, înglobarea într-o comunicare unică, permite să vorbim în asemenea cazuri de o relaţie indirectă, mediată, între cele două componente, relaţie care nu modifică organizarea internă a comunicării. Tot aşa, în *Toamna tîrzie anunţă o iarnă grea.*, *tîrzie* şi *anunţă* sînt în raport de vecinătate fără ca între ele să se stabilească un raport structural: *tîrzie* realizează o relaţie structurală cu *toamna*; acest termen realizează o relaţie structurală şi cu componentul *anunţă*.

Într-un enunţ mai extins ca: *Atunci, de supărare omul a plecat repede.*, *a plecat* realizează relaţii directe cu toţi ceilalţi componenţi ai comunicării (*omul a plecat*, *a plecat atunci*, *a plecat de supărare*, *a plecat repede*). Tot aşa, în *Examinarea atentă cu microscopul a ţesutului este necesară.*, termenul *examinarea* este, de asemeni, legat prin relaţii structurale cu fiecare din componentele coocurente în enunţ (*examinarea atentă*, *examinarea cu microscopul* etc.); relaţia de vecinătate se stabileşte însă într-un singur caz (*examinarea atentă*).

Față de relațiile de vecinătate, care nu cunosc decît două ipostaze: "vecinătate" și (sau) "nonvecinătate", relațiile structurale se relevă a fi mult mai complexe, același component putînd participa concomitent la un număr mai larg sau mai restrîns de asemenea relații.

2.4. Organizarea internă, structura unui enunț, este determinată de relațiile structurale care se stabilesc între componentele sale. Relațiile de vecinătate configurează modul de prezentare, de realizare a enunțului. Între *Toamna începe curînd.* și *Curînd începe toamna.* nu e nici o diferență de organizare internă. Componentele, aceleași, realizează aceleași relații structurale. Ca prezentare însă, prin succesiunea deosebită a termenilor, cele două enunțuri diferă.

Relațiile diferite de succesiune, în cazul enunțurilor cu aceeași structură și aceiași componenți, corespund deseori la două structuri intonaționale diferite: o anume ordine de succesiune poate fi rezultatul e m f a z e i, al punerii în relief a unui anumit termen al comunicării. În anumite situații, diferite de la o limbă la alta, o anumită succesiune a componentelor poate exprima prezența anumitor tipuri de relații structurale (cf. *Modalități*[1]..., 1.8, 1.9).

3. Relațiile structurale, care organizează componentele în cadrul enunțului, sînt de mai multe tipuri. Diferențele dintre aceste tipuri pot fi puse în evidență cu ajutorul procedeului de o m i s i u n e (substituție cu zero).

Acest procedeu formal permite distingerea în cadrul enunțului a unei întregi game din care fundamentale sînt următoarele tipuri de relații: relații de dependență, de coordonare, de echivalență și de repetare.

4.0. Deosebit de frecvente și de importante în organizarea comunicării sînt relațiile de dependență, caracterizate prin faptul că măcar unul din termenii incluși **nu** poate fi omis.

4.1. Forma de dependență maximă o reprezintă relația de i n t e r d e p e n d e n ț ă sau de d e p e n d e n ț ă b i l a t e r a l ă, ai cărei termeni – fie A și B – se presupun obligatoriu: ambii termeni răspund negativ testului omisiunii.

Acest tip de relație caracterizează grupul subiect – predicat. Într-o combinație de tipul *copilul aleargă*, nici unul din cei doi termeni nu poate

[1] Trimiterile în interiorul lucrării se fac indicînd primul cuvînt (sau primele cuvinte) din titlul capitolului și numărul paragrafului.

fi omis: oricare dintre ei poate fi înlocuit cu un alt termen pozitiv – **copilul**, *omul*, *mînzul*, *gîndul* etc.; **aleargă**, *vine*, *crește* etc. –, dar nici unul nu poate fi substituit cu zero (A↔B).

Situațiile de tipul: *aleargă*, *citește* etc. nu pot fi interpretate ca reprezentînd construcții în care subiectul este inexistent; el este întotdeauna p r e s u p u s de predicat, dar, în asemenea situații, neexprimat (de aceea se vorbește de subiect subînțeles sau inclus).

Caracterul bilateral al relației de interdependență se manifestă prin faptul că fiecare din cei doi termeni impune anumite particularități de expresie celuilalt: predicatul se acordă cu subiectul, deci subiectul îi impune particularități de număr și persoană, iar predicatul impune subiectului caracteristica de caz: nominativul.

Grupul caracterizat prin relația de interdependență reprezintă n u c l e u l structural al enunțului minim organizat. În jurul lui se grupează toate celelalte componente.

4.2. Cînd din cei doi termeni ai unei relații binare unul răspunde pozitiv, iar celălalt negativ la testul omisiunii, raportul care se stabilește între ei este un raport de s u b o r d o n a r e sau de d e p e n d e n ț ă *unilaterală*. Într-un enunț de tipul: *Sportivul antrenat aleargă repede.*, o astfel de relație formează grupurile *sportivul antrenat* și *aleargă repede*. Unul dintre termeni – respectiv *antrenat*, în primul grup, și *repede*, în al doilea – poate fi omis, comunicarea păstrîndu-și caracteristica de enunț organizat: *Sportivul aleargă.* este o comunicare care poate fi concepută ca un tot de-sine-stătător, susceptibil de completări, precizări, dezvoltări, care rămîn însă f a c u l t a t i v e, neobligatorii din punctul de vedere al organizării comunicării.

Relația de subordonare cuprinde deci un termen care nu poate fi omis fără riscul de a dezorganiza comunicarea (spre deosebire de *Sportivul aleargă.*, **Sportivul antrenat repede.*, **Antrenat aleargă.* sau **Sportivul repede.* nu constituie enunțuri și nici nu reprezintă comunicări din punctul de vedere al limbii române). Cei doi termeni sînt deci inegali ca importanță pentru organizarea comunicării: unul este mai important, cel care nu poate fi omis și este numit termen r e g e n t (sau determinat), cel de al doilea, a cărui ocurență în comunicare presupune în mod necesar prezența termenului regent, are un rol secundar din punct de vedere sintactic, din punctul de vedere al organizării structurale a enunțului și reprezintă termenul s u b o r d o n a t, determinantul. Din punctul de vedere al organizării structurale, B presupune în mod necesar pe A, nu și invers (A←B).

Termenul «determinant», care implică ca un pandant pe cel de «determinat», are în vedere faptul că elementele subordonate introduc în comunicare precizări privind elementul regent.

Sensul unilateral al relației de subordonare (A←B : B subordonat față de A) se manifestă prin faptul că termenul regent (A) i m p u n e anumite caracteristici de expresie termenului subordonat (B). În *casă albă*, regentul *casă* impune determinantului *albă* particularități de gen, număr și caz (determinantul se a c o r d ă cu regentul). Tot astfel, în *Spune tuturor*, cazul dativ al termenului subordonat *tuturor* este cerut de regentul *spune*.

4.3. O variantă a relației de dependență o constituie cea de *subordonare* (sau *dependență*) *dublă*, raport complicat, în care un termen este subordonat altora doi : C este subordonat atît față de A, cît și față de B. Dacă într-o secvență de trei termeni ABC, C este substituibil cu zero, dar nici *A*, nici *B* nu pot fi omise în prezența lui *C*, putem spune că prezența lui C presupune în mod necesar atît pe A, cît și pe B.

Construcția *Luna strălucește albă.* oferă o ilustrare pentru acest tip de relație : *albă* poate fi omis, comunicarea păstrîndu-și caracterul de enunț organizat (*Luna strălucește.*) ; ocurența termenului subordonat (*albă*) presupune prezența celorlalți doi componenți ai comunicării, cărora li se subordonează. Subordonarea lui numai față de verb conduce la o comunicare diferită : *Luna strălucește alb.* Dependența numai față de *luna* — *Luna albă strălucește.* — modifică de asemeni comunicarea. Omiterea termenului *luna* (A) dezorganizează comunicarea : nu există nici un component capabil să impună forma *albă*, iar omiterea restului conduce la o grupare cu altă structură : *luna albă*, grupare care nu are de obicei statut de enunț.

În cazul construcției citate, dependența lui C față de A își găsește expresia în acord, iar dependența față de B se manifestă prin așezare (dovadă faptul că ordinea ACB — *Luna albă strălucește.* —, în loc de ABC, corespunde unei schimbări de semnificație).

Realizarea relației de dependență dublă implică deci o structură de trei termeni (caracterizează o "structură ternară", cf. *Elemente de analiză*, p. 50 și 51).

4.4. O variantă a acestei relații, care presupune tot o organizare de trei termeni, reprezintă structurile de tipul *A cumpărat* (A), *cărți* (B), *pe lîngă caiete* (C), în care două componente (B și C) sînt subordonate față de același termen (A). Atît B, cît și C pot fi substituite cu zero, secvența sonoră astfel obținută păstrîndu-și caracterul de enunț, cu particularitatea că, pe cînd în cazul unuia dintre termenii subordonați (C) omisiunea nu implică nici o restricție și conduce la un nou enunț organizat (*A cumpărat* (A) *cărți* (B), omiterea celuilalt (a lui B) presupune substituirea obligatorie cu zero și a termenului C, gruparea AC (*A cumpărat pe lîngă caiete*) nemaiîndeplinind condiția unui enunț reperat ; omisiunea termenului A conduce, de asemeni, la o grupare de termeni între care nu se realizează o relație structurală *(Cărți pe lîngă caiete)* și care nu apare ca enunț.

Omisiunea componentului B este condiționată deci de omiterea lui C, ceea ce dovedește solidaritatea dintre C și B.

Spre deosebire de relația de subordonare dublă discutată la **4.3.**, în care C este subordonat atît față de A, cît și față de B, calitatea de termen dublu dependent manifestîndu-se prin acord și prin așezare, în acest al doilea tip de structură cu trei termeni nu sîntem îndreptățiți să vorbim de un raport de subordonare a lui C față de B. Termenul C este legat de B printr-un raport de coocurență necesară, analog cu cel de coordonare.

Analogia cu coordonarea poate fi pusă în evidență și prin posibilitatea de a înlocui elementul relațional *pe lîngă* prin și : *A cumpărat cărți și caiete.* În urma înlocuirii se modifică sensul comunicării și relațiile sintactice, dar se obține totuși un enunț reperat. (În cazul unui enunț ca : *Luna strălucește albă.* sau *A văzut-o veselă.*, relația de dublă subordonare nu poate fi înlocuită prin coordonare : o construcție ca *A văzut-o și veselă.* păstrează aceeași structură relațională, cu deosebirea că se adaugă o relație suplimentară de dependență între *și* adverbial și adjectiv.)

Putem numi acest tip de dependență *dependență complexă*, ținînd seama de faptul că realizarea relației de subordonare a termenului C față de A presupune, ca o condiție obligatorie, prezența în enunț a unui al treilea termen, B, dependent de asemeni față de A (a cărui ocurență în comunicare nu cere însă prezența lui C).

Relațiile de dependență care presupun obligatoriu coocurența a t r e i termeni sînt proprii structurilor d e r i v a t e (vezi *Predicativul suplimentar* și *Alte poziții sintactice ...*, 12—14.)

5.0. O altă categorie de relații reprezintă, în cadrul enunțului, cele în care o r i c a r e dintre componenți poate fi substituit cu zero și pe care le-am putea desemna ca relații de *nondependență*.

Antonimul firesc al termenului *dependență* este *independență*, care ne-am obișnuit, însă, să denumească lipsa oricărei relații. De aceea propunem, ca termen tehnic, pentru denumirea relațiilor cu caracteristica mai sus enunțată, termenul mai puțin obișnuit, *nondependență*.

5.1. O relație de acest tip se stabilește între termenii B și C făcînd parte din construcții de forma *Vorbește* (*A*) *copiilor* (*B*), *tinerilor* (*C*) : oricare din cei doi termeni (B sau C) poate fi substituit cu zero fără ca enunțul să se dezorganizeze — *Vorbește* (A) *copiilor* (B)., *Vorbește* (*A*) *tinerilor* (C). În relația cu A fiecare din cei doi termeni în discuție se situează în același mod. În cazul exemplului dat, atît B cît și C sînt subordonați față de A, în virtutea aceleiași posibilități combinative a lui *A*. Identitatea de rol își găsește expresia, cel puțin în unele cazuri, ca în enunțul de mai sus, prin identitatea de construcție: ambii termeni subordonați sînt la dativ. Relația de coordonare B și C (B+C) o putem desemna, datorită identității de poziție față de A, ca relație de repetare a unei poziții sintactice.

Relația de coordonare poate grupa și mai mult de doi termeni (B+C +D ... +n) : *Vorbește* (A) *copiilor* (B), *tinerilor* (C), *adulților* (D), *bătrînilor* (E). Este deci o relație plurimembră, numărul termenilor fiind teoretic nelimitat. (În fapt însă, din nevoia de claritate a comunicării sînt evitate șirurile prea lungi de acest fel.) Oricare dintre componentele între care se realizează relația de repetare poate fi omis, A intră în relație cu oricare dintre ele.

Ordinea termenilor incluși în relația de coordonare poate fi modificată : *Vorbește* (A) *copiilor* (B), *tinerilor* (C), *adulților* (D). sau *Vorbește* (A) *adulților* (D), *tinerilor* (C), *copiilor* (B)., de exemplu.

Cînd relația de coordonare nu cuprinde decît doi termeni, substituirea prin zero a unuia dintre ei simplifică structura enunțului prin dispariția acestei relații : structura A←B+C (*Vorbește cu copiii, cu tinerii*) se reduce, prin omisiunea lui C, la A←B, prin omisiunea lui B, la A←C. (Omiterea lui A ar desființa enunțul ca atare : gruparea *cu copiii, cu tinerii* nu poate funcționa ca enunț.)

Cînd relația înglobează mai mulți termeni, omiterea unuia sau mai multora (așa încît să rămînă cel puțin doi în relație de coordonare) nu modifică structura enunțului, care e realizat prin aceleași tipuri de relații, cu diferența că relația de coordona re prezintă o realizare mai puțin amplă.

Raportul de coordonare poate fi explicitat prin introducerea unui element de relație : *Vorbește* (A) *copiilor* (B) *și tinerilor* (C). În aceste condiții, pentru a obține un enunț corect, substituția cu zero trebuie să includă și elementul de relație (*Vorbește copiilor*, nu **Vorbește copiilor și*).

Această particularitate se explică prin natura elementului de relație *(și)* a cărui ocurență presupune, în mod necesar, prezența în comunicare a două componente (plasate la dreapta și la stînga lui) între care se stabilește relația respectivă.

Schimbarea ordinii de succesiune a termenilor nu implică modificarea poziției conectivului, care rămîne precedat și urmat de una din componentele raportului : *Vorbește tinerilor și copiilor.*, *Vorbește copiilor, tinerilor și adulților* etc.

5.2. Relația de coordonare poate implica cumulul, ca în exemplul discutat, sau alegerea, opțiunea : *Vorbește copiilor sau adulților sau bătrînilor.* În acest al doilea caz, elementul conectiv este obligatoriu. Numai repetarea cumulativă poate fi exprimată prin simplă alăturare și pauză precedată de o linie intonațională ascendentă.

5.3. Relația de coordonare se reduce, de obicei, la doi termeni în cazul unor conective ca *dar*, *ci* (expresie a opoziției), *deci*, *așadar*.

5.4. O relație de alt tip reprezintă relația de *echivalență*, relație în care oricare din cei doi termeni (fie B, C) este susceptibil de omisiune. Într-un enunț de tipul *A cumpărat* (A) *un roman* (B), *La Medeleni* (C)., putem substitui cu zero fie termenul B : (1) *A cumpărat la Medeleni.*, fie termenul C : (2) *A cumpărat un roman.* ; cele două enunțuri obținute — (1) și (2) — realizează aceeași structură : atît B, cît și C realizează cu A un raport de subordonare. În situațiile în care enunțul are forma ABC (*A cumpărat un roman, La Medeleni.*), dependența termenului C față de A trece pe planul al doilea, predominantă fiind relația de echivalență cu B ; enunțul este organizat deci prin relațiile (a) de subordonare — A←B : *a cumpărat un roman* — , (b) de echivalență — B = C : *un roman, La Medeleni* și (c) de interdependență (implicită) — D↔A : (*El*) *a cumpărat.*

Termenii relației de echivalență sînt nu numai susceptibili de omisiune, de substituție cu zero, dar și de intervertire : putem spune *A cumpărat un roman, La Medeleni.* sau *A cumpărat La Medeleni, un roman.*

În exprimarea relației de echivalență poate interveni un element de explicitare a relației — *adică*, *(și) anume* etc. În aceste condiții, substi-

tuția cu zero se aplică, în cazul termenului precedat de elementul conectiv, întregului grup – *A venit fiul său* **adică Ion**: *A venit fiul său*. Intervertirea termenilor nu afectează însă decît componenții propriu-ziși ai relației, nu și conectivele (**adică** etc.).

Relația de echivalență poate afecta diverși termeni ai enunțului : determinanții unui v e r b – *Se întoarce* (A) *în satul natal* (B), *la Izvoarele* (C)., *Se întoarce* (A) *aici* (B), *în sat* (C). – relația de echivalență se stabilește în ambele exemple între termenii B și C –; determinanții unui n u m e : *Copilul* (A) *timid* (B), *sfios* (C) etc. Relația de echivalență poate privi termenul d e p e n d e n t dintr-o relație de dependență, ca în exemplele anterioare, sau termenul r e g e n t : *Scriitorul lucrează, scrie toată ziua.*

Relația de echivalență se realizează, de cele mai multe ori, într-un grup de doi termeni, ca în exemplele mai sus discutate, deși, spre deosebire de relațiile de dependență, nu reprezintă o relație binară: raportul de echivalență poate cuprinde o serie teoretic nelimitată de termeni (cf., de exemplu, *A venit în oraș, în capitală, în București* (A←B=C=D) ; *Fotografia pămîntului, a Terrei, a planetei noastre, a locului de origine a umanității* (A←B=C=D=E).

Realizarea relației de echivalență presupune, în cele mai multe cazuri, ocurența unei relații de dependență, aceasta reprezentînd în enunț forma principală de organizare a comunicării ; relația de echivalență, ca și cea de coordonare, are un rol secundar.

Prin particularitățile constatate pînă acum relația de echivalență nu se diferențiază de relația de coordonare. Deosebirea nu se poate realiza decît prin apel la funcția referențială : termenii înglobați în relația de echivalență indică a c e l a ș i referent. Într-un exemplu ca : *Scriitorul, Marin Preda, a venit., scriitorul* și *Marin Preda* trimit la același referent, la aceeași persoană. Dimpotrivă, în *Vorbește tinerilor și bătrînilor.*, cei doi termeni ai relației de coordonare au în vedere două categorii distincte de referenți, ca și în cazul *Vorbește cu Ion (și) cu Gheorghe.*

Construcții, de obicei glumețe, de tipul *Am vorbit cu fratele meu și unchiul vostru.*, în care, deși referentul este unic, se utilizează construcția proprie relației de coordonare, exploatează asemănările și deosebirea dintre cele două tipuri de relații de nondependență.

Identitatea de referent specifică relației de echivalență, faptul că un singur referent este implicat în relația de (inter)dependență care condiționează în mod necesar realizarea relației de echivalență, explică de ce în limba română numai primul termen al relației este obligatoriu purtător al indicilor de dependență: *Vorbește* (A) *fratelui* (B) *tău, colegul* (C) *său.*, *Vorbește* (A) *cu fratele* (B) *tău, colegul* (C) *său.*

5.5. Cu un caz special al relației de echivalență, avem a face în construcțiile cu „dublă exprimare" a complementului : *A văzut*(A) -o(B) *pe Maria* (C).

Ca și în cazul construcțiilor discutate în paragraful anterior, unui obiect unic de referință îi corespund în structura enunțului doi termeni. Dar construcțiile cu dublă exprimare a complementului nu admit în general explicitarea raportului printr-un conectiv și, în anumite situații, substituirea cu zero nu e posibilă decît în cazul unuia din termeni–**A văzut pe ea.*, sau **Cartea a cumpărat.* nu reprezintă construcții corecte pentru limba română. În schimb, în *Ei îl așteaptă pe Ion.*, e posibilă omisiunea oricăruia dintre cei doi termeni : *Ei îl așteaptă.*, sau *Ei așteaptă pe Ion.* Aceste particularități indică o modificare a raportului dintre termenii care participă la dubla exprimare a unui unic referent.

Faptul că la origine e vorba de un raport de echivalență este indicat de rolul emfatic pe care îl are adeseori reluarea, mai ales cînd e însoțită de o accentuare specială a celui de al doilea termen : *Te-a lăudat pe tine.*

În construcții de tipul *Vă nedreptățește pe tine și pe copiii tăi.*, termenul al doilea (*pe tine și pe copiii tăi*) are, față de *vă*, o valoare explicativă clară (perfect analogă cu cea din *Voi, tu și copiii tăi, sînteți nedreptățiți.*, unde raportul de echivalență între *voi* și grupul următor este neîndoielnic).

MODALITĂȚI DE MANIFESTARE A RELAȚIILOR ÎN COMUNICARE

1.0. Prezența diverselor relații determină organizarea, structura internă a comunicării. Această organizare este purtătoare de informație. „Sensurile" care derivă din participarea unor termeni la anumite tipuri de relație, în anumite poziții, se suprapun sensurilor lexicale, proprii diverselor componente ale comunicării, fiind incluse într-o informație globală – cea a comunicării.

Structura internă a comunicării se relevă în cadrul secvenței fonice care reprezintă comunicarea printr-o serie de particularități. Orice limbă dispune de diverse „repere" pentru a indica modul de organizare a unei comunicări. Mijloace diverse participă, în măsură variabilă de la o limbă la alta, la punerea în evidență a structurii interne a comunicării.

1.1. Unul dintre repere îl reprezintă **topica**, așezarea componentelor, situarea unui component față de altul.

Topica ca mijloc de organizare a enunțului derivă din relațiile de succesiune, inerente unui enunț analizabil (și structurat), considerate sub aspectul relevanței lor din punctul de vedere al organizării comunicării. Anumite particularități de topică, de situare a componentelor în interiorul comunicării, pot servi ca i n d i c i r e l a ț i o n a l i, pot indica faptul că un component satisface o anumită poziție în organizarea ierarhică a enunțului, că are o anumită funcție sintactică, sau ca i n d i c i m o d a l i, indicînd o ierarhie afectivă sau emfatică a termenilor: un component cu o poziție secundară în structura enunțului poate constitui, într-un anumit context, în anumite condiții de realizare a comunicării, elementul nou sau important al informației purtate de comunicare, calitate pusă în evidență prin plasarea lui într-un anumit punct al secvenței care reprezintă enunțul. De obicei, importanța unui termen este pusă în evidență prin plasarea lui la început.

Topica are în vedere situarea în comunicare a unităților între care se stabilesc relații directe: situarea termenului dependent față de cel regent, așezarea diverșilor determinanți, subordonați aceluiași regent etc.

1.2. Gramaticile disting cazurile de topică liberă și de topică fixă. Prin termenul *topică liberă* se desemnează posibilitatea de a modifica poziția termenilor cuprinși într-o relație fără ca schimbarea ordinii să antreneze modificări în organizarea sintactică a grupului. În combinații de tipul *Cocorii sosesc.* sau *Sosesc cocorii.*; *Izbucnește furtuna.* sau *Furtuna izbucnește.*, cei doi termeni ai relației de interdependență își păstrează fiecare rolul, indiferent de situare. O situație analogă reprezintă: (*un*) *poet talentat*, (*un*) *talentat poet*, *tot orașul*, *orașul tot*. În ambele exemple, indiferent de topica componentelor, grupul este organizat printr-un raport de dependență, în care adjectivul reprezintă termenul subordonat.

1.3. În general, libertatea de topică a unui tip de construcție este supusă unor limitări. Astfel, de exemplu, poziția substantivului față de verb este nerelevantă dacă acesta este intranzitiv ca în exemplele de mai sus. Plasarea unui substantiv d u p ă un verb tranzitiv poate conduce la o construcție ambiguă sub aspectul organizării: față de *Lupul atacă.*, în care substantivul realizează o relație de interdependență cu verbul, avînd în mod evident poziție de subiect, în succesiunea *Atacă lupul.*, organizarea devine ambiguă, substantivul putînd reprezenta, prin poziția și forma lui, subiectul (exprimînd valoarea de „agent") sau obiectul, complementul direct (exprimînd valoarea de „patiens"). Echivocul este, în acest caz, rezultatul caracterului nerelevant al topicii, al compatibilității poziției postverbale, cînd verbul este tranzitiv, cu ocurența unor termeni realizînd relații diferite cu verbul, dar și al unei particularități morfologice – omonimia, generală în flexiunea substantivală românească, dintre nominativ și acuzativ.

> În latină, de exemplu, substantivul putea avea forma *lupus* sau *lupum* în funcție de relația pe care o realiza cu verbul. Organizarea internă a construcțiilor în care apar *lupus* sau *lupum* (*Oppugnat lupus și Oppugnat lupum*, de exemplu) este clar indicată prin forma de caz a substantivului.

Nu orice combinație «verb tranzitiv+substantiv» generează asemenea ambiguități de organizare. Construcția *Bea oaia.* nu poate fi interpretată, în condiții obișnuite[1], decît ca realizînd o relație de interdependență, ca și în *Oaia bea* (*apă*). sau *Bea oaia apă.*, *Bea apă oaia.* Lipsa de ambiguitate se datorește raportului dintre sensurile lexicale ale celor doi componenți: *a bea* implică consumare a ceva l i c h i d, iar *oaie*, indicînd „un animal",

[1] Într-un context ca *Bea oaia în cîrciumă.*, raporturile devin ambigue, deoarece *Bea oaia.* poate însemna *"Bea (vin) în contul prețului oii"*.

nu e compatibil cu semnificaţia „patiens" cu care e compatibil *a bea*, nu poate reprezenta în această combinaţie decît „agentul". (În schimb, în combinaţia *Atacă lupul.*, semantica substantivului admite situarea lui fie ca „agent", fie ca „patiens" faţă de verbul *a ataca*, comp. *Atacă lupul oaia.* şi *Vînătorul atacă lupul.*) Tot astfel organizarea internă a grupului *Deschide poarta.* e clară, raportul semantic dintre cele două componente situînd substantivul ca „patiens" faţă de verb. Ca urmare a unei selectări semantice analoge, gruparea *Alege tabloul.* realizează indubitabil un raport de dependenţă, pe cînd *Alege decanul.* este sintactic ambiguă.

Semantica termenilor poate anula deci efectul omonimiei cazurilor nominativ-acuzativ şi al caracterului nerelevant al topicii, asigurînd dezambiguizarea unor construcţii. Foarte frecvent însă precizarea structurii interne a grupărilor «verb tranzitiv+substantiv» presupune intervenţia clarificatoare a contextului (cf. *Examinează studentul.*, *Urcă preţul.*, *Muşcă şarpele.* etc.).

Omonimia la nivel morfologic determină şi caracterul ambiguu al unor construcţii cu verbe intranzitive, grupate cu elemente lexicale ca: *iarna*, *vara*, *ziua*, *noaptea* etc. *Vine iarna* poate reprezenta realizarea unei relaţii de interdependenţă (comp. *Curînd vine şi iarna!* sau *Iar vine iarna.*) sau a unei relaţii de dependenţă (*El vine iarna.*, de exemplu). În aceeaşi situaţie sînt *Începe ziua.*, *Sosește noaptea.* etc. În alte cazuri, semantica cuvintelor *iarna*, *ziua* etc. este incompatibilă cu situaţia de subiect faţă de verb: *Lucrează noaptea.*, de exemplu, reprezintă o construcţie în care sensul lexical al termenilor îi situează într-un raport de dependenţă în care verbul reprezintă termenul regent.

Sursa ambiguităţii în cazul exemplelor de mai sus o constituie omonimia dintre substantivul şi „adverbialul" *iarna*, *ziua* etc.

1.4. Dimpotrivă, în grupări de forma *acest om*, modificarea topicii componentelor este posibilă, neafectînd structura internă a grupării – se conservă caracterul relaţiei şi sensul ei: relaţie de dependenţă avînd ca centru substantivul –, dar presupune unele schimbări de expresie: articularea substantivului, realizarea altei variante a demonstrativului (*omul acesta*). O situaţie de acelaşi fel ilustrează grupările «substantiv+posesiv»: *ţara noastră*, dar *a noastră ţară*. În acest caz intervine şi un alt tip de limitare a libertăţii topicii: intervertirea ordinii «regent+determinant» nu e posibilă decît la nominativ şi acuzativ[1]. La genitiv sau dativ, posesivul este totdeauna postpus: *al ţării noastre*, de exemplu, şi nu: *al noastre(i) ţări(i)*.

[1] cf. *Teorie şi metodă*, p. 123.

1.5. În *Îmi iau pălăria.*, raportul de dependenţă dintre substantiv şi dativul pronominal este compatibil cu această topică (determinantul pronominal precedă verbul) sau cu situarea după substantivul regent: *Iau pălăria-mi.* (Nu poate fi însă plasat între verb şi substantiv: succesiunea * *Iau (î)mi pălăria.* nu reprezintă o frază reperată pentru limba română.)

Construcţiile *Îmi iau pălăria.* şi *Iau pălăria-mi.*, condiţiile sintactice şi informaţia semantică păstrîndu-se nealterate, se deosebesc stilistic: cea dintîi aparţine vorbirii curente actuale, cea de a doua are un caracter artificios, arhaic şi poetic.

Deosebiri, nerelevante din punctul de vedere al organizării sintactice, de natură stilistică (*floare albă* – colocvial –: *albă floare* – poetic –), sau de natură semantică (*femeia săracă*: *săraca femeie*, *copil(ul) sărman*: *sărman(ul) copil*[1]) derivă şi în alte cazuri din modificarea topicii.

1.6. *Topica fixă* presupune o ordine obligatorie a termenilor înglobaţi într-o relaţie.

În cele mai multe situaţii, tocmai din pricina ordinii unice de succesiune pe care o implică, topica fixă este nerelevantă sub aspectul organizării interne.

În limba română cazurile de topică fixă sînt destul de numeroase.

În cadrul relaţiei de dependenţă avînd un substantiv ca centru sînt obligatoriu antepuşi o serie de determinanţi pronominali: *fiecare om*, *orice* (*un*, *alt*) *om*, *nici un om.* Cînd mai mulţi determinanţi adjectivali ai aceluiaşi regent îl precedă, adjectivele pronominale stau înaintea celorlalţi determinanţi: **orice** bun *român*, de exemplu, sau **acest** talentat *poet* etc.). O ordine fixă de succesiune caracterizează şi combinaţiile de determinanţi adjectivali pronominali: **orice** alt *om*, de exemplu, nu **alt orice om.*

În grupările avînd un centru verbal varietatea determinanţilor cu topică fixă este mai mare. Determinanţii cu topică fixă sînt reprezentaţi prin: (1) adverbele *nu*, *mai*, *şi*, *cam*, *prea* şi (2) pronumele atone, poziţia lor fiind condiţionată de forma (mod, timp) la care apare verbul regent.

Verbul este p r e c e d a t de adverbele enumerate (**nu** *vine*, **mai** *venise*, **cam** *chiulea* etc.) şi de determinanţii pronominali atoni (**îşi** *spune*, **îl** *aduce*, **o** *văzuse*, **îşi** *aminti*), cu excepţia situaţiilor în care verbul este: (a) la conjunctiv sau infinitiv, cînd ambele categorii de determinanţi cu topică obligatorie se intercalează între *să*, *a* şi radicalul verbal sau *fi* (*să* **nu** *vină*, *să* **mai** *fi mers*, *a* **nu** *veni*, *a* **mai** *fi venit*; *să-ţi spun*, *să-l fi văzut*, *a* **o** *aduce*,

[1] Postpuse, adjectivele *sărac* şi *sărman* au sensul „lipsit de mijloace materiale"; în antepoziţie, ele exprimă atitudinea de compătimire a vorbitorului faţă de persoana calificată ca atare.

a-**i** *fi spus*; (b) la perfect compus, condiţional şi viitorul de tip (*v*)*oi*+infinitiv, cînd adverbul *nu* precedă verbul (**nu** *ai venit*, **nu** *ar veni*, **nu** *vom veni*), iar celelalte adverbe se intercalează între afixul mobil şi radical sau *fi* (*ai* **mai** *venit*, *ar* **cam** *chiuli*, *vom* **şi** *afla*) ; în aceleaşi condiţii pronumele atone precedă verbul (**l**-*a văzut*, **i**-*ar spune*, **le** *va spune*), în afară de forma de feminin singular acuzativ care stă după verb (*a văzut*-**o**, *ar aduce*-**o**, dar **o** *va aduce*); (c) la viitor (formele în componenţa cărora intră conjunctivul), cînd adverbul *nu* precedă verbul, iar celelalte adverbe şi formele pronominale atone se intercalează după *să* (**nu** *o să vină*, *are să* **mai** *vină*, *o să*-**l** *aduci*, *am să*-**ţi** *spun* etc.) ; (d) la gerunziu şi imperativ afirmativ, cînd adverbele precedă verbul (**mai** *venind*, **cam** *chiulind*, **mai** *vino*), iar pronumele îl urmează (*văzînd*-**o**, *spunîndu*-**i**, *adu*-**l**); (e) la imperativ negativ toţi determinanţii cu ordine fixă precedă verbul (**nu** *veni* !, **nu**-**l** *aduce* !).

Cînd aceluiaşi verb i se subordonează, în acelaşi enunţ, mai multe elemente din categoria celor care presupun topică fixă, se constată o ordine de succesiune obligatorie : (a) pronumele atone se ordonează într-o suită în care dativul precedă acuzativul (**ni**-**l** *dă*, *să* **ţi**-**l** *dea*, *dîndu*-**mi**-**o**), regula nu priveşte situaţiile cu acuzativul *o* postspus (**ţi**-*ar spune*-**o**) ; (b) adverbele, grupate mai multe la un loc se succedă în ordinea : nu_1 ; mai_2 ; *şi*, *prea*, cam_3 (**nu mai şi** *rîde*, **nu mai prea** *vine* etc.), mai frecvente sînt grupările de două adverbe : *nu mai*, *nu prea*[1] ; (c) în grupările de adverbe şi pronume atone care precedă verbul, *nu* se plasează pe primul loc, urmat de pronumele atone pe locul al doilea, de celelalte adverbe cu topică fixă în poziţia 3. Combinaţiile de acest fel precedă unele forme verbale ($\mathbf{nu_1}$ **ţi**-$\mathbf{l_2}$, $\mathbf{mai_3}$ *dă*), se intercalează între *să* şi radical sau *fi* în cazul conjunctivului (*să* **nu ţi**-**l mai** *dea*). În construcţiile cu condiţional, perfect compus, viitor şi gerunziu, diverşii determinanţi cu topică fixă se repartizează, grupaţi sau cîte unul, ţinînd seamă de regulile enunţate în paragrafele precedente, înainte, după forma verbală sau între componentele ei : cf. **nu ţi l**-*ar* **mai** *da*, **nu ţi**-*a* **mai** *dat*-**o**, **n**-*o* să **ne**-*o* **mai** *dea*, **nu ne** *va* **mai** *da*-*o*, **nemai***amintindu*-**şi**-**l** etc.

Topica fixă nerelevantă sub aspectul manifestării organizării interne a enunţului are în fiecare limbă o anumită importanţă : nerespectarea regulilor ei duce la construcţii neacceptate de normele limbii respective.

În limba actuală, destul de frecvente sînt greşelile care derivă din situarea adverbului *mai*, des folosit : mulţi vorbitori îl plasează în imediata vecinătate a lui *nu* ; *nu* **mai** *mă duc* (în loc de *nu mă* **mai** *duc*), *nu* **mai** *ţi*-*l dau* (pentru *nu ţi*-*l* **mai** *dau*), îl utilizează antepus faţă de formele compuse : **mai** *a venit* (în loc de *a* **mai** *venit*), **mai** *o să vină* etc. Aceste schimbări de topică corespund, pe de o parte, tendinţei de a separa net cele două categorii de determinanţi cu poziţie obligatorie – adverbe şi pronume –, iar pe de altă parte, unei mai strînse fuziuni a componentelor formelor verbale cu afix mobil.

[1] Frecvenţa acestor grupări adverbiale explică ezitările normei privind topica în combinaţiile formate din *nu, mai* şi *prea,* comp. *nu mai prea crede* şi *nu prea mai crede.*

1.7. Situaţiile în care topica fixă este în limba română relevantă pentru organizarea sintactică sînt puţin numeroase.

Rol distinctiv are, de exemplu, poziţia substantivelor faţă de verb în construcţii de tipul *Maşina* (1) *fabrică* (2) *uneltele* (3)., unde substantivul care precedă verbul realizează o relaţie de interdependenţă, iar substantivul plasat după verb este în raport de subordonare faţă de acesta. Intervertirea poziţiei celor două substantive antrenează schimbarea relaţiilor lor cu verbul : în *Uneltele fabrică maşina.*, substantivul *uneltele* este în relaţie de interdependenţă cu verbul, iar *maşina* este subordonat faţă de verb. Construcţiile de acest fel sînt puţin frecvente în română. Adeseori, rolul distinctiv al topicii este anulat de semnatica termenilor : în construcţii ca *Omul citeşte o carte.*, modificarea poziţiei substantivelor (*O carte citeşte omul.*) nu antrenează schimbarea raporturilor celor două substantive faţă de verb. Topica are valoare relevantă sintactic numai în situaţiile în care substantivele au conţinut semnatic foarte apropiat, oferind premise egale de combinare semantică cu verbul. De altfel, limba română dispune şi de alte mijloace care limitează rolul de diferenţiator sintactic al topicii. Pornind de la enunţul *Maşina fabrică uneltele.*, putem inversa ordinea substantivelor, fără ca raporturile lor să se modifice, dacă recurgem la construcţia puţin diferită : *Uneltele le fabrică maşina.*, în care complementul este dublu exprimat : realizarea pronominală, cu formă specifică de acuzativ, clarifică poziţia sintactică a celor două substantive, indicînd prin acord complementul.

1.8. Relevantă este topica termenilor care realizează relaţia de echivalenţă. În construcţii ca : *Citeşte Emil Botta, actorul.* sau *Priveşte un pom, un eucalipt.*, primul termen face parte dintr-o relaţie de dependenţă (de interdependenţă în primul caz, de subordonare în cel de al doilea) şi dintr-o relaţie de echivalenţă, pe cînd termenul următor (sau termenii următori, căci relaţia de echivalenţă se poate stabili şi între mai mult de doi termeni) participă numai la relaţia de echivalenţă. Această deosebire explică faptul că primul termen inclus într-o relaţie de echivalenţă prezintă, de cele mai multe ori, particularităţi de construcţie impuse de relaţia de (inter) dependenţă, pe cînd la al doilea termen, particularităţile de expresie de

acest fel sînt, în limba română, facultative, comp. *S-a adresat Mariei, colega sa.*, dar și, mai puțin obișnuit, *S-a adresat Mariei, colegei sale.*, *A ajuns la Veneția, orașul mării.*, dar și *A ajuns la Veneția, în orașul mării.*

Rolul cuvintelor în organizarea internă a comunicării se schimbă în funcție de poziția lor și în construcții de tipul (*X este*) *un poet filosof.* sau (*X este*) *un filosof poet.*, în care al doilea termen este întotdeauna dependent de cel dintîi.

Topica, ca și relațiile de vecinătate a căror particularizare o reprezintă, contribuie foarte limitat la punerea în evidență a structurii ierarhice a enunțului.

2.1. La organizarea comunicării participă, de asemeni, **pauza** — întreruperea, de durate diferite, a fluxului sonor care reprezintă comunicarea, actul de comunicare prin vorbire — și **intonația** — linia melodică proprie unei comunicări, rezultat al variației ca înălțime și intensitate a secvenței fonice, a diferitelor tranșe, delimitate prin pauze, ale fluxului sonor[1].

Aceste componente ale comunicării caracterizează secvența fonică care reprezintă enunțul, dar nu se identifică cu ea. Între ele se stabilește un raport de interdependență (și coocurență). Un enunț reprezintă o secvență fonică cuprinsă între pauze și caracterizată printr-un contur intonațional. Intonația și pauza sînt în raport de dependență (selecție) : orice pauză impune o anumită caracteristică a liniei melodice a comunicării, dar nu orice variație a intonației, nu orice modulație în linia melodică a unui enunț presupune pauză. Așa, de exemplu, punerea în evidență a unui cuvînt, a unui element al comunicării, prin „realizarea unei silabe proeminente"[2], nu presupune pauză. Conturul intonațional al enunțurilor : *Azi a venit tatăl elevului.* și *Azi a venit tătăl elevului.* diferă din cauza situării deosebite a silabei proeminente (a silabei care se articulează mai intens și pe un ton mai ridicat decît celelalte silabe). Deosebirea de contur intonațional nu privește însă organizarea sintactică : structura internă a enunțului rămîne neschimbată, prezența silabei proeminente introduce emfaza. Prin detașarea unui cuvînt cu ajutorul unei accentuări mai intense se realizează un efect de insistență, de subliniere a importanței lui din punctul de vedere al vorbitorului (sau al realității pe care o reprezintă în comunicare), modificarea intonației fiind sintactic nerelevantă.

[1] Pentru o prezentare mai completă a problemei intonației, cf. Em. Vasiliu, *Fonologia limbii române*, 1965, p. 67 urm.
[2] cf. *op. cit.*, p. 70.

În rare cazuri, intonația caracterizată printr-o anumită poziție a silabei proeminente poate indica un anumit mod de structurare internă a comunicării. Această situație este ilustrată de obicei prin construcții cu caracter nominal de tipul *Țara e poporul.* În condiții intonaționale obișnuite, primul component substantival este cel care realizează relația de interdependență cu verbul. Dacă însă cel de al doilea substantiv este accentuat emfatic (*Țara e popŏrul.*), el poate reprezenta termenul interdependent cu verbul, accentuarea emfatică fiind echivalentă ca efect cu modificarea topicii (în *Poporul e țara.*, *poporul* reprezintă, de obicei, unul din cei doi termeni ai raportului de interdependență).

În construcții de tipul celei discutate, nici flexiunea cazuală (atît subiectul cît și numele predicativ stau la nominativ), nici acordul (oricare din cele două substantive ar impune verbului prin acord aceleași particularități — de persoana a III-a singular) nu indică cu claritate organizarea internă. În deducerea relațiilor sintactice, unicele indicii sînt cele de topică și de accent. Acestea nu reprezintă însă indicii suficient de clare : vorbim, de exemplu, despre o p r e f e r i n ț ă pentru așezarea subiectului înaintea verbului într-un enunț nominal ca cel în discuție și *nu* despre o b l i g a ț i a de a plasa subiectul înaintea verbului.

2.2. Pauza are multiple roluri în organizarea comunicării. Una dintre funcțiile importante este aceea de a delimita enunțurile în cadrul unui text (a unui act de comunicare) de mai mare amploare. Definiția și caracterizarea enunțului indică (cf. *Enunțul*, 2.1.) printre particularitățile fundamentale pe aceea de a reprezenta «secvențe sonore cuprinse între pauze».

Pauza se realizează însă nu numai între enunțuri, ci poate apărea și în interiorul unui enunț, pe care îl segmentează în fragmente, mai mici sau mai extinse, și care reprezintă de obicei componente ale enunțului, grupuri de elemente corelate. Pauza constituie în asemenea situații un reper în descoperirea legăturilor dintre componentele unui enunț. Un enunț ca # *Are un copil ager la minte* # poate fi spus sub forma unui flux sonor continuu sau poate fi întrerupt prin pauze în diferite puncte : # *Are un copil* # *ager la minte* # sau # *Are* # *un copil ager la minte* # sau # *Are* # *un copil* # *ager la minte* #. În condiții normale nu se separă *un* de termenul următor, nici *ager* și *la minte*, nici *la* și *minte*.

În afara pauzelor "gramaticale", a pauzelor care contribuie la punerea în evidență a organizării comunicării, aceasta poate fi întreruptă din diverse cauze : pentru reglarea suflului respirator (pauzele pe care le facem vorbind după ce am urcat o scară, de exemplu, sau după ce am

alergat, sînt pauze fiziologice, de respirație), pentru a găsi termenul cel mai potrivit, dintr-o necesitate de gîndire ș.a. Avem a face în asemenea cazuri cu cauze fiziologice, psihice etc., nerelevante pentru transmiterea informației care face obiectul comunicării. Ele pot avea însă, cel puțin uneori, efecte negative, diminuînd claritatea comunicării.

Deși, de obicei, pauza nu reprezintă singurul indiciu, nu lipsesc nici situațiile în care prezența sau lipsa pauzei într-un anumit punct al comunicării poate corespunde unei organizări diferite (și deci și unui conținut, unei informații diferite). Așa, de exemplu, în gruparea *un volum* (A) *de succes* (B) *formidabil* (C), ultimul component, *formidabil*, poate fi raportat, avînd în vedere particularitățile sale gramaticale și semantice, atît la *volum*, cît și la *succes*. Dacă gruparea nu e întreruptă de pauză, *formidabil* este subordonat lui *succes*; dacă, însă, este segmentat în două tranșe sonore prin introducerea unei pauze înainte de *formidabil*: *un volum de succes*#*formidabil* (în scris prezența pauzei este notată prin virgulă: *un volum de succes, formidabil*), adjectivul este situat ca determinant al lui *volum*. Organizarea ierarhică are forma A←B←C, în primul caz,

, în cel de al doilea, cînd intervine pauza. Introducerea pauzei are ca efect o modificare în sensul comunicării și în construcții de tipul *Copilul bolnav delira.*, a căror transformare în *Copilul, bolnav, delira.* face ca adjectivul (*bolnav*) să înceteze de a mai avea valoare determinativă.

La o organizare diferită conduce prezența sau lipsa pauzei în enunțuri de forma *Maria pleacă azi.* Lipsa pauzei între primele două componente indică o relație de interdependență; despărțirea lor prin pauză (*Maria* # *pleacă azi.*) poate să scindeze enunțul în două unități nedependente – un vocativ și un imperativ. (Reprezentînd un vocativ, în acest al doilea enunț, secvența fonică *Maria* poate fi pronunțată cu o intonație diferită de cea cu care apare în primul enunț.) Importanța pauzei este, în asemenea situații, o consecință a omonimiilor flexionare, a faptului că vocativul este identic cu nominativul, că forma de persoană a II-a imperativ este identică cu cea de persoana a III-a a indicativului prezent.

În construcții ca *Unul colecționează cărți, celălalt* # *tablouri.*, pauza dintre *celălalt* și *tablouri* semnalează poziția unui element constituent al comunicării neexprimat – verbul *colecționează*, care ar putea fi reluat și care e presupus de sensul comunicării. Aceeași situație ilustrează propozițiile eliptice de tipul *Perișorul lui* # *spicul grîului.*

2.3. Pauzele care segmentează comunicarea delimitînd diversele ei componente și indicînd anumite relații sînt de lungimi diferite: în general, limitele enunțului sînt marcate de pauze mai lungi decît cele care intervin în interiorul enunțului. Diferența de lungime a pauzelor are un caracter relativ: o anumită pauză e mai lungă sau mai scurtă în raport cu altă pauză din a c e e a ș i comunicare, din aceeași parte a unei comunicări (lungimea pauzelor variază de la un vorbitor la altul, în funcție de ritmul vorbirii fiecăruia, de condițiile comunicării – pauzele pot fi, la sfîrșitul unui discurs, al unei conferințe, mai lungi decît la început, din cauza oboselii etc.).

Pauza este precedată, de obicei, de o coborîre sau urcare a liniei melodice a comunicării. În general, conturul melodic descendent al unei secvențe fonice indică sfîrșitul unui enunț. Linia melodică a unui enunț poate avea un caracter monoton și descendent ca în:

(1) *Maria pleacă azi.*

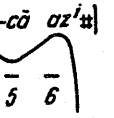

Intonația caracterizată prin mici variații datorate alternanței silabelor accentuate și neaccentuate prezintă o coborîre a înălțimii tonului în partea finală a enunțului.

Intercalarea unei pauze între componentele acestei secvențe fonice modifică conturul intonațional prin introducerea unei intonații urcătoare înainte de această pauză:

(2) *Maria, pleacă azi.*

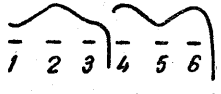

Cele două enunțuri (1) și (2) diferă ca organizare sintactică. Pauza marchează în (2) lipsa dependenței dintre *Maria* și restul enunțului.

O variație a liniei melodice antrenează și accentuarea emfatică a unuia dintre componenți:

(3) *Maria pleacă azi.*

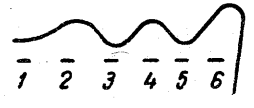

1 Cifrele cu semnul – (1̄, 2̄ etc.) notează silabele, linia continuă de deasupra reprezintă intonația.

O accentuare mai intensă (pronunţarea cu mai mare intensitate a silabei accentuate) caracterizează în general imperativul şi vocativul. Prezenţa acestor forme face ca linia melodică să capete un aspect mai neregulat:

(4) *Marĭa, pleăcă azi.*

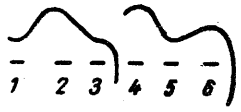

Indiferent de modificările de pauză şi accentuare introduse faţă de (1), toate cele patru linii intonaţionale discutate au o caracteristică comună: prezenţa conturului terminal descendent. Pauza care marchează sfîrşitul unui enunţ este precedată de cele mai multe ori de o coborîre a liniei melodice.

Pauzele din interiorul enunţului sînt precedate de o ridicare a tonului, cf. exemplele (2) şi (4).

Prezenţa unui contur terminal ascendent modifică esenţial sensul enunţului (fără ca structura sa internă să fie alterată):

(5) *Maria pleacă azi?*

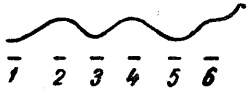

Conturul terminal ascendent opune un anumit tip de enunţ interogativ enunţului cu caracter de enunţare, căruia îi e propriu conturul terminal descendent (comp. exemplele (5) şi (1)). Conturul interogativ ascendent caracterizează *interogativele totale.* Propoziţiile *interogative parţiale* (*Cine pleacă azi?, Cînd pleacă Maria?*) au o intonaţie terminală descendentă.

În majoritatea cazurilor, sfîrşitul unui enunţ este marcat printr-un contur terminal descendent, pe cînd pauzele din interiorul enunţului sînt precedate de o urcare a liniei melodice. Diversele întreruperi, delimitarea enunţurilor şi a fragmentelor de enunţ, sînt diferenţiate mai puţin prin lungimea pauzelor, mai greu de distins, decît prin faptul că sînt precedate de o ridicare sau coborîre a tonului. Variaţia de înălţime este mai uşor de perceput decît diferenţa de lungime a pauzelor.

Detaşarea diferitelor părţi ale comunicării — a enunţurilor, a părţilor de enunţ — se realizează deci prin particularităţi de *pauză* şi *intonaţie.*

2.4. Textul scris reproduce, cu mijloace proprii, vorbirea. Pauzele şi diferitele tipuri de intonaţie sînt redate prin semnele de punctuaţie.

Pauzele lungi precedate de un contur terminal descendent sînt notate prin punct, semn de exclamare, semn de întrebare — în cazul interogativelor parţiale —, mai rar, prin punct şi virgulă:

Maria pleacă azi.
Maria pleacă azi!
Cînd pleacă Maria?

Conturul terminal ascendent este marcat prin semn de întrebare:

Maria pleacă azi?
Pleci azi?

Pauzele din interiorul enunţului, precedate de ridicarea tonului, sînt notate de obicei prin virgulă sau, în condiţii speciale, prin linie de pauză:

Maria, pleacă azi! *Noaptea, senină, a fost rece.*
A adus cărţi, ziare, reviste. *Afară — toamnă şi vînt.*

Pauza scurtă, precedată de coborîrea tonului, care intervine în interiorul unui enunţ, este notată prin punct şi virgulă sau prin două puncte:

Bine; să stea gîdea şi să nu-şi ascută sabia (M. Sadoveanu).
Atît vrea să ştie: ce aveţi de gînd.
A adus ce a găsit: cărţi, reviste, ziare.[1]

Semnele de punctuaţie nu notează decît cu totul aproximativ variaţiile de intonaţie şi pauzele. În general sînt mai atent redate prin punctuaţie pauzele şi intonaţia relevante sub aspect gramatical.

Punctuaţia are însă şi reguli proprii, care nu concordă cu modul de frazare în exprimarea orală. Aşa, de exemplu, în vorbire se face frecvent o pauză între grupul subiectului şi grupul predicatului, mai ales dacă sînt reprezentate prin combinaţii mai complicate: în enunţul *Copilul ager la minte învaţă uşor.* e posibilă şi adeseori se realizează o pauză înainte de predicat (*învaţă*); această pauză nu este niciodată notată pentru că una din regulile categorice de punctuaţie spune că *nu* se pune virgulă între subiect şi predicat. Dimpotrivă, între regentă şi propoziţia cauzală se pune de obicei virgulă, chiar dacă între ele nu se face pauză (*A lipsit, pentru că a fost bolnav.*)[2].

Punctuaţia urmăreşte în mare particularităţile de pauză şi intonaţie ale vorbirii orale, dar cuprinde şi un număr de reguli convenţionale — variabile de la o limbă la alta[3] —, care respectă, însă, toate

[1] În enunţuri de acest fel, pauza interioară poate fi precedată de intonaţie coborîtoare sau urcătoare.

[2] Pentru o prezentare detaliată a regulilor de punctuaţie, vezi *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie,* ed. a III-a, 1971.

[3] Punctuaţia românească interzice virgula între regentă şi completiva directă care îi urmează; în ortografia rusă, în această situaţie virgula este obligatorie. Tot astfel ortografia franceză permite virgula înainte de *et* coordonator, în anumite condiţii.

principiul delimitării grupurilor sintactice: membrii relației mai „strînse" (relația subiect-predicat – de exemplu) nu trebuie despărțiți, termenii relațiilor mai „laxe" (dintre regentă și cauzală, de pildă) pot și se cere să fie despărțiți, mai ales că, adeseori, reprezintă grupări mai largi, în cadrul cărora apar grupuri mai puțin extinse, caracterizate prin relații mai „strînse".

2.5. Deși intonația și pauza au un rol important în organizarea comunicării, numai unele, puține, realizări din larga varietate a celor care apar în vorbire sînt relevante sub aspectul structurii interne. Celelalte variante – intonația emfatică, pauza fiziologică, determinată de oboseală, de un defect al respirației sau de vorbire etc., pauza psihologică, provocată de alegerea termenului adecvat, de o anumită desfășurare a gîndirii etc. – sînt și ele purtătoare de informație referitoare însă la fenomene exterioare, într-un fel, comunicării: la condițiile de realizare a comunicării, la cel care vorbește etc. Variantele de acest fel sînt considerate ca depășind domeniul lingvistic propriu-zis și sînt atribuite "paralimbajului".

3.0. În limbile cu sistem flexionar bogat, o pondere deosebită are, în exprimarea relațiilor sintactice, **flexiunea.** Anumite particularități de expresie, asocierea unui radical, în cadrul unui context cu un anumit afix și nu cu altul, pot indica prezența unei relații, termenii relației, tipul și sensul ei. Manifestarea prin flexiune a raporturilor sintactice îmbracă două forme: acordul și recțiunea.

3.1. **Acordul** ca manifestare a unei relații constă în prezența acelorași informații gramaticale la ambii termeni ai relației. Reluarea printr-un termen a informației care caracterizează celălalt component al grupului îndeplinește funcția de indice al relației.

În unele cazuri, acordul se realizează prin prezența la fiecare din termenii relației a unor afixe flexionare care trimit la aceleași unități de conținut, în aceleași morfeme. Acest tip de acord exprimă dependența dintre un substantiv și un adjectiv: *casă frumoasă*, *case frumoase*, afixul care caracterizează adjectivul reia valorile de număr, caz, gen impuse de forma substantivului. Afixele pot să fie identice ca expresie, ca în exemplul precedent, sau pot avea realizări diferite: *casă mare*, *case mari*.

Acordul indică totdeauna relația dintre substantiv și adjectiv, subordonarea acestuia. În plus, în unele cazuri, acordul poate contribui la evitarea unor ambiguități: cînd un adjectiv este plasat după o succesiune de două sau mai multe substantive, forma adjectivului poate indica dependența lui față de unul dintre substantivele din serie. Grupări

de tipul (1) *stofă (A) cu dungi (B) albastre (C)* și (2) *stofă (A) cu dungi (B) albastră (C)* diferă sub aspectul organizării sintactice: în (1) B este subordonat lui A, iar C depinde de B, pe cînd în (2), atît B cît și C sînt subordonate lui A, dar și semantic: în (1) *stofa* poate fi *gri*, *albă* etc., în (2) e vorba de o „stofă albastră", cu dungi, care pot fi *albe*, *gri* etc. În alte cazuri, ca în *palton de stofă alb*, diferența de organizare sintactică nu antrenează o deosebire semantică așa de netă: dependența adjectivului (*alb*) de substantivul *palton* (și nu *stofă*) este fără echivoc exprimată de forma adjectivului; semantic, între (1) *palton de stofă alb* și (2) *palton de stofă albă*, deosebirea privește mai mult o ierarhizare a calităților – în primul caz, calitatea *alb* se atribuie „direct" *paltonului;* în cel de al doilea, această caracteristică i se atribuie „indirect": deducem că "paltonul e alb", căci e de „stofă albă".

Rolul acordului de a dezambiguiza gruparea sub aspectul relațiilor sintactice (și al conținutului) se anulează cînd (a) substantivele care precedă adjectivul nu diferă sub aspectul caracteristicilor gramaticale, cf. *Casă (A) de cărămidă (B) veche (C)*, construcție ambiguă atît sintactic, cît și ca informație: e vorba de „o casă veche de cărămidă" (A$\swarrow^{B}_{C}$) sau de „o casă (eventual nouă) construită din cărămidă *veche*" (A←B←C), din cauză că ambele substantive sînt la singular feminin, la același caz (acuzativ) sau la cazuri omonime – nominativ și acuzativ. Ambiguitatea poate fi și rezultatul unor particularități flexionare ale adjectivului, cf. *om de idei vechi* (*vechi* poate fi plural, și în acest caz elementul regent este *idei*, sau singular masculin, și în acest caz se subordonează substantivului *om*), *ziduri de piatră gri* (adjectivul invariabil *gri* poate fi interpretat ca dependent de oricare din cele două substantive).

Importanța acordului în exprimarea relațiilor structurale este deci limitată de sincretismele mai restrînse sau mai extinse ale sistemului flexionar.

Pentru a evita ambiguitățile de acest fel se recomandă ca atunci cînd un substantiv are mai mulți determinanți – adjectivali și substantivali –, cel (cei) adjectival (i) să fie plasați înaintea celui (celor) substantival(i): ordinea *casă veche de cărămidă* evită ambiguitatea (topica poate interveni ca element clarificator în situațiile în care flexiunea nu exprimă cu evidență termenii relației de dependență).

3.2. Același tip de acord caracterizează a d j e c t i v u l inclus într-un raport de dublă dependență (vezi *Relații*, § 4.3. urm.): *Mulțimea așteaptă răbdătoare.*, cu deosebirea că, în această situație, termenul dependent *nu* reia informația de c a z a regentului, determinantul fiind în nominativ, indiferent de cazul substantivului sau al pronumelui cu care se acordă: *Ea a venit veselă.*, *S-a întors aceeași.*, *Am regăsit-o aceeași.*, *Am văzut-o veselă.*

Cînd în această relație apare un s u b s t a n t i v, coincidența de număr și gen este determinată numai de identitatea referentului: un anumit referent poate fi reprezentat în comunicare, mai ales cînd este o ființă, prin diverse substantive avînd aceleași caracteristici morfologice. Așa, de exemplu, *Maria, fiică, cîntăreață, actriță, elevă, profesoară, doctoriță* etc., se încadrează în categoria femininelor și pot indica același referent caracterizat ca "persoană de sex femeiesc": *Maria s-a întors doctoriță.*, *Fiica lui a venit profesoară.* Cele două nume implicate într-o astfel de relație pot fi însă și de gen diferit: *Ea (Maria) s-a întors ministru.* Coincidența de gen și de număr nu constituie în construcțiile de acest fel rezultatul fenomenului de acord.

O situație analogă are numele predicativ care, exprimat prin adjectiv, se a c o r d ă cu subiectul: *Copilul este vesel.*, *Fata este veselă.* Dacă acordul în gen și număr nu pune probleme, coincidența de caz dintre numele predicativ și subiect poate fi pusă pe seama acordului sau a recțiunii (vezi 3.5.).

Exprimat prin substantiv, numele predicativ poate avea caracteristici gramaticale diferite de ale subiectului, comp.: *Ea este profesoară.*, dar și *Maria este ministru.*, *Poporul este puterea.*, *Muncitorii sînt forța conducătoare.*

Spre deosebire de substantivul în raport de dublă dependență element predicativ suplimentar, care este totdeauna nearticulat.: *Fata s-a întors* **directoare** *(a școlii).*, substantivul nume predicativ poate prezenta aceleași valori de determinare: *Fiul (său) este* **profesorul** *(nostru).*, dar și *Fiul (său) este* **profesor** *(la noi).* Coincidența dintre subiect și numele predicativ sub aspectul valorii de determinare este determinată de factori străini fenomenului de acord.

3.3. Coincidența de informație gramaticală este compatibilă și cu relația de echivalență. În *I-a spus copilului, lui Mihai.*, cele două substantive în raport de echivalență prezintă aceleași caracteristici de gen, număr și caz (masculin, singular, dativ). Dar nici în această situație nu avem a face cu un fenomen de acord, dovadă posibilitatea ca cele două substantive să aibă particularități gramaticale distincte: *A dat ordin santinelei, lui Ștefan.* (substantivele diferă ca gen), *I-au adus cadouri lui Ionel, odrasla lor.* (cele două substantive diferă ca gen și caz), *A mulțumit copiilor, lui Ionel, Mariei, lui Matei.* (substantivele în raport de echivalență diferă ca număr), *A încheiat inventarierea averii: haine, cărți, tablouri, casă.* (toate substantivele diferă sub aspectul cazului, iar coincidența unora în gen sau (și) număr este întîmplătoare).

De cele mai multe ori raportul de echivalență se stabilește între substantive la același număr și gen. Coincidența de caz se realizează mai ales cînd termenul al doilea al relației de echivalență este un nume propriu: *I-a spus fiului său, lui Ionel.* Cînd numele propriu reprezintă primul termen, coincidența de caz nu e obligatorie: *I-a spus lui Ionel, fiul(ui) său.* Cînd relația de echivalență se realizează între substantive comune, cazul diferă, de obicei, în limba actuală: *Au adus un omagiu colegului lor, profesorul.*

3.4. Coincidența de caz, străină fenomenului de acord, apare și în relația de repetare (coordonare): *A cumpărat cărți, caiete, un creion.* — toate substantivele sînt în acuzativ. Identitatea de caz se datorește, în asemenea situații, identității de relații sintactice, poziției în enunț a substantivelor.

3.5. Probleme speciale ridică acordul dintre subiect și predicat, sau, mai bine-zis, acordul predicatului cu subiectul, căci, în cadrul relației de interdependență, subiectul impune predicatului caracteristicile sale de număr și de persoană: *Copilul sosește.*, *Copiii sosesc.*

Forma de plural a verbului se realizează cînd subiectul este la plural ca în exemplul precedent, dar și în situațiile în care verbul realizează relația de interdependență cu mai multe substantive la singular (subiect multiplu): *Mama, fiica, nepoata sosesc.* Acordul predicatului poate distinge construcțiile cu subiect multiplu de cele în care subiectul realizează un raport de echivalență cu un alt substantiv: în enunțul *Scriitorul, poetul, descrie natura.*, forma de singular a verbului indică faptul că cele două substantive sînt în raport de echivalență și trimit la același referent. Dimpotrivă, în *Scriitorul, poetul descriu natura.*, verbul la plural presupune un subiect multiplu, deci includerea ambelor substantive în raportul de interdependență.

Problema acordului în p e r s o a n ă se pune diferit în funcție de calitatea morfologică a subiectului: formele de persoana a III-a ale verbului sînt compatibile cu o largă clasă de subiecte: pronume – **El (aceasta, cine)** *vine.*, substantiv – **Elevul** *vine.*, infinitiv – **A găsi** *soluția cea mai potrivită nu e totdeauna ușor.*

În afară de pronumele personal, toate celelalte tipuri de subiect: substantiv, pronume demonstrativ, negativ etc., verb, nu implică o informație referitoare la categoria persoanei, căci nu au flexiune determinată de această categorie. „Acordul" în persoană nu reprezintă deci o r e l u a r e de informație (cf. 3.1.) decît în cazul subiectului pronume personal, în celelalte situații prezența relației de interdependență este indicată de coocurența unui subiect oarecare și persoana a III-a a verbului. Persoana I și a II-a se realizează numai cînd subiectul e pronume personal: **Eu** *aștept.*, **Tu** *alergi.* Formele de persoana I și a II-a plural admit fie subiect simplu: **Noi** *așteptăm.*, fie subiect multiplu: **Tu** și **el** *așteptați.* Subiectul multiplu p o a t e include, în acest caz, numai pronume sau, pe lîngă pronume, și substantive: **Eu** *și* **colegii** *mei venim mîine.*

Cînd subiectul este un pronume personal, prin acordul cu subiectul forma verbală r e i a informația de persoană purtată de pronume (și exprimată nu prin afixe flexionare, ci prin radicale diferite, ca și categoria de număr, de altfel).

Forma de gen a adjectivului nume predicativ, în cazul subiectului pronume personal: *Tu ești* **înalt (ă)**., de exemplu, aduce o informație suplimentară, o informație care lipsește pronumelui subiect, indiferent față de categoria de gen (dar este presupusă de „referent").

3.6. Problema reluării unei informații de la un element al comunicării la altul se pune și în cazul dublei exprimări a complementului: în *Cartea a cumpărat-o.*, forma de feminin a pronumelui este determinată de genul substantivului, utilizarea pronumelui de persoana a III-a se datorește apartenenței substantivului la aceeași clasă de distribuție cu pronumele personal de persoana a III-a.

În situațiile în care referirea la o realitate se realizează printr-un substantiv și un pronume, participînd la relații diferite, între care nu există o legătură sintactică directă, "acordul" indică identitatea referențială a substantivului și pronumelui: în *Copilul căruia îi căzuse un dinte, vorbea sîsîit.*, coincidența de gen și număr dintre *copil* și *căruia* arată că substantivul subiect și pronumele complement indirect – se referă la una și aceeași persoană; între ele nu se realizează însă nici un fel de raport sintactic, „acordul" nu servește în acest caz ca mijloc de realizare a unei relații sintactice.

3.7. O situație specială au sub aspectul acordului, *al* și *cel*, pronumele semiindependente[1], care (a) pot înlocui un substantiv, comportîndu-se deci ca pronume: *Au adus caietele.* **Al** *tău* (**Cel** *albastru*) *este deasupra.*, sau (b) pot apărea în structura unui grup nominal, reluînd (*ultimul roman* **al** *scriitorului*, *casa de piatră* **cea** *veche*) sau anticipînd[2] substantivul (**al** *scriitorului roman*, **a ta** *poezie* etc). În construcțiile de tip (b), substantivul regent al grupului determină formele de gen și număr ale termenilor *al*, *cel.*

4.1. Recțiunea (sau *regimul*) reprezintă modalitatea de expresie a relației dintre două cuvinte constînd în prezența la unul din ele a unei (unor) caracteristici i m p u s e de celălalt, care are rol de regent.

Fenomenul de recțiune se manifestă în grupurile alcătuite din verb și substantiv (pronume), verbul impunînd substantivului (pronumelui) anumite caracteristici de caz. Verbul regent poate cere:

a c u z a t i v u l : *A văzut marea.*, *A văzut-o.*
d a t i v u l : *A mulțumit colegului.*, *I-a mulțumit.*
n o m i n a t i v u l : *Copilul aleargă.*, *El aleargă.*
El este profesor., *Copilul este elev.*

Acuzativul și dativul indică totdeauna o relație de subordonare, în care numele purtător al acestor cazuri reprezintă elementul subordonat.

Nominativul este impus de verb substantivului (pronumelui) cu care realizează o relație de interdependență (și cu care se acordă), dar și numelui predicativ: *Limba e un fenomen social.* În acest caz, verbul cere două nominative.

Forma de nominativ a numelui predicativ poate fi considerată un fenomen de „acord" al numelui predicativ cu subiectul sau de recțiune a verbului. Această ultimă soluție are avantajul de a oferi o modalitate mai puțin discutabilă de distincție între verbele predicative și cele nepredicative (sau copulative).

Nominativul-subiect are o poziție specială între cazurile de recțiune[3] prin faptul că impune, la rîndul său, verbului cu care realizează relația de interdependență anumite particularități (cf. 3.5.).

---

[1] Pentru acest termen, cf. M. M a n o l i u - M a n e a, *Sistematica substitutelor în limba română standard*, 1968, p. 91–92.

[2] V. G u ț u R o m a l o, *Articolul și categoria determinării în limba română actuală*, în *Elemente de lingvistică structurală*, 1967, p. 230–231.

[3] cf. V. G u ț u R o m a l o. *În problema clasificării verbelor: Încercare de clasificare sintagmatică*, în SCL, 1963 nr. 1, p. 40.

Includerea nominativului-subiect în recțiune derivă din considerarea verbului[1] ca element principal în cadrul acestei relații și în enunț. Acordul verbului cu subiectul, mai evident din cauza prezenței la ambii termeni a acelorași caracteristici de număr (și persoană) a făcut ca dependența subiectului să nu fie multă vreme recunoscută.

Dintre cazuri, genitivul nu apare niciodată ca regim al verbului.

Caracteristicile de recțiune oferă un criteriu de clasificare a verbelor[2]: verbele tranzitive sînt cele care pot cere acuzativul, intranzitive, cele care **nu** pot cere acest caz; verbele care impun un nominativ-subiect pot fi numite verbe personale, în opoziție cu cele impersonale, care nu realizează relația exprimată prin acest caz; verbele care cer două nominative în cadrul unei „structuri primare" reprezintă clasa verbelor copulative sau nepredicative, în opoziție cu cele care nu pot impune un al doilea nominativ și pe care gramaticile le numesc verbe predicative etc.

De obicei, același verb poate realiza, concomitent, relații cu mai multe substantive (pronume) impunînd diverse cazuri, prezintă deci mai multe valențe combinative — cf. *El le citește cartea.*, unde verbul realizează trei relații impunînd trei cazuri diferite: nominativul *(El)*, acuzativul *(cartea)* și dativul *(le)* — sau *Noi îl întîlnim (des).*, *Omul îi mulțumește.*, unde verbul participă la cîte două relații cu numele, impunînd nominativul și acuzativul în primul exemplu, nominativul și dativul, în cel de al doilea.

Mai puțin frecvente sînt verbele care prezintă o singură valență combinatorie: *El vine.*, *Te plouă.*

4.2. În cazul anumitor verbe realizarea unei relații caracterizate prin recțiune poate fi obligatorie, prezența verbului respectiv într-o comunicare fiind totdeauna coocurentă cu un determinant de un anumit tip. Ocurența verbului tranzitiv *a întîlni* cere cu necesitate prezența unui determinant în acuzativ: *El îl întîlnește.*, de exemplu; nu spunem niciodată **El întîlnește* (spunem însă *El citește.*, deși *a citi* este și el un verb tranzitiv). Tot astfel, *a însemna* nu poate apărea singur sau numai cu un nominativ subiect: * *El (aceasta) înseamnă* nu reprezintă un enunț marcat al limbii române; enunțul trebuie completat: *El (aceasta) înseamnă ceva.*, de exemplu. Se detașează astfel o clasă a verbelor cu determinanți obligatorii, clasă care cuprinde verbe care cer obligatoriu prezența unui nume la acuzativ etc.

Caracter obligatoriu pot avea și unii determinanți prepoziționali. Așa, de pildă, verbele *a deriva* și *a data* cer în mod necesar un determinant cu *din (Concluzia derivă* **din** *cele discutate.)*, *a consta* presupune în mod necesar, un determinant cu *în (din)*: **În** *ce constă dificultatea?*

[1] cf. C. E. Bazell, *On the Neutralisation of Syntactic Oppositions*, în „Travaux du cercle linguistique de Copenhague", V, 1969, p. 84; S. Stati, *Sintagma și sistemul sintactic al limbii*, în SCL, VIII, 1957, nr. 4, p. 437; V. Guțu Romalo, *art. cit.*, p. 29—30. cf.

[2] cf. V. Guțu Romalo, *art. cit.*, p. 39—40.

4.3. Fenomenul de regim nu este propriu numai verbului. Se poate vorbi și de un regim al adjectivelor și al adverbelor. Cazul impus de aceste părți de vorbire este dativul: *teren propice agriculturii*, *a răspuns favorabil cererii noastre*, de exemplu. Categoria adjectivelor și adverbelor care impun determinantului lor dativul este destul de restrînsă (*favorabil*, *propriu*, *propice*, *recunoscător* etc.).

Mai des adjectivul și adverbul sînt determinate prin grupări formate din propoziție și nume, același adjectiv regent admițînd diverse prepoziții: *bun* **de** *gură*, *bun* **la** *inimă*, *bun* **pentru** *tuse*, *bun* **contra** *tusei* etc. Unele adjective acceptă numai determinanți introduși prin anumite prepoziții: *ager*, de exemplu, se construiește cu *la* (*ager la minte*).

Adjectivele cu regim în dativ admit de obicei și determinanți prepoziționali, comp. *Vreme favorabilă culesului* și *Vreme favorabilă* **pentru** *cules.*

4.4. De regim se poate vorbi și în cazul cîtorva interjecții: *vai*, *bravo* cer dativul (*Bravo vouă!*), *iată* impune acuzativul (*Iată-l!*). Alte interjecții admit determinanți prepoziționali: *Halal de voi!* sau prepoziționali și în dativ (*Vai de noi*, *Vai nouă*).

4.5. Și prepozițiile impun un anumit caz substantivului (pronumelui) pe care îl precedă. Cazurile cerute de prepoziții sînt:

acuzativul — *de*, *la*, *pe*, *cu* ... (*de tine*, *pe masă* etc.),
genitivul — *contra*, *împotriva* ... (*împotriva epidemiei*) și
dativul — *datorită*, *mulțumită* ... (*datorită ție*, *mulțumită muncii* etc.).

Prepozițiile cer în limba română întotdeauna un singur caz. Regimul prepozițiilor oferă un criteriu de clasificare a lor.

4.6. Flexiunea reprezintă un important mijloc de punere în evidență a structurii enunțului. Relațiile de dependență și cele de interdependență

își găsesc expresia în flexiune, care intervine atît în acord cît și în recțiune. Flexiunea verbală nu intervine decît în cadrul relațiilor de interdependență, cea nominală este relevantă pentru organizarea internă a unei largi categorii de construcții.

5.0. Repere importante în configurarea organizării interne a comunicării reprezintă și **elementele de relație**: prepozițiile, conjuncțiile, pronumele și adverbele relative. Caracteristica comună a acestor elemente o constituie faptul că prezența lor în comunicare implică obligatoriu ocurența a încă cel puțin d o i termeni, care pot fi reprezentați prin cuvinte sau prin propoziții.

5.1. Prepoziția intervine în realizarea relațiilor de dependență la nivelul propoziției. Cei doi termeni a căror relație este pusă în evidență de prepoziție pot aparține diverselor părți de vorbire (cf. *casă de lemn*, *vine de o săptămînă*, *vine de departe*, *departe de casă*, *cei de aici*, *plin de înțelepciune* etc.). Deși prezența prepoziției este necesar coocurentă cu doi termeni — *stă în casă*, de exemplu —, ea se atașează la cel pe care îl precedă: (a) între ei nu se intercalează decît determinanți adjectivali ai numelui — *în* **această mare** *casă*, *într-***o mare** *casă* etc. —, nu și **o* **de lemn** *casă*, **o* **a vecinului** *casă* —, (b) inversiunea ordinii nu e posibilă în cadrul acestui grup, (c) proba omisiunii nu se poate aplica decît întregii combinații "prepoziție+substantiv (pronume)", și nu fiecărui component în parte — *Stă în casă* poate fi redus prin omisiune la *Stă*, nu la **Stă în* sau la **Stă casă*. În schimb, între grupul prepozițional și termenul regent posibilitățile de intercalare sînt foarte largi, cf.: *Stă singur în casă.*, *Stă el singur în casă.*, *Stă de mult el singur în casă.* etc.; grupul prepozițional poate fi plasat înainte sau după termenul regent: *În casă (de multă vreme) stă.* Combinația cu o prepoziție asigură termenului dependent o mare libertate de așezare[1].

Grupurile prepoziționale admit o clasă foarte largă de termeni regenți. Orice parte de vorbire, cu excepția prepozițiilor și a conjuncțiilor, poate fi determinată printr-un grup prepozițional. De obicei, cuvintele aparținînd diverselor părți de vorbire sînt susceptibile de a accepta determinanți introduși prin diverse prepoziții — cf. *Vine* **de** *acasă.*, *Vine* **de la** *școală.*, *Vine* **cu** *trenul.*, *Vine* **pe** *două luni.*, *Vine* **din** *oraș.*, *Vine* **pentru** *cumpărături.*, *Vine* **fără** *copii.* etc. În puține cazuri, un cuvînt sau o construcție nu admit decît determinanți introduși prin anumite prepoziții:

[1] Ca și adverbul, grupul prepozițional poate fi plasat aproape în orice punct al comunicării, cf. A. M a r t i n e t, *Éléments de linguistique générale*, 1960, p. 106–107.

a decurge cere pe *din* (sau *de*: **De** *aici decurge următoarea concluzie.*), construcțiile cu sens pasiv cer determinanți cu *de* sau *de către* (*Țara a fost vizitată* **de** *turiști.*).

În cadrul grupării prepoziționale, substantivul (pronumele) se comportă flexionar ca în situațiile în care depinde de un verb: forma de caz e impusă de prepoziție.

Relațiile de dependență avînd ca element regent verbul se manifestă prin recțiune și prin prepoziții. În enunțul *În toamnă părinții au adus copilul la școală cu trenul.*, toate substantivele realizează relații de dependență (sau interdependență) cu verbul. Uneori, aceeași relație poate fi exprimată prin caz sau printr-o grupare prepozițională. O asemenea echivalență se stabilește în limba română, în anumite condiții, între construcția cu dativul și construcția cu *la*, comp.: (*Le-*)*a mulțumit* **tuturor**. și (*Le-a*) *mulțumit* **la toți**., sau între acuzativ (complement direct) și construcția cu *pe*, comp.: *A adus* **copilul**. și (*L-*)*a adus* **pe copil**.

5.2. Elementele de relație grupate în clasa **conjuncției** au un caracter mai puțin omogen atît sub aspectul raporturilor pe care le exprimă, cît și din punctul de vedere al rangului unităților între care servesc ca manifestare a relațiilor.

Unele conjuncții pun în evidență prezența relațiilor de coordonare, de repetare: *și*, *dar*, *iar* etc., altele semnalează prezența relațiilor de subordonare în structura enunțului: *că*, *dacă*, *deși* ș.a.

Sub aspectul structurii unităților incluse în relațiile indicate prin conjuncții, distingem conjuncțiile care apar în enunțuri cu un singur verb sau cu mai multe verbe: *și*, *dar*... (**A adus** *cărți și caiete.*, **A venit** *și* **a plecat.**, **A adus** *caiete multe*, *dar proaste.*, **A venit,** *dar* **n-a stat**)., conjuncții a căror coocurență presupune obligatoriu un enunț organizat prin prezența a cel puțin două nuclee verbale: *că*, *dacă*, *fiindcă* etc. (**A spus** *că totul* **este** *bine.*)[1].

5.3. Pronumele și adverbele relative indică prin prezența lor enunțuri cu o structură internă incluzînd cel puțin două nuclee verbale. La acest nivel pronumele (adjectivele) și adverbele relative semnalează prezența relațiilor de dependență sau interdependență.

Spre deosebire de conjuncții și de prepoziții, ele participă cu statut de constituent la structura uneia dintre unitățile a căror relație în enunț o pun în evidență. Pronumele (adjectivele) și adverbele relative funcți-

[1] cf. *Structura morfologică*, 1967, p. 289–290.

onează la d o u ă nivele diferite ale structurii interne a enunțului în care apar: la un nivel superior, cu o structură mai complexă, reprezintă simpli indici ai relației de dependență, iar la alt nivel participă în calitate de constituent al uneia dintre structurile incluse în structura inițială, cf.:

||*A anunțat*| |*persoana*|| ||*care*| |*a venit.*||

Calitatea de constituent la acest al doilea nivel impune anumite particularități de construcție (cazul pronumelui, o anumită construcție prepozițională) în funcție de relațiile în care se încadrează relativul.

6.0. La punerea în evidență a diferențelor de organizare internă a enunțurilor contribuie, în situații precise, și alte elemente.

6.1. Un rol destul de important în diferențierea structurilor sintactice joacă în limba română contemporană **articolul**, care, ca morfem de determinare, privește flexiunea, dar a cărui utilizare ca indice de relație sintactică nu se poate încadra nici în fenomenul de acord, nici în cel de recțiune.

În situații strict determinate, în structuri de tipul "substantiv+verb+ +substantiv", prezența sau lipsa articolului marchează participarea unui substantiv la o relație de interdependență sau de dependență. Într-un enunț ca: *Unelte fabrică mașina.*, lipsa articolului în cazul primului substantiv, prezența articolului la cel de al doilea le situează, față de verb, pe primul ca termen subordonat, pe cel de al doilea în relație de interdependență. (În condițiile articulării ambelor substantive – *Uneltele fabrică mașina.* – raporturile se inversează, cf. 1. 7.)

În construcții de tipul (a) *S-a întors profesor.* și (b) *S-a întors profesorul.*, articolul are de asemeni funcție relevantă pentru structura enunțului; articularea substantivului în (b) indică încadrarea lui într-o relație de interdependență cu verbul, lipsa articolului în (a) situează substantivul ca element participînd la o relație de dublă subordonare (cf. *Predicativul suplimentar*), într-o construcție care implică și o relație de interdependență: *(El)*A *s-a întors* B *profesor* C (A←B←C). Enunțul (b) este organizat numai prin relația de interdependență.

Participarea substantivului la o relație de dublă sau simplă dependență este indicată de articol în construcții ca: (a) *Vorbește ca deputat.* și (b) *Vorbește ca deputatul.* În acest caz, structura internă a celor două enunțuri este reprezentată printr-o relație de interdependență și o relație de dependență (marcată prin prezența lui *ca*): *(El) vorbește ca deputat(ul).* Lipsa articolului în (a) precizează caracterul de dublă dependență a relației pe care o contractează substantivul, iar prezența articolului situează substantivul ca dependent numai față de verb; articc**lul** reprezintă singurul indice al diferențelor de organizare sintactică. (Dacă în poziția termenului dependent apare un substantiv indiferent față de categoria determinării, un substantiv propriu, de exemplu, ca în *El vorbește ca Ion.*, construcția este ambiguă, deși, numele proprii fiind asimilate sub aspectul conținutului substantivelor determinate (implică un anumit referent), structura normală a enunțului presupune situarea numelui propriu ca subordonat numai verbului.)

Cu excepția ultimului tip de construcții discutat, unde articolul are rol distinctiv în condiții de topică normale, în celelalte cazuri, articolul intervine în precizarea structurii sintactice a unor enunțuri care contravin regulilor „canonice" de succesiune a componentelor: poziția obișnuită a substantivului în raport de interdependență fiind î n a i n t e a verbului, atît *Unelte fabrică* **mașina.**, cît și *S-a întors* **profesorul.** prezintă o succesiune inversată.

6.2. Pentru clarificarea ambiguităților de organizare care pot rezulta din faptul că topica obișnuită nu are în limba română caracter de topică fixă, se utilizează și procedeul **„dublei exprimări"** a unor poziții sintactice: în condițiile de topică liberă proprii limbii române și de articulare a substantivelor, enunțul *Un poet* (A) *înțelege* (B) *țara* (C) (sau chiar *Poetul* (A) *înțelege* (B) *țara* (C)), e compatibil cu două modalități de structurare (și două interpretări) diferite: (1) A ↔ B ← C sau (2) A → B ↔ C. Repetarea complementului: **Poetul îl** *înțelege țara.*, *Poetul* **o** *înțelege* **țara.** dezambiguizează construcția.

În situații de acest fel, reluarea complementului se revelă u t i l ă funcțional. Dubla repetare tinde însă să se generalizeze în limba actuală, cf. *(L-)am văzut pe copil*, *O excepție* (o) *reprezintă acordul după înțeles* etc.

Procedeul dublei exprimări caracterizează și complementul indirect: *(Le) mulțumește tuturor.*, *(Le) mulțumește la toți.* Exprimarea prin pronume aton poate fi utilă, în cazul construcției cu *la*, care nu este specifică pentru această poziție sintactică (cf. *Le mulțumește la toți la serbare.*, unde *le* reia pe *la toți*, nu și pe *la serbare*).

În cazul complementului în dativ, exprimarea și prin pronume personal aton mai este utilă și în condițiile de inversare a topicii: *Fraților mulțumesc.* poate fi ambiguu în măsura în care *fraților* poate reprezenta un dativ sau un vocativ (reprezentînd vocativul, este, de obicei, des-

părțit de verb prin pauză ; în formularea *Fraților le mulțumesc.*, echivocul este evitat (în acest caz, introducerea unei pauze după substantiv – *Fraților, le mulțumesc* – devine sursa unei noi ambiguități).

6.3. În dezambiguizarea relațiilor sintactice în cadrul grupului nominal intervin și pronumele semiindependente (cf. 3.7.): în *peretele de piatră al casei*, prin forma de masculin, *al* raportează genitivul ca dependent față de *perete*, și nu față de *casă* ; în *casa de piatră cea veche*, prezența lui *cea* subordonează adjectivul substantivului *casa*, ocurența lui *cel* fiind condiționată de coocurența unui substantiv d e t e r m i n a t.

7. În majoritatea cazurilor, structura sintactică a enunțului, modul în care diferitele componente participă la organizarea comunicării sînt relevate printr-un cumul de elemente. Astfel, în *Mașina fabrică unelte.*, topica, flexiunea, articolul converg în situarea substantivului *mașina* ca termen al relației de interdependență ; în *Ea îl vede.*, topica și flexiunea situează clar cele două pronume în relațiile lor cu verbul ; în *Petalele albe ale trandafirului*, topica și forma flexionară a adjectivului îl subordonează substantivului *petalele.*

Cumulul redundant al modalităților de a pune în evidență relațiile care structurează enunțul are rolul de a evita, într-un număr cît mai mare de cazuri, construcțiile ambigue.

ORGANIZAREA ENUNȚURILOR

1. Diferitele tipuri de relații structurale se realizează în e n u n ț. Organizarea reprezintă una dintre particularitățile importante ale acestei unități sintactice definită ca fiind o secvență fonică, cuprinsă între pauze și caracterizată printr-un anumit contur intonațional, și care – datorită prezenței relației referențiale – constituie o comunicare (cf. *Enunțul*, § 2.1.).

Deși structurarea internă **nu** este o caracteristică d e f i n i t o r i e a enunțului, vorbirea oferind numeroase exemple de enunțuri care nu admit descompunerea în componente (cf. enunțuri ca : *Vai!*, *Alo!*, *Aici!*, *Repede!* etc.)., ea reprezintă totuși o particularitate deosebit de importantă, care face, de altfel, util și necesar acest concept : dacă comunicarea s-ar realiza numai prin unități reprezentate printr-un singur cuvînt, de felul celor de mai înaînte, noțiunea *cuvînt* ar fi suficientă. Dar comunicările reprezintă de obicei g r u p ă r i de cuvinte, ceea ce impune necesitatea unui alt concept, corespunzînd unei unități de alt rang, aparținînd unui alt nivel de organizare a limbii. Comunicările de acest al doilea tip. fac necesar conceptul *enunț*.

Cuvîntul poate c o n s t i t u i un enunț – secvența fonică *Repede!* reprezintă un cuvînt și, în același timp, este un enunț – sau poate p a r t i c i p a ca parte componentă, alături de alte cuvinte, la structura unui enunț — cf. *Vino repede acasă!*, de exemplu.

Limba oferă variate exemple de situații analoge. Astfel, un morfem poate fi format din mai multe unități fonemice, dar poate fi reprezentat și printr-o singură unitate de acest fel : în cuvîntul *casă*, primul morfem, *cas-*, reprezintă o grupare de unități fonemice, cel de al doilea, *-ă*, se reduce la o singură unitate fonemică. Tot așa, cuvîntul poate fi alcătuit dintr-o grupare de morfeme (ca în cazul lui *casă*, de exemplu) sau poate reprezenta un morfem (cf. *ieri*, *așa*, *lîngă* etc.).

Enunțul presupune, de cele mai multe ori, o organizare relațională, iar relațiile sînt, cel puțin în unele cazuri, exprimate fără echivoc prin particularități de construcție specifice.

Prezența acestor particularități de construcție indicînd relațiile dintre componentele unei comunicări permite rectificările de delimitare a enunțurilor în situațiile în care pauzele și conturul intonațional nu constituie

repere suficient de clare pentru segmentarea comunicării în enunțuri. Mai ales variațiile de lungime a pauzelor pot conduce la neclarități: o pauză din interiorul unui enunț, o pauză determinată de cauze negramaticale — de respirație, de gîndire — pot fi mai lungi decît pauzele care separă două enunțuri în cadrul comunicării. Cercetări experimentale efectuate asupra limbii vorbite au scos în evidență frecvența distorsiunilor de acest fel, iar dificultățile care decurg de aici pentru delimitarea enunțurilor au făcut ca textul scris, care, prin punctuație, oferă de la început o segmentare în enunțuri, să fie preferat uneori ca punct de plecare a descrierilor și cercetărilor sintactice[1].

Pauza poate fi utilizată și în mod voit ca mijloc de detașare, de punere în evidență a unor elemente față de altele, procedeul fiind deosebit de eficace cînd întreruperea se face între elemente legate prin relații de dependență. Într-o comunicare ca: *Urechea mea însă nu se acordase cu tăcerea adîncului și cu sunetele lui. Căci acele sunete ciudate sporesc tăcerea în loc s-o spărie.* (M. Sadoveanu), introducerea unei pauze precedate de un contur terminal descedent înainte de *căci* scindează textul în două unități fonice cu caracteristici de enunț, ceea ce are ca efect reliefarea componentului final al construcției, sublinierea importanței pe care vorbitorul o acordă c a u z e i în cadrul relatării pe care o face, a informației pe care o transmite. Prezența relației de dependență între cele două părți ale comunicării, prezență care își găsește expresia în elementul de relație *căci*, impune însă, în pofida pauzei (avînd rol emfatic în acest caz), considerarea comunicării ca reprezentînd din punctul de vedere al organizării un singur enunț.

2.1. Gradul de complexitate al organizării enunțurilor depinde de numărul componentelor lor și de tipurile de relații existente între aceste componente.

În funcție de relațiile care le organizează, putem considera ca *fundamentale* următoarele tipuri de enunțuri:

(a) Enunțuri a căror structură implică o relație de interdependență: *Elevul* (A) *învață* (B). Relația de interdependență (A ↔ B) este compatibilă cu coocurența în enunț a unor relații de dependență — *Elevul* (A) *învață* (B) *bine* (C): A↔B←C, *Elevul* (A) *harnic* (C) învață(B): A↔B←C — sau (și) relații de coordonare și echivalență — cf. *Elevul* (A) *învață* (B) *bine* (C) *și ușor* (D): A↔B←C+D, *Elevul* (A), *Ionel* (D), *învață* (B) *bine* (C): A=D↔B←C, *Elevul* (A), *Ionel* (D), *învață* (B) *bine* (C) *și ușor* (E): A=D↔B←C+E. În acest tip de enunț, esențială (și caracteristică) este relația de interdependență, în măsura în care condiționează realizarea celorlalte tipuri de relații.

[1] cf. *Elemente de analiză*, p. 11, de exemplu.

Acestui tip i se subordonează și enunțuri ca: *Vino! Citește!*, în care cel de al doilea termen al relației de interdependență nu este exprimat, dar poate fi catalizat (*Vino tu!*).

(b) Enunțuri a căror organizare este determinată numai de prezența unei (unor) relații de subordonare (de dependență unilaterală): (1) *Minunată* (A) *vreme* (B)! (A→B), *Ce* (A) *vreme* (B) *minunată* (C)! (A→B←C), dar și (2) *Ninge* (A) *liniștit* (B)! (A←B), *Mă* (A) *plouă* (B). (A→B). Enunțurile de acest tip se grupează în două categorii în funcție de c e n t r u l construcției, care poate fi s u b s t a n t i v — cf. exemplele din grupul (1) — sau v e r b — cf. exemplele din grupul (2). Cu acest ultim tip de enunțuri pot fi asimilate pe baza analogiilor de construcție și enunțurile, puțin numeroase, în care centrul este reprezentat printr-o interjecție — *Vai de noi!*, *Iată-i!* etc.

Cele două categorii de enunțuri organizate prin relații de dependență prezintă importante deosebiri. În cazul enunțurilor de tipul (1), raportarea la realitate a mesajului se realizează numai prin intonație, structura, rudimentară, se reduce, în mod obișnuit, la relații de dependență a celorlalți componenți față de centru, iar în informația pe care o poartă enunțul este înglobat și un anumit conținut afectiv. În cazul enunțurilor de tip (2), realizarea funcției referențiale, raportarea la realitate, își găsește expresia în conturul intonațional, dar și, mai ales, în forma verbală: prin prezența verbului care implică timpul (și modul), informația pe care o comunică poate fi situată în timp, iar componenta afectivă a comunicării este, în aceste enunțuri, facultativă (comp. *Ninge de ieri.* și *Ninge de ieri!* — deosebirile de intonație, indicate prin semnele de punctuație diferite, corespund lipsei, respectiv prezenței elementului afectiv). Organizarea structurală a enunțurilor de acest tip poate cuprinde mai multe relații de subordonare avînd ca termen regent fie numai centrul verbal, fie atît centrul verbal, cît și un alt termen, care participă deci la două sau mai multe relații de dependență — ca termen dependent și ca termen regent, cf. *Ninge* (A) *peste satul* (B) *adormit* (C) *cu fulgi* (D) *mari* (E) *ca de vată* (F).:

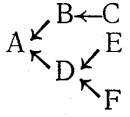

O dezvoltare a structurilor bazate pe relația de dependență unilaterală poate rezulta din combinația cu relații de coordonare, cf: *Lungă* (A) și *grea* (B) **zi** (C)!: A+B→C.

(c) Enunțuri reprezentate printr-un singur cuvînt: *Da.*, *Ah!*, *Alo!*, *Liniște!*, *Toamnă!*, *Plouă.* etc., care se opun enunțurilor organizate. Ele se caracterizează prin lipsa relațiilor interne (și deci prin particularitatea de nu a fi susceptibile de segmentare). Și în acest caz putem distinge două categorii: (1) cele care nu pot fi completate (cf. *Da.*, *Ah!*) decît printr-o relație de echivalență paratactică (*Da, vine.*, *Ah! Mă doare!*) și cele care admit o dezvoltare conducînd la transformarea lor în enunțuri organizate — comp. *Liniște!* și *E liniște!*, *Atenție!* și *Atenție la mașini!*, *Fireşte!* și *Fireşte că vine!*, *Plouă.* și *Plouă liniștit.*

Criteriul "structură", înțeles în mod mai mult sau mai puțin diferit, este aplicat în clasificarea unor unități sintactice diverse.

Astfel, avînd în vedere propozițiile (și nu enunțul), M. Avram, în articolul *Cu privire la clasificarea propozițiilor după structură* (apărut în „Culegere de studii. Limbă–Literatură–Metodică", București, 1962, p. 23–31) și *Gramatica* (1963) II, p. 64–73, fac distincție între propozițiile *analizabile* și *neanalizabile*, iar cele analizabile sînt grupate în *bimembre* și *monomembre*, *nominale* și *verbale*, *simple* și *dezvoltate*. Categoria *propoziție bimembră* acoperă o parte din clasa enunțurilor de tip (a), iar cea a *propozițiilor monomembre* se suprapune parțial celei a enunțurilor de tip (b); categoria propozițiilor *neanalizabile* corespunde tipului (c) de mai sus. Pentru aceeași categorie de construcții, S. Stati (*Elemente de analiză*, p. 23) propune termenii *enunț nepropozițional* sau *pseudopropoziție.*

2.2. Enunțul organizat comportă adeseori structuri mai complexe, derivate din cele fundamentale, rezultate din combinarea acestora, din înglobarea lor ca părți componente într-o organizare superioară, de obicei, prin intermediul elementelor de relație:

(a) *Omul știe că vremea trece.*
(b) *Vine, pleacă (și) se întoarce.*
(c) *A venit iar, adică s-a întors.*

Enunțul (a) poate fi considerat ca o concatenare a structurilor *omul știe* și *vremea trece* realizată prin conectivul *că*. Relația dintre structurile concatenate este o relație de dependență.

Enunțul complex (b) reunește prin relații de coordonare structurile (*el, copilul, tatăl* etc.) *vine*, (*el* etc...) *pleacă*, (*el* etc...) *se întoarce.* Raportul care reunește într-o structură unică (c) structurile *a venit iar* și *s-a întors* este un raport de echivalență.

De cele mai multe ori enunțurile derivate înglobează unități cu caracter structurat ca în exemplele precedente. Componentele enunțurilor derivate pot fi reprezentate și prin unități care nu comportă o organizare internă: în enunțul *Fireşte că vine.* sînt cuprinse într-o structură unică un component nestructurat (*Fireşte*) și unul structurat, ca și în enunțul *Zice că da.*

În rare cazuri, enunțul prezintă o structură complexă, rezultată din concatenarea numai a unor unități nestructurate la nivel sintactic: *Fireşte că da.*

Enunțurile complexe pot diferi deci sub aspectul structurilor fundamentale pe care le includ. Acestea pot reprezenta unități sintactice structurate (*Temperatura scade* (A) *cînd soarele apune* (B)), structurate și nestructurate (*Iată* (A) *că vine* (B)), nestructurate (*Desigur* (A) *că da* (B), *Da* (A) *și nu* (B) etc., etc.). Indiferent de tipul structural al componentelor, enunțurile de acest fel implică obligatoriu o organizare internă.

Pot diferi, de asemeni, din punctul de vedere al tipurilor de relații care se stabilesc între componentele reprezentate prin structuri fundamentale: enunțul complex poate fi constituit prin relații de dependență (*Știe* (A) *cînd vine* (B)), de coordonare (*Știe* (A) *și vine* (B)), de echivalență (*Lucrează* (A) *adică scrie* (B)), de dependență și de coordonare (*Știe* (A) *cînd vine* (B) *și cînd pleacă* (C)), de dependență și echivalență (*Știe* (A) *că lucrează* (B) *adică scrie* (C)) etc. Complexitatea enunțurilor depinde evident și de numărul unităților fundamentale pe care le înglobează.

3.0. În cele mai multe cazuri, enunțurile complexe cuprind în structura lor unități sintactice organizate în jurul unui nucleu verbal. Unitățile sintactice de acest tip sînt cele mai frecvente, indiferent de faptul că apar ca enunț de-sine-stătător sau în calitate de component al unui enunț complex. (Frecvența și importanța structurilor cu nucleu verbal explică faptul că o analiză sintactică presupune de obicei ca punct de plecare operația de descoperire a verbelor la mod personal.)

Structurile derivate cu componenți nestructurați sînt interpretate prin analogie cu cele cărora li se subordonează componenți structurați, analogie facilitată de prezența acelorași elemente conective: comp. *E sigur (Știe)* **că** *venim.* și *Fireşte* **că** *venim*, *Desigur* **că** *da.* și *Desigur că venim.*

3.1. Unităţile sintactice în care este cuprins un v e r b se organizează în jurul acestuia : toate celelalte componente se leagă prin relaţii de diferite tipuri, prin relaţii directe sau mediate, de v e r b, particularitate care face ca verbul să fie considerat componentul principal al structurilor sintactice în care apare[1]. În enunţurile complexe pot apărea mai multe centre verbale, fiecare reprezentînd, la rîndul său, centrul unei structuri interne, care funcţionează în calitate de component al structurii complexe, deci se încadrează în această structură ca termen al unui anumit tip de relaţie : de coordonare, de subordonare etc.

Cînd structura enunţului complex presupune (şi) relaţii de dependenţă, diversele unităţi cu centru verbal se organizează într-o ierarhie, ale cărei componente se situează ca dependente şi ca regente unele faţă de altele. Acelaşi component B poate fi regent faţă de C, dar subordonat lui A. Un singur component nu se încadrează în sistemul de relaţii care constituie structura enunţului derivat decît ca termen r e g e n t : acest component reprezintă pivotul organizării sintactice a enunţului, iar omiterea lui, substituirea lui cu zero, provoacă dezorganizarea întregii structuri, cf. *Ştie* (A) *că vin* (B) *cînd are nevoie* (C). (A←B←C), unde C este dependent de B, B este regent faţă de C şi dependent faţă de A ; omiterea lui A dezorganizează (şi desfiinţează) comunicarea, **Că vin cînd are nevoie.* nu reprezintă un enunţ reperat al limbii române.

Participarea unei structuri fundamentale ca termen dependent într-o relaţie este indicată, de obicei, prin prezenţa în componenţa ei a unui c o n e c t i v de tip s u b o r d o n a t o r.

Situarea componentelor unui enunţ complex unele faţă de altele reface, la alt nivel, cu alte posibilităţi, organizarea enunţurilor fundamentale.

3.2. Relaţiile (de dependenţă, de coordonare, de echivalenţă) care configurează structurile interne c o m p l e x e pot îngloba ca „relata" unităţi omogene sau (şi) diferite ca structură, comp. :

(1) A+B
  (a) **Vine** (A) **şi pleacă** (B).
  (b) *A adus* **cărţi** (A) **şi ce a mai găsit** (B).

(2) A=B
  (a) **Lucrează** (A), **adică compune** (B).
  (b) *A adus* **lucrările** (A), (*adică*) **ce a mai rămas** (B).

[1] Cf., de exemplu, *Elemente de analiză*, p. 19 : „Toate cuvintele unei propoziţii depind direct sau indirect (adică prin intermediul altor cuvinte) de predicat, care este nucleul propoziţiei".

(3) A←B
  (a) *A cumpărat* **cartea** (A) **pe care a ales-o** (B).
  (b) *Copiii* **repetă** (A) **ce aud** (B).
  (c) *El este totdeauna* **receptiv** (A) **la ce este nou** (B).

Relaţiile de coordonare şi de echivalenţă se stabilesc între unităţi omogene – exemplele (a) – sau între unităţi neomogene — exemplele (b). În exemplele (a), cele două "relata" sînt reprezentate prin structuri sintactice fundamentale ; în exemplele (b), relaţia se stabileşte între un cuvînt (unitate nestructurată) şi o grupare organizată sintactic.

Relaţiile de dependenţă realizate la nivelul structurilor complexe presupun termeni neomogeni : regentul este reprezentat printr-un c u v î n t, iar termenul dependent, printr-o unitate sintactică organizată, cf. exemplele din grupul (3).

Aceste caracteristici ale termenilor sînt comune relaţiei de dependenţă unilaterală, ca şi relaţiei de interdependenţă, care înglobează o **unitate** sintactică structurată şi un verb : **Vine** *la concert* **cine poftește.**, de exemplu.

4.0. Lipsa de omogenitate a termenilor cuprinşi în relaţiile de dependenţă, faptul că regentul aparţine în calitate de component unei structuri sintactice de acelaşi grad cu cea care constituie termenul dependent pun în evidenţă posibilitatea ca unităţi sintactice d i f e r i t e să participe la a c e e a ş i relaţie, situîndu-se faţă de termenul regent (sau interdependent) în acelaşi mod.

În enunţuri ca :

A←B (1) *A găsit* (A) *lucrul* (B) (*căutat*).
A găsit (A) *ce a căutat* (B).

A↔B (2) *Se ştie* (A) *tot* (B).
Se ştie (A) *ce s-a întîmplat* (B).

termenul dependent (1) sau cel interdependent (2) este reprezentat printr-un cuvînt sau printr-o unitate structurată, situarea lui în cadrul relaţiei fiind perfect analogă.

> Conţinutul global al enunţurilor este foarte apropiat : "sensurile" sintactice sînt aceleaşi, diferenţele de conţinut reprezintă consecinţa deosebirilor semantice dintre elementele care constituie termenul dependent.

4.1. Structura enunţului, la un nivel superior de abstractizare, ia aspectul unei reţele mai simple sau mai complicate de relaţii, în care termenii

diverselor relații pot fi realizați prin unități lingvistice diferite. Acestea pot fi reprezentate prin :

(a) unități l e x i c a l e diferite, aparținînd aceleiași clase de cuvinte :

A descris **natura.**
A descris **țara.**

(b) unități lexicale aparținînd unor c l a s e diferite :

A descris **țara.**
A descris-**o.**

(c) unități diferite sub aspectul o r g a n i z ă r i i sintactice :

A descris **realitatea.**
A descris **ce a văzut.**

În toate aceste enunțuri, diversele componente : *natura, țara, o, realitatea, ce a văzut* se situează față de *a descris* în același mod, și anume ca termen dependent. Ele ocupă deci în o r g a n i z a r e a enunțului același loc, aceeași poziție sintactică.

Enunțul organizat poate fi conceput ca o totalitate de p o z i ț i i[1], care pot fi satisfăcute prin unități i n d i v i z i b i l e la nivel sintactic (și care pot aparține, în anumite limite, la părți de vorbire diferite) sau prin g r u p ă r i mai largi sau mai restrînse, cu organizare sintactică proprie. Aceste grupări sînt susceptibile de relații de :

– dependență :

(1) *A descris* (A) *natura din țara sa* (B).

(termenul B reprezintă o organizare de trei termeni : *natura* (a) *din țara* (b) *sa* (c), în raport de subordonare unul față de celălalt : a←b←c).

– coordonare :

(2) *A descris* (A) *natura și omul* (B).

(termenul B se compune din doi termeni : *natura* (a) *și omul* (b) în relație de coordonare : a+b).

– interdependență :

(3) *A descris* (A) *ce-a văzut el* (B).

[1] Termenul *poziție* are în vedere locul pe care un component îl ocupă în o r g a n i z a r e a enunțului (la ce relație participă, în ce calitate, față de ce termen), și n u locul în succesiunea pe care o reprezintă desfășurarea lineară a enunțului.

(termenul B este reprezentat printr-o structură complexă implicînd o relație de dependență – între *ce* (a) și *a văzut* (b) – și o relație de interdependență – între (b) și termenul (c) ; B are deci structura a→b↔c).

Termenul regent A (a *descris*) din enunțul de bază se încadrează într-un raport de dependență (A←B), dar și într-o relație de interdependență al cărei al doilea termen (C) poate fi neexprimat în enunț. Are deci structura (C)↔A←B, identică cu structura a→b↔c, care reprezintă termenul subordonat B în enunțul (3).

În enunțurile (1) și (2), termenul B poate fi redus la o unitate indivizibilă (prin omiterea termenilor subordonați sau coordonați lui (a)) : obținem prin omiterea componentelor (b) și (c) din (1) sau a termenului (b) din (2) :

(4) *A descris natura.*

Particularitatea grupului *natura din țara sa*, de a avea aceeași poziție în enunțul (1) ca și unul din componentele sale (a), îl situează ca e x p a n s i u n e (cf. *Sintaxa* ... § 4.3.) a lui (a).

În enunțul (2) este susceptibil de omisiune și termenul (a) — dar numai împreună cu conectivul *și* — obținîndu-se enunțul (4) : *A descris omul.* În enunțul (1), însă, componentul (a) nu poate fi omis, omiterea sa dezorganizînd (sau reorganizînd) sintactic enunțul : *A descris din țara sa.* poate reprezenta un enunț, însă, cu alt sens.

În enunțul (3), în care termenul B are o structură identică cu structura, superioară, care reprezintă enunțul din care face parte, o asemenea reducere prin omisiune nu este posibilă ; poate fi redus, însă, de obicei, la un enunț în care termenul B nu este exprimat :

(5) *(Scriitorul) a descris (bine) de mult.*

și care, ca în acest exemplu, poate necesita completări : avem a face cu un enunț în care apare un verb cu determinant obligatoriu (cf. *Modalități* ... § 3.). Într-un enunț cu organizare identică ca :

Elevul (C) *a lucrat* (A) *ce i-a plăcut* (B).

omisiunea lui B e mai puțin supărătoare :

Elevul a lucrat (bine, mult).

4.2. Faptul că diferitele unități sintactice care apar în calitate de termen B într-o structură de forma (C)↔A←B se situează în același mod față

de A permite să le considerăm ca substituindu-se una alteia din punct de vedere sintactic: ele reprezintă, deci, la nivel sintactic, o "clasă de substituţie".

Ceea ce am numit *poziţie sintactică* reprezintă deci o clasă *de substituţie*, cuprinzînd unităţi indivizibile la nivel sintactic, cuvinte aparţinînd unor părţi de vorbire diferite, sau (şi) grupări diferite ca structură, care reprezintă toate r e a l i z ă r i ale acestei poziţii sintactice.

4.3. Dar, dacă aceeaşi poziţie poate fi realizată prin diverse unităţi sintactice, aceeaşi unitate poate satisface diverse poziţii sintactice. Acelaşi component, *că totul a reintrat în normal*, de exemplu, se situează diferit în:

(1) *A aflat* (A) *că totul a reintrat în normal* (B).
(2) *S-a aflat* (A) *că totul a reintrat în normal* (B).

În structura enunţului (1) termenul B se încadrează într-o relaţie de dependenţă faţă de A (A←B), pe cînd în enunţul (2), B e în relaţie de interdependenţă cu A (A↔B).

Termenul B din enunţul (1) realizează aceeaşi poziţie sintactică ca şi termenul B din enunţurile (3) şi (4):

(3) *A aflat* (A) *ştirea* (B). : A←B
(4) A *aflat* (A) -o (B). : A←B

Termenii B din (1), (3) şi (4) se încadrează în a c e e a ş i clasă de substituţie, reprezintă aceeaşi poziţie sintactică.

Componentul B din enunţul (3), ca şi componentul B din enunţul (1), sînt compatibile şi cu clasa de substituţie care corespunde poziţiei B din enunţul (2), diferită de cea din (1), căci reprezintă termenul unei relaţii de i n t e r d e p e n d e n ţ ă (şi nu de dependenţă unilaterală, ca în (1)). Enunţul:

S-a aflat ştirea.

este reperat.

Componentul B din enunţul (4) nu este însă compatibil cu poziţia B din (1). Enunţul:

**S-a aflat-o.*

nu are caracter de enunţ reperat în limba română.

Clasele de substituţie se revelă deci ca fiind n e o m o g e n e, în sensul că includ, alături de realizări s p e c i f i c e pentru poziţia sintactică pe

care o reprezintă o clasă de substituţie, şi realizări n e s p e c i f i c e: în cazul exemplelor precedente, realizarea *-o* din clasa de substituţie care reprezintă poziţia sintactică B din structura A←B are caracter specific: nu se încadrează în nici o altă clasă de substituţie reprezentînd alte poziţii sintactice (nu e compatibilă, de exemplu, cu poziţia B în cadrul relaţiei de i nterdependenţă A↔B), dar şi realizări n e s p e c i f i c e, comune la două (sau mai multe) clase de substituţie (cf. componentele *că totul a reintrat în normal* şi *ştirea* din exemplele precedente).

5.0. Participarea la un anumit tip de relaţie şi locul pe care îl are în cadrul relaţiei reprezintă caracteristici importante ale p o z i ţ i e i sintactice.

5.1. Relaţia de interdependenţă presupune d o i termeni, egali într-un fel, ca i mportanţă, impunîndu-şi reciproc anumite particularităţi de expresie. Fiecare din aceşti termeni reprezintă o poziţie sintactică, o clasă de substituţie.

5.2. În cadrul relaţiei de dependenţă unilaterală, termenul regent impune anumite caracteristici de construcţie elementului dependent. Aceste caracteristici variază în funcţie de calitatea morfologică a elementului dependent: regentul *ştie*, de exemplu, impune forma de acuzativ pronumelui (**o** *ştie*) sau substantivului, n u şi infinitivului (*ştie cînta*), căci infinitivul este indiferent faţă de categoria de caz. C o n s t r u c ţ i a relaţiei de subordonare depinde de calitatea elementului r e g e n t şi de calitatea elementului d e p e n d e n t.

5.3. Termenul regent este reprezentat totdeauna printr-o unitate indivizibilă, care poate fi:

- substantiv: **casa** *albă*,
- pronume: **aceasta** *albă*,
- verb: **vine** *repede*,
- adjectiv: **dornic** *de progres*,
- adverb: **departe** *de casă*,
- interjecţie: **vai** *nouă*.

Unităţile considerate de obicei[1] ca aparţinînd clasei numeralului au un statut sintactic (şi morfologic)[2] special. Unele dintre ele pot apărea ca :

– r e g e n t : cf. *o* **sută** *întreagă, o* **sută** *de lei* (calitatea de termen dependent a adjectivului din primul exemplu este pusă în evidenţă prin acord, a substantivului *lei*, din cel de al doilea, prin prezenţa conectivului *de*[3]) ;

– ca termen r e g e n t, dar şi d e p e n d e n t : **două** *albe*, dar şi **două** *case* (substantivul regent *case* impune genul numeralului dependent), **o** *sută* (*o* este numeral dependent, nu articol, ca şi *două* în **două** *sute*), **al doilea** *din promoţie*, **al treilea** *din stînga*, dar şi **a doua** *încercare* ;

– numai ca termeni d e p e n d e n ţ i : „numeralele“ adverbiale, multiplicative : *citeşte* **de două ori,** *lucrează* **întreit.**

În unele situaţii este greu de precizat dacă numeralul reprezintă termenul regent sau termenul dependent : în gruparea *celelalte două*, oricare dintre componente poate fi omis – comp. *au venit celelalte două* şi *au venit două, au venit celelalte*. (În *Elemente de analiză*, p. 86, numeralul *două* este considerat în această grupare termenul regent.)

O situaţie neclară ca organizare sintactică au şi grupările de tipul *cei o mie de elevi*, unde *cei*, deşi aşezat obligatoriu înainte de numeral, se acordă cu substantivul *elevi*, precedat de prepoziţia *de*. Construcţia este analogă cu *cei doi* (*cinci* etc.) *elevi*, grupări în care atît *cei* cît şi numeralul se subordonează substantivului.

O menţiune specială merită *al* şi *cel*, care apar ca regente, comportîndu-se pronominal[4] în grupări ca : **al** *elevului*, **al** *lui* (s-a *pierdut*), **cel** *de aici*, **cel** *de al doilea* (*nu funcţionează*), **cel** *bun* (*l-am căutat*) etc.

Spre deosebire de celelalte pronume, *cel* nu poate apărea f ă r ă termenul dependent — comp. **acesta** *de aici a venit*, **cel** *de aici a venit* şi **acesta** *a venit*, nu şi ***cel** *a venit*, care nu reprezintă o construcţie reperată. Cînd lipseşte termenul dependent, se foloseşte *acela* – **acela** *a venit*. (*Acela* poate apărea şi cu determinant în construcţii care implică sublinierea emfatică a pronumelui – **acela** *de aici* –, unde este însă folosit, în mod obişnuit, *cel*[5].)

Dacă *cel* apare ca regent în construcţii care admit în această calitate atît pronume, cît şi substantive (comp. **cea** *din dreapta*, **aceasta** *din dreapta*), *al* apare în contexte care admit numai regente substantive (cf. **al** *meu*, **creionul** *meu* ; **ale** *casei*, **ferestrele** *casei*).

În grupări mai largi de tipul *ferestrele mari* **ale** *casei*, prezenţa lui *al(e)* este o b l i g a t o r i e : el nu poate fi omis, nici înlocuit cu altceva. În acest fel de construcţii, *al* nu înlocuieşte, *ci* r e i a substantivul (are un rol asemănător cu cel pe care îl joacă formele atone ale pronumelui personal în cazul dublei exprimări a complementului). În grupări cu centru substantival, deşi are tot rolul unui reper al organizării sintactice, *cel* are o situaţie oarecum diferită, comportîndu-se mai curînd ca un adjectiv dependent, cf. *poarta de lemn* **cea** *veche*.

[1] cf. *Gramatica* (1963), I, p. 181 şi urm.
[2] cf. *Structura morfologică*, p. 156–158.
[3] cf. *Gramatica* (1963), II, p. 116.
[4] cf. *Modalităţi* ... 3.7.
[5] *Acela* şi *cel* sînt în raport de distribuţie noncontrastivă, ceea ce permite considerarea lui *cel* ca variantă a pronumelui *acela*.

5.4. Poziţiile sintactice reprezentînd termenul dependent în cadrul relaţiei de subordonare se pot grupa deci, în funcţie de calitatea morfologică a regentului, în determinanţi ai substantivului, pronumelui, verbului etc.

> Calitatea morfologică a regentului constituie criteriul grupării părţilor secundare de propoziţie în *atribute*, determinanţi ai substantivelor şi pronumelor, şi *complemente*, determinanţi ai verbului, ai adjectivului, ai adverbului şi ai interjecţiei[1], cf. *Gramatica* (1963), II, p. 75 passim. În *Elemente de analiză*[2] (p. 103) se precizează că : „Prin sensul lor, unele interjecţii se apropie de verbe, de aceea li se pot substitui ... şi au un determinant tipic verbal (complement circumstanţial de loc ...“
>
> Acest criteriu este însă uneori neglijat în favoarea altor considerente (privind semantica determinanţilor sau unele particularităţi de construcţie), ceea ce face posibile formulări de felul : „Complementul circumstanţial de relaţie poate determina : a) un verb ..., b) un adjectiv, c) un substantiv cu prepoziţie ... (*Gramatica* (1963), II, p. 142) ; „Genitivul obiectiv ... exprimă complementul unui substantiv de origine verbală, cu sens verbal sau făcînd parte dintr-o locuţiune verbală ...“ (*idem* p. 87) sau „Sînt numeroase substantivele însoţite de circumstanţiale ... Se poate spune că, făcînd abstracţie de uneltele gramaticale (articol, prepoziţie, conjuncţie) nu există parte de vorbire împreună cu care să nu poată apărea un complement circumstanţial“ (*Limba română contemporană*, p. 648). Interferenţele de acest fel se explică şi prin caracterul semanticist al definiţiilor dife-

[1] Multe lucrări de gramatică, chiar dacă înregistrează la diverse categorii de complemente dependenţa faţă de interjecţie, nu menţionează această parte de vorbire în definiţia complementelor.
[2] În această lucrare, în categoria regenţilor sînt cuprinse şi prepoziţiile şi conjuncţiile.

ritelor tipuri de complement, cf., de exemplu: „Complementele se clasifică după conținut, și anume după ceea ce exprimă ele față de termenul determinat ... În cadrul fiecărui complement se urmăresc mijloacele de exprimare, după părțile de vorbire folosite și după felul de construcție a acestor părți de propoziție ..., dar aceste elemente nu constituie criteriile unei clasificări propriu-zise" (*Gramatica* (1963), II, p. 78). Atributele sînt clasificate însă, în primul rînd, după formă, și abia după aceea și după conținut (*idem*, p. 77).

Ierarhizarea diferită a criteriilor conduce la partiții eterogene a celor două grupuri de părți de propoziție.

5.5. În funcție de calitatea termenului regent, clasa de substituție care reprezintă poziția sintactică a termenului dependent variază ca extindere. Așa, de exemplu, poziția sintactică corespunzătoare unui regent interjecție este mai restrînsă decît cea care are ca regent un verb. Diferă, de asemeni, sub aspectul realizărilor : unele construcții sînt compatibile cu un anumit regent și nu cu altul. Substantivul sau pronumele în genitiv nu apar decît în clasele de substituție care reprezintă termenul dependent într-o relație de subordonare al cărei regent este un substantiv sau un pronume ; sînt incompatibile cu construcțiile în care regentul este un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție (în clasele de substituție reprezentînd termenul dependent al unui regent verb, adjectiv, adverb, substantivul sau pronumele în genitiv nu apare decît în grupări prepoziționale în care prepoziția impune cazul : *Luptă împotriva* **epidemiei**, de exemplu).

Descrierea unei poziții sintactice presupune deci stabilirea clasei de substituție care o reprezintă și ierarhizarea componentelor în funcție de specificitate.

5.6. Anumite limitări intervin și în cazul claselor de substituție între care se stabilesc relații de echivalență și de coordonare. Calitatea termenului care participă concomitent la o relație de echivalență (coordonare) și la relația de (inter)dependență și poziția lui în această ultimă relație impun anumite restricții clasei de substituție care prezintă celălalt (ceilalți) termen(i).

5.7. Încadrat într-un enunț, un termen poate participa la o singură relație ca termen regent sau (inter)dependent (comp. *Vine* (A) *furtună* (B) A↔B, *Citește* (A) *ziarul* (B) : A←B) sau la mai multe relații concomitente

— ca element interdependent și regent (*Vin* (A) *păsările* (B) *migratoare* (C) : A↔**B**←C), ca element regent și dependent (*Citește* (A) *ziarul* (B) *de azi* (C) : A←**B**←C), ca dependent și coordonat (*Citește* (A) *ziare* (B) *și reviste* (C) : A←**B**+C) etc.

Un termen poate participa, de asemeni, ca regent în mai multe relații de dependență concomitente — *Citește* (A) *mereu* (B) *copilului* (C) *povești* (D):

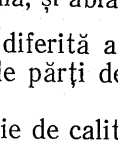

. În asemeneai situații, diferții termeni dependenți reprezintă diverse poziții sintactice, dar pentru caracterizare și distingere indicarea tipului de relație la care participă, a rolului pe care îl au în această relație, a calității elementului regent nu este suficientă, aceste particularități fiind identice.

6.1. În cadrul unui enunț organizat, la nivelul structurilor fundamentale, orice termen (component) participă cel puțin la o relație de dependență — bilaterală sau unilaterală. Termenul unei relații de dependență se poate încadra și într-o altă relație — de dependență, de coordonare sau de echivalență. Realizarea relațiilor de dependență condiționează într-un fel sau altul realizarea celorlalte tipuri de relații. Locul (și rolul) oricărui termen în cadrul organizării interne a enunțului este determinat în primul rînd prin participarea lui la o relație de (inter)dependență, care poate fi (facultativ) coocurentă cu altă relație, de același tip sau de alt tip.

Calitatea de termen dependent (sau interdependent) este deci primordială. Cumularea facultativă a altor roluri — participarea la relații de echivalență, de coordonare, sau chiar și de dependență în calitate de regent — este, în majoritatea cazurilor[1], condiționată și secundară, în măsura în care încadrarea în aceste relații, suplimentare, nu antrenează modificări pertinente ale construcției : structura enunțului se amplifică, se complică arborescent, dar rămîne, în liniile sale fundamentale aceeași.

Eventuala prezență a relației de coordonare nu modifică structura enunțului care cuprinde o singură relație de interdependență, întrucît termenii coordonați reprezintă realizarea repetată, multiplă a aceleiași

[1] Excepțiile sînt reprezentate prin enunțuri ca: *Da și nu., Tună și fulgeră., Vremuiește, adică burnițează.*

poziții în cadrul unei relații de (inter)dependență. Realizarea relației de echivalență presupune, de asemeni, participarea unuia din termeni la o relație de (inter)dependență.

6.2. În majoritatea covîrșitoare a cazurilor, întreaga structură a enunțurilor se bazează pe relația de interdependență, ceilalți componenți contractînd relații de dependență, coordonare etc., directe sau mediate, cu termenii în raport de interdependență. Din această cauză, grupul de termeni în relație de interdependență este considerat n u c l e u l comunicării, al enunțului de tip fundamental.

Termenii cuprinși în relația de interdependență pot participa la alte relații de dependență în cadrul aceleiași structuri numai ca termeni r e g e n ț i. (Excepție fac modurile verbale nepersonale care, contractînd o relație de interpedendență cu un subiect, se situează totuși ca termeni dependenți — cf. *Încetînd* (**A**) *ploaia* (B) *copiii* (C) *au plecat* (D): C↔D←**A**↔B.)

Această particularitate explică detașarea termenilor cuprinși în relația de interdependență de toți ceilalți componenți ai enunțului: gramaticile disting în general părțile p r i n c i p a l e de propoziție (subiectul și predicatul) de părțile s e c u n d a r e de propoziție.

Părțile principale ale propoziției pot fi definite formal prin neparticiparea ca termen s u b o r d o n a t la nici una din relațiile care organizează enunțul. Pentru **părțile secundare** de propoziție este definitorie calitatea de termen d e p e n d e n t în cel puțin una din relațiile în care este înglobat în structura comunicării. În *Ridică privirea* **plină** *de neliniște.*, *plină* reprezintă o parte secundară a enunțului pe baza calității de termen dependent față de *privirea*, deși participă, concomitent, în calitate de termen regent, și la o altă relație (cu *de neliniște*). În *Studiază* **florile** *și animalele*, pentru situarea componentului *florile*, care participă la relația *studiază florile* ca termen dependent, dar și la relația de coordonare: *florile și animalele*, preponderentă este calitatea de termen d e p e n d e n t în prima dintre relațiile indicate, cea care îl situează ca parte secundară de propoziție. Prin relațiile de dependență la care participă în cadrul comunicării, și modurile nepersonale (gerunziu, infinitiv, supin) se situează tot ca părți secundare.

> Distincția tradițională între părțile principale și secundare de propoziție se bazează pe analogia cu judecata (logică) — cf., de exemplu, în acest sens, *Gramatica* (1954), II, p. 61: „Propoziția este o categorie gramaticală căreia îi poate corespunde, din punct de vedere logic, o judecată. Propoziția cuprinde două părți principale: s u b i e c t u l, care în principiu corespunde subiectului judecății, și p r e d i c a t u l, care corespunde în principiu predicatului acesteia", și mai departe (p. 63): „P ă r ț i l e s e c u n d a r e ale propoziției se grupează în jurul părților principale; *ele nu au corespondent printre părțile judecății* [subl. noastră]. Părțile secundare de propoziție ... complinesc înțelesul părților principale".
>
> În *Gramatica* (1963), II, distincția abandonează fundamentarea logică din ediția precedentă (vezi citatele de mai sus), substituindu-i criteriul importanței, al r o l u l u i în comunicare: „Părțile p r i n c i p a l e sînt cele care constituie minimul necesar pentru existența unei propoziții ... În propozițiile dezvoltate părțile principale reprezintă miezul propoziției, centrii ei de organizare în jurul cărora se grupează celelalte părți" (p. 74); cf. și: „Părțile s e c u n d a r e ale propoziției se grupează în jurul părților principale, le c o m p l i n e s c î n ț e l e s u l [subl. noastră], adaugă diferite informații" p. 75).
>
> Indicația semantică „complinesc înțelesul" constituie însă o reminiscență a abordării logiciste a părților de propoziție, corectată, într-un fel prin precizarea subsidiară: „Părțile secundare de propoziție sînt secundare din punct de vedere gramatical în sensul că sînt subordonate altora", precizare, menită să prevină ambiguitățile care pot deriva din implicarea criteriului „importanței" în comunicare (cf. „O parte secundară de propoziție poate avea însă într-o comunicare o importanță mai mare decît părțile principale.," *ibidem*). Părăsirea criteriilor logiciste este explicit formulată prin afirmația: „Distincția între părțile de propoziție principale și cele secundare este o distincție exclusiv g r a m a t i c a l ă [subl. noastră] și nu se referă la importanța concretă pe care o are într-o comunicare una dintre părțile propoziției".
>
> La V. Ș e r b a n, *Curs practic de sintaxă a limbii române*, București, 1964, p. 42, definirea părților principale de propoziție se face pornind de la judecată („Propoziția este strîns legată de judecată. Așa cum într-o judecată subiectul este obiectul gîndirii, iar predicatul este elementul nou referitor la subiect, tot astfel în propoziție *subiectul* arată pe autorul acțiunii sau pe posesorul unei calități, iar *predicatul* exprimă acțiunea sau starea subiectului".), iar comentînd exemplul *Soldații s-au oprit*, se adaugă: „Gîndirea pornește de la noțiunea *soldații*, care constituie elementul cunoscut al judecății, *subiectul*, despre care se spune ceva cu ajutorul elementului nou, *predicatul* ... Pentru că judecata nu poate lua naștere fără vreuna din aceste părți, ele sînt considerate părți principale ... Prin analogie, și gramatica

a numit aceste două părți ale propoziției – s u b i e c t u l și p r e d i c a t u l – principale". (Se adaugă însă: „În unele gramatici se spune că sînt principale, pentru că fără ele nu se poate formula o propoziție, nu pot deci să lipsească".) Considerentele logice trec pe planul al doilea cînd autorul se oprește asupra părților secundare de propoziție: „Celelalte părți de propoziție (atributul și complementele) nu sînt totdeauna necesare. Ele apar ca determinante ale altor părți de propoziție (fie principale, fie secundare). De aceea sînt numite *părți secundare* de propoziție".

Lucrările cu caracter mai accentuat practic, manuale de diverse grade, înregistrează, de obicei, terminologic această distincție dintre părțile principale și secundare de propoziție, cele două categorii fiind delimitate enumerativ, fără a se explica criteriul deosebirii (cf. de exemplu, Ș t. P o p e s c u, *Culegere de exerciții gramaticale cu noțiuni de morfologie și sintaxă*, București, 1968, p. 298: „Părțile de propoziție sînt de două feluri: – **părți principale**: *subiectul* și *predicatul*, – **părți secundare**: *atributul* și *complementul*").

6.3. Pozițiile sintactice se caracterizează deci prin participarea la o relație de interdependență sau de dependență, în calitate de termen subordonat altuia.

Coordonarea nu condiționează o poziție sintactică distinctă în măsura în care, cum am văzut (cf. *Relații*, § 5.1., 5.4.), reprezintă, cel puțin la nivelul propoziției, realizarea multiplă a aceleiași poziții, caracterizate prin participarea la o relație de (inter)dependență. La nivelul frazei, limitarea raportului de coordonare prin participarea unuia dintre termeni la o relație de dependență uni- sau bilaterală *nu* este obligatorie (cf. *Da și nu., Lucrează,se plimbă, face sport.*, de exemplu, sau *Se informează, dar nu-și fructifică cunoștințele.)*.

DEFINIREA FORMALĂ A COMPONENTELOR ENUNȚULUI

1.1. Un enunț organizat implică un număr de componente reprezentînd diverse poziții sintactice. Definirea f o r m a l ă a acestor componente presupune descoperirea unor particularități specifice de construcție, comportă găsirea unor modalități de identificare și de diferențiere a pozițiilor sintactice care să n u i n v o c e conținutul. Abordarea formală nu neagă existența unei valori proprii unei poziții sintactice, nici nu o evită, recunoaște însă dificultatea de a o surprinde și preconizează pentru descrierea acestor valori, ca și în definirea pozițiilor sintactice cărora le sînt proprii, utilizarea unor modalități care să nu apeleze la sens.

1.2. Cu condiția de a fi strict specifice se pot utiliza în definirea pozițiilor sintactice: participarea la un anumit tip de relație sintactică, calitatea regentului, unele particularități de construcție, prezența unor realizări strict specifice în clasa de substituție. În unele cazuri, punerea în evidență a deosebirilor dintre două poziții sintactice presupune utilizarea unor procedee mai complexe decît observația directă, decît stabilirea dependențelor și a realizărilor specifice.

Definirea formală reprezintă, uneori, cum vom vedea, recunoașterea explicită a unor particularități pe care de fapt, subconștient, le avem în vedere atunci cînd atribuim o construcție unei „părți de propoziție" sau alteia, particularități pe care definițiile semantice tradiționale (care,, de altfel nu acoperă decît parțial situațiile atribuite unei părți de propoziție) le maschează, ca în cazul complementului direct, de exemplu. Alteori definirea formală ne permite să diferențiem mai clar deosebiri de conținut, de care sîntem conștienți ca vorbitori ai unei limbi, dar care nu pot fi cu claritate distinse în termenii definițiilor tradiționale, în care precumpănesc elementele semantice.

În definirea și clasificarea părților de propoziție (care presupune o definire a subspeciilor în cadrul unei specii: clasificarea complementelor în direct, indirect etc. implică d e f i n i r e a complementului direct, indirect etc.) intervin criterii foarte diferite, criterii formale

și criterii semantice, ponderea care li se acordă variind de la un caz la altul. Această situație este comună tuturor gramaticilor curente, iar *Gramatica* (1963), II, p. 77–78, subliniază explicit caracterul eterogen al criteriilor în capitolul: *Părțile propoziției. Noțiuni generale*, unde, între altele, se arată că în clasificarea atributelor se are în vedere în primul rînd „forma" și abia după aceea „conținutul", pe cînd „Complementele se clasifică după conținut, și anume după ceea ce exprimă ele față de termenul determinat; așa se deosebesc speciile principale de complemente: direct, indirect, de agent ... și tot așa se deosebesc, mai departe, unele subdiviziuni ale acestor complemente (de exemplu, subdiviziunile complementului circumstanțial de mod – de mod propriu-zis, comparativ, consecutiv – sau valorile complementului indirect). Mijloacele de exprimare sînt urmărite în detaliu și în cazul complementelor, „dar aceste elemente nu constituie criteriile unei clasificări propriu-zise" (*op. cit.*, p. 78). Lipsa de consecvență în tratarea atributului și complementului, cele două mari categorii de "părți secundare de propoziție", a fost discutată în articolul *Despre clasificarea părților secundare de propoziție* (LR, 1963, nr. 1, p. 25–35), unde se sugerează o ierarhizare a criteriilor, unică pentru cele două categorii de determinanți, ierarhizare în care "forma", "expresia" să treacă pe primul plan, complementele fiind supuse, în primul rînd, unei clasificări pe baza calității morfologice a cuvîntului prin care sînt exprimate, deci complemente "substantivale adverbiale" etc., complemente substantivale în acuzativ, în dativ, urmînd deci schema de tratare a atributului. Descrierea și clasificarea sub aspectul conținutului în această nepretențioasă ipoteză de lucru, care avea în vedere nu "formalizarea", ci coerența descrierii sintactice, sînt văzute ca reprezentînd etapa secundară, a doua.

Elementului semantic acordîndu-i-se rolul primordial în definirea (și recunoașterea) complementelor, este de așteptat ca abordarea formală a pozițiilor sintactice să introducă corective mai importante în cadrul acestei categorii de determinanți.

2. Pozițiile sintactice coincid în linii generale cu ceea ce gramaticile curente numesc „părți de propoziție". Apropierea devine cu atît mai accentuată prin sublinierea analogiilor dintre propoziție și frază, dintre părțile de propoziție și propozițiile subordonate, căci poziția sintactică reprezintă o clasă de substituție care include unități diferite ca structură, cuvinte, grupuri de cuvinte, propoziții. Gramaticile limbii române, în special cea

de a II-a ediție a *Gramaticii limbii române* a Academiei R.S.România (București, 1963), stabilesc inventare bogate și cuprinzătoare de construcții ilustrînd posibilitățile de exprimare a diverselor părți de propoziție. Aceste inventare oferă un material prețios și suficient atît pentru identificarea modalităților de construcție specifice, și ca atare definitorii, pentru anumite poziții sintactice, cît și pentru stabilirea componenței claselor de substituție proprii diferitelor poziții sintactice.

3.1. Examinarea posibilităților de exprimare a diferitelor părți de propoziție inventariate în gramatici conduce la constatarea repetării acelorași tipuri de construcții, dacă nu la toate părțile de propoziție, cel puțin la un mare număr dintre ele. Printre posibilitățile de exprimare cu caracter foarte general se numără, de exemplu, substantivul (sau pronumele) mai ales precedat de prepoziție, adverbul, formele verbale nepersonale — gerunziul, în primul rînd — etc. În unele cazuri, specificitatea se poate manifesta abia la nivelul unităților lexicale — al prepozițiilor sau conjuncțiilor, de exemplu, considerate nu ca clasă, ci ca unitate individuală.

În definirea formală a pozițiilor sintactice pot interveni deci criterii cu grade diferite de generalitate. Ca și în alte cazuri — în definirea contextuală a părților de vorbire, de exemplu, — este de preferat definirea la nivel categorial, atunci cînd e posibilă, celei care recurge la contexte concrete. Nu rareori însă specificitatea nu se manifestă decît la acest nivel.

3.2. Varietatea și complexitatea elementelor și procedeelor formale utilizabile în definirea pozițiilor sintactice variază de la limbă la limbă în funcție de modul propriu de organizare a fiecărei limbi. Un rol important revine flexiunii, mai ales în condițiile unui sistem morfologic complex.

Într-o limbă cu sistem flexionar mai redus, crește, în organizarea sintactică a enunțurilor, în caracterizarea diferitelor poziții sintactice, gradul de relevanță al altor modalități de exprimare a relațiilor sintactice, al topicii, de exemplu (cf. Ch. C. Fries, *An Introduction to the Construction of English Sentences*, Londra, 1957).

4.0. Cazul ca modalitate de definire. Printre mijloacele de exprimare a relațiilor în cadrul unui enunț organizat, flexiunea, mai ales cea nominală, joacă un rol deosebit de important. Vorbind de flexiune nominală avem în vedere în general flexiunea substantivului și a adjectivului, eventual și a pronumelui (tratată uneori separat din cauza unor particularități diferențiatoare destul de importante). Elementele comune în flexiunea acestor trei părți de vorbire sînt reprezentate prin prezența

categoriilor de număr și de caz. Diferențele se datoresc categoriei determinării, proprii substantivului, gradelor de comparație, care caracterizează adjectivul, categoriei de persoană, care se manifestă în paradigma anumitor pronume (personal, reflexiv, posesiv, de întărire).

4.1. Flexiunea adjectivului, rezultat al a c o r d u l u i, pune în evidență dependența adjectivului față de un substantiv sau un pronume; forma de gen, număr și caz a adjectivului reia, repetă informația gramaticală a elementului regent și indică „direcția" de dependență a adjectivului, arată față de care dintre substantivele (pronumele) ocurente în comunicare este subordonat adjectivul.

4.2. Categoriile comune flexiunii substantivului și pronumelui sînt cele de număr și caz.

N u m ă r u l intervine în realizarea fenomenului de acord, substantivul sau pronumele impunînd anumite caracteristici fie adjectivului dependent, fie verbului în cadrul relației de interdependență.

5.0. O importanță deosebită în organizarea internă a enunțului are categoria de c a z, manifestată în formele substantivului și ale pronumelui.

Cazul adjectivului, cum spuneam înainte, e rezultatul acordului și are, sintactic, aceeași semnificație ca și genul sau numărul. Bogata flexiune a adjectivului conduce la o exprimare r e d u n d a n t ă a dependenței sale; reducerea indicilor de subordonare prin apariția unor structuri în care nu se face acordul în caz (de tipul *rezultatele muncii* d e s f ă ș u r a t ă *de-a lungul unui deceniu*), frecvente în limba actuală, nu impietează decît în situații excepționale asupra clarității direcției raportului de subordonare a adjectivului.

Gramaticile limbii române înregistrează cinci valori cazuale: nominativul, genitivul, dativul, acuzativul și vocativul. Examinarea utilizării lor, a contextelor cu care sînt compatibile și a raporturilor care se stabilesc între substantivele (pronumele) la diverse cazuri, conduce la constatarea unor importante deosebiri.

5.1. O situație cu totul specială are v o c a t i v u l, care, raportat la comunicare, poate reprezenta, singur, un enunț: *Ioane!* (un enunț nestructurat) sau poate face parte dintr-un enunț cu mai multe componente: *Ioane, vino repede!* (sau *Vino repede, Ioane!* sau *Cum faci, Ioane, că întîrzii totdeauna?*), de exemplu. Apartenența vocativului la enunțuri de acest fel este strict f o n i c ă, dacă se poate spune așa, căci vocativul rămîne în afara organizării interne a enunțului, nu se „articulează" într-o structură unică.

> Această lipsă specifică de participare a vocativului la relațiile care organizează o comunicare a făcut chiar să fie contestată calitatea de „caz" a vocativului, includerea lui ca valoare a categoriei de caz, alături de nominativ, acuzativ etc.

Vocativul este totuși compatibil cu anumite tipuri de relații. El poate participa la o relație de echivalență—*Oraș iubit, București!* — sau de coordonare — *Colegi și prieteni!* —, poate fi de asemeni regentul unui determinant, cf. *Prieteni dragi!, Copil al nimănui!*

Vocativul nu apare niciodată însă ca termen dependent într-o relație de subordonare, nici ca participant la relația de interdependență, iar în cadrul relației de coordonare se combină numai cu vocative: *Mamă, tată, frați și surori!, Tovarăși și tovarășe!* (relația de coordonare dintre vocative este de același tip cu cea care se stabilește în enunțuri ca *Da și nu!*, de exemplu.)

> Vocativul a fost interpretat și ca participant la relația de interdependență. Așa, de pildă, M. Z d r e n g h e a susține că vocativul constituie subiectul unui imperativ sau al unui conjunctiv, sau indicativ cu „valoare de imperativ", cf.: *În legătură cu vocativul* (LR, 1956, nr. 6, p. 55—59) și *Este vocativul un caz?* (SCL, 1960, nr. 3, p. 797—801). Aceeași poziție adoptă S. S t a t i cînd comentează (*Elemente de analiză*, p. 106) exemplul *Ascultați, fraților!*, afirmînd că „Relația dintre cele două cuvinte ... e de tip predicativ, căci verbul cere la substantiv *cazul* (vocativ), iar substantivul cere de la verb *modul* (imperativ) și *numărul* (cînd verbul este la pasiv ... *fiți binecuvîntați, dragi prieteni!*)".

5.2. G e n i t i v u l se situează în sistemul de cazuri prin apartenența la grupul nominal: substantivul sau pronumele în genitiv nu apare decît ca termen dependent al unei relații de subordonare al cărei centru este tot un nume—un substantiv sau un pronume: *cartea* **colegului**, de exemplu.

5.3. Utilizarea substantivului în d a t i v în poziția de termen dependent față de un centru nominal (cf. *Vestitul Ochilă... nepot de soră* **lui Pîndilă**) reprezintă „o categorie specifică limbii vechi și populare folosită rar în limba literară contemporană" (*Gramatica* (1963), II, p. 124). În

toate situațiile de acest fel limba actuală recurge la genitiv. Dativul pronominal adjunct al unui nume este o categorie mai bine păstrată în limba actuală : se utilizează destul de mult în limbajul poeziei (cf. *Cîntă lumina-n păru-***ți** *ca și atunci.*, Al. P h i l i p p i d e — *Monolog în Babilon*, București, E.P.L., 1967, p. 9), dar neașteptat de mult și în publicistică (*La rîndu-***i** *el vorbește cu stimă despre realizările unității.*, „Munca", 1969, nr. 6825, p. 3).

În toate aceste situații, limbajul standard recurge la genitiv sau posesiv : *pentru fapta* **ei**, *pentru fapta* **sa**, sau deplasează pronumele aton în dativ înaintea verbului: **Ți**-*ai luat cărțile.*, de exemplu (în loc de *Ai luat cărțile-***ți**), ceea ce are ca urmare, adeseori, o modificare a structurii, dativul gravitînd către centrul verbal (cf. *Gramatica* (1963), II, 133 : „el poate fi *echivalent* (subl. noastră.) cu un atribut..., deși în general este complement indirect".)

Un caz special de subordonare a dativului față de un substantiv constituie construcțiile, curente în limba actuală[1], de tipul *acordare de ajutor* **regiunilor** *sinistrate*, în care însă avem a face cu un raport de dependență mai complicat, dovadă coocurența obligatorie a dativului cu determinantul prepozițional : în acest tip de grup nominal, substituirea necondiționată cu zero se aplică numai componentului în dativ – *acordarea de ajutor* e o construcție posibilă –, componentul prepozițional nu poate fi omis: *acordarea regiunilor sinistrate* capătă alt sens (și altă structură) prin faptul că dativul este înlocuit prin genitiv.

În combinațiile în care centrul este un verb, genitivul nu apare decît precedat de o prepoziție, care cere acest caz (*Luptăm împotriva* **incorectitudinii**., de exemplu), neavînd a face cu regimul verbului. În aceleași condiții, deci cerut de un element prepozițional, genitivul apare și în grupul nominal (cf. *Lupta împotriva* **epidemiei** *a fost eroică*).

5.4. N o m i n a t i v u l participă la relații de interdependență și de dependență, combinîndu-se cu verbul la mod personal — **Trenul** *întîrzie.*, **Pomii** *aceștia sînt* **meri**. — sau nepersonal — *Fiind* **doctor**, *îi îngrijește pe toți.*

În afara relațiilor cu verbul, nominativul apare și în cadrul relației de echivalență : *Poezia*, **un sonet** *de Shakespeare*, *a avut mult succes.*

6. Dativul, acuzativul și nominativul au particularitatea comună de a fi compatibile, toate trei, cu combinarea cu verbul ; în numeroase cazuri,

[1] cf. M. A v r a m, *O specie modernă a atributului în dativ și alte probleme ale determinării atributive*, în LR, XIV, 1964, nr. 4, p. 405–428.

același verb, în cadrul aceleiași comunicări, participă la trei relații distincte în care termenul dependent este marcat prin cele trei cazuri — cf., de pildă, *Universitatea* (nominativ) **acordă** *burse* (acuzativ) *studenților* (dativ).

Dativul și acuzativul pot fi dependente și față de o interjecție — cf. *Vai vouă!* sau *Iată-l!*

Cea mai largă disponibilitate combinatorie o manifestă dativul, care poate contracta o relație de dependență și cu un adjectiv (*condiții favorabile muncii*, de exemplu) sau cu un adverb (*a acționat favorabil nouă*) și cu un substantiv (vezi 5.3.).

Dativul, propriu relației de dependență unilaterală sau de subordonare, în care reprezintă termenul subordonat, admite deci ca regent orice parte de vorbire capabilă de a reprezenta un component de-sine-stătător al enunțului.

Acuzativul este compatibil cu poziția de termen dependent față de verb și față de interjecție, iar ocurența nominativului implică o relație de (inter)dependență cu verbul sau relația de echivalență cu un substantiv sau pronume.

7.0. Cazul în interiorul grupului verbal. Verbul poate realiza diverse relații cu substantivul și pronumele, impunîndu-le un anumit caz (nominativ, acuzativ sau dativ).

7.1. D a t i v u l este menționat în inventarele pe care le oferă gramaticile limbii române în două situații, în două tipuri de construcții :

(a) *Mulțumim* **participanților** (**Le** *mulțumim*).
Se acordă burse **studenților**.
(b) *Se așterne* **drumului.**

Dativul este atribuit părții de propoziție complement indirect în situațiile de tip (a), iar în construcții ca cele din (b) este inventariat printre posibilitățile de exprimare a complementului de loc (cf. de exemplu, *Gramatica* (1963), II, p. 171).

Cele două tipuri de construcții cu dativul au în limba română contemporană situații net diferite.

7.2. „Dativul locativ" nu apare decît într-un număr limitat de construcții fixe – *a sta* (*pironit*) *locului*, *a pironi locului* (derivată din cea precedentă), *a se așterne drumului* –, întîlnite mai ales în textele cu caracter po-

pular (și arhaic) sau preluate de literatura cultă pentru savoarea arhaismului; cea mai frecventă este, fără îndoială, expresia trivială *a se duce dracului*.

Gramatica (1963), II, p. 171, care califică procedeul exprimării prin dativ a circumstanțialului de loc ca „rar și învechit", notează două exemple: *Ar fi voit să plece, dar parcă îl pironise cineva* **locului**. (P. Ispirescu), *Fug caii duși de spaimă și* **vîntului** *s-aștern.* (M. Eminescu); amîndouă exemplele sînt preluate din *Gramatica* (1954), II, p. 123.

Toate au caracter de combinații fixate, în cadrul cărora relațiile interne sintactice și semantice nu mai sînt clare. Caracterul rigid, împietrit al expresiilor de acest fel se manifestă în imposibilitatea de a substitui componentele lor prin alte unități lexicale. Chiar în *a se duce dracului* (cea mai „vie" dintre construcțiile enumerate, prin frecvența sa) nu e posibilă înlocuirea substantivului *dracului* nici măcar printr-un alt substantiv: **a se duce prietenului* (*profesorului*, *școlii* etc.) sînt imposibile în limba actuală (cînd spunem *a se duce la* (*un*) *prieten*, (*la profesor*, *la școală*, etc.). Cu atît mai puțin e posibilă, în asemenea construcții, înlocuirea substantivului prin pronume. Nici o gramatică nu înregistrează posibilitatea exprimării complementului circumstanțial de loc prin pronume în dativ.

7.3. Dimpotrivă, construcțiile de tip (a) reprezintă combinații l i b e r e, în care componentele admit serii lexicale foarte largi. Putem spune:

Mulțumim **participanților** (*colegilor*, *studenților*, *profesorilor*, *părinților*).
partidului (*guvernului*, *țării*, *universității* etc.).

sau

Mulțumim (*amintim*, *acordăm* ...) *participanților* ...

Lista verbelor și a substantivelor care pot contracta acest tip de relație caracterizat prin prezența dativului nu este limitată decît de caracteristicile sintagmatice ale verbelor și de compatibilitățile semantice dintre termeni.

Termenul dependent în dativ poate fi reprezentat și printr-un pronume:

Mulțumim **tuturor** (*acelora*, *oricui* ...).

Le *mulțumim.*

Dacă construcțiile de tip (b) reprezintă combinații fixate, neactive în sistem, decurge că în organizarea internă a limbii actuale, ca dependent al unui verb, *dativul* nu apare decît într-o u n i c ă poziție, îl putem deci considera ca reprezentînd o realizare strict s p e c i f i c ă și ca atare d e f i n i t o r i e pentru o poziție sintactică, aceea a „c o m p l e m e n t u l u i i n d i r e c t".

Construcțiile fixe înregistrate sub (b), cel puțin unele dintre ele, pot fi explicate printr-o fază, veche, în care dativul reprezintă un complement indirect. În *a se duce dracului*, de pildă, e suficient să înlocuim reflexivul printr-un pronume personal: *îl duce dracului* pentru ca raporturile dintre termeni să capete o valoare clară.

8.0. În descrierea modalităților de construcție a diverșilor determinanți ai verbului, cazul a c u z a t i v este înregistrat de gramatici (cf. de exemplu, *Gramatica* (1963), II) în următoarele tipuri de construcții:

(a) *Citește* **cartea.**
(b) *Lucrează* **iarna.**
Doarme **colac.**

încadrate la complementul direct și la complementele circumstanțiale de timp și de mod.

O examinare mai îndeaproape pune în evidență deosebirile de statut dintre substantivele din construcțiile de acest fel.

8.1. Diferențele privesc, în primul rînd, posibilitățile flexionare ale substantivului.

În construcția complementului direct, substantivul (orice substantiv în anumite limite determinate de compatibilitățile semantice ale verbelor regente) apare cu diverse forme flexionare:

(a) *Citește* **cartea** (*o carte*, *cărți*, *niște cărți*, *cărțile*)
articolul (*un articol*, *niște articole*) ...

În construcțiile circumstanțiale, varietatea flexionară este mai limitată și diferă de la o situație la alta.

Spunem:

(b′) *Lucrează* **iarna** (*o iarnă*, *iernile*, mai rar: *ierni*),

dar nu spunem decît:

(b″) *Doarme* **colac.**

Sînt excluse construcțiile de tipul **Doarme un colac*, **Doarme* (*niște*) *colaci* etc.

În schimb, într-o combinație ca *Pune cărțile* **grămadă**. (sau *Cărțile stau* **grămadă**), substantivul poate apărea și la plural: *Pune cărțile* **grămezi** (nu și *grămezile*, *niște grămezi* etc.).

Construcțiile circumstanțiale constituie o categorie neomogenă și sub aspectul determinărilor pe care le acceptă substantivul: în construcțiile de tip (b'), acesta acceptă determinări, mai ales cu sens cantitativ, exprimate prin adjective sau numerale:

Lucrează iarna **întreagă**.
A lucrat **patru** *ierni*.

dar și determinări substantivale prepoziționale:

A lucrat ani **de zile**.

În construcțiile de tip (b''), substantivul nu acceptă decît uneori determinanți. Putem spune, eventual:

A aruncat cărțile grămezi **dezordonate**.

dar nu putem utiliza un determinant în *Doarme colac*. (**Doarme colac strîns*., de pildă).

8.2. Proba substituției cu pronumele face mai clară deosebirea dintre substantivele din construcțiile discutate.

Posibilitatea înlocuirii substantivului prin pronumele personal în acuzativ în cazul complementului direct — **O** *citește*. (pentru *Citește cartea*.) — și imposibilitatea acestei substituții în construcțiile cu circumstanțiale — nu sînt reperate enunțurile **o lucrează* (pentru *Lucrează* **iarna**.), nici **A aruncat* - **o** *cărțile*. (pentru *A aruncat cărțile* **grămadă**.) sau ***Îl** *doarme* (pentru *Doarme* **colac**.) — separă net complementul direct de circumstanțiale (pe care le situează ca o categorie mai unitară decît apărea din perspectiva compatibilităților flexionare). Aceste deosebiri sub aspectul posibilităților de substituție justifică indubitabil considerarea în a c u z a t i v a substantivului complement direct, dar face dubioasă caracterizarea ca „acuzativ" a substantivelor din *Lucrează* **iarna**., *Doarme* **colac**. etc.

Flexiunea substantivală și adjectivală se caracterizează prin extinse omonimii cazuale. Punerea în evidență a valorilor distincte de nominativ și acuzativ, pe de o parte, genitiv și dativ, pe de altă parte, se bazează pe flexiunea pronumelui personal, care prezintă forme distincte pentru fiecare caz. Numai înlocuirea într-o poziție dată a unei forme substantivale, sincretice, printr-o formă pronominală specifică, proprie unui caz, permite considerarea substantivului ca reprezentînd un caz sau altul (nominativ sau acuzativ, de exemplu).

Substantivele circumstanțiale care nu admit substituția prin pronume pot fi însă înlocuite prin adverbe, comp.:

Lucrează **iarna**. **Cînd** *lucrează*?
Doarme **colac**. **Cum** *doarme*?

Existența situațiilor în care substantivul nu admite decît substituția cu adverbe a fost semnalată de S. P u ș c a r i u, *Limba română*. I. *Privire generală*, București, 1940, p. 143, passim. Vl. H o r e j s i (*Cazul direct și sintaxa lui în limba română*, SCL, XI, 1960, p. 496), efectuînd comutarea substantivului prin pronume, consideră că în situațiile în care nu apare decît substantivul, avem a face cu un *caz direct* „care stă deasupra categoriilor de nominativ și acuzativ ca o unitate comună și suprapusă, un fel de formă zero sau neutră, care nu participă la opoziția dintre cazuri". P. D i a c o n e s c u (*Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc*, București, 1970, p. 198) consideră că în construcțiile de acest fel apar «forme» nominale "n e u t r e" care "nu participă la opoziția dintre cazuri".

Aceste particularități derivînd din posibilitățile de substituție le situează într-un mod special față de sistemul cazual, apropiindu-le clar de adverbe.

Gramatica (1963), II, p. 174, înregistrează, ca două modalități distincte de exprimare a circumstanțialului de timp, construcțiile:

(a) *Tămădăienii ... au dat roata* **ore, zile și luni** *întregi, împrejurul falnicilor dropioi*.
Trei ani *de-a rîndul ieșise premiant*.
(b) *Am așteptat* **toamna** *pe Eminescu*.
Duminicile *bîzîiau în strană*.

Exemplele din grupul (a) sînt înregistrate la construcția circumstanțialului de timp prin „substantive în a c u z a t i v f ă r ă p r e p o z i ț i e", iar cele din grupul (b), la exprimarea acestui tip de circumstanțial prin a d v e r b e, cu specificarea că: „Printre adverbele de timp care îndeplinesc funcțiunea de circumstanțial de timp figurează și substantivele cu rol de adverb care denumesc zilele, o parte a zilei sau anotimpurile: *lunea*, *marțea*, *dimineața*, *seara*, *primăvara*, *toamna*", la care se adaugă mai jos: „În aceeași categorie intră și unele substantive cu pluralul articulat ca: *lunile*, *joile*, *serile*, *nopțile* etc". Considerentele pentru care cele din prima

categorie (a) sînt încadrate la „exprimarea prin substantive", iar cele din grupul (b) la „exprimarea prin adverbe" rămîn neexplicate (și neclare).

La circumstanțialul de mod (*op. cit*, II, p. 182) se înregistrează, de asemeni, exprimarea prin „substantiv fără prepoziție, cu valoare adverbială" (*Moromete se uită* **țintă** *la ei*, de exemplu).

Toate aceste observații subliniază poziția excentrică față de sistemul cazual a elementelor substantivale (neînsoțite de prepoziție) care apar ca circumstanțiale.

8.3. Dacă în construcțiile circumstanțiale discutate *nu* putem vorbi de acuzativ, îndoielnică fiind chiar păstrarea calității de substantiv a elementelor în discuție, a c u z a t i v u l poate fi considerat ca definitoriu pentru poziția sintactică c o m p l e m e n t d i r e c t, în măsura în care substantivul sau pronumele în acuzativ reprezintă o construcție *specifică* pentru această poziție.

9.0. În cadrul grupului verbal, n o m i n a t i v u l este înregistrat în trei tipuri de construcții [1]:

Maria (N_1) *vine.*
Maria (N_1) *este profesoară* (N_2).
Maria (N_1) *vine profesoară* (N_3).

corespunzînd sintactic subiectului (N_1), numelui predicativ (N_2) și elementului predicativ suplimentar (N_3) (— cf. *Gramatica* (1963), II.

Examinarea acestor construcții arată că cele trei utilizări ale nominativului nu pot fi diferențiate folosind procedeele la care am recurs în cazul construcțiilor cu dativul sau acuzativul.

În toate cele trei situații, nominativul participă la o combinație l i b e r ă de cuvinte, iar substantivele sau pronumele în nominativ își p ă s t r e a z ă nealterate caracteristicile flexionare și sintactice.

(a) Pot fi la singular sau plural:

Copilul (N_1) *aleargă.*
Copiii *aleargă.*
Acesta este **elev** (N_2).
Aceștia sînt **elevi**.
Ion s-a întors **profesor** (N_3).
Ion și Ilie s-au întors **profesori.**

[1] Distingem pentru simplificarea discuției cele trei situații în care apare nominativul prin simbolurile: N_1, N_2, N_3.

(b) Pot avea orice fel de determinant în limitele proprii posibilităților combinatorii ale numelui:

Volumul **acesta de versuri** *a avut succes.*
Tatăl **elevului** *a venit la școală.*
El este un elev **bun.**
Ce cîntă el este o melodie **de altădată.**
Ion s-a întors profesor **de matematică.**
L-au considerat șeful **delegației.**

(c) În toate aceste trei situații, nominativul poate fi reprezentat prin pronume personal:

El *s-a întors.*
Tu ești **tu.**
Azi nu mă simt **eu** (*însumi*).

Din faptul că numele în nominativ își păstrează nealterate în toate pozițiile în care apare particularitățile gramaticale (morfologice și combinatorii) specifice decurge că, spre deosebire de acuzativ și dativ, cazul nominativ **nu** poate fi utilizat în definirea unei poziții sintactice. E nevoie deci să punem în evidență alte caracteristici capabile să diferențieze diversele poziții.

9.1. Dintre cele trei poziții sintactice în care apare nominativul, una, cea care reprezintă s u b i e c t u l, realizează cu verbul o relație de i n t e r d e p e n d e n ț ă, pe cînd celelalte două sînt în raport de s u b o r d o n a r e față de verb.

Tipul de r e l a ț i e la care participă nominativul opune astfel nominativul subiect (N_1), nominativului din celelalte două construcții. Caracterul de relație de dependență bilaterală dintre subiect și verb își găsește expresia în faptul că subiectul impune anumite particularități de număr și persoană verbului, care „se acordă" cu numele subiect; dependența subiectului față de verb se manifestă tocmai în forma de c a z a numelui (verbul c e r e nominativul):

El *vine.*
Ei *vin.*
Tu *vii.*

În celelalte poziții (N_2, N_3), nominativul *nu* influențează asupra formei verbale:

Ei sînt (pl.) **poporul** (sg.).
L-ați ales (pers. a II-a pl.) **deputat** (sg.).

Prezența (sau absența) acordului verbului cu un nume în nominativ constituie, în aceste condiții, o caracteristică suficientă pentru a deosebi poziția subiect de celelalte două poziții realizate prin (nume în) nominativ. S u b i e c t u l se diferențiază deci de toate celelalte poziții care presupun relația cu verbul prin «n o m i n a t i v și a c o r d». În:

Îmi place poezia.
Îmi plac poeziile.
Îmi plăceți voi.,

nominativele *poezia*, *poeziile*, *voi* reprezintă poziția subiect, căci verbul se acordă cu ele.

9.2. Celelalte două poziții realizate prin nominativ se opun și se diferențiază de subiect prin faptul că *nu* influențează forma verbului. (În situațiile în care se constată aceleași particularități de număr și persoană între verbul regent și aceste nume în nominativ – N_2 și N_3 – avem a face cu o coincidență, datorită faptului că numele în discuție (care au în vedere aceeași entitate ca și subiectul) pot avea aceleași caracteristici gramaticale ca numele subiect, vezi *Modalități...*, § 3.2.).

Pentru a deosebi între ele aceste două poziții realizate prin nume în nominativ e necesară punerea în evidență a unor particularități diferențiatoare.

Gramatica (1963) și studiile ulterioare consacrate "elementului predicativ suplimentar" invocă pentru a distinge această parte de propoziție de cea de nume predicativ v e r b u l de care depind, considerîndu-l sub aspectul gradului de "abstractizare" semantică sau de "autonomie a sensului". Astfel, *Gramatica* (1963), II, p. 76, precizează „Deosebirea constă în v e r b e l e [subl. noastră.] pe lîngă care apare numele predicativ propriu-zis (verbe copulative, mai mult sau mai puțin lipsite de sens lexical) și elementul predicativ suplimentar (în general verbe cu sens lexical deplin)". Distincția dintre cele două categorii de verbe nu este însă clară, căci nu reprezintă clase lexicale o m o g e n e sub aspect semantic. Între diferitele verbe se stabilesc diferențe de grad. În legătură cu verbele copulative se precizează (cf. *op. cit.*, II, p. 99) că alături de *a fi* „verbul copulativ cel mai abstract și, de aceea, cel mai gramaticalizat" mai pot

participa la alcătuirea predicatului nominal și alte verbe: „Unele ca *a deveni*, *a se face* au autonomie lexicală mai mică, iar altele, ca *a ieși*, au autonomie mai mare. Uneori, conținutul lor lexical depășește condiția necesară pentru a fi verbe copulative și atunci verbele respective intră în categoria verbelor predicative. Astfel, verbul *a se naște*, cu sensul «a apărea, a se forma» a p r o p i a t [subl. noastră] de al verbelor copulative, este totuși suficient pentru a alcătui singur predicatul: *O carte* **se naște** *magistrală și vie...*" (*op. cit.*, II, p. 100). Precizări analoge se fac în legătură cu elementul predicativ suplimentar: „Verbele pe lîngă care apare elementul predicativ suplimentar sînt, în general, verbe cu sens lexical autonom...: *a găsi*, *a veni*, *a se întoarce*, *a fi poreclit*, *a vedea*, *a se uita*, *a fuma* etc. Verbele cu sens lexical mai slab se plasează la l i m i t a [subl. noastră] dintre verbele care pot fi construite cu un element predicativ suplimentar și verbele copulative cu nume predicativ... *a rămîne*, *a sta*, *a părea*, *a se arăta* ...„ (*op. cit.*, II, p. 210).

Din aceste precizări reiese că cele două categorii de verbe reprezintă în fond un continuum, caracterizat prin diferențe de grad, din aproape în aproape, care permit deosebirea extremelor: *a fi* și *a fuma*, de pildă, între care însă e cuprinsă o largă zonă în interiorul căreia distincțiile sînt inconsistente și discutabile.

Referirea la calitatea semantică a verbelor cu care intră în raporturi sintactice nu este suficientă pentru a distinge poziții sintactice în discuție.

Dificultatea de a delimita cele două poziții altfel decît prin anumite particularități ale verbului conduce la abandonarea distincției dintre ele. D. D. D r a ș o v e a n u în articolul *Despre elementul predicativ suplimentar* (în CL, 1967, nr. 2, p. 235 urm.) propune o ierarhizare a „numelor predicative" în trei categorii:

de gradul I: *este*
de gradul II: *devine* } *voioasă*
de gradul III: *vine*

deoarece „caracterul crescînd al tăriei lexicale a verbelor mijlocitoare, din moment ce nu afectează acordul adjectivului, nu alterează raportul de inerență în care acesta din urmă se găsește cu subiectul..."

În aceste condiții, deosebirea mai multor categorii de nume predicative poate fi redusă la distincția *copulă gramaticală*, *copulă lexicogramaticală*, *verb predicativ*, pe care o propune P. D i a c o n e s c u (*Rolul elementului verbal în componența predicatului nominal*, în SG, II, p. 112–113).

Sintaxa transformațională anulează această distincție, considerînd construcțiile de tipul *„ea mănîncă lacomă, ei lucrează veseli“* ca reprezentînd „devieri constînd din nerespectarea regulii de subcategorizare care conferă statut de [– [– Predicativ]] verbelor *a mînca, a lucra*“ (p. 105).

Abordarea formală în perspectiva posibilităților de substituție nu conduce la rezultate mai clare. Substituția cu pronumele personal e neconcludentă, pronumele indicînd același caz. Nici înlocuirea cu elementele interogative – pronume sau adverbe – nu se dovedește relevantă pentru diferențierea celor două poziții, căci în ambele situații numele poate fi înlocuit fie prin *ce*, fie prin *cum*, comp. :

Ce ?	*El este* **profesor.**	*El se crede* **profesor.**
	Timpul mort devine **veșnicie.**	*Ploaia te face* **neom.**
	Ea rămîne **președintă.**	
Cum ?	*Copilul este* **blond.**	*El se știe* **vulnerabil.**
	Cerul devine **sinistru.**	*Îl vedeam* **vesel.**

Relația de substituție cu pronumele sau cu adverbul relativ pare a fi determinată mai ales de calitatea morfologică a numelui care reprezintă aceste poziții : *ce* înlocuiește substantivele, iar *cum* adjectivele. (Uneori e posibilă înlocuirea cu ambele elemente interogative – cf. *Vine* **director**., unde substantivul poate fi substituit fie prin *ce*, fie prin *cum*.)

Încercarea de a distinge aceste două poziții sintactice prin stabilirea unor raporturi de transformare este sugerată de diversele studii care s-au ocupat de problema elementului predicativ suplimentar. Chiar în primele lucrări care au pus, în lingvistica românească, problema acestui constituent, căutîndu-se să se demonstreze calitatea lui de parte de propoziție distinctă de alte componente (M. R ă d u l e s c u, SG, II, p. 121–129; M. G r i g o r e s c u, SG, I, p. 158; S. N i ț ă, ER, 1958, nr. 4, p. 93–98), se subliniază analogia elementului în discuție (numit nume predicativ circumstanțial, atribut circumstanțial, predicat circumstanțial) cu numele predicativ și se pune în evidență echivalența enunțurilor care conțin acest component cu enunțurile cu două predicate în raport de coordonare, eventual și de subordonare. *Gramatica* (1963), II, p. 210–211, formulează această observație în felul următor : „Asemănarea cu predicatul rezultă și din echivalența elementului predicativ suplimentar cu predicatul unei propoziții coordonate sau subordonate : *s-a întors bolnavă și plîngînd* poate fi înțeles că *s-a întors și era bolnavă și plîngea*, iar *am văzut-o bolnavă și plîngînd* înseamnă *„am văzut că era bolnavă și plîngea“*. Echivalența cu

fraze alcătuite prin coordonare sau prin subordonare pare – avînd în vedere exemplele invocate în acest citat – a ține seama de calitatea de s u b i e c t sau de c o m p l e m e n t d i r e c t a numelui la care se raportează elementul predicativ suplimentar, ține seamă deci de structura sintactică diferită a celor două enunțuri.

Un enunț de tipul :

(a) *Copiii se joacă veseli.* (N_1nom+V_1+Adj)

îl putem considera ca fiind echivalent cu un cuplu de propoziții legate prin coordonare :

(a′) *Copiii se joacă.*	(N_1+V_1)
și	*și*
Copiii sînt veseli.	(N_2+*a fi*+Adj)

din care rezultă printr-o contragere comportînd : (α) omiterea lui N_2, a verbului *a fi* și a conectivului coordonator *și*, și (β) trecerea componentului *Adj* în dependența lui V_1 (transformări care presupun condiția $N_1 \equiv N_2$).

Pentru un enunț de tipul :

(b) *Fata se preface adormită.* (N nom+V+Adj),

enunț cu aceeași structură sintactică ca și (a), nu se poate porni însă de la un cuplu ca :

(b′) *Fata se preface.*
și
Ea este adormită.

organizat prin coordonare (*Ea se preface și ea este adormită*), căci propozițiile care alcătuiesc cuplul au un conținut c o n t r a d i c t o r i u, care nu permite coordonarea lor.

Un enunț ca (b) poate fi obținut prin contragere dintr-un cuplu de propoziții în raport de s u b o r d o n a r e de tipul :

(b″) *Fata se preface.*	(N_1nom+V_1)
că	*că*
Ea (fata) este adormită.	(N_2nom+V_2 (*a fi*)+Adj

și rezultă în urma (α) omiterii lui N_2, a lui *a fi* și a lui *că* și (β) a legării lui Adj de V_1, operație care presupune N_1nom $\equiv N_2$nom.

Rezultă deci că raportarea enunțurilor cu element predicativ suplimentar la grupări de propoziții în raport de subordonare poate fi impusă nu numai de anumite particularități ale structurii interne a enunțului, dar și de unele particularități de conținut.

Tot la o grupare de propoziţii în relaţie de subordonare se raportează şi enunţuri de tipul :

Ea îl credea acasă.
(Ea credea.
că
El este acasă.)

introduse de *Gramatica* (1963), II, p. 209, cu rezerve ca fiind „un tip special de construcţie reprezentat printr-o construcţie complexă, în care, în absenţa elementului verbal însuşi, apar numai determinante referitoare la verbul absent".

Din această sumară expunere reiese că poziţia "element predicativ suplimentar" este proprie unor enunţuri d e r i v a t e.

9.3. În schimb, raportarea la o grupare de propoziţii în relaţie de coordonare sau de subordonare a unor enunţuri cu nume predicativ ca :

(a) *Ion era profesor.*
(b) *Poezia este frumoasă.*

nu este acceptabilă.

În cuplurile :

(a′) *Ion era.* *şi* *Ion era profesor.*
(b′) *Poezia este.* *şi* *Poezia este frumoasă.*

prima propoziţie — *Ion era.*, *Poezia este.* — este s e m a n t i c superfluă în măsură în care atribuirea unei calităţi unui obiect presupune e x i s t e n ţ a obiectului, care nu mai trebuie deci afirmată.

Cuplurile :

(a″) *Ion era.* *că* *Ion era profesor.*
(b″) *Poezia este.* *că* *Poezia este frumoasă.*

nu sînt g r a m a t i c a l acceptabile, verbul *a fi* nefiind compatibil cu acest tip de subordonare.

Aceeaşi incompatibilitate caracterizează un enunţ de tipul :

Enunţul : *Copilul devine nervos.* *Copilul devine şi copilul este nervos.*

nu este posibil din pricina raportului contradictoriu dintre *a fi* şi *a deveni*, iar gruparea prin subordonare nu este posibilă din cauza caracterului intranzitiv al lui *a deveni*.

În cazul construcţiilor cu nume predicativ avem a face deci cu construcţii p r i m a r e.

9.4. Deosebirea dintre numele predicativ (N_2) şi elementul predicativ suplimentar (N_3), dintre cele două poziţii sintactice realizate prin n o m i n a t i v care *nu* impune a c o r d u l verbului, constă în participarea celei dintîi la o structură primară, fundamentală, a celei de a doua la o structură d e r i v a t ă.

II. SINTAXA ENUNȚULUI

SUBIECTUL

1.0. Poziția sintactică **subiect,** definită prin realizarea *nume*[1] *în nominativ impunînd acordul verbului cu care intră în relație de interdependență,* acceptă și alte realizări în afara celei definitorii.

Toate construcțiile susceptibile de a substitui (sau de a fi substituite printr-)un nume în nominativ în condițiile enunțate mai înainte constituie clasa de substituție proprie acestei poziții sintactice.

1.1. Prin extrapolare, considerăm tot subiect numele în nominativ care se află în raport de interdependență cu o formă verbală invariabilă sub raportul categoriilor de număr și persoană, deci incapabilă de realizarea acordului. În această situație sînt : perfectul conjunctiv — *eu* (**tu, voi, ei**) *să fi știut,* de exemplu — și modurile nepersonale — *A hotărî* **tu** (**eu** ...) *pentru alții nu este ușor., Alegînd întîi* **ei** (**tu, voi, frații** . . .) *n-a mai rămas mare lucru.* etc. Înlocuirea acestor forme verbale printr-un mod și timp compatibil cu flexiunea în persoană și număr face posibil acordul (comp. **A hotărî** *tu pentru alții* . . . și **Să hotărăști** *tu pentru alții* . . .), care explicitează raportul de interdependență punînd în evidență identitatea de relație dintre nume și verb (și a poziției numelui față de verb în interiorul acestei relații, în cele două construcții) și dovedește, ca urmare, apartenența acestor pronume sau substantive în nominativ la clasa de substituție *subiect.*

1.2. Probleme speciale ridică raportul de interdependență care include un verb la imperativ, mod propriu vorbirii directe, caracterizat, față de celelalte moduri personale, printr-o unică serie temporală, redusă la două forme — de persoana a II-a singular și plural. Cele două forme fiind la toate verbele net diferențiate, subiectul verbului la imperativ este indicat fără echivoc de desinența verbală. În aceste condiții, fiind compatibil cu o unică realizare, subiectul este redundant și, ca atare, în majori-

[1] În discuția de față desemnăm prin termenul *nume,* pentru economia expunerii, pronumele și substantivul.

tatea cazurilor, neexprimat. Spunem, de obicei: *Vino! Intrați!* și nu *Vino* **tu**!, *Intrați* **voi (dumneavoastră)** ! etc. Mod al adresării, imperativul exprimă un ordin, o rugăminte, un sfat, o invitație, permisiunea etc. apărînd adeseori în construcții cu caracter exclamativ. În enunțurile de acest fel se întrebuințează frecvent și vocativul — c a z al adresării directe, al interpelării. Ca urmare, vocativul și imperativul sînt de foarte multe ori coocurente — cf.:

Stai, (*măi*) **băiete**!
Copii, *ascultați cu atenție.*

De obicei cînd același enunț cuprinde un substantiv la vocativ și un imperativ, aceste componente prezintă aceleași caracteristici de număr.

În asemenea construcții, vocativul poate fi (și este) considerat ca unitate sintactică n e d e p e n d e n t ă față de verbul la imperativ, soluție sprijinită, între altele, de posibilitatea de a omite oricare dintre cele două componente ale enunțului (comp. *Stai,* (*măi*) *băiete!* și *Stai!*; *Măi băiete!*), ceea ce arată că imperativul și vocativul, deși compatibile, *nu* se presupun reciproc. Această interpretare concordă cu acea teorie a cazurilor care separă vocativul, ca modalitate nominală exterioară organizării structurale a comunicării, de celelalte cazuri, considerate ca reprezentînd expresia relațiilor care se stabilesc între componenții enunțului (cf. de exemplu, *Gramatica* (1963), I, p. 79).

Coincidența de număr dintre imperativ și vocativ, considerată ca manifestare a acordului, a condus însă și la interpretarea vocativului ca „subiect al imperativului". (În lingvistica românească, teza vocativului subiect a fost formulată de M. Z d r e n g h e a, *În legătură cu vocativul*, în LR, 1956, nr. 6, p. 55—59, și de S. S t a t i, *Elemente de analiză*, p. 106).

Interpretarea vocativului ca subiect al imperativului are importante consecințe m o r f o l o g i c e: (a) vocativul exprimă o relație ca toate celelalte cazuri și (b) substantivul „cunoaște categoria persoanei cu doi membri în opoziție: pers. a II-a (vocativ), pers. a III-a (nonvocativ)" (cf. P. D i a c o n e s c u, *Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc*, București, 1970, p. 197—198). Situarea vocativului ca subiect al imperativului presupune încadrarea acestui caz, cel puțin în unele construcții, în relațiile interne care îl organizează (cf. M. Z d r e n g h e a, *Este vocativul un caz*, în SCL, 1960, nr. 3, p. 797—781).

Invocarea acordului în afirmarea relației sintactice dintre vocativ și imperativ are neajunsul de a nu ține seama de ansamblul regulilor de exprimare a interdependenței: subiectul pronume personal impune verbului anumite particularități de n u m ă r și presupune anumite particularități de p e r s o a n ă, iar subiectul substantiv presupune un verb la forma de persoana a III-a. În condiții normale deci, substantivul în vocativ subiect ar trebui să se combine cu un (verb) predicat la persoana a III-a și nu la persoana a II-a. (Această dificultate dispare dacă acceptăm — cf. P. D i a c o n e s c u, *loc. cit.* — că vocativul reprezintă un substantiv la persoana a II-a.)

O altă particularitate care se opune interpretării vocativului ca subiect constituie posibilitatea de a completa totdeauna enunțul cu predicat la imperativ printr-un pronume personal de persoana a II-a:

Maria, vino (**tu**) *aici!*
Intrați (**voi**), *băieți.*

Uneori prezența pronumelui subiect este necesară, cu toată prezența vocativului — cf.:

Băieți, porniți **voi** *întîi, nu ne așteptați pe noi.*

Nu spunem *Băieți porniți întîi, nu ne așteptați pe noi.*

De altfel coincidența în număr a vocativului și imperativului *nu* este obligatorie, cf.:

Ioane, așteptați-mă și pe mine!

În construcții de acest fel, mai puțin frecvente, dar corecte, vocativul *Ioane* constituie o interpelare, iar imperativul reprezintă o rugăminte (sau un ordin) asupra căreia interpelarea are rolul de a atrage, în mod special, atenția unei persoane (a celei interpelate prin vocativ).

Cînd vocativul este coocurent într-un enunț cu alt mod decît imperativul (cf. *Copii, vine tata!. Ioane, noi am veni, mîine.* etc.), identitatea de număr dintre vocativ și rest este rară și întîmplătoare, cf. de exemplu, *Ioane,* **ai putea** *veni mîine?* (spunem însă și *Ioane,* **ați putea** *veni mîine?*, *Ioane,* **am putea** *veni mîine?*, *Ioane,* **ar putea** *veni mîine?*).

În aceste condiții ni se pare mai potrivit să nu punem pe seama acordului (deci a relației de interdependență) coincidența de număr dintre vocativ și verb, ci să o explicăm prin faptul că vocativul și subiectul imperativului au, de cele mai multe ori, același referent.

1.3. O extrapolare de altă natură intervine în atribuirea clasei subiect nominativelor din construcții de tipul:

El *harșt! doi colaci.*

în care nominativul este inclus într-o relație cu o interjecție: considerarea acesteia ca predicat se realizează analogic (cf. *Predicatul*).

Față de interjecția predicat, pronumele sau substantivul în nominativ nu poate reprezenta, în cadrul acestei analogii, decît poziția subiect.

2. Clasa de substituție subiect cuprinde următoarele realizări posibile:

(a) S u b s t a n t i v în nominativ:

Sosește **trenul.**
Maria *se grăbește.*

Poziția subiect poate fi realizată prin substantive propriu-zise sau prin alte părți de vorbire substantivate.

Elementele substantivate poartă caracteristicile clasei morfologice substantiv:

Treiul *a fost trecut în catalog.*
Oful *lor s-a împlinit.*

Substantivările accidentale, în comunicări cu caracter metalingvistic sau în altfel de enunțuri în care cuvîntul este utilizat ca nume al său, ca simbol lingvistic, pot apărea de asemeni ca realizări ale subiectului:

Bine *este adverb de mod.*
Pe *apare în construcția complementului direct.*
Din fraza lipsește **că.**

Relația de interdependență în care poziția subiect este realizată prin substantiv cuprinde, ca al doilea termen, un verb la persoana a III-a singular și plural. Coocurența cu formele de persoana I și a II-a singular este exclusă, iar cu persoana I și a II-a plural este condiționată de prezența unui subiect multiplu, cuprinzînd, pe lîngă substantiv, și un pronume de persoana I sau a II-a singular sau plural, comp.:

Eu *și* **Maria** *venim mîine.*
Noi *și* **Maria** *venim mîine.*
Tu *și* **Maria** *veniți mîine.*
Voi *și* **Maria** *veniți mîine.*

(b) P r o n u m e în nominativ:

Veniți **voi** *mai devreme.*
Fiecare *lucrează.*
Nimeni *nu a lipsit.*

În funcție de f o r m a termenului verbal al relației de interdependență, pronumele subiect se grupează în două categorii distincte:

— pronume care apar în contexte (verbale) compatibile și cu realizarea prin substantiv a poziției subiect:

Poetul / *El* / *Acesta* / *Oricine* — **scrie** *versuri.*

— pronume ocurente în contexte (verbale) specifice:

Eu **caut** *o carte.* (* *Elevul* **caut** *o carte.*)
Tu **ai găsit** *o hartă.*
Noi **mergem** *la munte.*
Voi **vă întoarceți** *curînd.*

Această a doua categorie cuprinde pronumele personale de persoana I și a II-a singular și plural, care prin această particularitate se separă de celelalte pronume, inclusiv de pronumele personal de persoana a III-a. Contexte verbale comune, compatibile cu o r i c e pronume și cu substantive sînt formele verbale, sincretice sub aspectul persoanei, ale conjunctivului perfect și ale modurilor nepersonale:

Să fi venit / **Venind** / **A veni** — *omul, copiii.* / *cineva.* / *oricine.* / *el, ea, ei, ele.* / *eu, tu, noi, voi.*

Contextele verbale specifice pronumelor personale de persoana I și a II-a plural admit și substantive, dar numai cu condiția ocurenței pe poziția subiect și a unui pronume personal de persoana I sau a II-a (vezi mai sus (a)).

Pronumele s e m i i n d e p e n d e n t e (*al, cel*) realizează poziția subiect impunînd verbului persoana a III-a:

(*Toate trenurile au sosit la timp.*) **Al** *tău a întîrziat.*
(*Am mîncat multe prăjituri.*) **A** *voastră a fost cea mai bună.*
Ai *mei au venit* (*ceilalți lipsesc*).
(*Dintre tablourile expuse*) **ale** *lui Petrașcu i-au plăcut.*
(*De obicei obține recolte bune*), **cea** *din acest an a fost excepțională.*

N u m e r a l u l poate reprezenta poziția subiect comportîndu-se fie ca un substantiv, cf. (a), fie ca un pronume, în care caz, presupune preluarea informației unui substantiv:

(*Din cele cinci poezii,*) *numai* **trei** *se pot publica.*

(c) V e r b la mod nepersonal:

A umbla *pe jos este sănătos.*
E posibil **de ajuns** *cu piciorul.*
Se aude **cîntînd.**

Realizările verbale ale poziției subiect sînt posibile într-un număr limitat de contexte. În cazul gerunziului, relația de interdependență se stabilește cu reflexivul pasiv. Realizarea prin infinitiv sau supin a poziției subiect presupune, de obicei, ca predicat o grupare *a fi*+a d v e r b – cf. exemplele de mai sus. (Numai supinul nesubstantivat, precedat de o prepoziție, impune ocurența unui adverb, comp. – *De mers pe jos e* **bine** *pentru sănătate.* și *Mersul pe jos e* **bun** *pentru sănătate.*)

În contextele predicative în care apar realizările verbale ale poziției subiect sînt posibile și realizările prin substantiv, care presupun însă înlocuirea adverbului prin adjectiv, comp.: **A umbla** *pe jos este* **sănătos.**, și **Acțiunea** *de a umbla pe jos este* **sănătoasă.**

Substituirea realizărilor verbale ale subiectului prin pronume comportă anumite restricții. Pronumele *asta*, *aceasta* „neutral", *ce*, *ceva*, *orice* pot înlocui diversele forme verbale în poziția subiect.

Comp.:

A umbla (*pe jos*) *e bine.*
De mers (*pe jos*) *e bine.*

și

Asta *e bine.*
Ce *este bine?*

(d) G r u p ă r i de elemente (substantive, pronume sau substantive și pronume) în relații de coordonare:

Ion *și* **Radu** *sînt frați.*
Se cultivă **grîu, porumb.**
El *și* **Radu** *sînt frați.*
Voi *și* **Radu** *nu vă grăbiți.*
Eu, tu, ei *mergem la mare.*

Relația de coordonare dintre termeni corespunde repetării (facultative) a unei anumite poziții sintactice în interiorul unui enunț, iar grupările bazate pe această relație nu își justifică, în general, înregistrarea ca o realizare de tip special în clasa de substituție a poziției sintactice respective.

În cazul poziției sintactice subiect, însă, realizarea prin grupări de acest fel implică particularități proprii de acord, ceea ce o situează ca un component al acestei clase de substituție.

(e) G r u p ă r i alcătuite din conectivul *cine* și un infinitiv (cu eventuale determinante):

Nu are **cine veni.**
Nu avea **cine însămînța** *ogoarele.*

Această realizare a poziției subiect nu este posibilă decît cînd celălalt termen al relației de interdependență este verbul *a avea.*

În enunțurile de acest fel *a avea* este semantic echivalent cu *a fi*, comp. *Nu are cine veni (să vină).* și *Nu este cine să vină.*

(f) P r o p o z i ț i e introdusă prin conectiv conjuncțional sau relativ (pronume sau adverb):

Nu se știe **dacă** *vine.*
Cine *muncește e mulțumit.*
Se va anunța **cînd** *încep înscrierile.*

Elementele conjuncționale compatibile cu realizarea propozițională a poziției subiect sînt *că*, *să (ca...să)* și *dacă (de)*:

E bine **că** *a venit.*
Se știe **că** *a venit.*
Știe **să** *tricoteze.*
E tot una **dacă** *vii azi sau mîine.*

Gruparea *ca...să* reprezintă o variantă poziționalã a lui *să*: realizarea *să* presupune vecinătatea directă a predicatului – *E bine* **să** *fie totul pregătit.* (predicatul subiectivei, *să fie,* e plasat în imediata vecinătate a predicatului cu care această subiectivă realizează relația de interdependență); varianta *ca...să* este condiționată de dislocarea prin diverse intercalări a acelor două componente – *E bine* **ca** *totul* **să** *fie pregătit.*, *E bine* **ca** *mîine totul* **să** *fie pregătit* etc.

Valoarea conjuncțională a lui *să* fiind diminuată ca urmare a cumulării funcției de marcă a conjunctivului[1], limba vorbită recurge adeseori la *ca să* și în situațiile în care normele limbii literare cer folosirea lui *să*:

E bine **ca să** *fie totul pregătit.*, de exemplu.

Dacă și *de* sînt în raport de variație liberă, *de* fiind caracteristic aspectului popular al limbii.

Realizările propoziționale ale poziției subiect sînt compatibile cu oricare dintre conectivele relative:

Se știe **ce** *face.*
Cine *vine nu mai pleacă.*
E departe **unde** *merge.*
Nu e tot una **cum** *procedează.*
S-a aflat **unde** *locuiește.*
Orice *face îi iese bine.*

3.0. Enumerarea componentelor clasei de substituție subiect a determinat o serie de observații care pun în evidență anumite restricții privind corelația dintre diversele realizări ale acestei poziții sintactice și anumite particularități ale predicatului.

Examinarea detaliată a verbelor sub aspectul posibilităților de realizare a relației de interdependență conduce la descoperirea unor deosebiri selective. Aceste diferențe în selecționarea termenului interdependent pot constitui criteriul unor clasificări a verbelor – cf. *Grupul verbal,* cap. II (expunerea din acest paragraf se bazează cu mici deosebiri pe rezultatele acestui studiu).

3.1. O primă categorie o constituie verbele care *nu* se încadrează în relații de interdependență, care nu pot avea subiect. Din această categorie fac parte verbe ca *a ploua*, *a ninge*, dar și, în anumite tipuri de construcții (și adeseori cu anumite semnificații), și alte verbe ca: *a arde* (*Îi arde de plimbare.*), *a păsa* (*Nu-ți pasă de nimic.*), *a se urî* (*I se urăște de* (*atîta*) *ploaie.*). Verbele din a doua serie se deosebesc de celelalte prin faptul că incompatibilitatea cu relația de interdependență este corelată adeseori cu un anumit tip de construcție (în exemplele de mai sus: un pronume personal sau reflexiv în dativ și o complinire prepozițională – cu *de* sau *cu*). Dacă pentru unele verbe ca *a păsa* acest tip de construcție este unicul posibil,

[1] cf. *Structura morfologică,* p. 206.

în cazul altora – mai numeroase – sînt posibile și construcții în care verbul e compatibil cu un subiect (are deci caracter de verb personal[1]) – cf. *Ei ard de nerăbdare*, de pildă.

În *Sintaxa transformațională* (p. 77), enunțurile de forma *(Azi) plouă.* sînt considerate ca aparținînd structurii de suprafață și rezultînd dintr-o structură de adîncime de forma $GN \frown GV$ ($P \rightarrow GN \frown GV$), care, în modul de descriere pe care l-am adoptat, poate fi transpus ca reprezentînd o structură caracterizată printr-un raport de interdependență. De aici, în urma unei transformări de omisiune a lui GN, se obține în structura de suprafață enunțul menționat. Cu alte cuvinte, dintr-o structură de tipul *Ploaia plouă.* ($GN \frown GV$) se ajunge la *Plouă.*

Cea de a doua serie de verbe fără subiect (*a păsa*, *a arde* etc.) a fost pusă în evidență în *Grupul verbal*, cap. II, enunțurile care au ca centru aceste verbe fiind considerate ca derivate dintr-o structură de adîncime $P \rightarrow GV$. (Pentru *a ploua*, *a ninge*, autoarea adoptă însă o soluție asemănătoare cu cea din *Sintaxa transformațională*, precizînd că e vorba de verbe compatibile cu un subiect, evitat însă din motive semantice.)

Tratarea diferențiată a celor două serii de verbe (și de enunțuri) ni se pare discutabilă: invocarea unei structuri profunde de tipul *Ploaia plouă.* are justificare în măsura în care simplifică descrierea, făcînd posibilă reducerea tuturor enunțurilor la o structură unică: $P \rightarrow GN \frown GV$. Dacă acceptăm o a doua structură fundamentală $P \rightarrow GV$, putem considera și enunțuri de tipul *Plouă.* ca realizări ale aceleiași structuri. (Faptul că se pot întîlni enunțuri de tipul *Ploaia plouă.*, *Tunetul tună.* etc. nu constituie un contraargument, căci reprezintă comunicări foarte rare, de obicei scontînd efecte stilistice realizate printr-o „figură etimologică" – cf. și grupările cu complement *a vorbi o vorbă*, *a goni goană* etc.).

3.2. O situație analogă reprezintă construcțiile reflexive cu verbe intranzitive de tipul: *Se pleacă.*, *Se călătorește (cu trenul).*, *Se intră (pe ușa din dreapta).* etc.

Ca și verbele discutate în paragraful anterior, grupările de acest fel *nu* admit un nume în nominativ: **Omul (el) se intră.* nu constituie un enunț reperat în limba română. Însă, spre deosebire de *a ninge*, *a păsa* etc., în

[1] cf. *Structura morfologică,* p. 180.

cazul „reflexivului impersonal", verbul este însoțit de *se*, iar acest *se* în contextul dat poate fi înlocuit prin substantive sau pronume în nominativ, comp.:

Se
El
Omul
Oricine
Cineva
} **intră**

Această particularitate apropie elementul *se* de pronumele nedefinite – *Se călătorește.* și *Oricine călătorește.* sînt echivalente ca informație, fără a fi identice: gradul de generalitate al construcțiilor cu *se* pare mai mare. În construcțiile cu verbe intranzitive, *se* este în română echivalentul perfect al fr. *on*, al germ. *man* (de care se deosebește însă din punct de vedere etimologic). Grupat cu verbele tranzitive, *se* are altă poziție, întrucît admite coocurența unor substantive sau pronume în relații de interdependență cu verbul, relație pusă în evidență prin acord — comp.: *Se cunoaște* **rezultatul**. și *Se cunosc* **rezultatele.**

> Gramatica transformațională atribuie aceste construcții structurii de suprafață și le derivă din construcții active cu complement direct, cărora li se aplică „transformarea de pasivizare" și transformarea de „eliminare a subiectului ... nedefinit" (cf. *Sintaxa transformațională*, p. 77).

3.3. Anumite restricții privind realizarea relației de interdependență au în vedere (in)compatibilitatea verbului cu pronume personale de pers. I și a II-a. Astfel, verbe ca *a adia, a aburi, a asfinți, a behăi, a (se) cocli* etc. nu admit ca realizare a poziției subiect decît substantive sau pronume acceptînd contextul "formă verbală de persoana a III-a". Formulările referitoare la restricții au în vedere, în general, exprimarea normală, nemetaforică. Întrebuințarea figurată, metafora conduc adeseori la abolirea restricțiilor specifice: verbul *a apune*, de pildă, compatibil cu un număr limitat de contexte – *Soarele apune.*, de exemplu –, folosit metaforic, poate intra în enunțuri ca *Tu apui, e timpul celor tineri.*, de pildă, unde relația de interdependență se stabilește cu un pronume personal de persoana a II-a. (Observația este valabilă pentru toată discuția referitoare la restricții.)

Alte verbe admit în egală măsură substantive[1] și pronume personale de pers. I și a II-a: *a abandona, a abdica, a absenta, a aniversa* (**Noi** *abandonăm această idee.*, **Adversarii** *au abandonat această idee.*).

O largă categorie reprezintă verbele compatibile cu diverse realizări ale poziției subiect – cf. **Tu** *contezi mult pentru ei.*, **Gestul** *contează.*, *Contează* **că l-ai ajutat.**, *Contează* **cine vine.**, *Contează* **cum se poartă.** etc.

Uneori diversele realizări ale poziției subiect implică diferențe în semantica verbului. E cazul lui *a privi*, de exemplu, care în relație de interdependență cu un nume caracterizat prin trăsătura «animat» este sinonim cu *a se uita* (*Omul privește., El privește., Căprioara privește.*), dar are un sens diferit cînd poziția subiect e realizată prin nume caracterizate prin «nonanimat» sau prin propoziții (*Cheltuielile te privesc., Mă privește dacă am procedat greșit.* etc.). Diversele sensuri presupun nu numai realizări diferite ale poziției subiect, ci și deosebiri de construcție, comp.: *Privește cine vine.* (sau *Cine vine privește.*) și *Mă privește cine vine.* („Mă interesează numai pe mine cine vine".)

3.4. Restricții se constată și în selectarea conectivelor în situațiile în care poziția subiect este realizată prin propoziții.

Astfel, *a rezulta, a decurge* nu admit decît conectivul conjuncțional *că* (*Rezultă* **că** *nu a venit.*), *a se cădea, a se cuveni, a renta* impun conjuncția *să* (*Se cuvenea* **să** *nu întîrzie.*), verbele *a ajunge, a conveni* se construiesc cu *că* sau cu *să* (*Îi ajunge* **că** *știe., Îi ajunge* **să** *știe.*), *a conta* se construiește cu *că* sau *dacă* (*Contează* **că** *a fost anunțat., Contează dacă a fost anunțat.*).

4.0. Definirea subiectului prin realizarea „*nume* în *nominativ (impunînd verbului caracteristici de număr și persoană)*" obligă la examinarea unor construcții prepoziționale atribuite uneori subiectului.

4.1. Un caz de subiect aparent prepozițional constituie construcțiile cu *la* din enunțuri, de obicei exclamative de tipul: *Au venit la oameni!* În grupările de acest fel, în care *la* precedă un substantiv la plural (ca în exemplul precedent) sau un substantiv la singular, implicînd însă semantic „o mulțime" (*S-a strîns la lume.*, de exemplu), *la* și-a pierdut calitatea prepozițională și a devenit un determinant cantitativ de tip special, fiind, în acest context, echivalent semantic al adjectivului *mult*.

Schimbarea calității morfologice a lui *la* este dovedită de posibilitatea de a fi substituit prin *mult*: *A venit* **la** *lume! – A venit* **multă** *lume.*

[1] În acest paragraf pentru simplificare vorbim de substantiv, avînd în vedere și pronumele care admit același context „forma verbală de persoana a III-a".

(Deosebirea posibilă dintre cele două construcții privește coloratura afectivă: construcția cu *la* are caracter exclamativ, cealaltă poate fi exclamativă sau nu.) În situațiile în care *la* își păstrează calitatea prepozițională, o asemenea înlocuire *nu* este posibilă (comp. *Stă* **la** *masă.* și **Stă* **multă** *masă.*). În același sens trebuie interpretată și posibilitatea de a substitui pe *la* prin zero, de a-l omite: atît *A venit* **la** *lume!*, cît și *A venit lume.* reprezintă enunțuri reperate, deosebirea constînd în prezența sau lipsa unei aprecieri cantitative. (Omisiunea prepozițiilor, inclusiv a prepoziției *la*, nu este în general posibilă — comp. *Stă* **pe** *masă.*, *Stă* **la** *masă.* și **Stă masă.*)

Avem a face deci cu un substantiv subiect în nominativ, însoțit de un determinant cantitativ *(la)*.

Gramatica (1963), II, p. 91, denumește elementul *la* p r e p o z i ț i e, precizînd însă că în această construcție „prepoziția are valoare afectivă exprimînd ideea de cantitate". *Gramatica* (1954), II, p. 67, afirma că „substantivele sînt în cazul nominativ", iar *la* are valoare de numeral nehotărît „exprimînd în mod afectiv ideea de cantitate". În *Limba română contemporană* (p. 549), deși *la* e numit prepoziție în discuția acestei construcții, se face afirmația că poate „apărea și cu funcțiune de subiect fără să-și schimbe aspectul formal, întocmai ca orice substantiv care, cu aceeași formă, îndeplinește, după împrejurări, cînd funcțiunea unui obiect direct (în cazul acuzativ, cînd pe aceea a unui subiect (în cazul nominativ)".

Gruparea cu *la* cantitativ a fost explicată de Al. Graur (*A mînca la prune.*, BL, VII, (1939), p. 183—184) printr-o reorganizare sintactică avînd ca punct de plecare o construcție cu rol de circumstanțial de loc: *A mîncat la prune* („în locul cu prune") a putut ajunge la sensul „a mîncat prune în cantitate mare" mai ales în contexte ca *A mîncat la prune pînă s-a săturat.*, în acest ultim caz *la prune* fiind interpretat ca realizare a poziției complement direct. Ulterior, pe baza unui paralelism (cf. *Limba română contemporană*, loc. cit.), gruparea cu *la* cantitativ a putut fi utilizată și în exprimarea subiectului.

4.2. O situație analogă reprezintă construcția *Ce* **de** *oameni au venit!*, care are totdeauna caracter exclamativ și unde *de* introduce aceeași apreciere cantitativă — comp. *Ce* **de** *oameni au venit!* și *Ce oameni au venit!*

(în ultimul enunț subiectul comportă o apreciere calitativă). Elementul *de* nu are în acest context calitate prepozițională: între adjectivul *ce* și substantivul regent relația nu este exprimată prin prepoziții.

Gramatica (1954) *(loc. cit.)* acordă grupării *ce de* valoare de numeral nehotărît. *Gramatica* (1963) nu discută această construcție.

4.3. *Din* și *dintre* pot apărea de asemeni în realizarea poziției sintactice subiect în enunțuri ca:

Au venit **din(tre)** *participanți.*

Și în acest caz, elementele *din* și *dintre* pot fi omise: *Au venit participanți.*, ceea ce nu concordă cu calitatea de prepoziție. Sub aspectul conținutului, construcția cu *din (dintre)* conține o indicație cantitativă, absentă în cea fără *din(tre)*.

Gramatica (1954), II, p. 66, numește aceste grupări „construcții cu valoare p a r t i t i v ă" și le consideră "construcții eliptice" din care lipsește substantivul sau pronumele regent (în nominativ) — *unii din(tre) participanți.* În același mod sînt interpretate în *Gramatica* (1963), II, p. 90, grupările formate din „pronume precedate de prepoziția *de*, uneori și de adjectivul pronominal *alde*" de tipul *De-alde ăia nu inspiră nici o încredere.* Și în *Limba română contemporană* (p. 550) grupările ca *de aceștia, de-alde ăia* sînt considerate construcții eliptice (*din oameni de aceștia*, de exemplu).

Asemenea construcții ilustrează caracterul de sistem dinamic al limbii, reprezentînd zone în care se produce o reorganizare a structurii; *la* și *de*, în situația dată, au încetat de a mai reprezenta „prepoziții", iar în cazul lui *din(tre)* procesul nu este încă încheiat.

4.4. O poziție diferită au construcțiile de tipul *Au venit cu toții.*, în care gruparea *cu toții* este considerată uneori ca reprezentînd subiectul. De fapt, subiectul propriu-zis nu este exprimat — putem completa enunțul în forma: **Ei** *au venit cu toții.*, *ei* fiind realizarea poziției subiect, iar *cu toții* reprezentînd o complinire circumstanțială. Posibilitatea de a utiliza alte forme verbale în enunț — *Ați venit (am venit) cu toții* — face evidentă lipsa acordului (deci și a relației de interdependență) dintre verb și *cu toții.*

În *Limba română contemporană* (p. 548), construcția este explicată printr-un fel de subiect multiplu, *noi cu toții, ei cu toții* — ca *mama cu tata (s-au întors)* — supus elidării: „Subiectul adevărat a fost, la

început, *noi* (sau *voi*, *ei*), iar *cu toții* un simplu adaos, menit să precizeze ce trebuie să se înțeleagă prin *noi*. Cu timpul, prezența adaosului a fost simțită ... atît de importantă, încît subiectul propriu-zis a devenit sau a putut deveni de prisos".

5. Printre construcțiile menționate ca excepții în exprimarea subiectului se numără și cele cu subiectul în g e n i t i v.

Despre genitiv se vorbește în cazul enunțurilor în care poziția de subiect este reprezentată prin pronumele semiindependent *al* determinat printr-un genitiv sau posesiv: *Al colegului s-a pierdut.*, *Ai noștri lipsesc* etc. *Al* fiind în nominativ, iar genitivul fiind atributul său, avem a face cu realizarea definitorie a poziției subiect.

Recunoașterea faptului că *al* reprezintă subiectul apare în *Gramatica* (1963), II, p. 90, în comentariul: „În această construcție[1] articolul *al*, în nominativ, ține locul unui substantiv în nominativ (sau al unui substitut al lui) pe care îl determină genitivul ... Astfel se vede că adevăratul subiect al propoziției este și aici la nominativ". (Ceea ce surprinde în această formulare este că subiectul este un a r t i c o l care „ține locul unui substantiv", caracteristici care contravin definiției articolului, dar corespund perfect pronumelui.)

6. Printre cazurile aberante de subiect se înregistrează și „subiectul în d a t i v", realizat prin pronume relativ în enunțuri ca *Dau* **cui** *cere.* În asemenea construcții, relativul *cui* este s u b i e c t u l subordonatei și este în dativ. Explicația o constituie dubla dependență sintactică a relativului care participă la organizarea ambelor componente propoziționale ale enunțului, realizînd însă poziții sintactice diferite în cele două scheme relaționale: complement indirect față de *dau*, subiect față de *cere.* Cele două poziții fiind realizate prin același cuvînt, care nu poate avea decît o unică formă, el apare cu u n a din formele presupuse de cele două poziții, în cazul exemplului de mai sus dativul corespunde poziției de complement indirect[2]. Într-un enunț ca *Dau* **celui care** *cere.*, fiecare dintre cele două poziții sintactice, realizate prin *cui* în enunțul de mai înainte, capătă o exprimare proprie, ceea ce permite o construcție adecvată pentru

[1] Exemplul la care se referă comentariul este: *Și-ai lui întîrziau!*

[2] cf. *Limba română contemporană*, p. 551, și V. G u ț u, *Propoziții relative*, în SG, II, p. 166.

fiecare poziție sintactică: dativul *celui* reprezintă poziția complement indirect în structura al cărei centru este *dau*, iar nominativul *care* realizează poziția de subiect în relația de interdependență cu *cere*[1].

Apartenența la două organizări sintactice determină și apariția „subiectului în genitiv" *(Hai, fiecare pe la casa cui ne are.)* sau în acuzativ cu *pe (Îl trimit pe care termină mai repede.)* – cf. *Gramatica* (1963), II, p. 90–91.

7. O particularitate de construcție constituie d u b l a e x p r i m a r e a poziției subiect.

Fenomenul este destul de puțin frecvent, circumscris la cîteva situații și f a c u l t a t i v.

Un caz îl constituie subiectul exprimat prin pronume personal și substantiv, amîndouă în nominativ și plasate în vecinătate directă: *Vine* **el tata!**, *Te căptușește* **ea Mărioara** *acuș!* Construcțiile de acest fel au un pronunțat caracter afectiv, exprimînd amenințare, convingere, speranță, concesie (vezi *Gramatica* (1963), II, p. 92). Fenomenul e propriu mai ales exprimării populare și familiare.

Dubla exprimare a subiectului, de această dată prin substantive, pronume (personale, dar și alte pronume) în nominativ se poate întîlni și cînd între cei doi termeni ai relației de interdependență se intercalează grupuri de cuvinte sau propoziții[2]: **Copiii** *care vor avea mediile cele mai mari* **aceia** *(ei) vor intra la liceu.* Spre deosebire de construcțiile discutate puțin mai înainte, în asemenea enunțuri dubla exprimare are rol c l a r i f i c a t o r (deși, în unele cazuri, nu este exclusă o anume nuanțare afectivă).

Insistența, emfaza explică și construcții ca **Ștefan cel Mare, el** *a bătut pe turci la Podu-Înalt.*

Spre deosebire de dubla exprimare a complementelor direct (§ 6) și indirect (§ 5.), unde fenomenul se gramaticalizează, fiind în anumite condiții obligatoriu, iar în altele exclus, în construcția subiectului, dubla exprimare nu este supusă restricțiilor și nu este niciodată gramatical necesară. Puțin frecventă, corespunde în general unui conținut afectiv sau emfatic.

[1] cf. V. G u ț u, loc. *cit.*

[2] cf. diverse situații de acest fel la E c a t. T e o d o r e s c u, *Propoziția subiectivă*, București, 1972, p. 102–108.

PREDICATUL

1.0. Pentru poziția sintactică **predicat**, definitorie este realizarea printr-un *verb la mod personal*; orice formă verbală personală constituie un p r e d i c a t și **nu** poate satisface nici o altă poziție sintactică.

În alte poziții sintactice sînt compatibile numai formele verbale personale care și-au pierdut valoarea verbală: (*un*) *du-te-vino*, din *Era un du-te-vino nemaipomenit.*, sau *gură-cască*, în *Te-am ştiut din totdeauna un gură-cască.*, au calitate de substantive, se comportă substantival.

Modurile nepersonale, deși cel puțin unele dintre ele – gerunziul, infinitivul – realizează aceleași tipuri de relații ca și modurile personale, inclusiv relația de interdependență (cf. *Subiect*, **1.1.**), satisfac (și se încadrează în) alte poziții sintactice, căci în calitatea lor de moduri d e p e n d e n t e nu apar în enunț decît c o n c o m i t e n t cu un verb la mod personal. Modurile nepersonale, putînd reprezenta centrul unor relații sintactice complexe, participă, în calitate de termen dependent, la relații de subordonare în care centrul este reprezentat printr-un verb sau printr-un substantiv, apar totdeauna ca termeni s e c u n d a r i ai unei expansiuni verbale sau nominale.

Paralelismul dintre construcțiile avînd ca centru un mod nepersonal și propozițiile subordonate, precum și faptul că pot participa la o relație de interdependență au determinat pe unii cercetători (cf. M. C a r a g i u – M a r i o ț e a n u, *Modurile nepersonale*, în SCL, 1962, nr. 1, p. 29–42) să considere modurile nepersonale, infinitiv și gerunziu, ca c e n t r e ale unor grupări cu caracter de p r o p o z i ț i e, situîndu-le deci sintactic în același plan cu modurile personale. Justificarea principală a acestei soluții o constituie compatibilitatea modurilor nepersonale cu relația de i n t e r d e p e n d e n ț ă.

Soluția derivă din sistemul tradițional de definiție, comp., de exemplu: „Orice propoziție cuprinde două părți principale: *Subiectul și predicatul.* Vorba care numește ființa sau lucrul despre care se spune ceva în propoziție se zice *subiect*; vorba prin care se spune ceva despre subiect se zice *predicat*" (Tiktin, *Gramatica limbii române*, București, 1945, p. 152) și „Subiectul și predicatul sînt părți principale (ale propoziției) ... P ă r ț i l e p r i n c i p a l e sînt cele care constituie minimul necesar pentru existența unei propoziții" (*Gramatica* (1963), II, p. 7); „P ă r ț i l e p r i n c i p a l e de propoziție se definesc una prin alta, avîndu-se în vedere sensul, rolul uneia față de cealaltă: subiectul este partea de propoziție despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului ..., iar predicatul este partea de propoziție care atribuie subiectului o acțiune, o stare sau o însușire." (*idem.*, p. 75). În acest sistem de definiții subiectul implică predicat, iar subiectul și predicatul constituie nucleul propoziției.

Considerarea modurilor nepersonale ca predicate are însă neajunsul că presupune anularea (abolirea) caracterului n e c o n d i ț i o n a t al predicatului, îl face, cel puțin în cazul „predicatului – mod nepersonal", condiționat de coocurența altui predicat. Sub aspectul practic, al descrierii și al analizei, această soluție este neeconomică, pentru că relația de interdependență la care participă o formă verbală nepersonală este destul de rar pertinentă în organizarea enunțului: în puține cazuri, gerunziul sau infinitivul au un subiect d i f e r i t de al verbului principal (predicat) și e x p r i m a t. De cele mai multe ori, subiectul verbului la mod nepersonal este același cu al predicatului și, redundant fiind, nu mai este exprimat (cf. *Vine alergînd.*, *Deschizînd ușa a intrat.*, *Copilul începu a plînge* etc.) sau un subiect nedeterminat (ca în *E ușor a scrie versuri...*). Neexprimarea subiectului unui gerunziu sau infinitiv presupune identitatea cu subiectul verbului predicat, de aceea normele literare c e r exprimarea subiectului formelor nepersonale cînd acest subiect d i f e r ă de subiectul principal.

În aceste condiții, modurile nepersonale, deși capabile de a participa la o relație de interdependență (cu un anume subiect), se situează ca realizări ale unor poziții sintactice care presupun o relație de dependență (unilaterală), și nu ale poziției sintactice p r e d i c a t, pentru care definitorie este realizarea *formă verbală aparținînd unuia dintre modurile „personale"*, moduri a căror prezență în comunicare **nu** presupune ocurența altei forme verbale[1], care nu participă decît în calitate de termen r e g e n t la relații de dependență (această particularitate primează în limitarea poziției predicat la modurile personale).

1.1. O formă verbală personală poate constitui centrul unui enunț de-sine-stătător. În majoritatea covîrșitoare a cazurilor, predicatul par-

[1] cf. *Structura morfologică* p. 201.

ticipă la o relație de interdependență, reprezentînd centrul unui enunț structurat (grupul „subiect+predicat" este considerat "nucleul" propoziției).

În situația verbelor care nu pot realiza relația de interdependență – *a ploua, a ninge, a-(i) arde* etc. (vezi *Subiectul*, § 3.1.), predicatul constituie componentul principal al unui enunț organizat prin relația de dependență unilaterală *(Ninge cu fulgi* **mari** *!)* sau al unui enunț nedecompozabil la nivel sintactic.

În enunțuri construite cu verbe din această categorie, avînd în vedere construcțiile puțin obișnuite de tipul: *Ploaia plouă. Zăpada ninge.*, *Gramatica* (1963), II, p. 95, vorbește de un "subiect intern" prin analogie cu "complementul" sau "obiectul intern"); *Sintaxa transformațională* (p. 77) consideră că e vorba de un subiect în "acord" semantic cu verbele respective, implicat în mod necesar în structura de adîncime. Din punctul de vedere al limbii standard enunțuri ca *Ploaia plouă.* au caracter artificios emfatic, vizînd, de obicei efecte de stil.

Tot enunțuri organizate prin relații de dependență unilaterală avînd ca centru predicatul reprezintă și construcțiile *Nu-i arde de glumă.*, *Nu-ți pasă de nimeni.* (cf. *Grupul verbal,* II), *Mi-e bine.* etc., în care subiectul nu apare în nici un fel de condiții.

2. Clasa de substituție a poziției sintactice predicat este foarte redusă. Ea cuprinde:

(a) Verbe la mod personal:

Copilul **vine** *repede.*
Afară **plouă.**
Vara **este** *cald.*

Numai în situații limitate, în enunțuri cu caracter special, reprezentînd indicații sau ordine formulate într-un stil oficios, predicatul poate fi reprezentat prin infinitiv (echivalînd cu imperativul), ca în:

A se feri *de căldură.*
A nu se fuma.

(b) Locuțiuni verbale:

Ei **își bat joc** *de toată lumea.*
Mama ne **aduce aminte** *de copilărie.*

Distincția dintre o locuțiune (verbală) și o grupare liberă de cuvinte (o expansiune verbală) reprezintă una dintre problemele mult discutate în care nu s-a ajuns însă la formularea unei soluții satisfăcătoare, la stabilirea unor criterii, general valabile, capabile să diferențieze cele două situații. Alături de grupări al căror caracter de locuțiuni este neîndoielnic sau de grupări care reprezintă combinații libere de cuvinte, în orice limbă există construcții intermediare care nu se încadrează fără echivoc în nici una din cele două categorii, pentru că, în orice limbă, printr-un proces dinamic continuu, grupări de cuvinte, libere la origine, pot căpăta un caracter fix și pot deveni locuțiuni, ceea ce presupune o anumită fuziune a componentelor derivînd din pierderea independenței. Fuziunea diferă ca grad și ca modalitate de manifestare de la o situație la alta. O formă de manifestare a sudurii care se produce între cuvintele componente o reprezintă modificarea statutului morfologic și sintactic al acestora. Într-o grupare ca *a-și bate joc,* caracterul de locuțiune este indicat de neclaritatea organizării sale interne: nu putem distinge rolul sintactic al componentelor din cauza imposibilității de a înlocui oricare dintre termenii componenți prin alte cuvinte sau prin zero. Sub aspect morfologic, *a bate* și *își* păstrează caracteristicile proprii verbului (*a bate* se conjugă) sau reflexivului (care variază ca număr și persoană), al treilea component *joc* nu se mai comportă însă ca un substantiv participînd la o anumită relație sintactică: nu variază ca număr, nu poate fi articulat (nu spunem nici **își bate jocuri*, nici **își bate jocul*, așa cum spune de pildă, *își bate copilul, își bate copiii*).

Și *a aduce aminte* reprezintă o locuțiune. În acest caz, organizarea sintactică a grupului este neclară din pricina componentului *aminte*, care nu este raportat de vorbitor la nici o unitate lexicală independentă (*aminte* nu apare decît împreună cu *a aduce*). *Aminte* a fost însă la origine o grupare prepozițională, *a minte*, datînd din perioada în care prepoziția *a* indica locul, direcția, fiind echivalent cu *la, în.* Prepoziția, nemaifiind de la un moment dat folosită cu valoarea locală[1], s-a păstrat în anumite construcții mai mult întrebuințate; nerecunoașterea prepoziției a dus la opacizarea structurii interne a expansiunii verbale și la fixarea ei.

Adverbul *acasă* este rezultatul unui proces analog de fuziune a componentelor grupului prepozițional *a casă* „la (în) casă" (cf. *A ajuns a casă.*, de pildă, devenit *A ajuns* **acasă.**).

[1] O întîlnim însă cu valoare modală, cf. *miroase* **a** *rînced*, și în construcții cu numeralele: *autor* **a** *cinci romane*, de exemplu.

Locuțiunile verbale conțin de regulă un v e r b, care își păstrează caracteristicile verbale, și un alt component, de cele mai multe ori s u b s t a n t i v, a cărui comportare gramaticală deviantă indică, de obicei, faptul că elementele componente au fuzionat și gruparea a căpătat un caracter fix.

În multe cazuri, deși organizarea sintactică a grupului este nealterată, clară, caracterul invariabil al componentului substantival poate constitui indiciul sudurii. În *a da foc*, substantivul *foc* se situează sintactic ca realizare a unei poziții complement direct, dar nu e compatibil cu variațiile de număr sau de determinare specifice substantivului (**a da focuri* sau **a da focul* sînt grupări nereperate în limba română contemporană; spunem, însă, *a da un foc*, dar gruparea are alt sens).

A-și bate joc, *a aduce aminte* prezintă un stadiu de fuziune mai avansat decît *a da foc*, toate trei constituie însă exemple clare de locuțiuni.

În alte cazuri, aceeași grupare poate ezita între utilizarea ca locuțiune sau în calitate de combinație liberă — *a da veste*, *a da răspuns* ilustrează această situație. În *A dat răspunsul că nu acceptă condițiile.*, articularea substantivului (*răspunsul*) indică faptul că propoziția subordonată următoare determină acest substantiv (cf. și *A dat răspunsul bun.*). În schimb, în *A dat răspuns că nu vine.*, lipsa articolului la substantiv arată că acesta e nedeterminat, deci că propoziția *că nu vine* nu îl determină (nu este atributivă față de substantivul *răspuns*) ; nu putem considera această propoziție nici completivă față de verbul *a dat*, căci acesta are drept complement direct pe *răspuns*. Ca urmare, propoziția conjuncțională nu poate fi considerată decît ca fiind subordonată față de g r u p u l *a dat răspuns*, ceea ce indică că avem a face cu o locuțiune.

Faptul că grupări avînd o componență identică pot fi interpretate diferit, în situații diferite, se datorește caracterului de sistem dinamic al limbii a cărei evoluție se produce lent, noul și vechiul coexistînd perioade îndelungate. De aici rezultă labilitatea graniței dintre „grup fix" și „grup liber de cuvinte" (cf. *Teorie și metodă*, p. 57), particularitate obiectivă care explică de ce cu „toată străduința lingviștilor, nu există o procedură — unică și eficace — de recunoaștere a locuțiunilor" (*ibidem*).

Exemplele discutate ilustrează cîteva dintre tipurile de situații susceptibile de a fi interpretate ca locuțiuni, dar nu pot acoperi toată larga gamă de construcții cu statut insuficient de clar, nu au, deci, decît rostul de a pune în evidență importanța indiciilor g r a m a t i c a l e în distingerea locuțiunilor.

De cele mai multe ori, în aprecierea unui grup de cuvinte ca locuțiune, se invocă un criteriu privind sensul : se afirmă că elementele componente ale locuțiunii își p i e r d sensul propriu, așa încît

întregul grup este purtătorul unui sens unic și unitar, ceea ce se poate pune în evidență prin stabilirea unui raport de sinonimie cu un verb : cf. *a da veste*, *a vesti*, *a da foc* : *a aprinde* etc. Procedeul este de la început greșit, pentru că, în general, este de presupus că formarea unei locuțiuni răspunde necesității de a numi, de a desemna ceva, un concept, o idee, pentru care limba nu dispune de un cuvînt pentru a-l exprima.

c) G r u p verbal :

1) *Îl* **poți vedea** *oricînd.*
   Se **poate duce** *acum la bibliotecă.*
2) **Trebuie să plec** *neapărat.*
   Trebuiau să vină *de mult.*

Poziția sintactică predicat admite ca realizare un grup alcătuit din două verbe, dintre care cel de al doilea e la infinitiv sau la conjunctiv, iar primul component e reprezentat printr-un alt verb (*a putea*, *a trebui*), cu condiția ca modul de organizare a enunțului să indice într-un fel că cele două elemente verbale realizează o u n i c ă poziție, celelalte componente ordonîndu-se în jurul lor. Și în această situație, ca și în cazul locuțiunilor, avem a face cu o zonă i n s t a b i l ă, diversele construcții în care apar aceste verbe putînd avea un statut diferit.

În cazul lui *a putea* însoțit de infinitiv, un indiciu al faptului că întreaga grupare realizează poziția predicat îl reprezintă topica pronumelui personal sau reflexiv aton : în *Îl poți vedea.*, plasarea pronumelui (*îl*) înaintea lui *a putea*, deși este determinantul lui *vedea*, se explică prin faptul că cele două verbe alcătuiesc o unitate sintactică [1].

Cînd *a putea* e asociat cu un conjunctiv, cele două componente păstrează un grad mai mic de dependență. Le putem considera ca realizînd o unică poziție predicat prin analogie cu construcțiile cu infinitivul. (Și între timpurile compuse formațiile cu conjunctivul se caracterizează printr-un grad inferior de fuziune, comp. **se** *va duce* și *are să* **se** *ducă*.)

În cazul lui *a trebui* constituirea într-un grup realizînd poziția sintactică predicat este rezultatul unui proces mai complex cu mai multe etape. Alături de (*Pentru a studia*) *trebuie cărți.* apare *Trebuie să pleci.*, unde *să pleci*, ca și *cărți*, realizează poziția s u b i e c t. În cazul în care această

[1] cf. V. G u ț u, *Semiauxiliarele de mod,* în SG, II, p. 61—63.

poziție este realizată prin nume, enunțul poate fi amplificat prin introducerea unui complement indirect (verbul *a trebui* este compatibil cu această poziție sintactică): putem spune **Îmi** *trebuie cărți.* În construcțiile în care poziția subiect este realizată prin conjunctiv, *a trebui* nu mai este compatibil cu un complement indirect: **Îmi trebuie să pleci*[1]. nu reprezintă un enunț reperat în limba română. Mai mult decît atît, în cazul acestei combinații se produce o reorganizare a raporturilor sintactice și în locul ordinii *Trebuie să pleci* **tu**. (sau *Trebuie* **tu** *să pleci.*), succesiunea obișnuită, normală este **Tu** *trebuie să pleci.*, pronumele subiect fiind plasat înaintea întregului grup verbal. Această ordine de succesiune ar fi nefirească dacă numele ar fi simțit ca subiect al conjunctivului (*să pleci*): subiectul subordonatei **nu** precedă, în condiții sintactice normale, predicatul regentei. Interpretarea ca subiect al grupului este susținută și de formele neliterare (unele) care se acordă cu acest subiect: *Ei* **trebuiau** să *vină.*, de exemplu.

În asemenea situații, interpretarea conjunctivului ca realizare a poziției subiect este exclusă. Conjunctivul nu poate fi interpretat însă nici ca realizare a complementului direct sau indirect, nefiind posibilă substituirea nici cu acuzativul – **Tu o (îl) trebuie.* –, nici cu dativul – **Tu îi trebuie* (și nici cu un alt nominativ – **Tu trebuie tu.*). *Tu îi trebuiai* (cu *a trebui* verb personal) este o construcție posibilă, analogă însă cu *Îi trebuiau cărți.*

În jurul situațiilor de acest fel în care se vorbește de predicate compuse[2] s-au dus în ultimii ani numeroase discuții.

Cele mai multe dintre cercetările consacrate acestor construcții[3] ajung la concluzia că în una sau în aproape toate situațiile în care apar aceste verbe ele au rolul de (semi)auxiliare de mod și, în această calitate, participă alături de verbul la infinitiv sau (și) conjunctiv la exprimarea predicatului (compus). *Gramatica* (1963) recomandă (II, p. 98), însă, „să analizăm în aceste construcții funcțiunea sintactică a fiecăruia din elementele componente": „verb predicat + complement (completivă) direct(ă)" în cazul celor mai multe, „verb predicat + + subiect (subiectivă) în cazul lui *a trebui* ..." (Cum am văzut mai sus, interpretarea ca subiectivă a conjunctivului dependent de *a trebui* ridică însă probleme deloc neglijabile.)

[1] Incompatibilitatea cu dativul caracterizează pe *a trebui* și în construcții ca *Trebuie ca tu să pleci,* unde propoziția *ca tu să pleci* realizează poziția subiect.

[2] cf. *art. cit.*, p. 81.

[3] cf. *Limba română contemporană*, p. 563 – 564; P. Dumitrașcu, în CL, 1964, nr. 1, p. 59–66; St. Hazy, în CL, 1965, nr. 2, p. 289–297; C. Săteanu, în CL, 1966, nr. 2, p. 243–252; D. Crașoveanu, în AUT, 1968, p. 141–158.

O soluție globală pentru toate verbele "modale" sau chiar numai în cazul unui singur verb (cf. diversele tipuri de construcții discutate mai înainte la care participă *a trebui*) nu este posibilă, căci statutul lor în sistemul limbii nu este nici stabil, nici clar.

Alături de *a putea* și *a trebui*, asupra cărora ne-am oprit în cele discutate, în categoria (semi)auxiliarelor de modalitate mai sînt cuprinse și *a fi* și *a avea* (cu valoare modală), uneori *a veni* și chiar *a vrea*. Se vorbește, de asemeni, de (semi)auxiliare de aspect (cf. articolele citate): *a începe*, *a prinde* etc. Argumentele invocate în demonstrarea statului special al acestor verbe sînt mai ales de ordin semantic, subliniindu-se ideea că cele două verbe reprezintă o unitate din punctul de vedere al conținutului, mai rar de ordin gramatical, deși aceste argumente (vezi discuția despre *a putea* și *a trebui*) ar trebui să primeze.

(d) Interjecție

Ușa **scîrț!**
Ea **zvîrr!** *cu farfuria de perete.*
Iată-*l și pe orator.*
Vai *de noi!*

Ultima situație – realizarea poziției predicat prin interjecție – presupune o extrapolare analogică. În cazul interjecției predicat avem a face, de cele mai multe ori, cu interjecții onomatopeice (*scîrț*, *zvîrr*, *pleosc*), care sugerează o acțiune – cea cu care poate fi asociat zgomotul redat prin onomatopee. Interjecția onomatopeică se substituie verbului care exprimă acțiunea și care este indicat prin structura enunțului:

Comp.:

Ea zvîrr! farfuria pe fereastră.
și
Ea a aruncat farfuria pe fereastră.

Zvîrr! și *a aruncat* realizează aceleași tipuri de relații cu celelalte componente ale enunțului, se încadrează în aceeași schemă structurală.

Interjecțiilor neonomatopeice le acordăm apartenența la clasa predicat pe baza analogiei structurale cu enunțurile avînd centru verbal.

Comp.:

Iată-l. și *Caută-l.*
Vai de noi. și *Vorbește de noi.*

Construcția determinantului fiind identică, acordăm celor două elemente centru calitatea de realizări ale aceleași poziții sintactice.

3. Sînt excluse din poziția sintactică predicat modurile nepersonale (cu excepția, în condiții speciale – vezi § 2 –, a infinitivului), propozițiile (nu există „propoziții subordonate" realizînd această poziție) și numele – substantivele, adjectivele și pronumele.

4. O caracteristică a poziției sintactice „predicat", care o deosebește de toate celelalte, constituie faptul că această poziție nu e r e p e t a b i l ă: aceeași structură fundamentală nu admite decît un singur predicat.

NUMELE PREDICATIV

1.0. Definirea predicatului prin realizarea "verb la mod personal" (cf. *Predicatul*, § 1.0.) impune considerarea și discutarea numelui predicativ ca poziție sintactică de-sine-stătătoare și pune în cu totul alți termeni distincția, generală în gramaticile curente, dintre predicatul verbal și predicatul nominal.

În *Gramatica* (1963), II, p. 77, se precizează că „P r e d i c a t u l este clasificat după mijloacele de exprimare în predicat verbal și predicat nominal" (cf. și p. 96, „După părțile de vorbire prin care e exprimat, predicatul este verbal și nominal"), iar definițiile celor două varietăți de predicat au caracter descriptiv: „Predicatul verbal poate fi exprimat printr-un verb ..., o locuțiune verbală sau o interjecție" (p. 96), „Predicatul nominal este alcătuit dintr-unul sau mai multe nume predicative și dintr-un verb copulativ" (p. 99). Cum însă v e r b u l intervine în ambele definiții (deci nu reprezintă un element diferențiator), baza distincției „predicat verbal ~ predicat nominal" o constituie gruparea verbelor, în funcție de calitatea lor semantică, de gradul de "abstractizare" a sensului, în două mari clase: verbele p r e d i c a t i v e „care, exprimînd o acțiune, pot forma singure, cînd sînt la un mod personal, un predicat verbal ... *a citi*, *a intra*, *a înflori*" (*Gramatica* (1963), I, p. 206) și verbele n e p r e d i c a t i v e „care nu pot forma predicatul unei propoziții decît cu ajutorul unui nume predicativ, avînd doar funcțiunea de verb copulativ între subiect și predicat ... *a fi*, *a deveni*, *a ajunge*, *a se face* etc." (loc. cit.). Definiția verbelor nepredicative are defectul de a nu preciza **de ce** „nu pot forma predicatul decît cu ajutorul unui nume predicativ" și de a avea un caracter circular, într-un fel, dat fiind că verbul n e p r e d i c a t i v este explicat prin verbul c o p u l a t i v, concepte s i n o n i m e. Criteriul propriu-zis al distincției, reprezentat prin anumite particularități de sens, este indicat prin precizarea: „Verbul *a fi* ... nu participă cu conținutul său noțional la formarea predicatului ... Celelalte verbe cu funcțiune copulativă își păstrează cel puțin în parte și s e n s u l [subl. noastră] lor lexical" (*loc. cit.*).

Verbe predicative sînt, în această perspectivă, cele cu "înțeles deplin".

1.1. Poziția sintactică **nume predicativ** se definește prin posibilitatea de a fi realizată printr-un *n u m e* (substantiv, substitut al substantivului, adjectiv) *în n o m i n a t i v*, un nominativ *care* **nu** *i m p u n e* verbului (spre deosebire de nominativul subiect) *caracteristici de acord.*

Prezența sau lipsa a c o r d u l u i reprezintă trăsătura deosebitoare dintre poziția subiect și poziția nume predicativ, ambele compatibile cu realizarea prin nume în nominativ, și derivă din tipul diferit de relații pe care verbul le contractează cu cele două nume : subiectul participă cu verbul la o relație de i n t e r d e p e n d e n ț ă, pe cînd numele predicativ realizează o relație de d e p e n d e n ț ă (unilaterală) cu verbul; numele predicativ are în vedere același "referent" ca subiectul[1], ceea ce determină, în cele mai multe cazuri, prezența unor caracteristici gramaticale comune cu subiectul (cf. *Modalități*, § 9.3.), care fac să se vorbească de „acordul numelui predicativ cu subiectul".

Poziția sintactică «nume predicativ» presupune prezența în comunicare a unui verb susceptibil de a c e r e, în limitele unei structuri fundamentale, două nominative (un verb caracterizat prin două valențe combinative, satisfăcute, ambele, prin nume în nominativ[2]). Caracterizarea verbului ca nepredicativ (sau copulativ) se face, în această perspectivă, în termeni s i n t a c t i c i.

În cazurile în care un verb nu impune decît un nominativ ca în: *Altădată în cîmpia Transilvaniei era o mare.* (unde *era* nu cere decît un nominativ *o mare*), acest unic nominativ reprezintă de obicei o realizare a poziției subiect, participă la o relație de interdependență.

În termenii clasificării curente a predicatelor, *era* reprezintă în asemenea situații un predicat verbal.

Spre deosebire de verbele tranzitive, de pildă, care apar frecvent fără ca valența combinatorie specifică să fie exprimată (cf. *Citește mult.*), ocurența verbelor copulative presupune realizarea obligatorie a poziției sintactice care corespunde valenței specifice („nominativul nonsubiect").

Delimitarea poziției sintactice nume predicativ față de poziția sintactică predicativ suplimentar (care admite de asemeni realizarea printr-un nume la nominativ și nu impune verbului particularități de acord) se bazează pe distincția dintre enunțul primar și cel derivat : pe cînd poziția element predicativ suplimentar presupune o structură d e r i v a t ă, rezultată din

[1] Aceeași entitate, "obiect" al comunicării, este "indicată" prin subiect, "identificată", "calificată" prin numele predicativ.

[2] cf. *Structura morfologică*, p. 184.

contragerea a două enunțuri primare, poziția nume predicativ reprezintă un component într-o structură p r i m a r ă (vezi discuția de la *Definirea*, § 9.3.).

În enunțul (a) *Femeia privește întristată., întristată*, adjectiv în nominativ, este o realizare a poziției predicativ suplimentar, căci enunțul poate fi considerat rezultatul unei transformări aplicate la două enunțuri primare :

1) *Femeia privește.*
2) *Femeia este întristată.*

care (α) exprimă conținuturi c o m p a t i b i l e (noncontradictorii) și (β) conțin termeni comuni, *femeia* în (1) și în (2), avînd a c e l a ș i referent.

În enunțul (b) *Femeia pare întristată.*, adjectivul *întristată*, cu aceleași particularități ca în (a), realizează poziția de nume predicativ, deoarece face parte din organizarea unui enunț primar; nu-l putem considera ca rezultînd dintr-o transformare aplicată unor enunțuri ca :

(3) *Femeia pare.*
(4) *Femeia este întristată.*

deoarece nu este satisfăcută condiția (α) : cele două enunțuri (3) și (4), **nu** sînt compatibile sub aspectul conținutului semantic : conceptele "a fi" și "a părea" se exclud. (De altfel, enunțul (3) nu este gramatical acceptabil : *a părea* cere în asemenea contexte, obligatoriu, un al doilea nominativ.)

2. Definirea numelui predicativ ca poziție sintactică de tipul complementelor etc., deci d e t a ș a t ă de predicat, față de care rămîne d e p e n d e n t ă, dar în care *nu* mai e î n g l o b a t ă, rezolvă contradicția dintre definiția predicatului (inclusiv a predicatului nominal, deci și a numelui predicativ, componentă a acestei varietăți de predicat) care se face prin raportare la subiect și la propoziție și problema existenței numelor predicative dependente de forme verbale nepersonale (cf. *Gramatica* (1963), II, p. 99, Observația 2), deci care nu reprezintă p r e d i c a t e.

3. Poziția sintactică "nume predicativ", reprezintă o clasă de substituție care cuprinde următoarele realizări

(a) N u m e în nominativ :
substantiv : *Tatăl lui a fost* **doctor.**
El pare **președintele** *asociației.*
pronume: *Ea e* **aceea** *despe care s-a vorbit.*
Cartea împrumutată de la tine era **alta.**

adjectiv : *Vremea este* **frumoasă.**
Ion este **cel mai muncitor.**
numeral : *Maria a fost* **una** *la părinți.*
El este **al treilea** *dintre concurenți.*

Dintre pronume realizează mai des poziția nume predicativ pronumele demonstrative sau personale : *Nu e el* **acela.**, *Eu nu sînt* **tu.**, *Tu ești* **tu** *(și nu poți fi altfel).*

Criteriul acordului în distingerea celor două poziții sintactice realizate prin nume în nominativ devine ineficient în situațiile în care numele sînt reprezentate prin cuvinte aparținînd aceleași părți de vorbire și au aceleași caracteristici gramaticale. Într-o propoziție ca *Țara este poporul.*, oricare dintre cele două substantive este compatibil ca realizare a pozițiilor subiect sau nume predicativ. În asemenea situații diferențierea se poate face prin t o p i c ă : de obicei, subiectul este plasat î n a i n t e de verb, sau prin i n t o n a ț i e, ceea ce presupune o accentuare emfatică a termenului subiect : *Țara este popőrul.*, de pildă.

Tot poziția în succesiunea lineară a enunțului *Tu ești tu.*, *El este acela.* situează al doilea pronume (personal sau demonstrativ) ca nume predicativ. În *Tu nu ești el (eu).*, însă, unde cele două pronume diferă ca persoană, forma verbului indică primul pronume ca subiect (cf. și *Tu ești acela.*). Mai puțin concludent este acordul pentru a distinge realizările celor două poziții în construcții de tipul *Noi sîntem poporul.* (nu putem spune **Poporul este noi.* și încă mai puțin **Noi este poporul.*).

În cazul așa-numitului "acord prin atracție", în construcții nerecomandabile ca *Două sute de lei* **este** *o sumă.*, forma verbului indică fals componentul al doilea al raportului de interdependență : construcția corectă este *Două sute de lei* **sînt** *o sumă.* (cf. *Gramatica* (1963), II, p. 112). Sînt însă și construcții în care "acordul prin atracție" este acceptat ca normă : spunem, de pildă, totdeauna : *Acela (despre care s-a vorbit)* **sînt** *eu.* (și nu **Acela despre care s-a vorbit este eu.*).

Printre realizările pronominale ale numelui predicativ trebuie încadrate și construcțiile în care, în această poziție, apar pronumele "semiindependente": *Cartea aceasta este* **a** *profesorului*, de pildă. În asemenea construcții pronumele "semiindependent" *a* fiind în nominativ (iar substantivul în genitiv fiind determinantul, atributul, acestuia), nu se mai pune problema „excepțiilor" în care numele predicativ stă în genitiv.

O interpretare analogă presupun și construcțiile de tipul *Cartea aceasta este* **a** *lui.*, sau *Cartea aceasta este* **a** *mea.* (vezi și *Subiectul*, § 2.).

În *Gramatica* (1963), II, p. 102, se face precizarea că articolul este în cazul nominativ, afirmație care, explicitată, înseamnă că numele predicativ este reprezentat, în asemenea situații, printr-un articol în nominativ și un substantiv în genitiv sau că numele predicativ este exprimat printr-un articol. Lucrurile se simplifică dacă acceptăm că *al*, *a* sînt pronume și nu articol.

Construcțiile cu posesiv *(Cartea aceasta este a mea.)* sînt susceptibile, din pricina poziției ambigue a posesivului în cadrul sistemului morfologic, și de o altă interpretare : *a mea* în exemplul precedent poate fi interpretat și ca realizare adjectivală a numelui predicativ avînd în vedere cele două variante – comp.: *țara mea* și *țara aceasta a mea*, *a mea țară.*

Prezența grupărilor „*al* + posesiv" și în clasele de substituție ale subiectului și complementului direct, care nu cunosc decît realizarea pronominală, niciodată realizarea adjectivală (cf. *A ta este mai bună.*, nu și **Ta este mai bună.*) face preferabilă prima interpretare formulată : *a(l)* nume predicativ, determinat de un posesiv.

Ambigue sub aspectul interpretării sînt și construcțiile de tipul : *Cartea (căutată, ta) este* **aceasta.**, în care poziția nume predicativ poate fi considerată ca fiind realizată printr-un pronume sau adjectiv demonstrativ (cf. *cartea* **aceasta**, alături de **această** *carte).* În schimb, în *Cartea (ta) este* **alta.**, nedefinitul *alta* are formă pronominală (adjectivul corespunzător nu cunoaște decît forma *altă: altă carte*, niciodată **alta carte*. Această situație pledează în favoarea interpretării demonstrativelor, etc., în această situație, ca p r o n u m e.

Poziția nume predicativ este realizată tot printr-un pronume "semiindependent" și în construcții ca :
Pălăria mea este **cea** *albă.*
Casa lor este **cea** *de lîngă parc.*

De altfel, în asemenea situații, în loc de *cea (cel)* etc., poate apărea pronumele demonstrativ *aceea (acela* etc.), *aceasta (acesta* etc.) și chiar alte pronume[1] :
Pălăria mea este **aceea (aceasta)** *albă.*
Pălăria mea este **una** *albă.*
(b) G r u p prepozițional :
Masa aceasta este **de metal.**
O asemenea atitudine este **împotriva rațiunii.**
El este **dintre aceia** *(care lucrează).*

În asemenea situații, substantivul sau pronumele din grupul prepozițional prezintă forma cazuală cerută de p r e p o z i ț i e (acuzativ, în pri-

[1] cf. *Structura morfologică*, p. 119.

mul și al treilea exemplu, genitiv în cel de al doilea), iar poziția sintactică nume predicativ este realizată prin întregul grup prepoziționa l și **nu** prin „substantiv în acuzativ, genitiv" etc. (cf. *Gramatica* (1963), II, p. 102). Grupul prepozițional poate fi înlocuit printr-un adjectiv sau substantiv în nominativ și se încadrează în aceeași clasă de substiție cu acestea.

Spre deosebire de construcțiile prepoziționale discutate la subiect (cf. § 4.1.–4.4.) și complementul direct (cf. § 7.), în cazul numelui predicativ elementul prepozițional își păstrează valoarea și nu poate fi omis: nu putem spune **Casa este cărămidă.*

Altă interpretare posibilă o reprezintă considerarea acestor construcții ca fiind rezultate ale unor elidări: propoziția *Masa aceasta este de lemn.* poate fi interpretată ca o „contragere" din *Masa aceasta este (o)* **masă** *de lemn.*, unde *masă* ar reprezenta numele predicativ. Cînd atît subiectul, cît și componentul grupului prepozițional, realizare a numelui predicativ, sînt pronume – ca în *El este dintre aceia.* – elementul prin care se catalizează acest enunț aparține tot clasei pronumelor: *El este* **unul** *dintre aceia.*

(c) *Forme* verbale *nepersonale*:

supin: *Zilele acelea erau* **de nedescris.**
E **de dorit** *să vină la timp.*

infinitiv: *A crede într-o idee înseamnă* **a lupta** *pentru ea.*

Supinul ca realizare a poziției nume predicativ este totdeauna precedat de prepoziție.

Infinitivul în această situație, de asemeni precedat de prepoziție, ca în *Datoria lor era de a lupta pînă la capăt.*, se întîlnește astăzi destul de rar, fiind preferate, în mod evident, construcțiile cu conjunctivul (*Datoria lor era să combată pînă la capăt*). Fără prepoziție apare infinitivul nume predicativ în limba actuală mai ales în situațiile în care și subiectul este reprezentat printr-un infinitiv, ca în exemplul *A crede într-o idee înseamnă a lupta pentru ea.* În alte cazuri, utilizarea fără prepoziție a infinitivului nume predicativ „este un procedeu învechit" (cf. *Gramatica* (1963), II, p. 103, Observația 1).

Dintre modurile nepersonale, gerunziul *nu* apare ca realizare a numelui predicativ. Întîlnim în această situație numai gerunziile – adjectiv ca *suferind*: *El este încă suferind.*

(d) Adverb:

E **ușor** *a scrie versuri.*
De criticat nu e **greu.**
Bine *că a plouat!*
Mai e **posibil** *să vină.*
Imposibil *să nu întîrzie!*
Probabil *că știe.*

Realizarea adverb a poziției nume predicativ e condiționată de realizarea verbală a poziției subiect, care poate fi: (a) o formă verbală nepersonală – infinitiv sau supin – sau (b) o propoziție (al cărei referent este reprezentat în cele mai multe cazuri de o situație – vezi exemplele – și nu de o persoană sau un obiect). Această particularitate face ca numele predicativ adverb să fie coocurent cu propoziții subiective conjuncționale. Utilizarea numelui predicativ adverb (și nu adjectiv) în aceste situații reprezintă o formă de "acord" de tip special: natura verbală a subiectului impune selectarea realizării adverbiale a numelui predicativ.

Ca excepții se pot menționa enunțuri ca: *Ce ai făcut pînă acum e bine.*, unde un nume predicativ adverbial corespunde unei subiective introduse prin pronume relativ. Dar: *Ce ai cumpărat ieri era (mai)* **bun.** (nu *bine*). *Ce aparține copilăriei este* **bun** *și* **frumos.** etc.

Numele predicativ adverb poate fi corelat și cu un subiect realizat prin pronumele *asta, ce, ceva, altceva, nimic* etc. (nu și prin pronume personal): **Asta** *e* **bine., Ce** *e* **bine?** *Nu știu* **ce** *e mai* **bine. Nimic** *nu e* **bine.**

Aceste pronume au particularitatea de a se referi fie la o situație, un fenomen, un proces (cf. *Complementul direct,* § 9.), fie la un obiect sau persoană. În acest ultim caz, numele predicativ comportă o realizare adjectivală:

Ce *e (mai)* **bun?**
Asta *e (mai)* **nouă.** (și **Acesta (Ăsta)** *e mai* **nou.**)

Adverbele de mod *altfel, așa, cum* în poziția nume predicativ admit și alte realizări ale subiectului:

Asta *așa e.*
Situația *nu e așa.*
Lucrările *sînt altfel.*
Cum e **vremea?**
Nu știe cum a fost **recolta.**

Realizarea adverbială a numelui predicativ este compatibilă și cu lipsa subiectului: gruparea *e bine*, de exemplu, poate apărea și în enunțuri ca:

(1) *Mi-e bine.*

care nu admit catalizarea prin introducerea unui subiect. Analogia cu construcții ca:

(2) *E bine (că nu bate vîntul).*

ne permite să interpretăm adverbul *bine* ca realizare a poziției sintactice nume predicativ nu numai în (2), dar și în (1).

În virtutea analogiei, putem interpreta ca enunțuri cu nume predicativ și propozițiile de tipul :

(3) *Mi-e cald (frig, sete, dor etc.).*

unde *a fi* e asociat cu un adjectiv sau, mai des, substantiv, ca și în enunțurile de tipul :

(4) *E cald (frig, soare, noapte* etc.).

în care gruparea *a fi* + substantiv adjectiv a fost interpretată ca predicat nominal (*Limba română contemporană*, p. 558) sau locuțiune verbală (Fl. Dimitrescu, *Locuțiunile verbale în limba română*, București, 1958, p. 111) ; *Gramatica* (1963), II, p. 100, consideră subiect elementul în nominativ în relație cu *a fi*.

Dacă în mod obișnuit numele predicativ este așezat după verbul predicat (care e p r e c e d a t de subiect), în cazul enunțurilor cu propoziție subiectivă și nume predicativ adverb, mai frecventă este plasarea subiectivei d u p ă predicat și numele predicativ :

E posibil **să plouă.**
E bine **că plouă.**

În aceste condiții de topică, predicatul, reprezentat de obicei prin *a fi*, poate fi omis. Enunțuri ca :

Sigur că a știut.
Bine că v-ați întors.
Probabil că o să întîrzie.

sînt obișnuite (mai ales, în limba vorbită). În toate aceste situații, întregirea enunțului prin introducerea predicatului, reprezentat printr-o formă a verbului *a fi*, este posibilă, iar structura enunțului este clară.

Elidarea predicatului e mai frecventă în enunțurile care comportă poziția sintactică nume predicativ decît în cazul celorlalte tipuri de enunț.

În poezia populară, în narațiunea (sau descrierea) literară sau artistică se întîlnesc enunțuri structurate, cu predicatul elidat, de forma :

Perișorul lui, Pana corbului...
Strada — pustie. Luminile — stinse.

Enunțurile de acest fel pot fi catalizate prin introducerea predicatului : *Strada era pustie.*, de exemplu.

Frecvența elidării predicatului în enunțurile de acest fel se poate explica prin numărul redus (deci gradul mai mare de predictabilitate) al verbelor care sînt compatibile cu poziția nume predicativ, care se pot construi cu

două nominative la nivelul enunțurilor primare. De altfel, se elidează totdeauna *a fi*, cel mai întrebuințat dintre verbele din această clasă.

O organizare analogă (adverb + propoziție conjuncțională) prezintă enunțurile de tipul :

Firește că știe.
Poate că a pierdut trenul.

Examinarea mai îndeaproape a acestor enunțuri pune în evidență unele deosebiri. O primă diferență o prezintă imposibilitatea de a introduce un verb *a fi* predicat. Nu putem spune : **E firește că știe.* Cu atît mai puțin posibilă e introducerea acestui verb în construcțiile cu *poate că*.

Această particularitate e avută în vedere de autorii *Gramaticii* (1963) cînd fac distincție între „adverbele predicative", care reprezintă predicate verbale („se comportă la fel cu predicatele verbale pentru că nu admit pe lîngă ele un verb copulativ", II, p. 97) și cele care „sînt predicate nominale întrucît admit pe lîngă ele prezența unor verbe copulative" (*ibidem*).

Propozițiile introduse prin *că* care urmează după aceste adverbe considerate ca reprezentînd predicate verbale sînt interpretate ca propoziții subiective, ca și în construcția cu adverbele nume predicative.

O altă deosebire care merită, de asemeni, să fie luată în considerație o constituie faptul că în construcțiile în care adverbele nu admit „catalizarea" enunțului prin *a fi* conjuncția *că* poate fi omisă. Putem spune :

Poate că a pierdut trenul.
sau
Poate a pierdut trenul.

Între cele două enunțuri nu apar deosebiri de înțeles, ceea ce permite considerarea grupării *poate că* variantă (liberă) a adverbului *poate*.

Apariția variantei *poate că* se poate explica prin analogie cu construcțiile cu adverbele nume predicative de tipul (*E*) *bine că* ... (*E*) *sigur că* ... etc. (cf. V. G u ț u, *Semiauxiliarele de mod*, în SG, I, p. 66)

Avem a face cu una dintre situațiile în care se manifestă dinamica limbii : *poate* se grupează cu *că* și tinde să constituie un unic element adverbial, indivizibil, de tipul *parcă*, *mătincă* (<mold. *mă tem că*), *cică* (<*zice că*). În toate aceste cazuri avem a face cu adverbe rezultate din

contopirea (încheiată azi) a unei forme verbale și a unei conjuncții. Un enunț ca *Parcă l-am mai văzut.* se organizează ca o unică propoziție.

Existența formațiilor de tipul *parcă* etc. oferă, de asemeni, o bază analogică pentru apariția lui *poate că* (cf. E c a t. T e o d o r e s c u, *Propoziția subiectivă*, București, 1973, p. 98). Chiar faptul că *poate* este asociat cu conjuncția *că* indică originea analogică a grupării în discuție: adverbele nume predicative se construiesc frecvent cu *că* (vezi exemplele anterioare), aceeași conjuncție introduce propozițiile subordonate față de *a se teme*, *a (zi)ce* și *a apărea* (*a părea* se construiește atît cu *că*: *(se) pare că știe*, cît și cu *să*: *pare să știe*). *A putea*, ca verb, nu admite decît construcții cu *să*: *Poate să vină.*, *Se poate să vină.* Prezența lui *că* în *poate că* indică faptul că gruparea s-a constituit d u p ă ce forma *poate* s-a adverbializat. Imposibilitatea de a cataliza enunțul în asemenea situații, prin introducerea verbului *a fi*, nu ne permite însă să considerăm adverbul *poate (că)* realizare a poziției sintactice nume predicativ.

O situație specială are gruparea *firește că* (*Firește că a venit la școală.*), care nu admite nici catalizarea cu *a fi* (nu spunem **E firește că . . .*), dar nici omiterea elementului conjuncțional (**Firește a venit la școală.* nu reprezintă un enunț reperat pentru limba română).

Sintaxa transformațională (cf. p. 71 și (urm.) include, în calitate de component obligatoriu al frazei în structura de adîncime, așa-numitele adverbe "propoziționale" *(sigur, poate, probabil* etc.). În structura de suprafață adverbul propozițional poate fi menținut sau omis, menținerea lui fiind condiționată de emfază. În enunțuri ca: *Sigur, nu are nimic de spus.*, *Probabil, o fi plecat.*, „adverbul propozițional este accentuat în raport cu restul propoziției și izolat printr-o pauză specială" (p. 73). (În legătură cu această afirmație se poate observa că în asemenea enunțuri pauza nu numai că nu este obligatorie, dar de obicei **nu** se face — mai ales după *sigur, poate.*) Prin prezența în structura de adîncime a adverbului propozițional se explică utilizarea diferitelor moduri: „La el considerăm că trebuie raportat modul verbal (ne referim exclusiv la modurile personale) folosit în propoziție . . . Prin introducerea simbolului AvP (adverb propozițional) în structura de adîncime a oricărui enunț, caracterul „real", „realizabil" sau „ireal" al acțiunii, în conformitate cu care sînt distinse în gramatica tradițională modurile enumerate, poate fi riguros precizat lingvistic" (p. 72–73).

Construcțiile pe care le are în vedere *Sintaxa transformațională* discutînd "adverbele propoziționale" diferă (cf. exemplele citate) de cele în care vorbim de adverb predicativ: comp. *Sigur, nu are nimic de spus.*

și *Firește că nu are nimic de spus.* De altfel, categoria "adverbelor propoziționale" nu coincide decît parțial cu "adverbele predicative" înregistrate în *Gramatica* (1963), II, p. 97).

Abordarea analitică a structurii sintactice impune stabilirea unei distincții între enunțuri de tipul *Sigur nu are nimic de spus.*, reprezentînd o unică propoziție, și *Sigur # nu are nimic de spus.* sau *Sigur că nu are nimic de spus.*, care pot fi considerate ca enunțuri cuprinzînd două propoziții.

(e) I n t e r j e c ț i e

Era **vai** *(și amar) de noi.*

(f) P r o p o z i ț i i

relative pronominale: *O fi fost el* **ce-o fi fost.**
Poate ajunge **orice vrea.**
Întrebarea e **cine vine.**

relative adverbiale: *Problema e* **unde stă.**
Pădurea a rămas **cum o știam.**

conjuncționale: *Obligația lor era* **să anunțe la timp.**
Impresia mea a fost **că s-au bucurat.**
Ce știa e **că multe se uită!**
Întrebarea era **dacă nu e prea tîrziu.**

4. Spre deosebire de poziția predicat, poziția sintactică nume predicativ este susceptibilă de r e p e t a r e — ca și pozițiile sintactice subiect, complement direct etc. —, între diferitele realizări stabilindu-se raporturi de coordonare:

Călătoriile au devenit **mai rapide** *și* **mai ieftine.**
Privirea îi era **tristă,** *dar* **curajoasă.**

5. Verbele compatibile cu poziția sintactică nume predicativ reprezintă o serie puțin numeroasă, care se organizează semantic în mai multe grupe:

(α) **a fi,** *a veni* „a fi prin raport la cineva (ceva)",
(β) **a deveni,** *a ajunge, a ieși, a se face, a se alege, a rămîne* „a obține (o calitate)",
(γ) **a rămîne** „a păstra (o calitate)",
(Δ) **a părea,** *a arăta.*

Toate aceste verbe presupun poziția nume predicativ în enunțuri care nu pot fi corelate printr-un raport de transformare cu un grup de două enunțuri compatibile semantic și referențial. Enunțurile:

(a) *Ion este bolnav.*
(b) *Îmi vine văr de al doilea.*

nu pot fi raportate la cupluri de enunțuri ca:

(a′) 1. *Ion este.* (b′) 1. *El (îmi) vine.*
2. *El este bolnav.* 2. *El îmi este văr de al doilea.*

În cazul cuplului (a′), cele două enunțuri au un caracter tautologic, enunțul 1, în care *a fi* exprimă "existența", fiind "presupoziția" implicată de 2: pentru a putea spune că *Ion este elev* este necesar ca „Ion să existe".

În enunțul 1 din cuplul (b′), predicatul *vine* are un sens („a merge spre un loc apropiat de vorbitor") clar diferit de cel cu care apare în enunțul (b).

Enunțurile de forma:

(a) *Cerul devine roșu.*
(b) *Ion ajunge doctor.*
(c) *Ion iese doctor.*
(d) *Ion se face doctor.*
(e) *Băiatul s-a ales leneș.*
(f) *Ionel rămîne repetent.*

nu pot fi corelate cu grupări de enunțuri ca

(a′) 1. *Cerul devine.* (b′) 1. *Ion iese.*
2. *Cerul este roșu.* 2. *Ion este doctor.* etc.

pentru că, în cazul cuplului (a′), ideea de modificare exprimată prin *a deveni* e în contradicție cu sensul lui *a fi* din 2; în cuplul (b′), verbul predicativ al enunțului 1 are cu totul alt sens decît verbul predicativ din 2. Cauze analoge ne împiedică să considerăm că (c), (d), (e), (f) reprezintă enunțuri derivate.

În această situație este și enunțul:

El rămîne un bun profesor.

Enunțurile:

1. *El pare bolnav.*
2. *El arată bolnav.*

nu pot fi obținute prin transformarea unui cuplu de enunțuri ca:

(a′) 1. *El pare.* (b′) 1. *El arată.*
2. *El este bolnav.* 2. *El este bolnav.*

pentru că cele două enunțuri nu sînt compatibile din pricina contradicției dintre aparență (a′) 1 și realitate (a′) 2, sau pentru că verbul *a arăta* apare cu sensuri diferite în *El arată.* și *El arată bolnav.*

Faptul că verbele cuprinse în (a), (b), (c), (d) participă la organizarea unor enunțuri primare, nederivate, situează numele în nominativ dependente de ele ca nume predicative.

Toate verbele compatibile cu poziția nume predicativ sînt intranzitive. Unele, *a fi, a deveni, a ajunge, a ieși, a părea* sînt totdeauna intranzitive, altele sînt transformate în intranzitive prin asocierea cu reflexivul *(a se face, a se alege)*; *a arăta*, tranzitiv, în cele mai multe cazuri, sinonim cu *a părea*, nu mai are capacitatea de a avea un complement direct. În *Ion arată tînăr.*, predicatul este incompatibil cu un determinant în acuzativ; comparația unor enunțuri ca *Ea arată furioasă* și *Ea arată furioasă geamul spart.* pune în evidență deosebiri de organizare sintactică și de sens: în cel de al doilea exemplu *a arăta*, compatibil cu poziția sintactică complement direct *(geamul)*, are sensul "a indica o anumită direcție, a orienta privirea cuiva într-o anumită direcție"; în primul exemplu *a arăta*, intranzitiv, are sensul "a avea aparența, a părea".

Decurge din cele discutate mai înainte că poziția nume predicativ este incompatibilă cu cea de complement direct; un verb care prezintă valența combinatorie corespunzînd poziției sintactice "nume predicativ" **nu** admite, în același enunț, realizarea poziției sintactice "complement direct" (aceste poziții nu sînt niciodată coocurente în același enunț).

PREDICATIVUL SUPLIMENTAR

1.0. Poziția sintactică **predicativ suplimentar** poate fi definită ca fiind realizabilă printr-un *nominativ subordonat ocurent într-o structură derivată*[1]. Participarea la o structură derivată distinge poziția predicativ suplimentar de poziția nume predicativ. Aceste poziții se deosebesc prin faptul că numele predicativ are în vedere același „referent" ca și subiectul (cf. § 1.1.), pe cînd în cazul predicativului suplimentar raportarea la „obiectul" indicat de subiect este posibilă (**El** *vine* **vesel.**), dar nu este obligatorie (în **Îl** *văd* **vesel.** informația adusă de predicativul suplimentar are în vedere „obiectul" indicat prin complementul direct).

Această particularitate este pusă în evidență, de obicei, prin precizarea în definiție a dependenței concomitente a elementului predicativ suplimentar față de verb și de un nume, care poate fi subiect, complement direct, ca în exemplele precedente, complement de alt tip (cf. *Gramatica* (1963), II, p. 207, de exemplu: *Îmi amintesc* **de ea tînără** *și* **sănătoasă.**).

În situații de acest fel, verbul regent este de obicei la mod personal și constituie predicatul propoziției.

Verbul regent poate fi însă reprezentat printr-un mod nepersonal: gerunziu (**Venind** *vesel spre casă s-a întîlnit cu un coleg.*), supin (*S-a săturat de* **venit** *obosită acasă.*), infinitiv (**A umbla** *bolnav(ă) de gripă nu este recomandabil.*) sau participiu; în acest ultim caz, elementul predicativ

[1] Cum am mai arătat, deși anumite interpretări sînt sugerate de gramatica transformațională, terminologia *nu* are în vedere aceleași concepte, iar procedura și tehnica prezentării sînt mult simplificate.

suplimentar poate fi dependent față de un substantiv nume predicativ (*Ion este* **profesorul** *trimis*) **ca (metodist).**, sau un substantiv atribut (*marea valoare a unui* **text** *presupus* **autograf**).

Raportarea elementului predicativ suplimentar la substantiv, nume predicativ sau atribut a fost înregistrată de V. Hodiș (*Elementul predicativ suplimentar. Contribuții*, I, în LR, 1967, nr. 6 p. 238).

2. Ca structuri derivate, enunțurile cu predicativ suplimentar *nu* constituie o clasă omogenă. Ele pot rezulta din contragerea prin operații diverse a unor structuri primare cu organizare internă diferită.

O largă categorie de enunțuri cu predicativ suplimentar reprezintă cele a căror bază o constituie un cuplu de structuri propoziționale în raport de coordonare:

(a) |*Luna strălucește pe cer*| și |*(luna) este blîndă și clară.*|
⇒ *Luna strălucește pe cer blîndă și clară.*
|*Copiii vin*| și |*(copiii) sînt zgomotoși.*|
⇒ *Copiii vin zgomotoși (Zgomotoși copiii vin.)*

Această „istorie" derivată este proprie enunțurilor cu predicativ suplimentar care au ca predicat un verb intranzitiv sau verbe tranzitive cu complement direct (reflexiv sau nereflexiv):

(a) |*Fata se privește în oglindă*| și |*(fata) este zîmbitoare.)*|
⇒ *Fata se privește în oglindă zîmbitoare.*
(Fata se privește zîmbitoare în oglindă.)
(a″) *Fata îl privește și (fata) este zîmbitoare.*
⇒ *Fata îl privește zîmbitoare.*

Numeroase și variate sînt enunțurile cu predicativ suplimentar care derivă dintr-o bază reprezentată prin grupări de structuri propoziționale în raport de subordonare.

În *Grupul verbal* (cap. IV) sînt înregistrate următoarele situații:

(b) |*Ion crede*| *că* |*eu sînt inginer.*|
⇒ *Ion mă crede inginer.*
(c) |*Ei (l-)au învățat pe Gheorghe*| *ca* |*Gheorghe să fie respectuos.*|
⇒ *Ei (l-)au învățat pe Gheorghe respectuos.*
(d) |*Ei (l-)au desemnat pe Ion*| *ca* |*Ion să fie director.*|
⇒ *Ei (l-)au desemnat pe Ion director.*

Pentru construcții de acest ultim tip este indicată (cf. lucr. cit.) și o altă modalitate de obținere :

(d') | *Ei au desemnat un director,* | | *care director este Ion.* |

considerată de autoare preferabilă, ținînd seama de faptul că predicativul suplimentar este reprezentat în asemenea construcții, totdeauna prin substantiv, ceea ce se poate explica în această a doua ipoteză (d'), prin faptul că el provine dintr-un complement direct (poziție sintactică care nu poate fi realizată prin adjectiv).

Structura derivată se obține însă pe cale mai complicată dacă pornim de la (d') presupunînd : (α) omiterea componentului relativ, a substantivului pe care îl determină (*care director*) și a verbului *a fi*, (β) subordonarea componentului rămas din structura relativă (*Ion*) față de verbul din prima structură propozițională ca realizare a poziției complement direct și (γ) transpunerea complementului direct inițial (*un director*) pe poziția predicativ suplimentar, omițîndu-se articolul : *Ei au desemnat un director, care director este Ion.* ⇒ *Ei au desemnat un director, Ion.* ⇒ *Ei l-au desemnat pe Ion director.* Pornind de la (d) enunțul derivat se obține mai simplu : *Ei l-au desemnat pe Ion ca Ion să fie director.* ⇒ *Ei l-au desemnat pe Ion director.*

De altfel, în alte cazuri de acest fel, **nu** este exclus adjectivul predicativ suplimentar – cf. *Au desemnat-o* **prima** *pe Maria.*; obținerea unui enunț derivat în care *a alege* e construit cu un adjectiv – *Oaia a ales-o* **grasă.**, *Colaboratorii ți-i alegi* **deștepți.** etc. – presupune un cuplu propozițional inițial de tipul : *Oaia a ales-o care oaie era grasă.* sau *Oaia a ales-o și oaia era grasă.*)

(e) | *El s-a pensionat* | | *cînd (el) era tînăr.* |
⇒ *El s-a pensionat tînăr.*
| *Ne știa* | | *(de) cînd eram mici.* |
⇒ *Ne știe de mici.*

În această situație, prezența lui *de* în componența predicativului suplimentar este obligatorie, în măsura în care distinge enunțurile diferite ca sens : *Ne știe de mici* și *Ne știe mici.*

(f) | *El are haine* | | *care haine sînt noi* |
⇒ *(El are haine noi.* ⇒ *Hainele le are noi.*

Și în acest caz, trecerea de la structurile primare la cea derivată presupune, ca și în situația (d'), nu numai extinderea, augmentarea uneia din

structurile primare prin înglobarea unui component al celeilalte, dar și reorganizare structurală, afectînd de această dată prima structură derivativă :

(1) *El are haine noi.* ⇒ (2) *Hainele (el) le are noi.*

(1) se transformă în (2) nu numai prin „repoziționarea" complementului direct, ci și prin detașarea atributului *(noi)* și situarea lui ca realizare a predicativului suplimentar.

Mai simplu ar fi să se plece de la :

(f') | *Hainele le are* | | *care haine sînt noi.* |
⇒ *Hainele le are noi.*

(Enunțul *Hainele le are.* are aceeași organizare internă ca și *Are hainele.*, a cărui variantă emfatică este.)

(g) | *Viața s-a destrămat* | | *pentru că războiul a distrus viața.* |
⇒ | *Viața s-a destrămat* | | *pentru că viața a fost distrusă de război.* |
⇒ *Viața s-a destrămat distrusă de război.*

Situația (g) diferă de toate cele discutate pînă acum prin faptul că :

(1) cea de a doua structură propozițională din gruparea reprezentînd baza derivației are un predicat în componența căreia nu apare *a fi*,

(2) termenul nominal, comun celor două structuri propoziționale *(viața)*, realizează poziții sintactice distincte (subiect, respectiv complement direct), deși în enunțul derivat predicativul suplimentar se referă la subiect și nu la complementul direct cum se întîmplă în situațiile (c) sau (d).

Aceste diferențe (și dificultăți) se simplifică dacă pornim direct de la (g') :

(g') | *Viața s-a destrămat,* | | *pentru că viața a fost distrusă de război.* |
⇒ *Viața s-a destrămat, distrusă de război.*

Dacă în acest ultim exemplu *a fi* participă la o construcție p a s i v ă, în celelalte avem a face cu *a fi* c o p u l a t i v.

Structurile cu predicativ suplimentar pot deriva și din baze care cuprind pe *a fi* p r e d i c a t i v :

(h) *Eu credeam că tu ești acasă.*
⇒ *Eu te credeam acasă.*

Implicarea lui *a fi*, în diversele sale ipostaze, în ocurența predicativului suplimentar, este subliniată de D. D. D r a ș o v e a n u, *Despre elementul predicativ suplimentar*, în CL, 1967, nr. 2, p. 241 – 242.

În cuplurile propoziționale de bază, *a fi* aparține structurii propoziționale supuse contragerii. Ca timp și mod, *a fi* poate prezenta aceleași caracteristici ca predicatul structurii propoziționale care se augmentează în urma contragerii – cf. (a) și (b), de exemplu – sau poate fi la alt mod sau (și) timp – vezi (c) etc. Tipul relației subordonatoare din cuplul propozițional de bază explică sensul circumstanțial al unor predicative suplimentare – cf. (e), (f) –, sau chiar construcția, modul de realizare al predicativului suplimentar – cf. (e).

O categorie aparte reprezintă construcțiile de tipul:

(i) *Am văzut-o plîngînd.*,

care pot fi raportate la grupări ca:

(i′) *Am văzut că ea plîngea.*

sau

(i″) *Am văzut-o cînd plîngea.*

> În enunțuri ca acestea, gerunziul este interpretat ca element predicativ suplimentar de *Gramatica* (1963). Descrierile anterioare vorbesc de obicei de „construcții acuzativ cu gerunziu".

Tot astfel, enunțurile derivate de tipul:

(k) *Maria a intrat rîzînd.*

pot fi puse în relație cu

|*Maria a intrat*| și |*(Maria) rîdea.*|

D. D. Drașoveanu (*art. cit.*, p. 241–242) reduce, într-un fel, elementul predicativ suplimentar la acest tip de construcții: „La nivelul esenței, elementul predicativ suplimentar reprezintă o indivdualitate – cea pe care o constituie construcția de nominativ sau acuzativ cu gerunziu, individualitate care rămîne aceeași și cînd esența se fenomenalizează angajînd predicate verbale. Excepție face verbul *a fi*, care, supus contragerii, dar nesubînțeles, lasă esența să producă fenomenalizări mai mult sau mai puțin aberante, demne de luat în seamă (numele predicativ de gradul III), dar ușor asimilabile faptelor gramaticale asociate într-un fel sau altul cu *a fi*: nume predicativ obișnuit, participiu, ca element component, împreună cu *a fi* al diatezei pasive ..., sau complemente, cînd *a fi* este predicativ".

Paralelismul dintre „construcția nominativ sau acuzativ cu gerunziu" și contragerile care au la bază construcțiile cu *a fi* (predicativ sau nepredicativ), paralelism subliniat, pe bună dreptate, de autor vine în contradicție însă cu asimilarea elementului predicativ suplimentar cu numele predicativ ("nume predicativ de gradul III", *art. cit.*, p. 238).

Dacă în legătură cu enunțuri ca *Fetița vine voioasă.* se afirmă că „Subînțelegînd verbul *a fi*, numele respectiv rămîne în continuare numele predicativ obișnuit [subl. noastră]", e firesc să se accepte și că, într-un enunț ca *Te știam* **acolo.**, *acolo* „rămîne în continuare" un complement.

Dacă acceptăm că în toate cazurile avem a face cu „contrageri", cu enunțuri derivate, oricare dintre componentele „adăugate" unei structuri primare prin contopirea ei cu altă structură primară (cu care realiza un raport de coordonare sau subordonare) se situează în același fel față de predicatul din enunțul derivat, atît *voioasă* cît și *acolo* sînt niște componente inserate, adăugate, într-o structură primară. Considerate astfel, ele reprezintă o poziție sintactică distinctă de complement, dar și de numele predicativ, poziția pe care am numit-o *predicativ suplimentar* pentru a o distinge de celelalte.

> Diversele studii care s-au oprit asupra acestui component al propoziției au propus diferite denumiri: *atribut circumstanțial* (M. Grigorescu, în SG I, p. 158), nume predicativ circumstanțial (M. Rădulescu, în SG, II, p. 125), element predicativ suplimentar. În *Grupul verbal*, termenul *atributiv* cuprinde atît „numele predicativ" cît și „elementul predicativ suplimentar". Dinstincția dintre aceste componente ale enunțului se bazează pe distincția "structură de adîncime/structură de suprafață": atributivul la nivelul structurii de adîncime corespunde, în mare, numelui predicativ, pe cînd atributivul din structura de suprafață cuprinde, aproximativ, elementul predicativ suplimentar.
>
> Ne-am oprit la termenul predicativ suplimentar, pentru că ni s-a părut cel mai adecvat în măsura în care poate sugera (prin componentul *predicativ*) proveniența dintr-o structură propozițională (deci cu predicat) și subliniază totodată (prin determinantul *suplimentar*) caracterul de component "adăugat", "inserat" al acestei poziții sintactice. L-am preferat celui utilizat în *Gramatica* (1963) (și după modelul căruia a fost format), pentru că gruparea *element predicativ suplimentar* ni s-a părut inutil de lungă și de greoaie.

3. Clasa de substituție a acestei poziții sintactice cuprinde următoarele realizări:

(a) Substantiv sau pronume fără prepoziție (în nominativ):

S-a întors **doctoriță.**
Biblioteca o credeam **a** *lor.*
V-am regăsit **aceeași.**
Se vede **altul.**

(b) Substantiv sau pronume cu prepozițiile *ca, drept*:

L-au luat drept **student.**
A fost trimis ca **delegat.**
Drept cine *mă ia?*

În multe cazuri construcțiile sînt în raport de variație liberă:

A venit **(ca) director.**
Îl trimitem **(ca) delegat.**

(c) Substantiv sau pronume cu alte prepoziții:

Vă credeam **în vacanță.**
L-au văzut **fără apărare.**
Florile le prefer **în grădină.**
Te știam **printre** *premianți.*

Spre deosebire de construcțiile cu prepoziție înregistrate la (b), care provin din nume predicative, cele de la (c) provin din nume predicative *(fără apărare)* sau, mai frecvent, din complemente.

(d) Adjectiv fără prepoziție:

S-a întors **bucuroasă.**
Îi consideră foarte **potriviți.**
Se privesc **nedumerite.**

În vorbirea populară se înregistrează construcții prepoziționale și atunci cînd predicativul suplimentar este exprimat prin adjectiv:

Îl știe **(de) viclean.**

(e) Verb la gerunziu, supin sau infinitiv:

Îl vede **venind.**
Mă întorc **cîntînd.**
Sahara o considera **de nestrăbătut.**

Vedem ideea de unitate **a se arăta.** (apud *Gramatica* (1963), II, p. 208).

Realizarea prin infinitiv este învechită. În limba actuală, gerunziul reprezintă singura realizare verbală vie.

Și realizarea prin gerunziu cunoaște variante cu și fără prepoziție:

Îl considerăm **(ca) făcînd** *parte din colectivul nostru.*

Realizarea prin gerunziu pune problema modalității de a distinge predicativul suplimentar de circumstanțialul de mod.

Gramatica (1963), II, p. 211, propune un criteriu semantic: reprezintă circumstanțiale gerunziile care aparțin aceleiași sfere semantice ca verbul regent (*Vine alergînd.*). Cînd această condiție nu e îndeplinită, ca în *Vine cîntînd.*, gerunziul este interpretat ca element predicativ suplimentar.

Cînd subiectul gerunziului coincide referențial cu complementul (direct, indirect, prepozițional), gerunziul realizează poziția predicativ suplimentar:

Îl știa **locuind** *la țară.*
Mă văd **roșind.**
Își amintea de ea **trebăluind** *prin casă.*

În condițiile coincidenței referențiale dintre subiectul predicatului și subiectul gerunziului, o posibilitate de distincție o poate constitui apartenența la o structură primară sau derivată. Enunțul:

Maria se apropie **zîmbind.**

poate fi raportat la

|*Maria se apropie*| *și (în timp ce)* |*Maria* **zîmbește.**|

În schimb, pentru a considera structură derivată enunțul

Maria vine **alergînd.**

ar trebui să-l putem raporta la *Maria* **vine** *și* **aleargă.**, grupare semantică neobișnuită.

(f) Adverb:

Cum *îl consideri?*
Îl cunoșteam **altfel.**
Îl credeam **acolo.**

Pentru diverse modalități de construcție a predicativului suplimentar, vezi V. Hodiș, *Elementul predicativ suplimentar. Contribuții*, în LR, 1969, nr. 2, p. 139 urm.

(g) Propoziții introduse prin conector c o n j u n c ț i o n a l e, de cele mai multe ori, sau r e l a t i v e:

Îl vede că sufere.
Îl știe ce om este.
A plecat cum era.
Să lase totul cum a fost.

Realizarea propozițională corespunde unei faze în procesul de contragere, cf.:

Ion vede că el sufere.
⇒*Ion îl vede că sufere.*
⇒*Ion îl vede suferind.*

Prezența acestor construcții indică o anumită succesiune a modificărilor.

4. Predicativul suplimentar admite ca regent atît verbe intranzitive (*a veni, a pleca* etc.), cît și verbe tranzitive (*a vedea, a alege, a pune* etc.). În cazul verbelor tranzitive, predicativul poate fi dependent față de subiect (**Maria** *dă* **bucuroasă** *tot ce are.*) sau față de complementul direct (*Maria* **o** *vede* **bucuroasă.**). Uneori, ca în ultimul exemplu, construcția poate fi ambiguă: predicativul suplimentar *bucuroasă* se poate referi la complement (*o*), dar și la subiect. Ambiguitatea se datorește faptului că subiectul și complementul prezintă aceleași particularități de gen și număr, așa încît acordul predicativului suplimentar cu oricare dintre ele conduce la aceeași formă. În enunțuri ca *Maria îl vede* **bucuroasă.**, *Maria le vede* **bucuroasă.**, structura sintactică se dezambiguizează datorită diferenței de gen sau (și) de număr dintre subiect și complement. În construcții reflexive ca *Mă simt* **obosită.**, trei dintre constituenții enunțului – subiectul, complementul direct și predicativul suplimentar – au în vedere același "obiect" referențial.

Ținînd seamă de faptul că predicativul suplimentar presupune obligatoriu structuri d e r i v a t e, rezultînd prin contragere din grupări de structuri propoziționale reunite prin diverse tipuri de relații, e de așteptat ca o r i c e verb să fie compatibil cu calitatea de regent a unui predicativ suplimentar.

COMPLEMENTUL DIRECT

1.0. Pentru poziția sintactică **complement direct** definitorie este realizarea prin *nume în acuzativ, termen dependent în cadrul unei relații de subordonare față de un verb.*

Acuzativul ca modalitate de expresie a dependenței apare numai ca expansiune a unui regent v e r b. Regentul verbal poate fi reprezentat printr-un mod personal sau nepersonal (cu excepția participiului): **Îl** *aduce la școală.*, *Aducîndu-***l** *la școală* ..., *A-***l** *aduce la școală* ... etc.

1.1. Avînd în vedere specificitatea construcției, se atribuie acestei poziții sintactice și substantivele sau pronumele în a c u z a t i v dependente de o interjecție: *Iată-***l !**, *Iată* **orașul.**, *Na-ți-***o !**

1.2. O extrapolare de tip special presupune atribuirea acestei poziții sintactice a determinanților unor interjecții onomatopeice – *Deodată haț!* **colacul** *de pe masă* ..., *Nici una nici două, pleosc! o* **palmă.** etc. În asemenea situații, onomatopeea sugerează, prin imitarea unui zgomot, o anumită acțiune și ca urmare îi atribuim regimul verbului prin care este exprimată de obicei această acțiune (în exemplele anterioare – *a lua, a înhăța* și *a da*). O particularitate a construcțiilor de acest fel o constituie faptul că determinantul este reprezentat numai prin substantiv (nu și prin pronume: spunem *Deodată înhăță* **colacul** sau **îl** *înhăță*, dar nu putem spune **Deodată* **îl** *haț!*). Incompatibilitatea cu realizarea pronominală separă determinantul interjecțiilor (onomatopeice cel puțin) de clasa de substituție a complementului direct al verbului și e preferabil să le distingem și terminologic, vorbind de „complementul direct al unei interjecții onomatopeice" în acest fel de construcții.

Complementul direct al interjecțiilor onomatopeice diferă și sub alte aspecte de complementul direct al verbului. Așa, de pildă, nu admite dubla exprimare a complementului direct – comp. *Înhăță* **colacul.**, **Îl** *înhăță* **colacul.** și *Haț!* **colacul.**, dar nu și **Il hați* **colacul!** – particularitate care reprezintă, evident, o consecință a imposibilității de combinare a interjecției cu pronumele personal în acuzativ.

Interjecția onomatopeică admite însă un determinant cu *pe* — *Haț* **pe ied** *de gît !*, de exemplu —, în care gruparea cu *pe* este în raport de variație liberă cu construcția neprepozițională (cf. *Haț* **iedul** *de gît !*).

2. Poziția sintactică complement direct este susceptibilă de diferite realizări. Această clasă de substituție cuprinde următoarele construcții :

(a) Substantiv în acuzativ (fără prepoziție) :

Citește **ziarul**.

Poate fi un substantiv propriu-zis sau un substantiv provenit dintr-un cuvînt aparținînd altei părți de vorbire :

A luat **un doi**. (numeral cardinal substantivat)
I-a ascultat **oful**. (interjecție substantivată)
Ii vrem **binele**. (adverb substantivat) etc.

În toate cazurile „substantivarea" este marcată prin prezența unor indici morfologici proprii substantivului (articularea, de exemplu).

Orice cuvînt, indiferent de clasa morfologică căreia îi aparține, poate fi tratat ca substantiv, în calitate de "nume al cuvîntului" și, în această situație poate reprezenta o realizare a poziției complement direct :

Scrie **cu.**
Adaugă un **de.**

Putem spune, că, în asemenea cazuri de utilizare metalingvistică a termenilor, avem a face cu construcții eliptice, din care lipsește substantivul *cuvînt* (sau *prepoziție* etc.) *Scrie cuvîntul* „**cu**", de pildă.

(b) Pronume în acuzativ (fără prepoziție) :

Îl *vedeți.*
Citește **orice.**
Nu știe **nimic.**

Orice pronume (excepții : *nimeni*, *cine* și compusele sale, *care* și compusele sale, cînd indică persoane — cf. § 4.) poate realiza această poziție sintactică. Numeralele pot avea un rol analog (pot substitui substantive, pot reprezenta referiri la anumite substantive), situîndu-se în structura enunțului în calitate de complemente directe :

(Am cumpărat multe **cărți**, *dar) am citit* **trei.**

Forma de acuzativ și posibilitatea de a fi substituite prin pronume personale în același caz (comp. **Se** *îmbracă.*, **Îl** *îmbracă.*) justifică încadrarea, în astfel de situații, a pronumelui reflexiv în clasa de substituție complement direct ca una dintre realizări.

(c) Substantiv sau pronume precedat de prepoziția *pe* :

Conduce **pe copii** *la gară.*
Nu cunoaște **pe nici unul.**

Construcția prepozițională cu *pe* reprezintă o realizare a clasei de substituție complement direct numai în situațiile în care aceeași poziție poate fi realizată și printr-un acuzativ (neprepozițional) : în *Pun (cartea) pe masă.* sau *Stă pe masă.*, grupul *pe masă* **nu** reprezintă un complement direct, pentru că *Pun cartea masa*, de exemplu, nu reprezintă un enunț reperat. (Spunem însă *Conduce* **copiii** *la gară.*, alături de *Conduce* **pe copii** *la gară.*)

(d) Forme verbale nepersonale :

Începe **a cînta.**
Termină **de cules.**
Aude **cîntînd.**

(e) Grupări alcătuite dintr-un relativ (pronume, adverb) și un infinitiv :

(Nu) are **ce face.**
Nu are **cum veni.**

Termenul regent este reprezentat în asemenea construcții prin *a avea.*

(f) Propoziții introduse prin conective relative (pronominale și adverbiale) și conjuncționale :

A văzut **cine a venit.**
Știe **unde ai fost.**
Credea **că ninge.**

Conectivele conjuncționale compatibile cu poziția sintactică complement direct sînt : *că (cum că)*, *să (ca să)*, *dacă (de)*.

Conjuncțiile *că* și *cum că* (eventual și *p(r)ecum că)* pot fi utilizate în aceleași condiții sintactice : *Înțelege (cum) că totul a fost vis.* Spre deosebire de *că*, *cum că* și *p(r)ecum că* sînt puțin folosite în limba actuală (cf. *Gramatica* (1963), II, 284).

Să și *ca să* introduc completive directe dependente de aceleași elemente regente, în aceleași condiții sintactice. Utilizarea uneia sau a alteia dintre ele depinde de așezarea predicatului propoziției care realizează poziția

complement direct: cînd acesta e plasat imediat după propoziția conținînd verbul regent se folosește *să* – *Cere* **să** *venim mîine de dimineață.* –, intercalarea altor componente între regentă și predicatul subordonatei impune conectivul *ca ... (să)* – *Cere* **ca** *mîine* **să** *venim de dimineață.* (cf. și *Subiectul*, § 2.). Limba literară normată plasează aceste două conective în raport de distribuție complementară.

Exprimarea mai puțin îngrijită, vorbirea familiară și populară extind utilizarea lui *ca ... să* pe seama conectivului *să*. Explicația o reprezintă specializarea lui *să* ca marcă a conjunctivului (calitate în care apare și în propoziții independente: *Să taci!* de pildă), ceea ce are ca urmare slăbirea valorii demarcative a lui *să*: vorbitorii îl consideră insuficient pentru a marca raportul de subordonare și limita dintre propoziții. Această modificare de distribuție face ca raportul de complementaritate să fie înlocuit prin cel de variație liberă.

Un proces analog conduce la gruparea, mult mai puțin frecventă, *că... ...să* (de obicei însă ca urmare a unui anacolut): *A spus* **că,** *dacă nu vine la timp,* **să** *nu mai vină de loc.*

În raport de variație liberă sînt *dacă* și *de*: se întrebuințează în aceleași condiții sintactice *(Nu știe* **dacă** *a venit., Nu știe* **de** *a venit.)*, dar *de,* spre deosebire de *dacă,* este caracteristic pentru limba populară.

3.0. Clasa de substituție complement direct cuprinde o mare varietate de realizări. Nu totdeauna însă o anumită poziție complement direct este susceptibilă de a fi realizată prin o r i c a r e dintre componentele acestei clase de substituție. De multe ori intervin restricții care impun selectarea unei sau unor modalități de exprimare a poziției complement direct. Restricțiile pot fi determinate de verbul regent (și pot fi considerate, ca urmare, caracteristici combinatorii sau selective ale verbului) sau se pot datora construcției în care se încadrează verbul regent (spunem *Nu știu dacă vine.*, dar nu și **Știu dacă vine.*).

Chiar poziția complement direct ca atare presupune o anumită restricție, fiind condiționată de prezența unui regent verb t r a n z i t i v.

Verbele tranzitive reprezintă însă clasa cea mai numeroasă, ceea ce a determinat pe unii sintacticieni generativiști să propună ca expansiunea complement direct a grupului verbal să fie atribuită structurii de adîncime – cf. *Sintaxa transformațională*, p. 100. Construcțiile fără complement direct ale verbelor intranzitive ar aparține, în această perspectivă, structurii de suprafață și ar rezulta dintr-o transformare de omisiune a complementului direct.

Particularitățile de selectare a anumitor realizări pentru poziția sintactică complement direct constituie un criteriu de clasificare (subcategorizare) a verbelor tranzitive (cf. G. P a n ă D i n d e l e g a n, *Subcategorizarea verbului funcție de obiectul direct în gramatica transformațională a limbii române,* în SCL, 1970, p- 433–453.

Dintre diversele realizări incluse în clasa de substituție complement direct, construcția substantiv sau (și) pronume în acuzativ, construcție definitorie, este generală.

3.1. R e s t r i c ț i i l e privesc selectarea unor clase de substantive caracterizate prin prezența anumitor trăsături semantice (cf. *op. cit.*, ale cărei constatări sînt utilizate în expunerea care urmează): verbe ca *a adnota, a amenaja, a ara* acceptă numai compliniri caracterizate prin trăsătura "nonanimat" *(Adnotează* **un text.,** nu și **Adnotează* **o pisică.,** de pildă). În cazul altora, realizarea poziției sintactice complement direct presupune trăsătura "animat" – spunem: *Răsfață (ocărește)* **un cățel,** *(un* **copil**)., nu și **Răsfață* **un fotoliu.**; formularea *Ocărește* **un fotoliu.** nu este exclusă, dar presupune "personificarea", adică atribuirea caracteristicii „personal" și, implicit, "animat" acestui substantiv.

O largă categorie de verbe *(a căuta, a combate, a critica)* admite ca realizare a poziției sintactice complement direct substantive caracterizate atît prin trăsătura „animat" *(Caut* **un om.**), cît și prin trăsătura „nonanimat" *(Caut* **un brad.**).

În cazul verbelor care selectează substantive implicînd trăsătura "animat", restricțiile pot avea în vedere prezența sau lipsa trăsăturii semantice "uman" în conținutul lexical al substantivului: dacă *a chinui, a răni, a ucide* acceptă orice substantiv avînd trăsătura "animat" *(A ucis* **un om.,** *A ucis* **o căprioară.**), verbele *a admonesta, a alfabetiza* selectează numai substantive caracterizate prin "uman" *(Alfabetizează* **pe copii** *și* **pe bătrîni.,** dar nu și **Alfabetizează* **lupii.**), pe cînd *a adăpa, a potcovi* se combină cu substantive caracterizate prin "nonuman": *Adapă* **caii.**, nu și * *Adapă* **copiii.** (Depășirea acestor restricții presupune de obicei o intenție ironică sau glumeață.)

3.2. Restricții apar și în selectarea conectivului c o n j u n c ț i o n a l Alături de verbe care se combină cu oricare dintre conectivele conjuncționale acceptate de clasa de substituție complement direct – cf. *a ști (El știe* **că** *a(i) venit., El știe* **dacă** *vin(e)., El știe* **să** *vină.*; întrebuințarea lui *să* cu *a ști* presupune identitatea de subiect între cele două propoziții) –, altele nu admit în realizarea poziției sintactice complement direct decît propoziții introduse prin *că (a afirma: Afirmă* **că** *n-a știut nimic.)*., prin

să (a aștepta, a permite : *Permite* **să** *venim.)*, prin *dacă (a cerceta, a controla* : *Controlează* **dacă** *s-a lucrat.)* sau prin *că* și *să (a accepta, a admite* : *Acceptă* **să** *plece., Acceptă* **că** *a greșit.)*, *că* și *dacă (a aprecia, a calcula* : *Apreciază* **că** *e tîrziu., Apreciază* **dacă** *e tîrziu.)*.

Restricții se constată și în cazul conectivelor relative: verbele care selectează un determinant caracterizat ca «nonanimat» nu admit pentru poziția complement direct propoziții introduse prin pronumele relativ *cine* — cf. *El adnotează* **ce** *citește.* (**El adnotează* **cine** *citește.* e un enunț nereperat). Verbe ca *a asculta, a privi* acceptă în această poziție sintactică propoziții introduse prin relativul *cum (Ascultă* **cum** *plouă., Privește* **cum** *cad frunzele.)*, dar nu și prin *cînd* sau *unde* (în *Ascultă* **cînd** *plouă.*, propoziția introdusă prin *cînd* nu realizează poziția sintactică complement direct, dovadă posibilitatea dezvoltării enunțului prin introducerea unui asemenea determinant: *Ascultă* **muzică** *cînd plouă.*).

3.3. O partiție a verbelor susceptibile de a condiționa în enunț realizarea poziției sintactice complement direct impune și caracterul o b l i g a t o r i u sau f a c u l t a t i v al realizării acestei poziții sintactice. Pentru o clasă destul de largă de verbe *(a adăuga, a adora, a agrea, a atesta, a planifica, a preconiza* ș.a) apariția într-un enunț presupune în mod necesar prezența unui complement direct, cf.: *Adaugă* **un capitol** *de concluzii., Adoră* **privelișteа**. (nu și **Adaugă., *Adoră.*).

În cazul unor verbe ca *a accepta, a lucra, a cînta, a mînca* etc., realizarea poziției complement direct este facultativă: sînt posibile atît enunțurile de tipul *Mănîncă* **fructe.**, *Cîntă* **muzică** *ușoară.*, cît și *Mănîncă mult., Cîntă bine.*

Același complex fonic se comportă uneori sintactic în mod diferit, deosebirile de construcție, de posibilități combinatorii corespunzînd unor diferențe semantice. Această situație poate fi ilustrată prin |aduče|, de pildă, care poate avea complement direct într-o construcție ca *Ionel aduce* **flori**. (unde are sensul "transportă într-un loc anumit"), dar nu este combatibil cu acest tip de determinant în *Ionel aduce* **cu bunicul**. (unde are sensul "seamănă"), construcție în care este obligatorie prezența unui determinant prepozițional cu *cu*, ca în exemplul precedent, sau cu *a*: *Pietroaiele aduc* **a figuri** *umane.* În asemenea cazuri, omiterea, neexprimarea determinantului, face construcția ambiguă — cf. *X aduce.* Dezambiguizarea, selectarea uneia dintre interpretările posibile este determinată de indicațiile oferite de contextul mai larg: într-un enunț ca *Seamănă, dar nu aduce.* sau *Nu seamănă cu tata, aduce oarecum.*, interpretarea semantică este determinată prin prezența lui *a semăna.* Cînd contextul nu există sau nu este semnificativ, interpretarea se face, de obicei, în sensul construcției

celei mai frecvente și al semnificației cu care ea este asociată): *Aduce.*, de pildă, va fi interpretat, în lipsa altor indicații, ca însemnînd „transportă".

4.0. Concretizarea prin substantiv sau pronume a poziției sintactice complement direct este compatibilă cu două modalități de expresie: c a z u a l ă (neprepozițională), marcată prin acuzativ, și p r e p o z i ț i o n a l ă, realizată prin *pe*. Cele două tipuri de construcții sînt în raport de distribuție noncontrastivă, relațiile dintre ele fiind fie de complementaritate, fie de variație liberă.

Încercările de a stabili condițiile de utilizare a celor două construcții au pus în evidență relația dintre acestea și informația adusă de substantiv (sau pronume), relația dintre caracterul a n i m a t sau p e r s o n a l și i n d i v i d u a l i z a t al complementului și construcția p r e p o z i ț i o n a l ă.

Construcția cu *pe* a complementului direct s-a bucurat de o atenție deosebită, între altele și datorită faptului că este specifică, în cadrul limbilor romanice, pentru limba română. Această specificitate explică interesul romaniștilor (cf. Fr. D i e z, *Grammatik der romanischen Sprachen*, Bonn, 1836—1843; W. M e y e r-L ü b k e, *Grammaire des langues romanes*, Paris, 1890—1906).

Studiile mai vechi (cf. lucrările mai sus-menționate, precum și S. P u ș c a r i u, *Despre* **pe** *la acuzativ*, în DR, II, 1922; H. T i k t i n, *Gramatica română*, București, 1945, ed. a III-a (ed. I); N. D r ă g a n u, *Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor*, București, 1953) puneau construcția cu *pe* în legătură cu caracterul a n i m a t sau p e r s o n a l al complementului, remarcînd uneori intervenția elementului „determinare" în utilizarea acestei construcții. Cercetările mai recente (Al. Niculescu, *L'objet direct prépositionnel dans les langues romanes*, în *Recueil d'études romanes*, București, 1959; B. Pottier, *„L'objet prépositionnel", faits et theorie*, în SCL, 1960, nr. 3, p. 673 — 676, insistă asupra asocierii caracteristicilor "personal" și "determinat, individualizat" ale obiectului în utilizarea construcțiilor prepoziționale atît în română, cît și în celelalte idiomuri romanice care cunosc această modalitate de expresie (utilizînd însă alte elemente prepoziționale — *a* în spaniolă și portugheză, de pildă).

4.1. În limba română actuală, normele de utilizare a construcției cu sau fără *pe* sînt următoarele:

(a) Complementul direct se exprimă o b l i g a t o r i u cu *pe* de cîte ori complementul este:

– un nume propriu de persoană sau animal: *Așteaptă pe Ion.*, sau *Caut pe Maria.*, *Aduc pe Grivei.*;

– un substantiv comun personal (articulat), cînd indică o persoană unică (prin raporturile de rudenie) pentru vorbitor:

Văd pe mama.
Aștept pe tata.

– un substantiv comun personal determinat de un posesiv:

Așteaptă pe sora ta.

– un pronume personal sau reflexiv accentuat:

Te văd pe tine.
Nu se înțelege pe sine.
Îl văd pe el.

(i n d i f e r e n t dacă se referă la un obiect sau la o persoană);

– pronumele negativ *nimeni* – *Nu vede pe nimeni.* – sau *nici unul* (cînd se referă la persoane și are *un determinativ*): *N-am întîlnit pe nici unul dintre ei.* (în absența determinativului este posibilă și construcția fără *pe*: *N-am întîlnit nici unul.* „nici un om, elev etc.");

– pronumele relative sau interogative *cine* și *care* (indiferent dacă se referă la obiect sau la persoană): *Pe cine aștepți?*, *Pe cine aștepți nu vine.*, *Pe care s-o cumpăr?*, *Pe care să întreb?*, *Cunosc persoana pe care mi-ați trimis-o.*, *Am citit cartea pe care mi-ați trimis-o.*;

– pronumele nedefinite formate cu *cine (cineva, oricine)*: *Așteaptă pe cineva.*, *Ascultă pe oricine.*, *Anunță pe fiecare (personal).*; pronume semiindependente: *Dacă și-a pierdut cartea o are pe a colegului.*

În condițiile enumerate, construcția fără *pe* (**Văd Ion*, de exemplu, sau **Cine aștepți)* este imposibilă sau greșită din punctul de vedere al limbii literare *(Cartea care* – în loc de *pe care* – *am citit-o mi-a plăcut.)*. Frecvența acestei din urmă greșeli face posibilă încadrarea complementului exprimat prin *care* și sub (c), în categoria situațiilor care admit ambele modalități de construcție.

(b) Dimpotrivă, complementul direct se exprimă o b l i g a t o r i u prin acuzativ f ă r ă p r e p o z i ț i e cînd este reprezentat printr-un:

– nume propriu indicînd neanimate: *Privește Ceahlăul.*, *Vizitați Bucureștiul.*;

– un substantiv nume de persoană sau de obiect într-o construcție cu pronume personal sau reflexiv în dativ, precedînd verbul: *Își așteaptă mama (soțul* etc.)., *Îți chemi copiii.*, *Îmi iau cartea.*;

– un pronume personal sau reflexiv, formă atonă: *Te văd.*, *Se văd.*, *Se îmbracă.*;

– pronumele negativ *nimic*: *Nu știu nimic.*;

– pronumele relativ sau interogativ *ce*: *Știe ce ai adus.*, *Ce cauți?*;

– pronumele nedefinite compuse cu *ce (ceva, orice* etc.): *Caută ceva.*, *Acceptă orice.*, *Cumpără orice găsești.*

În situațiile enumerate, construcția cu *pe* este exclusă. *(*Acceptă pe orice.*, **Își așteaptă pe copii.*, de exemplu, nu sînt posibile în limba română.)

(c) În afara acestei zone, destul de restrînse, în care cele două construcții sînt în raport de complementaritate, excluzîndu-se reciproc, într-un număr mult mai mare de situații ele sînt în raport de variație liberă, fiind posibile ambele construcții, chiar dacă uneori se preferă net una dintre ele.

Astfel, cînd complementul este reprezentat printr-un substantiv, se folosește de preferință construcția cu *pe* dacă complementul se referă la o persoană determinată, individualizată: *(Îl) aștept pe profesor.*, *(L-)au cunoscut pe fiul scriitorului.* etc. Este posibilă însă și construcția f ă r ă prepoziție: *Aștept profesorul.*, *Fiul scriitorului, l-au cunoscut.*, mai ales cînd substantivul e la plural: *Caut oameni(i).*

Se preferă, de asemenea, construcția cu *pe* în enunțurile în care complementul este exprimat printr-un pronume demonstrativ sau nedefinit, care se referă la o persoană: *(Îl) cunosc pe acesta.*, *Pe acela l-am văzut.*, *(L-)am întîlnit pe celălalt.*, *(L-)am întîlnit pe altul.* etc. Deși mult mai rare (și simțite ca familiare, neîngrijite), nu sînt excluse însă nici construcțiile fără *pe*: *Acum o să vezi altul (alt om).*, *Acela l-am cunoscut ieri.*, *Celălalt nu l-am mai văzut.* etc.

Dimpotrivă, se preferă construcția f ă r ă *pe* cînd complementul este un substantiv comun care indică:

– inanimate sau animate nepersonale, determinate sau nu: *Privește marea.*, *Alegem cărți.*, *Vînează lupi(i).*, *Cumpărați aceste flori.*, *Cheamă cîinele.*;

– persoane nedeterminate: *Caut profesor.*, *A chemat doctori renumiți.*, *Văd o mamă care își adoarme copilul.* etc. Totuși, în cazurile în care substantivul indică ființe "nonpersonale", se întîlnesc, deși rar, și construcții cu *pe*: *Lupul o mănîncă pe oaie.* (substantivele pot indica specia), *Aduceți(-l) și pe cățel (cu voi).* În condiții speciale, construcția cu *pe* nu este exclusă nici chiar în cazurile în care complementul este un substantiv indicînd inanimate: *Cui pe cui scoate.*, *Mînă pe mînă spală.* (același

substantiv este și subiect și complement), *Caut pe Meyer Lübke.* (adică lucrarea, de exemplu dicționarul lui Meyer Lübke; în acest caz substantivul inanimat provine dintr-un nume propriu de persoană). Tot astfel, cînd substantivul reprezintă persoane neindividualizate, se întîlnește și construcția cu *pe*: *Caut pe un profesor.*, *A chemat pe niște doctori renumiți.*, *Văd pe o mamă care își adoarme copilul.* etc.

Complementul exprimat prin pronume (altele decît cele menționate la (a) și (b) se utilizează, în general, fără *pe* dacă se raportează la obiecte: *Văd unul* (obiect)., *Dați-mi aceea.*; este posibilă, însă, și destul de frecventă și construcția cu *pe*: *Dați-mi(-o) pe aceea.*, *O mînă spală pe alta.* etc.

În această zonă de interferență a celor două construcții, distincția «personal-nonpersonal» (și, în mult mai mică măsură, «animat-nonanimat») explică preferința pentru o construcție sau cealaltă în diferitele situații enumerate. Rolul ei apare mai clar atunci cînd complementul e reprezentat printr-un substantiv, dar e mai atenuat cînd complementul e pronume.

Ca substitut al unui substantiv, pronumele preia unele caracteristici ale acestuia, mai atenuate însă și ca atare, oarecum neglijabile.

4.2. Folosirea construcției cu *pe* este deci strict obligatorie cînd complementul e reprezentat printr-un substantiv indicînd o persoană strict individualizată sau un animal individualizat cu ajutorul unui nume propriu, prin pronumele *nimeni*, *cine* și compusele lor sau printr-un pronume personal sau reflexiv accentuat – referindu-se, în egală măsură, la animate sau inanimate. În acest ansamblu, rezultă că, deși trăsăturile «personal» și «individualizat» impun construcția cu *pe* ca modalitate dominantă de exprimare a complementului direct, ele nu sînt suficiente pentru a cuprinde toate situațiile în care construcția prepozițională este obligatorie – această construcție e obligatorie și în cazul numelor proprii de animale, al pronumelor personale (reflexive) accentuate, chiar cînd se referă la inanimate – și, cu atît mai puțin, toate realizările acestei construcții în tipurile de enunțuri în care este facultativă. Regulile enumerate implică distincția semantică «animat–nonanimat», dar și numeroase elemente nesemantice.

Această interpenetrație de factori în circumscrierea utilizării celor două construcții, precum și frecvența situațiilor în care ambele sînt posibile, dovedesc că trăsăturile semantice *personal* și *individualizat* (și respectiv *nonpersonal*, *nonindividualizat*), deși deosebit de importante, fundamentale, nu sînt suficiente pentru o delimitare clară între construcțiile cu și fără *pe*. De altfel, suprapunerea lor este posibilă și frecventă, mai ales în vorbirea

familiară, mai puțin îngrijită, într-un număr destul de mare de situații. În această zonă de interferență – descrisă sub (c) – raportul dintre cele două construcții variază foarte mult de la o situație la alta. Astfel, substantivele reprezentînd «animate» sînt mult mai favorabile construcției cu *pe* decît «nonanimatele» (în mod evident mai tenace în ce privește construcția neprepozițională); pronumele demonstrative și, mai ales, nehotărîte (altele decît cele formate cu *cine*, *ce*) par a fi destul de puțin sensibile, cel puțin în vorbirea familiară, față de diferențele de construcție care derivă din distincția «personal – nonpersonal».

Folosirea lui *pe* în exprimarea complementului direct prin diverse categorii de pronume și în situații în care caracteristicile în discuție lipsesc pare a indica faptul că *pe* reprezintă în conștiința vorbitorilor o marcă a complementului direct, independentă, sau, mai corect, deasupra oricărei restricții. Ca atare construcția cu *pe* este folosită, în cele mai diverse situații (explicația se găsește deja în gramatica lui Eliade Rădulescu din 1828) pentru a rezolva omonimia, adeseori supărătoare, dintre subiect și complementul direct (a cărei sursă o constituie omonimia morfologică *nominativ-acuzativ*) independent de poziția acestora în enunț. (În alte limbi romanice, în asemenea situații, rolul diferențiator revine, în primul rînd, topicii.)

5. În legătură cu construcția complementului direct se pune problema dublei exprimări a acestei poziții sintactice. Prin dublă exprimare înțelegem realizarea *aceleiași* poziții sintactice în cadrul unui enunț prin două cuvinte, două unități lexicale care au în vedere același referent (vezi și *Relații*, § 4.5.).

Dintre cele două componente care reprezintă poziția sintactică complement direct în cadrul unui enunț, unul este obligatoriu un pronume personal aton. Cel de al doilea poate fi substantiv, pronume etc.

În limba actuală se înregistrează situații în care dubla exprimare este obligatorie, facultativă sau exclusă.

a) Dubla exprimare este obligatorie de cîte ori cea de a doua realizare a complementului direct este reprezentată prin:

— substantiv comun articulat definit sau determinat de un adjectiv demonstrativ sau de *fiecare* și așezat înaintea verbului regent: *Cartea aș citit-o.*, *Solistul l-au ascultat cu atenție.*, *Acest oraș l-am vizitat.*, *Fiecare oraș l-am vizitat.*

— substantiv propriu precedînd verbul regent: *Bucureștiul îl cunosc.*

— un substantiv, comun sau propriu, sau un pronume (cu unele excepții, vezi b și c), precedat de *pe* și plasat înaintea regentului :

Pe copil l-a chemat.
Pe Ion îl cunoaște.
Pe acesta l-am mai citit.
Pe care le-ai ales ?
Pe altul l-a ales.

— un pronume personal sau de politețe precedat de *pe*, indiferent de topică :

Te-au recunoscut pe tine. (Pe tine te-a recunoscut.)
Pe dumneata te știe. (Te știe pe dumneata.)

— pronume semiindependent, indiferent de topică :

Pe al lor îl cunoaștem. (Îl cunoaștem pe al lor.)

b) Dubla exprimare *nu* este admisă cînd a doua realizare este reprezentată printr-un :

— substantiv comun sau propriu (fără prepoziție), așezat după regent :

Citește un ziar.
Cheamă pisica.
Crește copilul.
Vizitează România.

— substantiv comun nearticulat, plasat înaintea verbului :

Pîine cere.
Cărți cumpără.
Copii educă.

— pronumele *nimeni*, *nimic*, *cine*, *ce* și compusele lor, precum și pronumele semiindependent *al*, indiferent de topică :

Nu vede pe nimeni. (Pe nimeni nu vede.)
Nu știe nimic. (Nimic nu știe.)
Pe cine aștepți ?
Ce vrea ?
Cumpără orice (ceva).
Primește pe oricine (pe cineva).
Pe al lor îl cunoaștem. (Îl cunoaștem pe al lor.)

c) Dubla exprimare este facultativă cînd a doua realizare a complementului direct este reprezentată printr-un :

— substantiv determinat nehotărît plasat înaintea regentului :

O dificultate (o) ridică problema segmentării.
Altă problemă (o) impune rezolvarea acestei situații.

— substantiv sau pronume (cu excepția celor personal și de politețe) precedat de *pe* și așezat după verbul regent :

(Îi) ascultă pe părinți.
(Îl) vede pe Ilie.
(Îi) ascultă pe fiecare.

În situațiile de variație liberă, preferințele pentru o construcție sau alta variază de la un vorbitor la altul (poate în funcție de regiune).

Realizarea cu *pe* a celui de al doilea complement direct admite mai ușor (și mai frecvent) dubla exprimare decît realizarea prin substantiv determinat nehotărît și precedînd verbul. În acest caz, în afară de situațiile în care semantica substantivelor sau gradul de determinare (cf. *Modalități*, § 5.1., 5.2.) nu ajută la clarificarea tipului de relație dintre substantive (subiect și complement direct) și verb, este preferabilă evitarea dublei exprimări :

Nici o idee nouă nu a exprimat scriitorul.
Un lup împușcă vînătorul.
O hotărîre importantă a luat adunarea.

Preferința pentru dubla exprimare a complementului direct caracterizează în primul rînd limba vorbită (cf. *Limba română contemporană*, p. 634 : „Limba vorbită și adesea chiar cea scrisă preferă repetarea“).

Pornindu-se de la situațiile în care dubla exprimare poate fi utilă în măsura în care explicitează raporturile sintactice, reluarea prin pronume aton se răspîndește și la altele, unde nu mai are același rol și nu mai este necesară“ (*Gramatica* (1963), II, p. 144).

6. Realizări ale poziției sintactice complement direct reprezintă și construcțiile aparent prepoziționale de felul : *Mănîncă* **la pîine** !, *A mai luat* **din cărți.**, în care (cum am văzut la *Subiect*, § 4.1.,) *la*, *din* nu mai au rol de prepoziție (dovadă posibilitatea de a le omite : *Mănîncă* **pîine**.), ci sînt utilizate ca determinante cantitative. În toate cazurile avem a face cu construcții proprii mai ales vorbirii populare și familiare.

Construcțiile cu valoare partitivă cu *de*, *din(tr-)* sînt considerate în *Gramatica* (1963), II, p. 156, ca reprezentînd „atribute pe lîngă un complement direct subînțeles“ (mai exact ar fi fost „elidat“). Dar elementele *de*, *dintr-* au un rol analog și o valoare asemănă-

toare cu a lui *la*, ceea ce sugerează adoptarea unei soluții unice în toate aceste cazuri, unde *de*, *dintr-*, ca și *la* nu mai pot fi considerate și numite prepoziții.

7. Ca o situație specială se menționează uneori „complementul direct intern" al verbelor i n t r a n z i t i v e (cf. *Gramatica* (1963), II, p. 157–158), avîndu-se în vedere construcții de tipul *a-și trăi traiul (viața)*, *a visa un vis*, *a dormi un somn (lung, greu ...)*.

În *Limba română contemporană* (p. 636) se menționează construcțiile de acest fel, subliniindu-se sensul foarte apropiat al verbului și al substantivului, fără a se preciza dacă e vorba de verbe tranzitive sau intranzitive.

Gramatica (1954), II, p. 116, ca și *Gramatica* (1963), *loc. cit.*, vorbește de complementul direct al unor verbe i n t r a n z i t i v e; ultima lucrare, îl consideră rezultatul unei analogii: „În mod obișnuit numai acțiunea verbelor tranzitive trece nemijlocit asupra complementului direct. Prin analogie cu acestea, unele verbe intranzitive au putut fi și ele construite cu un astfel de complement care exprimă conținutul verbului intranzitiv" (p. 157).

> Dacă *Limba română contemporană* introduce termenul „obiect (complement) intern" (*loc. cit.*, nota 1), avînd în vedere caracteristicile semantice ale verbului și complementului, *Gramatica* (1963) îl definește insistînd asupra particularităților gramaticale: „Complementul d i r e c t [subl. noastră] care determină un verb i n t r a n z i t i v [idem] se numește complement i n t e r n, deoarece este exprimat printr-un substantiv care are aceeași rădăcină cu verbul respectiv sau face parte din aceeași sferă semantică cu acesta" (vol. II, p. 158). P. C r e ț i a, în articolul *Complementul intern* (în SG, I, p. 116–117), analizînd raportul dintre diferitele verbe tranzitive și complinirile lor directe, distinge complementele externe, complementele rezultative și complementele i n t e r n e (*cîntă un cîntec*), complementul intern al verbelor intranzitive fiind considerat ca un fenomen secundar, analogic: „Prin analogie cu verbele tranzitive care au c o m p l e m e n t i n t e r n, unele verbe tranzitive au putut fi și ele construite cu un astfel de complement, care exprimă și în cazul acest a conținutul acțiunii verbului intranzitiv".

Punctul de plecare al discuției despre complementul direct al verbelor intranzitive îl constituie *definiția verbelor intranzitive* ca verbe „a căror acțiune nu se răsfrînge asupra unui obiect" (cf. *Gramatica* (1954), I, p. 242), prin opoziție cu verbele tranzitive „a căror acțiune se răsfrînge asupra unui obiect sau are ca rezultat un obiect"), și *definiția complementului*

direct ca fiind „partea de propoziție care determină un verb tranzitiv ... indicînd asupra cui ... trece nemijlocit acțiunea verbului respectiv ..." (*lucr. cit.*, II, p. 114), cf. și *Limba română contemporană*, p. 631, unde despre complementul (obiectul) direct se spune că „arată ființa sau lucrul care suferă acțiunea exprimată de verb sau reprezintă rezultatul acestei acțiuni". Cele două concepte (verbul intranzitiv și complementul direct) astfel definite se exclud ca termeni contradictorii: verbul *a visa* nu poate fi interpretat ca verb a cărui acțiune „se răsfrînge" sau din care „rezultă" un vis, un cal etc..

Gramatica (1963) definește verbele tranzitive prin capacitatea de a „primi complement direct", iar verbele intranzitive prin faptul că „nu pot primi complement direct" (I, p. 207). Complementul direct este însă definit semantic (vol. II, p. 153) ca „indicînd obiectul asupra căruia se exercită o acțiune...". În acești termeni, contradicția dintre verbul intranzitiv și complementul direct se păstrează.

Definirea formală a complementului direct prin acuzativ pune într-o altă lumină construcțiile în discuție și obligă la stabilirea unor distincții.

Astfel *a visa* acceptă nu numai complement intern, ci și complemente directe exprimate prin alte substantive decît *vis* sau prin pronume (cf. *Am visat* **un cal.**, **M**-*am visat.*, **Te**-*am visat.*, **L**-*a visat* **pe tata.** etc.). În aceste condiții, *a visa* se comportă ca orice verb tranzitiv, iar complementul său prezintă toate caracteristicile complementului direct.

Pornind de la definiția semantică a tranzitivității și caracterizînd pe *a visa* ca intranzitiv, se recurgea, pentru a explica combinațiile banale și frecvente de felul *A visat* **păduri, oameni, orașe.** etc., la considerarea lor ca enunțuri e l i p t i c e, din care se omite complementul intern *vis* (deci *A visat* **visul** *cal*, **visul** *păduri.* etc.). În această interpretare, substantivul al doilea devine o apoziție.

Tot așa, verbul *a trăi* admite ca determinante nu numai substantive ca *trai*, *viață*, aparținînd „aceleiași sfere semantice" (deci complemente interne), menționate de obicei, ci și substantive cu sens profund diferit de al verbului, cf. **Întîmplarea** *asta parcă am mai trăit-o.*, sau pronume: *Am trăit-***o** *și* **pe asta.** Determinantul avînd toate caracteristicile complementului poate fi dublu exprimat și admite construcția cu *pe* echivalentă cu acuzativul. În aceste condiții sîntem obligați să acceptăm că *a trăi* poate fi i n t r a n z i t i v – *Trăiesc (cum pot, de azi pe mîine.* etc.) sau t r a n z i t i v, în situațiile cînd are complement în acuzativ, intern sau nu (în *Viața și-a trăit-o* apare un complement direct dublu exprimat).

Și alte verbe pot fi intranzitive sau tranzitive în funcție de context, deosebirea de regim fiind adeseori însoțită de diferențe de sens, comp. *Copiii aleargă acasă.* și *Mătușa* **l**-*a alergat prin toată grădina.*, *Puțină odihnă*

nu strică nimănui. și *Graba strică* **treaba.**, *Ține* **coșul** *în mînă.*, și *Gerul ține mult.*, *Haina atîrnă în perete.* și *Atîrn* **haina** *în perete.* (Dintre verbele menționate, *a alerga* e mai des intranzitiv, iar celelalte tranzitive.)

Compatibilitatea cu construcții cu structură diferită și diferențele de sens permit să vorbim în asemenea situații de două sau mai multe verbe omonime (cf. V. Guțu Romalo, *În problema clasificării verbelor, Încercare de clasificare sintagmatică*, în SCL, 1963, nr. 1, p. 38).

În situațiile în care complementul nu admite dubla exprimare (și implicit nici exprimarea prin pronume personal în acuzativ, care indică fără echivoc cazul), el nu reprezintă o realizare a poziției sintactice complement direct. Așa se întîmplă, de pildă, în construcții ca *A trăit viață lungă.*, *A trăit viață fericită.*, în care complementul nu poate fi substituit (nici reluat) prin pronume personal, dar poate fi înlocuit prin adverbe – *cît*, în primul exemplu, *cum*, în cel de al doilea.

9. Un alt caz special, înregistrat de obicei atît la verbele tranzitive cît și la complementul direct, reprezintă verbele cu două complemente directe, dintre care „unul [este] al ființei și altul al lucrului sau al acțiunii" (cf. de exemplu, *Gramatica* (1963), II, p. 157). E vorba de verbe ca *a anunța, a asculta, a întreba, a învăța, a ruga, a sfătui* etc., în enunțuri de tipul *Profesorul* **îl** *învață* **pe elev calculul** *(cu fracții).*, *Părinții își sfătuiește* **fiul cum să procedeze.** etc.

Examinarea sub aspectul posibilităților de substituție și de reluare prin formele pronumelui personal a celor două componente considerate complemente directe scoate în evidență clare deosebiri : numai unul dintre ele, cel „al ființei", admite substituirea prin acuzativul pronumelui personal și dubla exprimare. Comp. :

(Îi) *învață* **pe copii** poezia.
Îi *învață* poezia.
Pe copii îi *învață* poezia.

Complementul "lucrului" nu este compatibil cu nici una din aceste construcții. Nici **Poezia o învață pe copii.*, nici **O învață pe copii.*, și, cu atît mai mult, **Îi o învață.* nu reprezintă enunțuri reperate în limba română. În aceste condiții nu este clar că avem a face cu acuzativul, iar acest caz fiind definitoriu pentru poziția sintactică complement direct, e greu de susținut că avem a face cu un complement direct.

Acest determinant poate fi înlocuit însă prin pronume nedefinite *(Îl anunță* **ceva (orice).**, **Ce** *îl anunță?)*, prin demonstrativul cu valoare "neutrală" *asta (aceasta)*, prin negativul *nimic*, care sînt compatibile și cu

clasa de substituție complement direct, cu condiția ca referentul să fie "inanimat"; poate fi înlocuit însă și prin adverbul *atît*, cf. *Atît***(a)** *i-a învățat.*, *Numai* **poezia** *asta*, **atît(a)** *i-a învățat.*

Substituirea sau reluarea prin pronume personal este posibilă numai cînd complementul "obiectului" apare fără complementul "ființei" *(Elevul învață* **poezia.**, *Elevul* **o** *învață.*, **Poezia o** *învață elevul.)* și, în acest caz, reprezintă o realizare a poziției complement direct.

Introducerea determinantului "ființă" conduce la o altă structură a enunțului prin situarea acestui determinant ca realizare a poziției complement direct și apariția unei poziții sintactice suplimentare, reorganizare care presupune utilizarea verbului *a învăța* cu sens diferit. Sensul lui *a învăța* diferă după cum are un complement direct caracterizat prin «animat» *(Învață* **pe copil.**) sau prin "nonanimat" *(Învață* **lecția.**)

În alte limbi, cele două sensuri corespund ca două complexe sonore diferite (cf. fr. *apprendre* și *enseigner*, lat. *discere* și *docere*).

Prezența acestor particularități conduce la recunoașterea în enunțurile de acest fel a unei a doua poziții sintactice, diferite de cea de complement direct, care ar trebui indicată printr-un termen special, **complement secundar**[1], de exemplu. (Termenul poate fi justificat prin faptul că realizarea în enunț a acestei poziții sintactice este condiționată de ocurența unui complement direct caracterizat semantic ca „animat"[2].)

Și verbul *a trece* este compatibil cu mai multe tipuri de enunțuri, caracterizate prin organizări structurale diferite (cărora le corespund diferențe semantice).

Ca verb intranzitiv participă la structuri incompatibile cu poziția sintactică complement direct :

Vremea *trece.*
Trece **tramvaiul.**

Ca verb tranzitiv, admite în realizarea poziției complement direct atît substantive din clasa «inanimatelor», cît și din clasa «animatelor» :

Trec **strada.** **(Strada** *o trec.***)**
Îl *trec* **pe elev** *(examenul).*

Avînd un complement direct "animat" *a trece* participă de obicei la structuri care implică un complement secundar.

---

[1] v. C. Pană Dindelegan, *op. cit.*, p. 438, acceptă distincția dintre cele două situații pentru care utilizează termenii obiect direct și obiect secundar.

[2] cf. și L. Vasiliu, *Some Aspects of the Grammar of the Verb Phrase with Special Reference to Prepositional Constructions*, în RRL, 1967, nr. 4, p. 347.

Gramatica (1963), II, p. 157, menționează pe *a trece* printre verbele cu două complemente directe, subliniind că, spre deosebire de alte verbe din această categorie, poate participa la „construcții în care amîndouă complementele directe sînt nume de lucruri", afirmație care are în vedere enunțuri de tipul *(Mărfurile) le trece Dunărea.* Această construcție, extrem de rară, reprezintă probabil rezultatul suprapunerii a două construcții cu complement direct:

El trece mărfurile (peste Dunăre).
și
El trece Dunărea.

L. V a s i l i u, *art. cit.*, p. 353, nota 29, interpretează construcția în discuție (*Trece mărfurile Dunărea*) ca aparținînd structurii de suprafață, celui de al doilea complement (*Dunărea*) corespunzîndu-i în structura de adîncime un grup prepozițional circumstanțial (*peste Dunăre*).

COMPLEMENTUL INDIRECT

1.0. Definirea **complementului indirect** ca reprezentînd poziția sintactică dependentă de un verb caracterizată prin posibilitatea de a admite ca modalitate de realizare *un nume în dativ* are, sub aspectul descrierii sintactice a limbii române, repercusiuni mai importante decît cele pe care le are definirea formală în cazul subiectului și al complementului direct. Delimitarea claselor de substituție care reprezintă aceste componente ale enunțului conduce, dacă avem în vedere definiția formală, la un inventar de construcții coincizînd, cu minime diferențe, cu cel înregistrat de gramaticile curente. În cazul complementului indirect, clasa de substituție la care ajungem definind această poziție sintactică prin realizarea "*nume în dativ*" diferă esențial de inventarele, variabile de altfel de la o lucrare la alta, pe care le oferă gramaticile tradiționale.

Complementul indirect reprezintă partea de propoziție în tratarea căreia se constată cele mai mari deosebiri între gramatici. Diferențele privesc atît definiția, cît și construcțiile care îi sînt atribuite.

Astfel în *Limba română contemporană*, acad. I. Iordan, care numește acest component al propoziției *obiect indirect*, îl definește (p. 641) ca fiind „partea secundară a propoziției care determină un verb spre a arăta cui i se dă sau i se ia ceva, în folosul sau în paguba cui se săvîrșește o acțiune, cine (în afară de subiect) este interesat în acțiunea ei", după ce, în prealabil (p. 639–640), s-a arătat că acțiunea exprimată de verb se exercită asupra obiectului indirect prin intermediul obiectului direct, întrucît cel dintîi servește numai ca țel sau "destinație", subliniindu-se (p. 641) caracterul preponderent "personal" al obiectului indirect.

În ediția I a *Gramaticii limbii române* (1954), editată de Academie, definiția complementului indirect cuprinde aceleași elemente specificatoare: „partea de propoziție asupra căreia se răsfrînge în chip indirect acțiunea verbului, în sensul că din acțiune rezultă de obicei un folos sau o pagubă pentru ființa sau lucrul denumit de complementul indirect" (vol. II, p. 117).

Ediția a II-a (1963) îl definește (vol. II, p. 159) ca reprezentînd „partea de propoziție care determină un verb, o locuțiune verbală, un adverb,

un adjectiv, o locuțiune adjectivală sau o interjecție, indicînd, în general, obiectul căruia i se atribuie o acțiune, o însușire sau o caracteristică", definiție la care se adaugă precizarea: „De multe ori rezultă un folos sau o pagubă pentru obiectul căruia i se atribuie o acțiune, o însușire sau o caracteristică". Noua definiție detaliază particularitățile regentului, dar are defectul de a utiliza, pentru indicarea caracteristicii distinctive în interiorul clasei complementelor, verbul – insuficient de precis, în acest context – *a atribui* („obiectul căruia i se atribuie..."). Lipsa de claritate se agravează dacă ținem seama de faptul că același verb apare și în definiția predicatului (p. 95): „Predicatul este partea principală de propoziție care a t r i b u i e [subl. noastră] subiectului o acțiune, o stare sau o însușire...".

Utilizarea acestui termen în definiția complementului indirect apare la I. R i z e s c u *(Complementul indirect sau al atribuirii*, în LR, 1961, nr. 5, p. 434 și urm.), de la care îl preia și V. Șerban (cf. *Curs practic de sintaxă a limbii române*, București, 1964, p. 154: „Complementul indirect este obiectul gramatical cu existență independentă față de acțiune, dar interesat de ea, spre care se îndreaptă sau căruia i se atribuie acțiunea sau rezultatul ei").

1.1. Inventarele de construcții cuprinse la această parte de propoziție diferă, de pe o parte din cauza deosebirilor referitoare la calitatea elementului regent – I. I o r d a n *(Limba română contemporană*, p. 643), de pildă, admite ca regent verbul și adjectivele și chiar și substantivele care „au temă verbală ... sau aparțin unei familii în care intră un verb ori o locuțiune verbală"; sînt excluși astfel din categoria complementului indirect determinați ca: *(bun)* **de gură,** *(ciudat)* **în purtări** (p. 642) etc., dar se vorbește de complemente indirecte în situații ca *(nepăsător)* **la suferințele ...,** *(atent)* **la evenimentele ...,** *(lupta)* **pentru pace** etc. (cf. p. 643).

În *Gramatica* (1954), vol. II, p. 117, 120, se menționează ca regente posibile ale complementului indirect numai verbul și adjectivul, ca și în *Gramatica limbii române* (1943, p. 172,177) de Al. R o s e t t i și J. B y c k, care delimitează această parte de propoziție prin indicarea întrebărilor la care răspunde: "*cui, de cine (ce), cu cine (ce), prin cine (ce), la cine (ce), despre cine (ce), după cine (ce)*" (p. 172–173).

A doua ediție a gramaticii academice (1963) lărgește lista regenților posibili ai complementului indirect (vezi, mai sus, definiția citată).

O substanțială reducere a inventarului complementului indirect derivă din considerarea ca părți de propoziție distincte a complementelor sociativ și de agent *(Limba română contemporană*, p. 641), instrumental și de relație (*Gramatica* (1954), II, p. 121, 137, 139, 141).

Definirea poziției sintactice complement indirect prin dativ (fără prepoziție) exclude din discuție, de la început, numeroase și variate construcții prepoziționale cu *despre, pentru* etc., considerate de diverse gramatici (cf., de exemplu, *Gramatica* (1963), II, p. 164) ca reprezentînd complementul indirect.

Un complement al verbului caracterizat prin exprimarea prin dativ este înregistrat, ca o categorie sintactică, distinctă, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, de H. T i k t i n în *Gramatica română* (1945, ed. a III-a, p. 186, 191).

1. Clasa de substituție complement indirect cuprinde:

(a) Realizarea definitorie "*nume în dativ*"

Pronume: **Le** *mulțumește călduros.*
Răspunde **tuturor.**
Urează **fiecăruia** *sănătate.*

Substantiv: *Povestește cu răbdare* **copiilor.**
Dăruiește cărți **elevilor.**

b) O serie de *construcții prepoziționale* care pot fi substituite prin dativ:

(Le) răspunde **la toți.**
Spune povești **la copii.**

În unele exemple, complementul indirect este coocurent cu un complement direct. Pentru unele verbe *(a dărui)*, coocurența complementului direct este obligatorie, în cazul altor verbe este însă facultativă *(a citi)* sau imposibilă *(a mulțumi)*.

Ca realizare regională a poziției complement indirect este considerată și construcția cu *către* (cf. I. C o t e a n u, *Elemente de dialectologie*, București, 1961, p. 107).

Spre deosebire de construcția cu *la*, care este foarte răspîndită, realizarea poziției complementului indirect prin gruparea cu *către (către)* are un caracter mult mai limitat, atît regional cît și ca posibilități combinatorii[1] (apare cu verbe "dicendi").

Construcțiile prepoziționale cu *la* și cele cu dativul sînt în raport de variație liberă (comp. *Povestește copiilor.* și *Povestește la copii.*).

[1] cf. *Gramatica* (1963), II, p. 166, unde construcția este menționată ca aparținînd textelor „arhaizante și regionale".

Realizarea prepoziționlală este frecventă mai ales în variantă populară și familiară a limbii române, limba literară preferînd pentru o largă clasă de verbe construcția cu dativul.

Un caz special în care încadrarea grupului cu *la* presupune o interpretare mai complicată, substituția cu dativul nefiind posibilă, îl reprezintă construcțiile în care substantivul precedat de *la* este determinat de un numeral cardinal. În enunțul *S-au dat burse* **la cinci studenți.**, complementul cu *la* nu poate fi înlocuit printr-un complement în dativ. Omiterea numeralului conduce însă la construcții compatibile cu dativul : în *S-au dat burse* **la studenți.**, de pildă, putem utiliza și dativul – *S-au dat burse* **studenților.** Substituirea cu dativul este posibilă și în cazul în care determinarea cantitativă a substantivului precedat de *la* are caracter nedeterminat, cf. *S-au dat burse* **la mulți (puțini, cîțiva)** *studenți.* și *S-au dat burse* **multor, puținor, cîtorva)** *studenți.*

Substituția prin dativ în cazul construcțiilor cu *la* în care substantivul este determinat printr-un numeral cardinal nu este posibilă din pricina caracterului cazual invariabil al numeralului și a situării obligatorii a determinantului înaintea substantivului, poziție în care substantivul **nu** este compatibil cu articularea și, ca atare, în cazul multor substantive (a celor masculine și neutre, a celor invariabile), nu este capabil să exprime cazul.

Faptul că grupările cu *la* în care substantivul este precedat de numeral aparțin clasei de substituție a complementului indirect este indicat și de posibilitatea reluării sau anticipării prin pronume aton în dativ : **Li** *s-au dat burse republicane* **la** *cinci* **studenți.** sau **La** *cinci* **studenți li** *s-au dat burse republicane.*, de pildă.

2. Nu aparțin acestei clase de substituție construcțiile cu *despre* (*Vorbește* **despre artă.**), cu *de* (*Îți aduci aminte* **de copilărie.**), cu *la* (*Se gîndește* **la viitor.**) etc., etc. Nici una din aceste construcții prepoziționale **nu** admite substituția cu dativul. (**Se gîndește viitorului* nu constituie un enunț reperat pentru limba română.)

Din aceleași considerente sînt străine acestei clase de substituție realizările prin forme verbale de felul *Nu se mai sătura* **privindu-l.** (apud *Gramatica* (1963), II, p. 164), care corespund construcțiilor prepoziționale nesubstituibile cu dativul (*Nu se satură* **de poezie.**, de exemplu).

Adeseori, complinirile prepoziționale de acest fel pot fi coocurente, în același enunț, cu un determinant în dativ : **Le** *vorbește* **despre artă.**, **Îi** *aduce aminte* **de copilărie.**, ceea ce arată că cei doi determinanți satisfac poziții sintactice diferite.

Deși situațiile de acest fel sînt foarte frecvente, gramaticile nu înregistrează verbe cu două "complemente indirecte", deși la complementul direct se face de regulă, mențiunea "verbelor cu două complemente directe", cf. de pildă, *Gramatica* (1963), II, p. 157. Stabilirea acestui paralelism ar fi fost cu atît mai firească, cu cît construcțiile sînt analoge și sub aspectul conținutului : în ambele cazuri, e vorba de cele mai multe ori de un complement obiect și de un complement persoană, comp. : *A învăța* **pe cineva ceva.** și *A vorbi* **cuiva despre ceva.**

Cele două compliniri coocurente – în dativ și cu prepoziție – nu sînt cuplate, oricare dintre ele poate lipsi : enunțurile *Le vorbește.* și *Vorbește despre artă.* sînt amîndouă posibile și corecte, pe cînd prezența celui de al doilea complement în *Învață pe copii* **disciplina.** este condiționată de prezența complementului direct (vezi § 9).

3. Clasa de substituție complement indirect se reduce și pe seama realizărilor propoziționale. Poziția sintactică definită prin dativ nu admite decît propozițiile introduse prin conectiv relativ pronominal :

Spune **(ori)cui** *îl întreabă.*
Povestește **la cine** *îl ascultă.*

Propozițiile cu conectiv conjuncțional (*că*, *dacă*, *să* etc.) și cele introduse prin adverb relativ (*unde*, *cînd*, *cum*), înregistrate în gramatici la propoziția completivă indirectă, corespund în general construcțiilor cu prepoziție care nu sînt echivalente cu dativul (comp. *Se gîndește* **dacă să mai aștepte.** și *Se gîndește* **la ceva.** ; *Se miră* **cum a putut să creadă.** și *Se miră* **de ceva.**).

Și unele propoziții subordonate introduse prin conectiv pronominal corespund aceleiași categorii de construcții propoziționale – comp. *Vorbește* **despre orice se nimerește.** și *Vorbește* **despre orice.**

Clasa de substituție a complementului indirect cuprinde deci realizările : substantiv sau pronume în dativ, substantiv sau pronume precedat de prepozițiile *la* sau *către* și propoziții cu conectiv pronominal, fiind mult mai restrînsă decît cea a complementului direct.

4. Ca și complementul direct, complementul indirect cunoaște în limba română fenomenul dublei exprimări, care e compatibil cu toate realizările incluse în clasa de substituție proprie acestei poziții (cu excepția construcției prepoziționale cu *către*).

Dubla exprimare a complementului indirect este obligatorie cînd verbul este precedat de una dintre realizările acestei clase de substituție:

Sinistraților li *s-au acordat ajutoare.*
Tuturor le-*a răspuns.*
La copii li *s-au dat bomboane.*
Cui *întreabă* **i** *se răspunde.*

Cînd una din realizările complementului indirect este plasată după verbul regent, dubla exprimare este în general facultativă:

(Le) *spune povești* **la copii.**
(Ne-)*a răspuns* **tuturor.**
(Îi) *răspunde* **(ori)cui** *întreabă.*

Cele două tipuri de construcție sînt în raport de variație liberă. În limba actuală, dubla exprimare în aceste condiții cunoaște o mare răspîndire.

Dubla exprimare este obligatorie cînd complementul indirect plasat după verb este reprezentat printr-un pronume personal (sau reflexiv): *Îmi dă mie.*, de pildă. (**Dă mie*, spre deosebire de *Îmi dă.*, nu e o construcție reperată pentru limba română.)

5.0. Dativul ca termen dependent poate apărea într-o relație de subordonare în care regentul este reprezentat printr-un verb — tranzitiv sau intranzitiv —, situație pe care am avut-o pînă acum în vedere, dar și prin adjectiv: *condiții* **prielnice** *muncii, activitate* **utilă** *societății*; prin adverb: *s-a procedat* **conform** *regulamentului*; prin interjecție: **Bravo** *lor!* **Halal** *vouă!* și chiar prin substantiv: *festivitatea* **înmînării** *de premii* **laureaților, acordare** *de împrumuturi* **sinistraților.**

Determinanții avînd ca regent adjectivul, adverbul și interjecția sînt atribuiți, de regulă, clasei complementelor (cf. *Gramatica* (1963), II, p. 75), termenul dependent în dativ fiind considerat, de obicei, complement indirect (cf. exemplele date în *op. cit.*, II, p. 163–164, 166–167).

5.1. Determinanții în dativ ai adjectivelor, adverbelor și interjecțiilor prezintă față de determinații în dativ ai verbului unele deosebiri care merită să fie relevate.

Subordonat adjectivului, adverbului sau interjecțiilor, dativul:

a) nu admite dubla exprimare — o construcție de tipul **condiții favorabile îi activității* este imposibilă;

b) nu admite decît realizarea prin formele accentuate ale pronumelui personal — *hotărîre favorabilă* **lor** (nu **hotărîre favorabilă le*), *bravo* **vouă!** etc., între aceste două particularități legătura este evidentă (în mod excepțional, unele interjecții pot fi determinate prin forme atone de dativ și admit dubla exprimare a complementului indirect: *Na-***ți-***o* **(ție).**, de exemplu);

c) realizează raportul de variație liberă cu alte construcții prepoziționale decît cu *la* (mai ales *pentru*) — comp. *caracteristică proprie (specifică)* **propoziției** și caracteristică *proprie (specifică)* **pentru propoziție,** *condiții favorabile* **aratului** sau **pentru arat,** *materiale necesare* **producției** sau **pentru producție,** *ostil* **progresului** sau **față de progres** etc.

Determinanții în dativ ai adverbelor sînt puțin frecvenți. Cele mai întrebuințate adverbe *(potrivit, conform)* sînt considerate ca avînd „tendința de a deveni prepoziții" (cf. *Gramatica*, (1963), I, p. 328).

Prepozițiile *pentru* și *față de* par a fi mai des întrebuințate în grupările echivalente cu dativul. Echivalența "dativ" ~ "*la* + (pro)nume" pare a fi mai redusă în limba actuală: construcții ca *prielnic* **la arat** (în loc de *prielnic* **aratului**), *favorabil* **la activitate** (*favorabil* **activității**) — la care ne-am aștepta avînd în vedere indicațiile din *Gramatica* (1963), II, p. 166 (*prielnic* **cuiva~la ceva** etc.) — sînt supărătoare.

5.2. Dependența termenului în dativ față de interjecție e posibilă în două situații: în cazul unei interjecții onomatopeice care sugerează o acțiune (vezi *Predicatul*, § 2) și preia particularitățile sintactice ale unui verb sau în cazul unui număr limitat de interjecții neonomatopeice: *bravo, halal,* cînd determinantul în dativ este unicul posibil; interjecția *vai* poate fi construită cu dativul *(Vai mie!)*, construcția avînd un caracter arhaic, sau cu *de (Vai de mine!)*.

Existența acestor deosebiri de loc neglijabile ne obligă să distingem mai multe categorii de construcții cu dativul, deci de complement indirect, în funcție de calitatea morfologică a elementului regent (complement indirect al verbului, al adjectivului etc.).

6. În cadrul grupului nominal, avînd ca centru un substantiv, dativul apare ca termen dependent în mai multe tipuri de construcții:

(a) **Domn** *Țării Moldovei*
(b) *Iar cînd gîndesc la* **viața-***mi...*
(b′) **Mi-***am luat cărțile*
(c) **Acordare** *de ajutor* țărilor *slab dezvoltate*

Construcțiile de tip (a) sînt considerate (cf. *Gramatica* (1963), II, p. 124) ca reprezentînd „o categorie specifică limbii vechi și populare, folosită rar în limba literară contemporană"; limba actuală preferă, în asemenea situații, determinantul în genitiv. În construcțiile de acest fel, substantivul regent este obligatoriu n e a r t i c u l a t.

Caracteristica construcțiilor de tip (b, b') o constituie faptul că nu admit decît un dativ p r o n u m e personal sau reflexiv (aton).

Dacă în cazul (b) calitatea dativului de a fi subordonat substantivului este neîndoielnică, în construcțiile de tip (b') în care dativul este plasat în vecinătatea verbului, și nu a substantivului, dependența dativului față de substantiv (și nu față de verb) este, în cele mai multe cazuri, cel puțin discutabilă.

Fl. Ș u t e u, în *Atribut pronominal sau complement indirect* (LR, 1962, nr. 3, p. 267 urm.), înclină să considere, în toate situațiile, "dativul posesiv" ca aparținînd grupului verbal, deci complement indirect, excepție reprezentînd construcțiile (*art. cit.*, p. 275) în care dativul aton *nu* poate fi dublat prin introducerea unei forme de dativ accentuat. Observația că în timp ce pronumele personal poate relua sau anticipa complementul indirect, pronumele reflexiv nu se întîlnește în astfel de situații (spunem *Mamei i-au pierdut lucrurile.*, nu și **Sieși și-a pierdut lucrurile*), conduce la ideea că această deosebire ar putea constitui un indiciu asupra trecerii acestui pronume în categoria de morfem al reflexivului *(ibidem)*.

Dativul r e f l e x i v este compatibil însă cu două tipuri de construcții: *Mi-a luat cărțile.* (în care emfaza își găsește expresia în posesiv: *Mi-au luat cărțile mele.*) și *Mi-au luat cărți.* – emfatic: **Mie** *mi-au luat cărți.* sau **Mi**-*au luat mie* **cărți**(*le*). O situație analogă prezintă dativul pronumelui p e r s o n a l – comp. **I**-*am luat cărțile* (**lui**). și (**Lui**) *i-am luat cărți*(*le*). sau **I**-*am luat* **lui** *cărți*(*le*).

Construcțiile de tip (b') sînt curente în limba actuală, cele de tip (b), frecvente în textele secolelor precedente, după ce păreau a-și fi restrîns folosirea la poezie, sînt înregistrate destul de des în publicistica actuală (cf. V. G u ț u R o m a l o, *Corectitudine și greșeală*, București 1972, p. 99).

Normale și destul de frecvente în limba actuală (cf. M. A v r a m, *O specie modernă a atributului în dativ și alte probleme ale determinării atributive*, în LR, 1965, nr. 4) sînt construcțiile menționate sub (c), a căror caracteristică principală o reprezintă originea verbală (de cele mai multe ori, infinitiv lung substantivat) a substantivului centru al construcției și condiționarea prezenței determinantului în dativ de coocurența unui

alt determinant (de obicei prepozițional): **acordarea* **țărilor** slab dezvoltate (spre deosebire de *acordare(a) de ajutor* **țărilor** *slab dezvoltate)* este o construcție nereperată pentru limba română.

În aceste construcții, subordonarea dativului față de substantiv este neîndoielnică, ceea ce justifică considerarea lui ca a t r i b u t; totodată, însă, modalitatea de expresie (dativul) și semantismul verbal al centrului, al regentului îl raportează la complement (cf. discuția, referitoare la alte tipuri de construcții, din *Gramatica* (1963), II, p. 76, unde se afirmă: „un substantiv ... poate avea și complemente", dar și p. 148, 149 (vezi și afirmația din *Limba română contemporană* (p. 643), privind complementul indirect al substantivului, citată mai înainte, § 1.1.).

Considerarea ca a t r i b u t a dativului în construcțiile de tip (c) permite o schemă gramaticală mai consecventă, cu atît mai mult cu cît și în alte situații (cf. a, b, b') apare dativul în expansiuni cu centru substantival.

Dativul se situează astfel ca modalitate nespecifică de expresie a relației de dependență unilaterală, indiferentă (ca și construcția prepozițională) față de calitatea morfologică a termenului regent. În interiorul g r u p u l u i v e r b a l însă, care comportă diferiți determinanți substantivali, d a t i v u l caracterizează poziția sintactică c o m p l e m e n t i n d i r e c t.

7. O serie de construcții eliptice de tipul *Odă* **vitejiei,** *Slavă* **fruntașilor!,** **Industriei** – *produse de calitate!*, grupează, aparent, un dativ cu alte substantive. De fapt, în asemenea situații, dativul se explică printr-un element verbal sau adjectival participial absent, dar implicat de sensul enunțului: **Să asigurăm** *industriei produse de calitate.*, *Odă* **închinată** *vitejiei.* etc. Ca atare, dativul reprezintă, în aceste construcții, complemente.

ALTE POZIȚII SINTACTICE – DETERMINANȚI PREPOZIȚIONALI

1.0. În interiorul grupului verbal, toate pozițiile sintactice în raport de dependență față de verb reprezintă clase de substituție care cuprind și realizări prepoziționale. Realizarea prepozițională (construcția *prepoziție+nume)* are deci, prin generalitatea sa, un caracter n e s p e c i f i c. Ținînd seamă de raporturile de substituție pe care le contractează cu alte construcții, s p e c i f i c e pentru diferite poziții, anumite grupări pot fi considerate ca reprezentînd aceste poziții. Astfel un număr nu prea mare de construcții prepoziționale se repartizează ca realizări ale pozițiilor sintactice complement direct și indirect, nume predicativ și predicativ suplimentar; în clasele de substituție care reprezintă aceste poziții sintactice au fost cuprinse u n e l e construcții prepoziționale cu *pe*, cu *la*, cu *drept* și *ca*. Aceleași prepoziții apar însă și în construcții care nu au nici un raport cu pozițiile sintactice mai sus menționate. În *Cartea e* **pe masă.**, *Privește* **la flori.**, *Tace* **ca un pește.**, grupările prepoziționale **nu** reprezintă pozițiile complement direct, indirect sau predicativ suplimentar. Asemenea construcții prepoziționale, ca și grupările care cuprind a l t e prepoziții: *cu (Vine* **cu trenul.***)*, *fără (Vorbește* **fără discernămînt.***)*, *spre (Merge* **spre rîu.***)*, *contra (Luptă* **contra vîntului.***)* etc., etc. reprezintă un inventar extrem de bogat și, în același timp, neunitar, neomogen. Considerarea lor ca reprezentînd o u n i c ă clasă, pe baza particularității de a fi alcătuite dintr-o prepoziție și un substantiv sau pronume (eventual adjectiv, verb, adverb), este în mod evident nesatisfăcătoare. Chiar la o abordare oricît de empirică transpar anumite diferențe. O examinare mai sistematică și mai detaliată scoate în evidență deosebiri de distribuție fie sub aspectul compatibilității sau incompatibilității cu anumite particularități ale termenului regent, fie sub aspectul tipurilor de construcții cu care se pot substitui în același context (cu care formează deci o clasă de substituție). Aceste observații conduc la concluzia că diversele construcții prepoziționale pot reprezenta poziții sintactice d i f e r i t e.

1.1. Gramaticile de factură clasică repartizează construcțiile prepoziționale în părți de propoziție distincte (circumstanțiale de loc, de timp, instrumental, sociativ, opozițional, cumulativ etc., complement de agent),

repartizare bazată pe s e n s u l construcțiilor; particularitățile de construcție sînt luate în considerație ca element strict descriptiv cînd se discută mijloacele de exprimare („prin ce se exprimă"), diferitele părți de propoziție fiind definite semantic.

1.2. Discuția din capitolele precedente a condus la definirea și delimitarea unor poziții sintactice prin referirea la o modalitate specifică de realizare reprezentată printr-un c a z, acuzativ, dativ sau nominativ. În această ultimă situație s-a recurs pentru diferențierea diverselor poziții caracterizate prin construcția cu nominativul și la alte particularități.

Grupa pozițiilor astfel definite coincide cu părțile de propoziție n e c i r c u m s t a n ț i a l e (cf. *Gramatica* (1963), II, p. 150).

> Cu excepția *Gramaticii* (1963), care detaliază mai mult clasa complementelor, lucrările de sintaxă românească opun de obicei circumstanțialele complementului direct și indirect (cf. H. T i k t i n, *Gramatica limbii române*, 1945, ed. a III-a, p. 212, 213; Al. R o s e t t i, J. B y c k, *Gramatica limbii române*, 1943, p. 172, 173; *Limba română contemporană*, p. 534 passim).

Distincția se bazează, de obicei, pe afirmarea caracterului e x t e r i o r procesului exprimat de verb, propriu circumstanțialelor (cel puțin unora dintre ele), cf.: „Circumstanțe sau împrejurări propriu-zise (exterioare) exprimă numai unele dintre acestea, de exemplu complementele circumstanțiale de loc și de timp, mai puțin cele de mod ... și încă mai puțin cele de relație ..." (*Gramatica* (1963), II, p. 150).

1.3. Clasa construcțiilor prepoziționale (din care au fost excluse cele reprezentînd pozițiile sintactice complement direct etc.) cuprinde în ansamblu categoria circumstanțialelor, dar include, totodată, complementul de agent și o parte dintre construcțiile atribuite, de obicei (cf. *Gramatica* (1963), II, p. 164; *Limba română contemporană*, p. 643 urm.) complementului i n d i r e c t, dar care în sistemul de definiții propus (complementul indirect: poziție sintactică a cărei clasă de substituție se delimitează pe baza realizării specifice "nume în dativ") nu mai pot fi atribuite acestei poziții sintactice. E vorba de determinanți de tipul: *Se gîndește* **la viitor.**, *Vorbește* **despre artă.**, *Nu-și amintește* **de nimeni.**, *Luptă* **împotriva prejudecăților** etc.

Gramatica transformațională distinge "obiectul în dativ fără prepoziție" și "obiectul în acuzativ sau dativ cu prepoziție (obiectele indirecte)", introducînd cele două serii de construcții prin reguli distincte (cf. *Sintaxa*

transformațională, p. 100, și L. V a s i l i u, *Some Aspects of the Grammar of the Verb Phrase with Special Reference to Prepositional Constructions*, în RRL, 1967, nr. 4, p. 347).

1.4. Categoria de constituenți prepoziționali ai grupului verbal astfel delimitată are sub diverse aspecte, un caracter profund eterogen, ceea ce face ca gruparea lor laolaltă să fie inconsistentă și nesatisfăcătoare. În același timp, însă, nu se întrevede posibilitatea de a le repartiza în clase și de a le diferenția ca poziții sintactice distincte pe baza unei caracteristici u n i c e sau măcar de aceeași natură.

Cele mai multe grupări propoziționale realizează raporturi de substituție cu diferite alte modalități de construcție : propoziții (subordonate), forme verbale nepersonale, adverbe etc., se repartizează deci în clase de substituție în măsura în care dintre diferitele realizări u n a se relevă ca prezentînd un anumit grad de specificitate.

Ca și în cazul pozițiilor „necircumstanțiale", definite prin referirea la o formă cazuală, pentru unele construcții prepoziționale, o modalitate de delimitare oferă anumite realizări care pot fi considerate ca aparținînd aceleiași clase de substituție și care sînt specifice pentru o anumită poziție sintactică.

Particularitatea diferențiatoare, proprie realizării definitorii, se poate situa la diverse grade de generalitate, de abstracțiune.

2.0. O anumită particularizare apare la nivelul a d v e r b e l o r, care se organizează în cîteva clase (adverbe de timp, de loc etc.).

O parte dintre construcțiile prepoziționale se grupează diferit, prin faptul că sînt compatibile cu aceleași poziții (ca participînd la același tip de relație, cu același regent) în care apar și anumite adverbe. Fiecare clasă de adverbe cuprinde unități al căror sens variază ca generalitate. Dintre acestea se poate selecta u n u l, care să reprezinte întreaga c l a s ă.

Alegerea trebuie să aibă în vedere gradul de g e n e r a l i t a t e, asigurîndu-se compatibilitatea combinatorie cu un număr cît mai mare de unități lexicale concrete. Printr-un grad înalt de generalitate se caracterizează adverbele i n t e r o g a t i v e (*unde*, *cînd* etc.), pe care le putem utiliza ca realizări definitorii pentru anumite poziții sintactice.

În enunțuri ca :

(a) *Stă* **pe strada principală.**
(b) *Vine* **pe seară.**

grupurile prepoziționale admit substituția cu adverbe d i f e r i t e — *unde* în enunțul (a), *cînd* în enunțul (b) —, deși elementul prepozițional

este a c e l a ș i în cele două propoziții. (Merită să fie remarcat că, cel puțin în unele situații, ca în exemplele anterioare, există afinități semantice între adverb și componentul substantival al grupului prepozițional : *stradă* și *unde* implică ideea de loc ; *cînd* presupune „timp", iar *seară* are în vedere tot situarea în timp.)

Adverbele *unde* și *cînd* nu pot apărea decît în anumite poziții sintactice ; sînt s p e c i f i c e pentru „circumstanțialele de loc și de timp". Ca atare putem să le utilizăm în definirea acestor poziții sintactice. Alături de pozițiile sintactice care se pot defini prin realizarea prin "nume la un anumit caz", cele care pot fi definite printr-o realizare a d v e r b i a l ă constituie o altă grupă de poziții sintactice.

Realizarea adverbială poate servi drept caracteristică pentru *clasa determinanților "circumstanțiali"*. Departajarea diverselor poziții sintactice în cadrul acestei clase are în vedere o anumită realizare concretă, o anumită u n i t a t e l e x i c a l ă din clasa adverbelor : *unde*, *cînd*, *cum*.

2.1. Poziția sintactică **circumstanțial de loc** poate fi definită prin compatibilitatea cu exprimarea prin adverbul *unde* (cu sau fără prepoziție).

Clasa de substituție a acestei poziții sintactice cuprinde realizările :

(a) A d v e r b de loc (*unde*, *aici*, *acolo*, *aproape* ...) :

Stă **aici.**
A venit **de acolo.**

(b) S u b s t a n t i v, rar p r o n u m e, cu prepoziție :

Cartea este **pe masă.**
Copilul aleargă **în grădină.**

Spre deosebire de pozițiile necircumstanțiale, ale căror realizări prepoziționale utilizează o unică prepoziție (cf. complementul direct) sau un număr restrîns de prepoziții, în cazul circumstanțialelor, seria conectivelor prepoziționale compatibile cu o anumită poziție sintactică este, în cele mai multe cazuri, destul de extinsă. Astfel, în realizarea prepozițională a circumstanțialelor de loc apar *pe*, *în*, *de*, *din*, *în*, *spre*, *dinspre*, *la*, *de la*, *lîngă* etc.

(c) P r o p o z i ț i e :

S-a dus **unde a vrut.**
A plecat **încotro a văzut cu ochii.**
S-au dus **la cine au fost trimiși.**

Realizarea propoziţională a acestei poziţii sintactice admite numai conective relative, adverbe sau, mai rar, pronume. De asemeni, spre deosebire de alte propoziţii subordonate care admit în general fără restricţii modurile personale (cu excepţia imperativului, care apare numai în principale), propoziţia care reprezintă circumstanţialul de loc nu este compatibilă nici cu predicatul la conjunctiv.

2.2. Poziţia sintactică **circumstanţial de timp** se defineşte prin realizarea *cînd* (cu sau fără prepoziţie). Clasa de substituţie astfel delimitată cuprinde realizările :

a) Adverb, cu sau fără prepoziţie :

Au ajuns **azi.**
Lucrează **de ieri.**

b) Substantiv, rar pronume, cu prepoziţie :

Vine **în septembrie.**
În tinereţe *a studiat muzica.*
S-a sculat **la miezul nopţii.**
După toate astea *nici o înţelegere nu mai este posibilă.*
Mai vorbim **după aceea.**

În construcţiile prepoziţionale apar pronumele demonstrative, mai ales femininul cu valoare "neutrală", substituind o propoziţie (sau o frază), cf. ultimul exemplu.

În cazul construcţiilor de felul :

Se ară **primăvara.**

calitatea morfologică a circumstanţialului, apartenenţa la clasa substantiv este neclară (vezi *Definirea,* § 8.1., 8.2.) :

c) Verbe, la gerunziu sau la infinitiv cu prepoziţie :

Traversînd *strada l-a lovit o maşină.*
Pînă a nu veni *el, totul mergea bine.*

d) Propoziţie :

S-a liniştit, **cînd ai venit.**
Oricînd vine *e bine primit.*
Pînă stă ploaia, *nu putem face nimic.*
Pînă să înveţe rolul, *s-a închis teatrul.*
După ce şi-a terminat studiile, *s-a întors acasă.*
De cîte ori plouă, *creşte rîul.*

Conectivele sînt reprezentate prin adverbe relative şi elemente conjuncţionale, mai frecvent *pînă (să)* şi grupările *după ce, înainte să, de cîte ori.*

2.3. Posibilitatea de a defini poziţia **circumstanţial de mod** prin realizarea *cum* presupune introducerea unor restricţii : adverbul *cum* reprezintă realizarea definitorie pentru acest constituent în situaţiile în care **nu** este în raport de substituţie cu : (α) un nume în nominativ sau (β) o grupare „prepoziţie (de cele mai multe ori *cu*) + *ce (cine)*". Aceste restricţii sînt necesare pentru a distinge enunţurile cu circumstanţial de mod ca :

(a) *Munceşte* **tinereşte.**

de enunţuri de tipul :

(b) *Entuziasmul său era* **tineresc.**
(c) *Rîsul a izbucnit* **tineresc** *şi* **nestăpînit.**
(d) *Călătorim* **cu trenul.**
(e) *A venit* **cu familia.**

în care este de asemeni posibilă substituirea prin *cum.*

Spre deosebire de poziţia circumstanţial de mod care poate fi realizată prin diverse adverbe de mod — *cum, bine, tinereşte, frumos* etc. —, în enunţuri de tip (b) şi (c), în care *cum* reprezintă realizarea poziţiei nume predicativ şi, respectiv, predicativ suplimentar, nu sînt posibile decît cîteva adverbe modale, cele cu conţinut foarte general, foarte abstract : *cum, aşa, astfel, altfel.*

Aceleaşi adverbe *(cum, aşa, astfel, altfel)* sînt singurele acceptate (în poziţia indicată) în enunţuri ca (d) şi (e), unde adverbele de mod se situează în raport de substituţie cu grupări prepoziţionale *(cu ce, cu cine)* atribuite „complementelor circumstanţiale instrumental şi sociativ".

Definirea prin adverbul *cum* (cu restricţiile menţionate) a poziţiei circumstanţial de mod exclude dintre realizările acestei poziţii construcţiile cu *decît (ca)*, raportate la un comparativ de inegalitate (cf. *Gramatica* (1963), II, p. 184–185, complementul circumstanţial de mod comparativ) şi construcţiile care sînt în raport de substituţie cu *cît* de tipul *Temperatura s-a coborît pînă la 35°* (cf. *Gramatica* (1963), II, p. 183, „complementul circumstanţial de mod care arată măsura").

Nu reprezintă această poziţie, neparticipînd la un raport de substituţie cu *cum*, nici „adverbele de mod" care exprimă "modalitatea", certitudinea sau nesiguranţa, *poate, probabil, sigur, neîndoielnic* etc., cînd sînt antepuse faţă de verb. **Poate** *vine.*, **Sigur** *vine.*, **Neîndoielnic** *vine.*

Clasa de substituție proprie poziției sintactice circumstanțial de mod cuprinde următoarele realizări:

(a) A d v e r b de mod:

Astfel *s-au întîmplat lucrurile.*
A aflat **cumva.**
A procedat **bine.**
Vorbea **rar** *și* **apăsat.**

(b) S u b s t a n t i v cu prepoziție:

A procedat **cu tact.**
I-au primit **după obicei.**
Miroase **a fum.**

În construcțiile în care apar substantive fără prepoziție cum sînt: *Doarme* **colac.**, *S-au strîns* **ghem.**, *Îl privește* **țintă.**, avem a face cu construcții eliptice, oarecum fixate, în care componentul substantival nu se mai comportă ca un substantiv (cf. *Definirea,* § 8.1.).

(c) G r u p ă r i substantivale, formate din repetarea aceluiași substantiv și prepoziție (vezi *Gramatica* (1963), II, 182): *umăr lîngă (la) umăr, picior peste picior* etc.):

Au lucrat **mînă în mînă.**

Și în asemenea cazuri avem a face cu rezultatul unor elipse fixate – cf. *Stătea* **(ținînd)** *picior peste picior.*, de pildă.

(c) P r o n u m e cu prepoziție:

Merge **ca tine.**
Procedează **ca cei** *de altă dată.*
Venim **cu toții.**

Ca și în cazul substantivului, pronumele apare în realizarea circumstanțialului de mod în grupări fixate:

S-au depărtat **unul lîngă altul.**
Vă certați **unii cu alții.**

(d) N u m e r a l e distributive, eventual multiplicative:

Vorbiți **cîte unul.**

(e) V e r b e la gerunziu sau infinitiv cu prepoziție:

Venea **alergînd** *spre casă.*
Vorbea **fără a se gîndi** *(ce spune).*

(f) I n t e r j e c ț i e:

Bate **cioc-cioc** *în geam.*

(g) P r o p o z i ț i e (cu conectiv adverb sau conjuncție):

Lucrează **cum știe el.**
A procedat **după cum i s-a indicat.**
Faci aprecieri **fără să te pricepi.**
Vorbiți **ca și cînd ați fi copii.**

2.4. Punerea în evidență a raportului de substituție cu adverbul *cît* permite de asemeni delimitarea unei clase pe care o putem considera o poziție sintactică aparte: **circumstanțialul cantitativ.** Această poziție poate fi realizată prin:

(a) A d v e r b e:

Cît *lucrează?*
Citește **mult.**
Lipsește **puțin.**

Seria adverbelor cantitative nu este prea largă: *cît, oricît, cîtva, mult, puțin, enorm* etc.

Tot aici se încadrează „numeralele" multiplicative utilizate adverbial și „numeralele" adverbiale:

Așa suferă **îndoit** *(și ca părinte și ca profesor).*
A venit **de multe ori.**

(b) G r u p ă r i alcătuite din substantiv și un component cu sens cantitativ (numeral, de cele mai multe ori):

A înotat **cinci kilometri.**
Cartea valorează **o sută de lei.**
Așteaptă **cîteva ore.**
Hîrtia (l-)a costat **cincisprezece lei.**
Lada cîntărește **multe kilograme.**
A fost bolnav **multe luni.**
Lipsește **cîte două săptămîni.**

În grupările de acest fel, tocmai din pricina raportului de substituție cu adverbul *cît* (și a imposibilității de a fi substituit prin pronume) substantivul are o situație specială: nu se poate preciza cazul, nu admite decît

determinanți cantitativi (cf. și *Definirea*, § 8.1.). De altfel, și substantivele compatibile cu această poziție aparțin unor clase semantice determinate indicînd diverse unități de măsură (*metru*, *kilogram*), diviziuni ale timpului (*lună*, *săptămînă* etc.), unități monetare.

În cele mai multe cazuri, substantivul poate apărea în aceleași combinații și singur :

A înotat **kilometri.**
Așteaptă **ore.**
Hîrtia (l-)a costat **bani.**
Lada cîntărește **kilograme.**

În unele din aceste construcții substantivul poate fi substituit nu numai prin *cît*, ci și prin *ce (va)* – cf. *Hîrtia a costat* **bani.**, *A mers* **cale lungă.**, *Lucrarea (l-)a costat* **efort (viața).**, dar *nu* pot fi substituite prin pronume personal.

Această substituție cu *cît* și *ce* este posibilă și în cazul unor construcții prepoziționale ca :

A fost impus (la) două sute de lei.
Îl taxează (cu) cinci lei.
Pădurea este evaluată (la) milioane.

În construcții de acest fel prepoziția e facultativă: spunem atît *Îl taxează cu cinci lei.*, cît și *Îl taxează cinci lei.* (cf. *Grupul verbal*, cap. V).

În alte tipuri de construcții prezența prepoziției este obligatorie :

Rabdă **pînă la moarte.**

(c) Propoziții introduse prin conective relative sau conjuncționale :

Se plimbă **oricît vrea.**
Muncește **cît poate.**
Rabdă **pînă moare.**

Unele dintre construcțiile considerate ca reprezentînd poziția circumstanțial cantitativ sînt înregistrate de obicei la circumstanțialul de mod (cele mai multe) sau la alte părți de propoziție. Complementul circumstanțial de mod de măsură (cf. *Gramatica* (1963), II, p. 183–184) are în vedere construcții ca *Temperatura s-a coborît* **pînă la 35°.**, *Luna se urcase cam* **la două suliți.** etc.

Un constituent aparte, *diferit* de celelalte, reprezentat prin *grupul cantitativ* este înregistrat și discutat pe larg în *Grupul verbal* (cap. V.).

3.1. O altă poziție sintactică care poate fi definită prin compatibilitatea cu o anumită realizare adverbială reprezintă **circumstanțialul concesiv,** pentru care specific este adverbul *totuși*.

Gramatica (1963), I, p, 310, înregistrează în interiorul clasei adverbului de mod o categorie de „adverbe și locuțiuni adverbiale cu înțeles concesiv : *totuși*, *cu toate acestea*". Sens concesiv poate avea și adverbul *tot* în construcții ca *Era bolnav, dar* **tot** *a venit.* (De altfel, *tot*, alături de *totuși* și *cu toate acestea* (*astea*), este menționat printre corelativele propoziției concesive, cf. *op. cit.*, II, p. 329). Ca valoare concesivă *tot* apare adeseori în variație liberă cu *totuși*.

În caracterizarea circumstanțialelor de loc, de timp etc. discutate în paragrafele precedente, s-a avut în vedere tot o realizare prin adverb, dar un adverb interogativ. În cazul circumstanțialului concesiv nu se poate proceda astfel, pentru că nu există un adverb interogativ concesiv. Singurele adverbe concesive, dacă lăsăm deoparte pe *cu toate acestea*, grupare al cărei caracter de locuțiune este discutabil, sînt *tot* (în anumite construcții) și *totuși* (destul de recent în limbă). Această particularitate situează în mod oarecum diferit circumstanțialul concesiv între pozițiile sintactice definite adverbial.

Complementul circumstanțial concesiv este înregistrat mai tîrziu (cf. M. Avram, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, București, 1960., p. 169 și urm.) decît propoziția subordonată concesivă, care este mult mai frecventă. H. Tiktin (*Gramatica limbii române*, 1945, p. 233) include propoziția concesivă ca subspecie a propoziției cauzale.

Clasa de substituție care reprezintă această poziție sintactică cuprinde :

(a) Adverbe:

Totuși *e destul de cald.*

(b) Substantiv sau pronume precedat de grupările *cu tot (toată)*, *în ciuda* :

Cu toată vremea *ploioasă grîul s-a treierat.*
În ciuda *acestui* **fapt** *totul a decurs normal.*
Cu toate cele *întîmplate, nu s-a descurajat.*

(c) Verb la gerunziu (de obicei determinat prin *chiar*) sau la infinitiv (precedat de *fără*):

Chiar luînd *primul tren (tot) o să întîrzii.*
Fără a se pretinde *savant știe foarte multe.*

(d) Propoziție:

Deși n-a plouat *e umezeală.*
A venit **cu toate că nu a fost invitat.**
Orice i-ai spune, (tot) *n-o să înțeleagă.*
Oricît faci, *nu sînt mulțumiți.*
Chiar dacă se grăbește *nu mai ajunge.*

Realizările nepropoziționale din clasa circumstanțialului concesiv se caracterizează prin prezența obligatorie a unor cuvinte funcționînd ca elemente de relație, care nu sînt prepoziții: *chiar*, în cazul gerunziului circumstanțial concesiv, *tot*, comportîndu-se în gruparea cu prepoziția *cu*, ca orice adjectiv, deci păstrîndu-și flexiunea de număr și gen (cazul nu poate varia pentru că prezența lui *cu* impune acuzativul).

Propozițiile concesive admit conective conjuncționale și relative. Mai frecvente sînt *deși*, *chiar dacă*, care sînt de altfel specifice pentru această poziție sintactică, ca și *cu toate că*, grupare în a cărei interpretare ca locuțiune poate fi invocată forma *toate*, inexplicabilă sintactic în această grupare. (Analogia cu *cu toate acestea* este evidentă: în locul demonstrativului apare o propoziție introdusă prin *că*, dar, în aceste condiții, forma de plural feminin a lui *toate* încetează de a mai fi justificată prin organizarea structurală a grupării.) Paralelismul de construcție dintre realizările propoziționale și cele nepropoziționale se manifestă și prin prezența lui *chiar* (comp. exemplele de la (c) și de la (d) în ambele situații).

Dintre conectivele relative apar, de regulă, pronumele și adverbele nehotărîte: *orice*, *oricît*, *oricum*, care exprimă, toate, „nedefinirea în totalitate", ceea ce le apropie semantic de *tot (toate)*, element care caracterizează multe din realizările acestei poziții sintactice.

3.2. O situație specială au în cadrul clasei construcțiilor prepoziționale cele care prin definițiile semantice sînt atribuite complementelor circumstanțiale de **cauză** și de **scop.**

H. Tiktin, care nu înregistrează (*Gramatica limbii române*, București 1945, ed. a III-a, p. 198–199) decît patru varietăți de circumstanțiale – de timp, de loc, de mod și de cauză –, îl descrie pe acesta din urmă ca exprimînd „cauza propriu-zisă, motivul ...", „scopul, destinația

și materia, instrumentul, autorul", reunind, astfel, în aceeași categorie nu numai construcțiile care în gramaticile mai recente (cf. *Gramatica* (1963), II) reprezintă circumstanțialele de cauză și de scop, dar și pe cele înregistrate la complementul de agent și la cel instrumental. În capitolul consacrat sintaxei frazei, propoziției cauzale îi sînt atribuite (H. Tiktin, *op. cit.*, p. 233 și urm.), propozițiile cauzale, finale, condiționale și concesive, la care se adaugă într-o notă (p. 233), propozițiile instrumentale.

Complementele de cauză și de scop prezintă unele particularități comune, care le apropie, diferențiindu-le în același timp față de celelalte "circumstanțiale".

Astfel, dacă acceptăm că gruparea *de ce* (**De ce** *ai venit* ? **De ce** *se grăbește* ?) constituie o locuțiune adverbială, putem afirma că aceste poziții sintactice se definesc adverbial și se încadrează în aceeași clasă de constituenți cu complementele de loc, timp și mod. Adverbul *de ce* intră în raport de substituție cu:

(a) grupări formate din prepoziții și nume:

cauză: *A plîns* **de frică.**
scop: *Muncește* **pentru cîștig.**
Pentru asta *a venit.*

(b) realizări verbale cu sau fără prepoziție:

cauză: **Accidentîndu-se** *nu a mai participat la concurs.*
scop: *A călătorit pentru* **a se instrui.**

Formele verbale care exprimă raporturile de cauză și de scop par a se situa în raport de distribuție complementară: cauza se exprimă numai prin gerunziu, pe cînd scopul este exprimat prin infinitiv (sau supin, cf. *Gramatica* (1963), II, p. 177–179).

(c) realizări propoziționale conjuncționale:

cauză: *Nu a venit*, **fiindcă (pentru că) nu a fost anunțat.**
scop: *Face eforturi* **(pentru ca) să nu rămînă în urmă.**

Printre elementele de relație ale cauzalei, *Gramatica* (1963), II, p. 301, menționează și adverbele relative – *cum* (**Cum** *nu mai erau decît vreo sută de metri ..., Grigore coborî.*) și *unde* – caracteristic "vorbirii populare" – (*M-am gîndit că* **unde** *e aproape cu casa ... vrea să se scalde și ea.*). Conectivele *cum* și *unde* nu mai pot fi considerate adverbe

în enunțuri de acest fel : nu-și păstrează sensul propriu, nu mai au calitatea de a „constitui o parte de propoziție" (cf. *Propoziții relative*, în SG, II, p. 170), au deci statut conjuncțional.

Dacă cele două tipuri de raporturi comportă modalități de realizare comune, mijloacele concrete de expresie, reprezentate prin elementele de relație – prepoziționale sau conjuncționale –, prezintă o anumită s p e c i f i c i t a t e. Așa de exemplu, conjuncțiile *fiindcă*, *pentru că* nu apar decît în exprimarea raportului c a u z a l, pe cînd *(pentru) ca să, să* sînt proprii realizărilor propoziționale ocurente în exprimarea raportului final.

O particularitate care merită să fie relevată și care amintește constatarea făcută în legătură cu realizările verbale ale celor două tipuri de raporturi o constituie distribuția modurilor personale în realizarea poziției predicat în propozițiile de acest fel : finalele se construiesc numai cu conjunctivul, iar cauzalele admit orice mod, cu excepția conjunctivului.

Singura excepție ar părea să o reprezinte propozițiile introduse prin *de* (cf. *O rup la sănătoasa* **de se ascund în desișul pădurii.**, *Gramatica* (1963), II, p. 304) al căror caracter de finale este însă foarte discutabil. Interpretarea ca propoziții coordonate este de preferat, între altele și pentru că cuprinde și enunțuri ca *Du-te de adu apă.*, în care predicatele sînt la i m p e r a t i v (iar i m p e r a t i v u l *nu* apare în subordonate).

Ca și interogativul *de ce*, grupările prepoziționale cu demonstrative, *de aceea*, *de asta*, sînt comune ambelor tipuri de raporturi : frecventa lor coocurență cu propoziții care exprimă același raport (cf. *Pentru că n-a fost anunțat, de aceea (asta) nu a venit.*, *Ca să ajungă primul, de aceea (asta) se grăbește.*) face să fie considerate „corelative (de insistență)" ale propozițiilor cauzale sau finale (vezi *Gramatica* (1963), II, p. 302, 303).

Lucrarea citată consideră grupările *de aceea*, *de asta*, *pentru aceea*, *pentru asta* (I, p. 312 și II, p. 177, 304) l o c u ț i u n i adverbiale. Nu e menționată însă locuțiunea adverbială *de ce*, deși considerarea ca atare a acestei grupări este cel puțin tot atît de îndreptățită.

De complementele de loc, de timp și de mod, care admit ca mijloace de realizare s e r i i largi de adverbe, complementele de cauză și de scop se deosebesc prin faptul că nu cunosc decît un număr restrîns de realizări adverbiale (una singură dacă acceptăm acest statut numai pentru *de ce*, avînd în vedere păstrarea destul de clară, nealterată a raportului dintre prepoziții și demonstrative în *de asta*, *pentru aceea* etc.), c o m u n e celor două complemente.

Prin faptul că unele realizări sînt comune, iar în cazul altora apar particularități care le situează în raport de complementaritate, gruparea laolaltă a complementelor de cauză și de scop ca reprezentînd o singură poziție sintactică, cum proceda Tiktin (vezi mai sus), capătă o justificare.

4.0. O largă categorie de construcții prepoziționale nu intră în raport de substituție nici cu un nume la un caz determinat, nici cu un adverb. În această situație sînt "circumstanțialele" de relație, opozițional, cumulativ, de excepție, precum și complementul de agent și cea mai mare parte dintre construcțiile prepoziționale înregistrate de obicei la complementul indirect.

În cazul unora dintre părțile de propoziție enumerate se înregistrează numai c o n s t r u c ț i i p r e p o z i ț i o n a l e (cu nume) și r e a l i z ă r i p r o p o z i ț i o n a l e (conjuncționale sau relative).

Gramatica (1963) menționează la complementul cumulativ „locuțiunile adverbiale" (vol. II, p. 202) : *(în) afară de asta (aceasta)*, *pe lîngă asta (aceasta)*, *(în) plus de asta (aceasta)*, al căror caracter de locuțiuni este foarte discutabil, iar la cel de excepție (*op. cit.*, p. 205) construcția cu adverbul precedat de „locuțiunea prepozițională *(în) afară de : Te aștept în orice zi a săptămînii în afară de poimîine*".

La complementul opozițional se înregistrează (*op. cit.*, p. 200) și realizarea "*prepoziție+infinitiv*". O mai mare varietate de construcții (*prepoziție +adjectiv, adverb, supin)* prezintă complementul de relație (idem., p. 193).

Chiar în cazurile în care același raport își găsește expresia și în alte tipuri de construcție, acestea *nu* îndeplinesc condiția de specificitate care să permită utilizarea unei anumite realizări ca definitorie pentru o poziție sintactică, fie pentru că e vorba de modalități de exprimare care apar în diverse poziții (e cazul gerunziului, al infinitivului, al supinului cu prepoziție) sau de realizări proprii unor clase restrînse de contexte (cf., depildă, realizarea prin adverbul *altfel* a condiționalului (*Gramatica* (1963), II, p. 196).

În aceste condiții, o nouă departajare a pozițiilor sintactice presupune invocarea altor modalități f o r m a l e de punere în evidență a deosebirilor.

4.1. Complementul de **agent** poate fi caracterizat formal, pe de o parte, prin gruparea prepozițională *de către* – care în limba actuală tinde să devină specifică pentru această poziție sintactică (cu sens local : *Norii vin* **de către** *soare apune*, de exemplu, această grupare prepozițională are un caracter arhaic și regional), iar, pe de altă parte, prin valoarea

pasivă a elementului regent care poate fi pusă în evidență prin posibilitatea de a transpune construcția (pasivă) cu complement de agent într-o construcție activă, respectînd anumite reguli. O comunicare realizată sub forma unui enunț cu structura: N_1nom.+*a fi*+participiu+*de (către)*+ +N_2 (sau: N_1 nom.+V (refl)+*de (către)*+N_2) poate fi echivalată cu un enunț de forma: N_2 nom.+V+*(pe)* N_1 acuz. cf.:

Pădurea este distrusă de foc.
= *Focul distruge pădurea.*
Legea se votează de (către) deputați.
= *Participanții votează legea.*

Raportul dintre cele două tipuri de enunțuri a fost menționat în *Gramatica* (1963), II, p. 151: „Existența complementului ... de agent [este legată] de verbele pasive", și supus unei largi discuții de G. Pană în *Tranzitivitate și diateză*, SCL, 1967 nr. 1, p. 15 și urm.

Realizările acestei poziții sintactice se reduc la grupările cu *de (către)* și

substantiv: *Regiunea a fost devastată* **de uragan.**
pronume: *Această melodie nu este interpretată* **de nimeni.**
propoziție: *Lucrările sînt consultate* **de cine are nevoie.**

5.0. O categorie aparte reprezintă construcțiile atribuite complementelor **opozițional, cumulativ, de excepție și sociativ,** care se caracterizează prin particularitatea că, în majoritatea covîrșitoare a cazurilor, ocurența lor în comunicare implică nu numai prezența verbului, față de care sînt subordonate, ci și prezența unui alt component (enunțurile în care apar aceste componente nu pot avea în general mai puțin de trei termeni).

Definițiile acestor părți de propoziție subliniază condiția de coocurență – cf. „Complementul circumstanțial opozițional arată obiectul sau acțiunea care se opune celor exprimate prin subiectul, prin complementul sau prin predicatul propoziției" (*Gramatica* (1963), II, p. 199); „Complementul circumstanțial cumulativ arată lucrul, ființa sau situația căreia i se adaugă cele exprimate prin subiect, prin complement sau prin predicatul propoziției" (*idem*, p. 201); „Complementul circumstanțial de excepție exprimă obiectul care constituie o excepție față de subiect, de complement, de atribut sau de numele predicativ" (*idem*, p. 203).

Această particularitate se suspendă cînd ideea de opoziție sau de cumul se stabilește între complementele respective și p r e d i c a t (cf. definițiile citate mai înainte).

5.1. Modul specific de organizare al enunțurilor cuprinzînd aceste complemente sugerează posibilitatea de a le interpreta ca structuri, cu un unic nucleu predicat, d e r i v a t e din reunirea a două structuri propoziționale, echivalente ca informație. Un enunț ca:

(a) *În locul elevului, au venit părinții.*

este echivalent cu:

(b) *Nu a venit elevul, au venit părinții.*

Enunțul (a) reprezintă rezultatul reunirii prin contragere a celor două propoziții din (b), propoziții realizînd același tip de structură *(subiect*+ +*predicat*, în exemplul de mai sus), dar cu sens opus, în măsura în care predicatul, același, este negativ într-o propoziție și afirmativ în cealaltă; componentul care are în cele două enunțuri poziție identică față de predicat este diferit.

Cele două propoziții din (b) au structura:

(b) 1. *Nu*+V_1+N_1
2. V_2+N_2

în care $V_1 \equiv V_2$, iar $N_1 \neq N_2$.

Reunirea celor două structuri pentru a obține pe (a) din (b) presupune (α) omiterea lui V_1 și a lui *nu* și (β) raportarea lui N_1 față de V_2 printr-un grup "prepozițional", ca *în loc(ul)*, *în loc de*; introducerea acestui "liant" sintactic antrenează (sau poate antrena) modificări flexionare (alt caz, de exemplu) la N_1.

Prin efectuarea acelorași modificări din:

(c) 1. *Nu bea vin.* (*Nu*+V_1+N_1 acuz.)
2. *Bea apă.* (V_2+N_2 acuz.)

unde $V_1 \equiv V_2$, iar $N_1 \neq N_2$ (realizînd poziția complement direct) și cu condiția identității componentului subiect, rezultă:

(d) *În loc de* +N_1+V_2+N_2
(În loc de vin, bea apă.)

prin (α) omiterea lui V_1 și (β) raportarea lui N_1 față de V_2 cu ajutorul grupării *în loc de*.

Enunțurile în care **opoziționalul** „arată ... acțiunea ... care se opune celor exprimate prin predicatul propoziției" pot fi deduse în mod analog din două propoziții de tipul :

(e) 1. *Ion nu învață.* (N_1+*nu*+V_1)
2. *Ion se joacă.* (N_2+V_2)

în care $N_1 \equiv N_2$, dar $V_1 \neq V_2$, prin : (α) omiterea lui N_1 și a lui *nu* și (β) subordonarea lui V_1 față de V_2, cu ajutorul lui *în loc* (care impune lui V_1 conjunctivul), sau *în loc de* care impune infinitivul lui V_2. Din :

(e) 1. N_1+*nu*+V_1
2. N_2+V_2

se obține deci :

(f) *În loc* +V_1+N_2+V_2 : *În loc să învețe, Ion se joacă.*
(În loc de a învăța, Ion se joacă.)

Structura (f) presupune aceleași modificări (α și β) ca și structura (d), aplicate însă a l t o r constituenți.

Omiterea unora dintre constituenți, care atrage reorganizarea enunțului, corespunde tendinței de a evita r e p e t a r e a. Această tendință conduce și la subînțelegerea subiectului sau a altor componenți în condiții de identitate referențială — cf. *El vine, pleacă, face ce vrea., El scrie, tu nu* etc.

Reducerea redundanței se poate realiza în moduri diferite, ajungîndu-se la structuri diferite. Pornind de la același cuplu :

(a) *Elevul nu a venit.*
Părinții au venit.

putem obține, de exemplu :

Părinții au venit, nu elevul.

sau :

În locul elevului au venit părinții.

În primul caz, e vorba de o omisiune, oricînd recuperabilă, pe cînd în cel de al doilea se ajunge la o organizare profund diferită.

5.2. Și în cazul enunțurilor cu **complement de excepție** avem de a face cu structuri derivate care pot fi corelate prin anumite reguli cu cupluri de propoziții.

Un enunț ca :

(a) *Afară de tine nu a venit nimeni.*

este echivalent cu

(a′) *Tu ai venit.* (N_1+V_1)
Nu a venit nimeni. (*Nu*+V_2+N_2)

Dacă $V_1 \equiv V_2$, unul dintre ele fiind însoțit de negație, iar $N_1 \neq N_2$, prin : (α) omiterea lui V_1 și (β) subordonarea lui N_1 față de V_2 cu ajutorul lui *afară de* (ceea ce antrenează modificări flexionare la N_1), obținem :

Afară de + N_1+*nu*+V_2+N_2
(*Afară de tine, nu a venit nimeni.*)

Tot așa din :

(b) *O să ajungă orice.* (V_1+N_1=)
Nu o să ajungă chirurg. (*Nu*+V_2+N_2)

prin : (α) omiterea V_2 și a lui *nu* și (β) subordonarea lui N_2 față de V_1 prin mijlocirea lui *afară de*, dacă $V_1 \equiv V_2$, se ajunge la :

(b′) V_1+N_1+*afară de*+N_2
(*O să ajungă orice în afară de chirurg.*)

Poziția sintactică complement de excepție poate fi realizată și altfel decît prin N, prin adverb, de pildă :

(c) *Vine oricînd afară de mîine* (V+Adv_1+*afară de* +Adv_2) se obține prin aceleași modificări, realizate în aceleași condiții din :

(c′) 1. *Vine oricînd.* (V_1+Adv).
2. *Nu vine mîine.* (*Nu*+V_2+Adv).

Subordonarea poate fi realizată, în cazul complementului de excepție, prin *afară de, în afara, afară că* (în cazul realizării propoziționale), *decît*. N_1 este reprezentat, de obicei, în aceste construcții printr-un pronume nehotărît sau negativ, iar N_2 printr-un substantiv.

Atît enunțurile cu complement opozițional, cît și cele cu complement de excepție reprezintă structuri derivate care presupun operații de omitere și de subordonare, conducînd la reunirea într-o structură cu un unic centru verbal a unui cuplu de structuri având două predicate, dintre care unul negativ. Deci atît structura cuplului propozițional, cît și operațiile sînt a c e l e a ș i.

Deosebirea dintre cele două tipuri de enunțuri derivate constă în faptul că enunțurile cu complement de excepție presupun prezența, în una din cele două structuri cuplate, a unui component implicînd sub o formă sau alta ideea de "totalitate", ca *nimeni, nimic, niciodată, orice, oriunde* etc. (cf. Gramatica (1963), II, p. 204), ceea ce determină caracterul logic contradictoriu al cuplului de propoziții din care derivă enunțul cu complement de excepție.

Complementul opozițional și complementul de excepție reprezintă deci niște poziții sintactice proprii unor structuri derivate rezultate din transformare.

5.3. Tot o poziție sintactică proprie unei structuri derivate reprezintă și **complementul cumulativ.**

Enunțuri ca :

(a) *Pe lîngă pomi, sînt și flori.*

sînt echivalente cu :

(a′) *Sînt pomi.* (V_1+N_1)
Sînt (și) flori. (V_2+N_2)

în care $V_1 \equiv V_2$, $N_1 \neq N_2$.

Prin (α) omiterea lui V_1 și (β) subordonarea lui N_1 față de V_2 cu ajutorul lui *pe lîngă*, se ajunge la :

Pe lîngă+N_1+V_2+N_2.
(*Pe lîngă pomi sînt flori.*)

Ideea cumulativă poate fi subliniată prin introducerea unor elemente adverbiale înaintea complementului față de care se stabilește opoziția. Astfel, un enunț ca :

(b) *Pe lîngă cărți a* **(mai)** *cumpărat* **și** *caiete.*

se derivă din :

(b′) *A cumpărat cărți.* (V_1+N_1)
A cumpărat caiete. (V_2+N_2)

prin (α) omiterea lui V_1 și (β) subordonarea lui N_1 față de V_2 cu ajutorul lui *pe lîngă* și (γ) prin adăugarea în structura cu centru V_2 a adverbelor *mai* și (sau) *și*, deci :

Pe lîngă+N_1+*(mai+)* V_2+*și* N_2.
(*Pe lîngă cărți a* **(mai)** *cumpărat* **și** *caiete.*)

Dacă considerăm că elementele adverbiale sînt cuprinse în una din cele două structuri ale cuplului :

A cumpărat cărți.
A **(mai)** *cumpărat* **și** *caiete.*

obținerea enunțului *Pe lîngă cărți a (mai) cumpărat și caiete.* presupune numai operațiile (α) și (β).

Adverbele de acest fel sînt considerate de *Gramatica* (1963), II, p. 202–203, 206, *corelative* ale părților de propoziție corespunzătoare.

În cazul enunțurilor cu complement cumulativ, subordonarea se poate realiza prin *pe lîngă (pe lîngă că*, în cazul realizării propoziționale), *(în) afară de, în afara.*

Față de enunțurile de complement opozițional și de excepție, cele cu complement cumulativ se deosebesc prin faptul că *nu* presupun un raport de opoziție (afirmativ/negativ) între predicatele cuplului la care le raportăm. Operațiile prin care se stabilește raportul dintre acest cuplu și enunțul derivat sînt aceleași (și chiar elementul subordonator – cf. *afară de* – poate fi același).

5.4. Prin apartenența la structuri derivate poate fi caracterizat și **complementul sociativ.**

Acest component, care nu admite ca realizare decît construcții prepoziționale cuprinzînd prepoziția *cu* și adverbul *cum* (și compusele sale *oricum, cumva*), apare în structuri obținute prin reunirea și contragerea unor cupluri de enunțuri ca :

Maria vine. (N_1 nom.+V_1)
Părinții vin. (N_2 nom.+V_2)

pornind de la care, cu condiția ca $N_1 \neq N_2$, dar satisfăcînd aceeași poziție sintactică, iar $V_1 \equiv V_2$, prin (α) omiterea lui V_2 și (β) subordonarea lui N_2 față de V_2 (cu modificările flexionare impuse de reorganizarea structurală), se ajunge la :

Maria vine cu părinții.

Tot astfel, un enunț ca :

Eu l-am invitat cu familia.

poate fi obținut din :

Eu l-am invitat. (N_1 nom.+V_1+N_2 acuz.)
Eu am invitat familia. (N_3 nom.+V_2+N_4 acuz.)

în care N_1 nom. $\equiv N_3$ nom., N_2 acuz. $\neq N_4$ acuz., iar $V_1 \equiv V_2$, prin (α) omiterea lui N_3 nom. și a lui V_2 și (β) subordonarea lui N_4 acuz. față de V_1 prin intermediul prepoziției *cu.*

Construcții de acest fel sînt amplu discutate de L. Vasiliu, *Some Grammatical and Semantic Remarks on the Reflexive Constructions*, și de G. Pană Dindelegan *(Grupul verbal*, cap. III).

În aceste structuri derivate, determinantul prepozițional poate fi introdus numai prin *cu* și *împreună cu*, dacă acceptăm că această grupare reprezintă o locuțiune prepozițională (cf. *Gramatica* (1963), vol. II, p. 191).

Apartenența la structuri derivate permite distingerea construcțiilor cu complement sociativ de cel puțin unele dintre construcțiile cu complement instrumental. În enunțuri ca :

(a) *El luptă* **cu adversarii.**.
(b) *El luptă* **cu sabia.**.

primul poate fi considerat ca incluzînd un sociativ, iar cel de al doilea un instrumental, deși sînt identice atît construcțiile care le reprezintă, cît și posibilitățile de substituție (cf. discuția de la § 2.3.) prin faptul că (a) poate fi raportat la un cuplu propozițional ca :

(a′) 1. *El luptă.*
2. *Adversarii luptă.*

din care, prin modificările specificate mai sus, rezultă *El luptă cu adversarii.*

Construcția (b) cu instrumentalul *El luptă cu sabia.*, nu poate fi derivată dintr-un cuplu :

(b′) 1. *El luptă.*
2. *Sabia luptă.*

deoarece cel de al doilea element al cuplului, **Sabia luptă.*, este nereperat (*a lupta* selectează subiect "animat", cf. *Subiectul,* § 5.).

Diferența dintre instrumental și sociativ nu poate fi însă pusă în evidență totdeauna în acest mod. În cazul unui enunț ca *Maria vine* **cu trenul.**, cuplul la care l-am putea raporta ca structură derivată :

Maria vine.
Trenul vine.

este posibil, așa încît problema rămîne deschisă.

6. Spre deosebire de construcțiile prepoziționale discutate pînă acum — și care au putut fi incluse în clase de substituție caracterizate prin nume la un anumit caz sau prin adverbe, sau au putut fi diferențiate prin apartenența la structuri derivate —, *nu* pot fi cuprinse într-o clasă definită formal construcțiile prepoziționale atribuite complementului indirect în enunțuri ca :

Vorbește **despre artă.**
Se gîndește **la viitor.**
Luptă **pentru o viață** *mai bună.*

În asemenea situații, construcțiile prepoziționale *nu* realizează raporturi de substituție decît cu o realizare propozițională (*Vorbește* **despre ce știe,** de exemplu) și nu pot fi considerate ca aparținînd unor structuri derivate. Aceste construcții, caracterizate negativ sub aspectul particularităților formale proprii pozițiilor sintactice discutate mai înainte, se situează ca o poziție sintactică distinctă de toate celelalte inventariate pînă acum, dar, deoarece elementul prepozițional diferă de obicei de la un verb la altul (sau de la o clasă de verbe, probabil destul de restrînsă, la alta), și nu se poate stabili, în cele mai multe cazuri, o relație între prezența unei anumite trăsături în semantica verbului și selectarea unei (unor) anumite prepoziții (cf. *Grupul verbal,* cap. V), e greu de afirmat că ele constituie o clasă omogenă, că realizează o unică poziție sintactică.

Aceste construcții prepoziționale reprezintă însă o posibilitate combinatorie a verbului analogă celor în virtutea cărora verbul poate avea subiect, complement în acuzativ, în dativ etc. Într-un enunț ca :

Vorbește (despre artă).

o complinire introdusă prin *despre*, deși nu totdeauna exprimată, este implicată de orice comunicare în care apare *a vorbi.* În *Vorbește bine.*, de exemplu, un referent corespunzînd construcției cu *despre* există și poate fi actualizat : *Vorbește bine* **despre artă (muzică, orice ...)**, de exemplu. Această constatare amintește de folosirea "absolută" a verbelor tranzitive. Enunțuri ca *Vorbește bine.* sau *Nu mai luptă.* sînt analoge cu *Citește în bibliotecă.*, de pildă (vezi *Complementul direct,* § 3. 3.).

Dacă cele mai multe verbe compatibile cu asemenea determinanți prepoziționali pot apărea în enunț cu și fără determinant, utilizarea unora dintre ele presupune actualizarea obligatorie a poziției sintactice reprezentate prin acest determinant prepozițional. Este cazul lui *a rîde* „a-și bate joc", de exemplu. Acest sens presupune necesar un determinant prepozițional (*Rîde mereu de ei.*). Construit fără determinant — *Rîde mereu (mult).* — are un sens diferit.

Această categorie de construcții prepoziționale care se deosebesc de celelalte prin faptul că nu intră în raport de substituție cu realizări neprepoziționale, de orice fel, și care aparțin structurilor nederivate putem să le numim **„complement prepozițional"**.

În unele cazuri complementul prepozițional este în variație liberă cu complementul indirect (în dativ) sau cu cel direct, comp. :

Își amintește de copilărie.

și

Își amintește copilăria.

A cedat la presiuni.

și

A cedat presiunilor

Spre deosebire de complementul direct sau de cel indirect (în dativ) același verb este compatibil în cadrul unui enunț unic, de relații de subordonare cu două complemente prepoziționale, cf. de exemplu :

Tu ai renunțat **la mare pentru munte.**
Maria a renunțat **la acest post pentru Ion.**

Construcțiile pe care le-am cuprins în clasa de substituție "complement prepozițional" sînt atribuite de obicei, complementului indirect și complementului de relație.

CONSIDERAȚII FINALE

1. Din examinarea cu procedee formale a tiparelor sintactice clasice în perspectiva faptelor de limbă română derivă anumite constatări.

Se constată, în primul rînd, că diferitele categorii sintactice definite și delimitate semantic pot fi puse în evidență și prin mijloace formale : recunoașterea unor tipuri de componente ale comunicării lingvistice ca subiect, predicat, complement direct etc. se justifică și în această perspectivă.

Dar, cum era de așteptat, definite formal, aceste categorii nu acoperă exact aceleași realități lingvistice : clasele de construcții considerate ca reprezentînd diferite părți de propoziție (sau propoziții subordonate) nu coincid decît parțial cu cele delimitate pe criterii formale.

La rezultate profund diferite conduc cele două modalități de interpretare în cazul "complementului indirect", de exemplu. Construcțiile atribuite de gramaticile tradiționale acestei părți de propoziție se repartizează între două clase de substituție reprezentînd poziții sintactice distincte : complementul indirect și complementul prepozițional. Complementul prepozițional cuprinde, pe lîngă construcțiile prepoziționale atribuite de obicei părții de propoziție "complement indirect" și pe cele considerate ca aparținînd "complementului de relație". Statutul sintactic diferit al termenilor dependenți în construcțiile verbale cu două complemente directe a condus la delimitarea a două poziții sintactice distincte : complementul direct și complementul secundar. Se distinge, din același motiv, un complement circumstanțial cantitativ.

2. Sistemul de definiții formale obținut conduce, cel puțin în unele cazuri, la soluții mai avantajoase pentru descrierea sintactică. Așa, de pildă, caracterizarea predicatului prin realizarea *„verb la mod personal"*, permite evitarea definirii "ciclice" a subiectului prin predicat și a predicatului prin referire la subiect („Părțile principale de propoziție se definesc una prin alta, avîndu-se în vedere sensul, rolul uneia față de cealaltă" ... *Gramatica* (1963), II, p. 75). În definiția predicatului nemaifiind cuprinsă nici o referire la subiect, existența predicatului încetează de a mai fi condiționată de existența subiectului și ca urmare în descriere

pot fi cuprinse fără dificultate enunțurile cu predicat, dar fără subiect, de tipul *Nu-i pasă de nimic.*, devine o problemă de detaliu, în măsura în care nu privește decît o clasă restrînsă de verbe, chestiunea dacă o comunicare ca *Plouă.* reprezintă un enunț complet sau un enunț care poate fi catalizat în *Ploaia plouă.* Totodată, prin definirea formală a subiectului formulări ca „subiectul gerunziului" încetează de a mai fi contradictorii, cum sînt în cazul în care subiectul se definește prin referire la predicat (cf. „Subiectul este deci partea de propoziție despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului", idem., p. 87). În cadrul modelului gramatical schițat, numele predicativ poate fi detașat de subiect și de predicat; se rezolvă astfel problema construcțiilor cu nume predicativ și f ă r ă subiect (cf. *Îi e bine.*).

În general, definițiile formale reduc numărul construcțiilor susceptibile de a fi interpretate ca reprezentînd diverse — două sau mai multe — părți de propoziție distincte, dar, cel puțin în limitele modelului propus, nu se ajunge la eliminarea situațiilor de acest fel.

Prin rafinarea procedeelor formale cunoscute și prin descoperirea altora se va ajunge fără îndoială la soluționarea clară a multora din ambiguitățile rămase. Nu credem însă că vor putea fi vreodată soluționate toate, căci ambiguitățile nu reprezintă numai o consecință a limitelor metodologice ale cercetării lingvistice, ci țin și de natura limbii, în măsura în care organizarea lingvistică permite existența relațiilor nonunivoce între conținut și expresie, în măsura în care omonimia și sinonimia au un rol important în echilibrarea mecanismului lingvistic, în asigurarea comunicării în condiții de optimă economie, și nu vor putea fi niciodată eliminate din limbă. Gramatica transformațională, de pildă, care își afirmă superioritatea (cf. de exemplu N. C h o m s k i, *Syntactic Structures*, Haga, 1957, cap. 8) printr-o mai mare putere interpretativă, dă seamă de posibilitatea situațiilor de omonimie sintactică, explică prin istorii derivative diferite **de ce** o construcție p o a t e fi înțeleasă (și interpretată) în mai m u l t e feluri, dar nu precizează **cum** se face, într-o situație dată, o p ț i u n e a între diversele interpretări posibile.

În schema sintactică propusă au fost cuprinse, definite formal, toate "părțile de propoziție" înregistrate de *Gramatica* (1963), cu excepția complementului (și a subordonatei) condiționale, complementul sociativ și cel instrumental nu se diferențiază suficient de clar.

3. Descrierea are în vedere diversele poziții sintactice care pot fi identificate în cadrul enunțului; orice enunț structurat reprezintă o totalitate de poziții sintactice, iar poziția sintactică este concepută ca o clasă de substituție cuprinzînd unități (indivizibile sau divizibile) care participă la același tip de relație și au același rol (de termen regent sau dependent) în cadrul unei relații. Unele poziții sintactice se caracterizează prin prezența în clasa de substituție care le reprezintă a unor realizări specifice.

În perspectivă formală, diversele poziții sintactice se situează diferit în funcție de modalitatea și procedeele presupuse de definirea lor. Distingem astfel poziții sintactice aparținînd structurilor primare și poziții sintactice a căror ocurență este condiționată de caracterul derivat al enunțului.

Pozițiile sintactice compatibile cu enunțurile cu structură primară se repartizează în trei grupe:

a. cele definite prin particularități de c a z (complementul direct, complementul indirect, subiectul, numele predicativ),

b. cele definite prin compatibilitatea realizării printr-un anumit a d v e r b (complementul de loc, de timp, de mod, de cauză, de scop, concesiv) și

c. poziția complement prepozițional (a cărui clasă de substituție grupează și construcțiile complementului circumstanțial de relație), caracterizată negativ sub aspectul particularităților definitorii pentru *a* și *b*.

Definirea pozițiilor de tip *a* și *c* se situează la un grad de generalitate superior față de *b*. Între membrii grupului *b*, diferențele se stabilesc la nivelul unor unități l e x i c a l e (adverbele considerate definitorii, unele conective specifice, ca în cazul circumstanțialelor de cauză și de scop).

În cadrul grupului *a*, distincțiile au în vedere numai compatibilitatea cu o anumită formă cazuală — acuzativ sau dativ — sau presupun, în cazul nominativului, asocierea cu alte particularități — acordul, apartenența la o structură primară.

Grupul *b*, al pozițiilor sintactice definite adverbial, coincide cu o parte a clasei determinanților "circumstanțiali". Realizarea adverbială opune aceste poziții sintactice celor din grupurile *a* și *c*, ceea ce corespunde distincției tradiționale între circumstanțiale "determinări exterioare verbului" și complementele "obiect".

O situație specială ocupă în cadrul structurilor primare poziția sintactică predicat, care se opune tuturor celorlalte în măsura în care nu acceptă realizări c o m u n e (în afara interjecției) cu nici una din celelalte clase de substituție.

Pozițiile sintactice proprii structurilor derivate se grupează în două clase, după cum presupun ca punct de plecare una sau două structuri primare: ocurența complementului de agent presupune ca bază derivativă o singură structură primară, celelalte (predicativul suplimentar, comple-

mentele sociativ, opoziţional, cumulativ şi de excepţie) presupun raporturi de transformare care reunesc două structuri primare. Deosebirile dintre acestea din urmă derivă din particularităţile de organizare a structurilor primare şi din modificările diferite implicate de structura derivată. O analogie evidentă se constată sub acest aspect între poziţiile sintactice complement opoziţional şi complement de excepţie.

Apartenenţa la structuri derivate dă seamă de relaţia de dependenţă de tip special (de dublă dependenţă, vezi *Relaţii,* 3.4.) care caracterizează aceste componente ale enunţului.

4. Pornind de la o reevaluare în perspectiva lingvisticii moderne a categoriilor sintactice, cercetarea de faţă urmăreşte să contureze, în termeni formali, o descriere logic-coerentă a sintaxei limbii române, care însă nu pretinde a fi nici exhaustivă, nici definitivă : prin rafinarea procedeelor şi confruntarea cu o mai largă varietate de fapte, schema propusă poate fi completată şi precizată.

CUPRINS

Prefaţă 5

I. **INTRODUCERE** 9
SINTAXA, OBIECT ŞI METODĂ 9
ENUNŢUL 29
RELAŢII 35
MODALITĂŢI DE MANIFESTARE A RELAŢIILOR ÎN COMUNICARE 46
ORGANIZAREA ENUNŢURILOR 71
DEFINIREA FORMALĂ A COMPONENTELOR ENUNŢULUI 89

II. **SINTAXA ENUNŢULUI** 109
SUBIECTUL 109
PREDICATUL 124
NUMELE PREDICATIV 133
PREDICATIVUL SUPLIMENTAR 146
COMPLEMENTUL DIRECT 155
COMPLEMENTUL INDIRECT 173
ALTE POZIŢII SINTACTICE: DETERMINANŢI PREPOZIŢIONALI .. 182
CONSIDERAŢII FINALE 205